

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JAPON DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi
TÜRK BASININDA JAPONYA
(1933 – 1939)

Yüksek Lisans Tezi

Sinan Levent

Ankara - 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JAPON DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi
TÜRK BASININDA JAPONYA
(1933 – 1939)

Yüksek Lisans Tezi

Sinan Levent

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ali Merthan Dünder

Ankara – 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JAPON DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi

TÜRK BASININDA JAPONYA

(1933 – 1939)

Yüksek Lisans Tezi Tezi

Tez Danışmanı : Doç.Dr.A.Merthan DÜNDAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof.Dr. Abdülkân GÜNDOĞDU

Doç.Dr.A.Merthan DÜNDAR

Doç.Dr. H.Can ERKİN

İmzası

Tez Sınavı Tarihi : 19 Haziran 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	
A-) Türkiye’deki Japonya ile ilgili Çalışmalar ve Basının Önemi	1
B-) 1933 Öncesi Modern Japon Tarihi ve Türk-Japon İlişkilerine Genel Bir Bakış	6
B. 1. 1933 Öncesi Modern Japon Tarihi	6
B. 1. 1. 1868 Meiji İshin	6
B. 1. 2. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı	13
B. 1. 3. Japonya’nın I. Dünya Savaşındaki Fırsatçılığı	18
B. 1. 4. Sibirya Çıkarması	22
B. 1. 5. 1921 Washington Deniz Antlaşması	25
B. 1. 6. 1927 Cenevre Konferansı ve 1930 Londra Deniz Antlaşması	31
B. 1. 7. Mançurya İstilasası	41
B. 1. 7. 1. Japonya’yı Mançurya İstilasına İten Nedenler	41
B. 1. 7. 2. Ryujoko Olayı (Mukden Olayı) ve Mançukuo Devletinin Kuruluşu	45
B. 1. 7. 3. Uluslararası Tepkiler ve Japonya’nın Milletler Cemiyetinden Çıkışı	51

B. 2. Türk-Japon İlişkilerine Genel Bir Bakış	57
C-)Cumhuriyet Gazetesi ve Türkiye’de Japon İmajının Oluşmasına Katkısı Olan Yazarlar	61

I. BÖLÜM

1933-1936 ARASI SİYASİ VE ASKERİ KONULAR

1. 1. Milletler Cemiyeti ve Mançurya Olayı	70
1. 2. Büyük Okyanus Hâkimiyeti	76
1. 3. Japon Ordusu ve Uzak Doğu’da Vaziyet	80
1. 4. Rus-Japon Sınır Harbi	84
1. 5. Asya Milletler Cemiyetini Oluşturma Çabaları	90
1. 6. Orta Asya’ya Duyulan İlgi	93
1. 7. Harp Mukaddemesi : Söz Düellosu	97
1. 8. II. Londra Deniz Konferansı ve Japonya	101
1. 9. Asya Asyalıların Değil, Japonların Oluyor	111
1. 10. Mucizevi Japon Terakkisine Kısa Bir Bakış	121
1. 11. Japonya ve Habeşistan	125
1. 12. 26 Şubat Askerî Darbesi ve Şiddetini Artıran Japon Emperyalizmi	127
1. 13. Montrö Boğazlar Antlaşması ve Japonya	135
1. 14. Alman-Japon-İtalyan Anti-Komintern Paktı	137

II. BÖLÜM

1937-1939 ARASI SİYASİ VE ASKERİ KONULAR

2. 1. Japonlar İyi Askerden Daha Ziyade İyi Cengaverdir	146
2. 2. Dâhili Buhran	150
2. 3. İç Siyasetin Muhassalası Dış Politika:	154
Shanghai ve Nanking Şehirlerinin İşgali	
2. 4. Hankov ve Kanton'un İşgali	175
2. 5. Japonya Önderliğinde Asya'nın Tadili	181
2. 6. Sovyet Rusya-Japon Sınır İhtilafları:	186
Changkufeng ve Nomonhan Olayları	
2. 7. Gerilen İkili İlişkiler ve Harp Dedikoduları	198
2. 8. Kısır Döngü: Japon İç Siyasîsi	202
2. 9. Uzak Doğu'nun Mukadderatı ve Avrupa Harbi	205
2. 10. Tokyo ve Mihver	210
 SONUÇ	 220
KAYNAKÇA	231
TEZ ÖZETİ	251

ÖNSÖZ

Kısa sürede benzerine zor rastlanan bir kalkınma süreci yaşayan Japonya, 1930 senesi itibariyle dünyanın önde gelen ülkeleri arasına girmiştir. I. Dünya Savaşı sonunda meydana gelen yeni uluslararası düzen içerisinde büyük devletler arasında kendine yer edinmeyi başaran Tokyo yönetimi, II. Dünya Savaşı öncesinde Mançurya'yı istila etmiş, daha sonra Asya Pasifik sularında ve Çin Anakarasında topraklarını genişletmeye çalışmıştır. Bu durum, özellikle bölgede çıkarları olan Batılı devletleri endişelendirmiş ve tedbir alma yoluna itmiştir.

Japonya'nın Batılıların Asya'daki hâkimiyetine son vererek Asyalı halkları kendi şemsiyesi altında birleştirmeye yönelik faaliyetleri, Avrupa Devletleriyle sorun yaşamakta olan Çin, Hindistan gibi ülkelerdeki halk ve Türkiye gibi yakın geçmişinde *Batılı Emperyalistlerin* saldırılarına maruz kalmış devletlerin kamuoylarınınca yakından izlenmiştir. Bu çalışmada, II. Dünya Savaşına uzanan yolda (1933-1939) emperyalist bir çizgide hareket eden Japonya'nın Türk basınında -özellikle de dönemin en yüksek trajina ve halk üzerinde yönlendirme gücüne sahip olan Cumhuriyet Gazetesince- nasıl algılandığını ve gelişmelerin Türk halkına nasıl aktarıldığını ortaya çıkarmayı amaçladık.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkıları olan ve üzerimde büyük emekleri olan danışman hocam, Doç. Dr. Sayın Ali Merthan Dünder'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Doç. Dr. Sayın Ayşe Nur Tekmen'e, tezimin yazımı sırasında değerli tavsiyelerini benden esirgemeyen saygı değer hocalarım Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu ve Doç. Dr. Hüseyin Can Erkin'e, Japonya'da araştırma öğrencisi olarak

bulunduğum Tokyo Üniversitesi'nden Prof. Dr. Komatsu Hisao'ya, Toyo Üniversitesi'nden Doç. Dr. Misawa Nobuo'ya, Keio Üniversitesinden Prof. Dr. Sakamoto Tsutomu'ya ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanlarından Sayın Mustafa Sönmez Bey'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

A-)Türkiye’deki Japonya ile ilgili Çalışmalar ve Basının Önemi

Son yıllarda ülkemizde Japonya ile ilgili tarih çalışmalarında bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bu araştırmaların büyük çoğunluğu Türk-Japon ilişkilerinin başlangıcı olarak kabul edilen “*Ertuğrul Fırkateyni Faciası*” üzerinedir. Bu kaza bağlamında yapılan ve Türk-Japon ilişkilerini irdelemeyi amaçlayan çalışmalarda gördüğümüz en büyük eksiklik, Japonca bilmedikleri için -bir iki kişi hariç tutulursa- konuyu inceleyen araştırmacıların tamamına yakınının sadece Osmanlı arşivindeki belgeleri kullanmış olmalarıdır. Bu durum hatalara da sebebiyet vermektedir. Konuyla ilgili ilk somut örneği Ertuğrul Fırkateyni’nin batış tarihinde görmek mümkündür. Türk araştırmacıların eserlerinde geminin batış tarihi 18 Eylül olarak verilirken (Öndeş, 1998: 88), (Mütercimler-Öke, 1991: 6), Japonya’da aynı olayla ilgili yapılan araştırmalar, kazanın 16 Eylül’de meydana geldiğini ortaya koymuştur (Komatsu, 1992; Misawa, 2003). Bunun yanı sıra, yer, kişi ve gemi isimlerinde de hatalar vardır (Şimşek, 2005).

Ayrıca Japonların Türklerle ilk olarak ne zaman ve nasıl tanıştıkları konusunda da yeterli çalışma bulunmamakla beraber ülkemizdeki Japonya araştırmalarındaki artışa paralel olarak Japonya’daki Türk algısının oluşumu, tarih içinde Japonların Osmanlı Türkleri hakkında ne şekilde bilgi aldıkları konusuyla ilgili (Erkin, 2004) Japon arşivlerine dayalı akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan 19. yüzyılın son çeyreğinde, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerine yapılan seyahatlar sırasında Türk topraklarına uğrayan ya da resmi görevle Osmanlı ülkesinde

bulunmuş olan Japonların yazdıkları hatıratların da¹, dönemin Japonya'sında –en azından aydınlar arasında- Osmanlı Devleti ve Türkler hakkındaki kanaatlerin oluşmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda belirtilen noktalardan farklı bir başka konu da, Osmanlı Döneminde Türk kamuoyundaki Japonya bilgisi ve sempatisi ile ilgilidir. Osmanlı dönemi Türk matbuatındaki Japonya ile ilgili kitaplar (Dündar-Eriş, 2008, 2009) ve İstanbul basınındaki Japonya algısı üzerinden (Karakartal, 1996) Osmanlı toplumundaki Japonya bilgisinin oluşum aşamalarını anlamaya yönelik bazı öncü çalışmalar vardır. Bu bağlamda karşımıza çıkan ilk sonuçlardan biri, Japonya'nın 1904-1905 savaşında Rusya'ya karşı kazandığı zaferin, Osmanlı kamuoyunda ve İslâm Dünyası'nda da Japonya sempatisini artıran en önemli etkenlerden biri olduğudur.² Ancak Müslüman aydınlar, din ve kanat önderleri tarafından Japonya'nın nasıl görüldüğü ve dönemin matbuatı aracılığıyla kamuoyunun Japonya'ya karşı nasıl yönlendirildiği konusu daha detaylı araştırmalara muhtaçtır. Öte yandan I. Dünya Savaşı'ndan, Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen 5 yıllık kısa ama önemli dönemle ilgili de neredeyse hiç çalışma yoktur.³ Son yıllarda araştırmalara konu olan diğer bir konu da, Japonya'daki Türk varlığı ve onların Japon siyasetine olan etkileri meselesidir.⁴

¹ Bkz.; (Tekmen, 2003).

² (Esenbel, 2008), (Dündar, 2006).

³ (Tuncoku, 2002)

⁴ (Dündar 2006, 2008). I. Dünya Savaşı'nın ardından Uzak Doğu'da elde ettiği topraklarla gücüne güç katan ve her geçen gün bir imparatorluk halini alan Japonya'nın, Asya'nın liderliğine oynamaya başladığını görmek mümkündür. Bu doğrultuda, Batı emperyalizmi karşısında senelerdir sömürilegelen Orta Asya Müslüman halkını yanına çekmek isteyen Japonlar, özellikle 1930'lu yıllarda kendini iyiden iyiye hissettiren Büyük Asyacılık ideolojisi ekseninde Rusya Müslümanlarının

Bu araştırmaların yanı sıra, -doğrudan Türkiye'yi ilgilendirmese de- II. Dünya Savaşında Asya Pasifik cephesinde Amerika'ya karşı savaşan Japonya'yı konu alan çalışmalar mevcuttur. Fakat bu eserlerin en büyük sorunu, hepsinin İngiliz ve Amerikan kaynaklarına dayanılarak ele alınması ve dile hakim olunmadığı için Japonca eserlerin kullanılarak karşılaştırmalı bir yöntem izlenmemesidir.⁵

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi her ne kadar son yıllarda Japon Tarihi ile ilgili çalışmalarda bir artış gözlene de, toplumsal hafızanın ve genel kanaatlerin oluşmasında etkili olduğunu düşündüğümüz yazılı basın üzerine şimdiye kadar hiç bir çalışma yapılmamıştır. Hâlbuki devlet görevlileri ya da aydın tabakanın dışında kalan Cumhuriyet dönemi Türk kamuoyunda Japonya bilgisi ve imajının oluşmasındaki en önemli araç, şüphesiz gazetelerdir.

Bu çalışmanın amacı, Dünya'nın ikinci defa genel bir savaşa doğru yöneldiği 1933-1939 yılları arasında, Japonya'nın Türk basını tarafından nasıl algılandığı ve kamuoyuna nasıl aktarıldığı konusunu, dönemin itibarlı-yüksek tirajlı gazetelerinden biri olan Cumhuriyet Gazetesi örneğinde incelemektir. Çalışmada sadece Cumhuriyet Gazetesinin kullanılmış olmasının en önemli sebeplerinden biri de, Japonya ile ilgili en çok ve en kapsamlı haberlerin bu gazete tarafından verilmiş olmasıdır. Ayrıca yapılan ön araştırmada, *Ulus* ve *Son Posta* gazeteleri de incelenmiş olup, bu gazetelerde Japonya ile ilgili yazıların tamamına yakınının kısa haberler şeklinde

lider konumundaki şahsiyetleri ile temasa geçmiştir. (Türkoğlu, 1997), (Dündar 2006: 141-144).

⁵ (Dağbayan, 2004).

olduğunu ve kamuoyunu yönlendirmede rol üstlenen köşe yazılarının, yok denecek kadar az olduğunu tespit etmemiz, Cumhuriyet Gazetesini seçmemizi sağlamıştır.

1933-1939 arasının seçilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Japonya'nın 1933 yılında *Milletler Cemiyeti*'nden ayrılmış olmasıdır. Japonya, 1931 yılındaki *Mançurya Olayı*'nın ardından⁶ 1932 yılında kendi kontrolü altında bir kukla devlet olarak *Mançuko Devletini* ilan ettirir. Kurucuları arasında bulunduğu Milletler Cemiyetinin ana prensibi olan tüm dünyada barışı sağlama ilkesini böylelikle bozan Japonya, aynı kurum tarafından yapılan ihtarlara kulak asmamış ve Tokyo Hükümeti, 1933 senesinde söz konusu cemiyetten çıktığını resmen ilan etmiştir. Japonya attığı bu adım ile artık hiç bir uluslararası kuruma ve kanuna bağlı kalmayacak, sadece kendi ülke çıkarları doğrultusunda hareket edebileceği bir dış siyaset izleyecekti. 1933 senesi aynı zamanda Japonya'nın İslâm Siyaseti'nin de biçimlenmeye başladığı yıl olduğundan çalışmamızda başlangıç noktası olarak seçilmiştir. 1939 senesi ise, II. Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olduğu için önemli görülmüştür.

Çalışmamızın ana malzemesinin saptanıp derlenmesi, yaklaşık 3 ay sürmüştür. Bu süre boyunca, Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde bulunan Cumhuriyet Gazetelerinden faydalandık. Verileri fotoğraflama yöntemi ile toplarken bir yandan da her bir haber ve makalenin künyesini çıkardık. Böylece, Japonya ve Japonlarla ilgili hangi tarihte, kimin kaleminden, gazetenin kaçınıcı sayfasından, ne kadar haber veya makale çıktığını tespit ettik. Sonraki aşamada ise, topladığımız verileri bilgisayar ortamında tasnif ederek siyasî ve askerî haber klasörleri içinde topladık.

⁶ İlgili bölümde detaylı bilgi verilecektir.

Siyasî haberleri ise kendi içinde iç ve dış siyasî haberler başlıkları altında ayırdık. Fotoğrafladığımız haber ve yazıların analizi de yaklaşık 3 aylık bir süre almıştır. Sonraki aşamada 6 aylık bir çalışma sonucunda, eldeki bilgiler ışığında orijinal bir inceleme yapmaya çalıştık.

Araştırmamız iki ana bölümde ele alınmıştır. Bu ayrımı yaparken orta noktayı 1936 senesi olarak belirledik. Çünkü bu sene içerisinde, II. Dünya Savaşındaki iki bloktan biri olan, faşist mihver meydana gelmiş ve böylelikle dünya ülkelerini kutuplaşmaya iten ilk somut adım atılmıştır. Buna göre, I. Bölümde 1933-1936 seneleri arasında Cumhuriyet Gazetesinde Japonya ve Japonlar ile ilgili çıkan askerî ve siyasî konulu haberler ışığında Uzak Doğu'da gelişen olaylar ve bölgedeki dengeler ele alınmış, II. Bölüm'de ise, aynı şey 1937-1939 seneleri için yapılmıştır. Sonuç kısmında ise, 1930'lu yıllarda Türk kamuoyunda Japon imajının oluşmasına katkı sağlayan yazarlar ve onların oluşturmaya çalıştığı Japon / Japonya imajını ortaya konmaya çalışılmıştır.

I. ve II. Bölümde kullandığımız makale ve haberler, dipnotlarda sırasıyla yazarları, başlıkları, tarihleri ve gazetede yayımlandıkları sayfaları vermek suretiyle belirtilmiştir. Alt başlıklar, dönemin makale başlıklarından seçilmiştir.

B-) 1933 Öncesi Modern Japon Tarihi ve Türk-Japon İlişkilerine Genel Bir Bakış

B. 1. 1933 Öncesi Modern Japon Tarihi

B. 1. 1. 1868 Meiji İshin

Japonya, 1854 senesinde yaklaşık 215 senelik bir aradan sonra yeniden kapılarını yabancılara açarak batılıların başı çektiği yenedünya düzenine doğru ilk adımını atmıştır. Kamakura Döneminden itibaren samuray ailelerin yönettiği feodal düzen içerisinde, İmparator her geçen dönemde ülke üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiş ve Tokugawa Dönemi ile Japonya'nın kapılarını dış dünyaya kapadığı *sakoku*⁷ süreci esnasında, İmparatorluk makamı tamamiyle sembolik bir mevki halini almıştır.

Coğrafi keşiflerin ardından, denizaşırı ülkelere karşı olan ilgisi kabaran batılı ülkelerden İngiltere ve Fransa, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm dünyaya hükmetme yolunda rekabete girdi. Özellikle, Çin ve Güneydoğu Asya'daki ülkelere öncelik veren bu iki büyük güce, sonradan Asya Pasifik coğrafyasında Rusya ve Amerika katıldı. Rusya, Büyük Okyanus sahil şeridinde ve Kuzey Amerika'daki topraklarını korumak ve aynı bölgelere erzak tedariği yapmak amaçlarıyla, Amerika ise, hem Çin'e gidebilmek için geçiş rotası olarak kullanmak hem de balina avcılığı yapan balıkçı gemilerine erzak ve sığınacak liman tedariği maksatlarıyla Japonya'ya ilgi duydu (Shin-Ryuji, 2007: 27).

⁷ Japonya'nın Edo Döneminde, 1639'dan 1854'e kadar dış dünyaya kapılarını kapattığı kısmi tecrittir.

16. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Japonya'ya adımını atan batılıların, ticaretin yanı sıra tüm ülke genelinde Hristiyanlığı yayma propagandaları yapmaları sonucunda 1639 senesinde Japonya, limanlarının büyük çoğunluğunu yabancılara kapatmış ve aynı zamanda Japonların da yurt dışına çıkışlarını yasaklamıştır. Burada birçok eserde kullanılan “*kapılarını kapatmıştır*” sözünü özellikle kullanmamaya dikkat ediyoruz. Çünkü Japonya, bu tarihten sonra gerek Hollandalılar gerekse de Çinlilerle ticaret ve bilgi alışverişine çok kısıtlı bir alan ve oranda da olsa devam etmiştir (Mitani, 2003: 53-54).⁸

1854 senesinde *Amiral Matthew Calbraith Perry* ve donanması, Japonya'ya limanlarını yeniden yabancılara açması yönünde talepte bulundu. Dışarıdan gelen baskılara daha fazla dayanamayan Shogunluk makamı, Perry'nin bu talebini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bundan 4 sene sonra 1858'de, önce Amerika daha sonra da sırasıyla İngiltere, Hollanda, Rusya ile eşitsiz antlaşmalar imzalanarak söz konusu devletlere Japon topraklarında, iç siyaseti ve ekonomik dengeyi bozacak çeşitli ayrıcalıklar tanındı. Böylece Japonya, Ansei Döneminde akdedildiği için *Ansei Antlaşmaları* olarak da bilinen bu ayrıcalıklarla, batıların o döneme kadar Çin ve Tayland'ın ardından Uzak Doğu'da imtiyaz elde etmiş olduğu üçüncü bağımsız ülke oldu (Nihon no Rekishi 4 – Meiji İshin - ”, 1978. 22-74).

Yapılan eşitsiz antlaşmalar, Shogun'un, ülke içerisindeki nüfuzunu sarstığı gibi, İmparatorluk makamı ve yandaş derebeyler ile siyasî ihtilafa düşmesine de neden oldu. Bu iç kriz, İmparator yanlılarının önünü iyiden iyiye açmıştır. Kısa süreli kaos

⁸ Ayrıca bkz.(Erkin, 2004).

ortamının ardından da 1867’de, Japon İmparatorluk Takvimine göre Keio 3. senede girişilen darbe ile hâkimiyet yeniden İmparatora geçmiştir. Artık İmparator Shogun’un yerini almış ve onun önderliğinde yeni modern bir hükümet kurulmuştu. 1868’de iş başı yapan Meiji Hükümeti, tüm yabancı ülke konsolosluk ve dış ilişkiler yetkilileri ile temasa geçerek yeni hükümetin Shogun’un yerine tanınması talebinde bulundu. Birçok devlet yeni hükümeti, tanımakta hiç tereddüt etmedi. Hemen akabinde de, onlarla kurulacak modern diplomasi işlerini yürütecek günümüz dış işlerinin de temelini oluşturan *Dışişleri* masası açıldı. Bunu, batılı ülkelere temsilci ve aynı zamanda gözlemci mahiyetinde görevliler gönderme politikası izledi.

Bu gelişmeler yaşanırken yeniliklerin halka anlatılması ve doğru idrak etmelerini sağlamak için içerde çok önemli adımlar atıldı. Bütün bu faaliyetlerde halka verilen mesaj tekti:

“Meiji Hükümeti ikinci bir Shogunluk değil, modern çağın ihtiyaçlarını giderecek yeni ve modern bir hükümettir.”⁹

Bunun için hiç zaman kaybetmeden önce derebeylik sistemi ortadan kaldırıldı. Ülke çapında hâkimiyetin tamamen kontrol altına alınması için atılan bu büyük adımı, güçlü bir ordu teşekkül etme girişimi izledi. Bu doğrultuda, modern çağın koşullarına uygun bir askerî sistem oluşturmak üzere ülke çapındaki tüm silahlar ve kalelerin yönetimi tek bir merkezde toplandı. Tüm askerî işlerin bu merkezden yapılmasını öngören sistem içerisinde Tokyo, Kumomoto ve Sendai gibi bölgelerde düzenli

⁹ “Nihon Rekishi Shirizu Dai 18 Kan - Meiji İshin –, 1968, s. 34-45.

birlikler meydana getirildi.

Askerî alanda yapılan en büyük yeniliklerden birisi ise toplumun tüm sınıflarına mensup bireylere askerlik yolunu açan ıslahattı. Nitekim önceki dönemdeki sosyal sınıflar içinde asker olma hakkı, sadece feodal klan mensubu kişilere ya da samuraylara aitti. Fakat yeni sistemle birlikte artık bu gruplara çiftçi,¹⁰ zanaatkâr ve tüccarlar da katılarak toplumun her kesiminden insandan oluşan uniter bir ordu vücuda getirildi.¹¹ Meiji Japonyası, askerî sistemindeki köklü değişiklik ve gerek iç gerekse dış siyasetindeki radikal adımlarla, kısa sürede, en uç sınırdaki köyüne kadar merkezi otoriteyi sağladı.¹²

Japonya idari ve askerî alandaki yeniliklerinin yanı sıra, ekonomi, sanayi, eğitim ve hukuk alanında da birçok önemli ıslahatlar yaptı. Bütün bunlar yapılırken yabancı uzmanlar ülkeye davet edilmiş, Japonlar ise eğitim için batıya gönderilmiştir. Özellikle yenedünya düzeni içerisinde büyük bir öneme sahip olan ticaretin, geleneksel Japon toplumundaki aşağılanan imajı, yapılan bu düzenlemelerle değişmeye başlar. Nitekim eski Japon toplumunda tacirler en az itibar gören ve en fazla horlanan gruplardandı. Fakat sanayi, modern dünya sisteminin üzerine kurulduğu alanlardan birisiydi. Bunun önemini kavrayan Japon sanayiciler, ilk iş olarak toplumdaki imajlarını değiştirme yoluna gitmiş ve kâr peşinde koşan

¹⁰ Bilhassa 1930'lu yıllarda, Uzak Doğu'da ardı ardına askeri başarılar alan modern Japon ordusuna ait bireylerin büyük çoğunluğu köylerdeki çiftçi ailelerin çocuklarıydı.

¹¹ Japon sosyal ve askerî sistemindeki sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılmasına dair bkz.: (Gubbins, 1922: 81-96).

¹² Askeri alanda Meiji döneminde yapılan yenilikler için bkz.; (Hackett 1964: 328-352).

kapitalistlikten daha çok, ülkenin çıkarlarına önem veren milliyetçi bir politika izlemişlerdir. Kâr etmenin imkânsız olduğu birçok yeni ve riskli işlere giren Japon sanayiciler, bazılarında başarılı oldu, bazılarında ise hiç bir sonuç alamadı. Böylesi riskler almanın tek bir mantığı vardı. O da, ulusal çıkarlar. İşte bu politikaları onların yönetimden de destek görmesine neden olmuştur. Yönetimden görülen maddi ve manevi destekle hızla makineleşen Japon sanayisi, iç ihtiyaçları karşılamaya ve dışarıya da ihracat yapmaya başlamıştır (Hunter, 2002: 153-193).

Önü alınamayan bir kalkınma sürecine giren ve çağın gereksinimlerine uymak için modern bir ülke olma yolunda arka arkaya radikal değişikliklere giden Japonlar, 1880’li yıllara girdikten sonra, komşu ülkelere olan ilgisini artırmıştır. Özellikle 1840 Afyon Savaşlarının ardından Uzak Doğu’daki gelişmeler, Japonya’ya iki seçenek sunuyordu. Ya *Çin Merkezli Uzak Doğu Sistemi*’nden ayrılarak sömürgeleri olan bir dünya gücü olmak ya da batılı büyük devletlerce sömürülen bir müstemleke haline gelmek.¹³

¹³ 19. yüzyılın II. yarısına kadarki Uzak Doğu sistemi, Çin merkezliydi. Başka bir deyişle, Çin İmparatorluğu bölgenin en güçlü ve tek hakimi ülkeydi ve civarındaki Ryuku Krallığı, Kore ve Güney Doğu Asya ülkeleri gibi diğer Uzak Doğu yönetimleri ise, Çin’e varlıklarının meşruiyetini teyit etmek ve vergi ödemek zorunda kalan özerk devletçiklerdi. Buna göre, Uzak Doğu’daki herhangi bir iktidar, hâkimiyetinin teyidi için Çin Kralına temsilci yollar ve Çin Kralı da bunu uygun görürse, bir hizmetlisini bölgeye beraberinde resmi ünvan bahşinin teyit edildiği ferman ile gönderirdi. Hâkimiyeti tescillenen yönetici, daha sonra Çin İmparatoruna düzenli bir şekilde vergi vermek suretiyle Çin Limanlarında ticaret yapardı. Fakat Afyon Savaşlarıyla birlikte bu düzen değişmeye yüz tuttu. İngilizler, Çinlileri ağır yenilgiye uğratmış, sonrasında yapılan antlaşmalarla da, Çin merkezli Uzak Doğu topraklarında önemli imtiyazlar kazanmışlardı. Bunlar arasında, Hong Kong’un İngilizlere verilmesi ve Kanton dışında da, Shanghai gibi bazı sahil şehirlerindeki limanların açılması gibi

Japonya, tüm kapılarını dışarıya açtıktan ve yeni bir hükümet kurduktan sonra, Asya'daki ilk diplomatik adımını, komşuları Çin ve Kore'ye karşı atmış, 1870'de Çin, daha sonra 1876'da Kore ile dostluk antlaşmaları imzalamıştır. Çin ile yapılan antlaşma tamamen eşit şartlar üzerine yapılmıştır. Her ne kadar Japonya, müzakereler esnasında batılılara tanınan imtiyazların bazılarının da ısrar etse de, Çin bunları rededer. Kore ile yapılan antlaşma ise, Çin ile yapılanın aksine, eşit şartlara dayalı değildi. Japonya, aynı anlaşmada tek taraflı olarak Kore'den gerek hukuki gerekse ticari alanda pek çok imtiyaz aldı.

Özellikle bu iki antlaşma ile birlikte Uzak Doğu'daki klasik sistemin değişme sinyalleri iyiden iyiye kendisini hissettirmeye başladı.¹⁴ Artık, Uzak Doğu ülkeleri arasında uluslararası kanunlara uyan ve karşılıklı orta elçi ve konsolosların gönderildiği modern diplomasi ilişkileri başlamıştı. Modern Japonya'nın mevcut düzeni yıkmaya yönelik bir diğer adımı ise, 1879 senesinde, öteden beri Çin'e vergi veren ve Çin tahakkümü altında olan Ryukyu Krallığını, kendi topraklarına katışıdır. Bu hareketi ile Ryukyu-Çin ast-üst ilişkisine bir son veren Japonya, hızlı ekonomik

tavizler yatmaktaydı. İngilizlerle yapılan bu anlaşmaları, ilerleyen yıllarda, Fransa ve Rusya gibi diğer devletlerle yapılan antlaşmalar izledi. Muhataptaki ülkeye, çeşitli ayrıcalıklar tanındı. Bunlar arasında söz konusu ülkelere özel kanunlar ve gümrük özerkliği gibi uygulamalar vardı. Afyon Savaşlarının, doğrudan, Çin merkezli mevcut geleneksel Uzak Doğu sistemini etkilediğini söylemek zordur. Fakat ilerleyen yıllarda bunun çöküşüne zemin hazırladığı da tartışma götürmez bir gerçektir. (Okamoto, 2004).

¹⁴ 1840 sonrasında Nanking, Tientsin ve Pekin gibi batılı ülkelerle yapılan antlaşmalar, mevcut düzeni temelinden sarsan gelişmeler olmuştur. Japonya, Çin ve Kore arasındaki muahedeler ise bu değişimi hızlandırmıştır.

kalkınmasının da vermiş olduğu cesaretle, gözünü Kore'ye dikmiştir.¹⁵

Japonya, Kore'nin Çin'e bağılı olan kimliğinden daha çok, özerk idari yapısı üzerinde duruyor ve ona göre hareket ediyordu.¹⁶ 1880'li yıllarda, Kore üzerindeki Japon-Çin rekabeti şiddetini artırır. 1884 senesinde Fransız-Çin savaşına hazırlık amacıyla, Kore'deki askerlerinin büyük bölümünü çeken Çin, böylece Japonya'nın işini kolaylaştırmıştır. Kore'deki propagandasını artıran Japonya, 1884 senesinde, daha sonradan Çinli kuvvetlerce bastırılacak olan bir darbe girişiminde bulunur. Bunun sonucunda yapılan görüşmelerde, her iki ülke askerlerinin de Kore Yarımadasından çekilmesine ve ileride buraya yapılacak sevkiyatın önceden yazılı olarak karşı tarafa bildirilmesine karar verildi. Yaklaşık 10 sene sonra, yani 1894 senesi bahar aylarında, Kore'deki yabancı varlığına karşı çıkan ve çiftçilerin haklarının korunduğu sosyal bir düzen oluşturmayı amaçlayan *Donghak Örgütü*'nün, Jeolla (Cholla) Eyaletini işgal etmesi üzerine, Çinli kuvvetler Kore Kralının isteğı ile isyanı bastırmak için Kore'ye girdi. Buna karşılık olarak Japonların da, bölgeye asker göndermesi üzerine gerginlik başlamıştır. Her iki ülke de, daha sonra kuvvetlerini

¹⁵ Kore, 1880 senesi itibariyle, hala Çin'e bağılılığını koruyan bir ülkedydi. Çünkü gerek Güneydoğu Asya'daki Vietnam ve Birmanya (Myanmar) gibi ülkeler İngiltere ve Fransa'nın sömürgesi olmuş Orta Asya'da Çin ile ticari ilişkisi olan pek çok ülke Rusya'nın kontrolü altına girmişti. 1879'da, Ryukyu Krallığının da, Japonların eline geçmesi üzerine, Kore, geleneksel Uzak Doğu sistemi şartlarına dayalı olarak Çin'e bağılı kalan tek ülke konumundaydı. Buna rağmen, hem batılı ülkelerle hem de Japonya gibi komşuları ile özerk devlet yapısını ön plana çıkararak antlaşmalar imzalıyor ve mevcut sistemden sıyrılmak adına girişimlerde bulunuyordu.

¹⁶ Japonya'nın geleneksel Uzak Doğu sistemi içerisindeki yeri ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu sistemin değişimindeki rolüne dair detaylı bilgi için bkz.; (Shin-Ryuji, 2007: 3-24).

Kore'den çekmeye yanaşmamış ve iki ülke arasında Kore'nin hâkimiyeti konusunda savaş başlamıştır.¹⁷ Japonya 1868'de kabuk değiştirmeye başladıktan sonra ilk büyük zaferini bu mücadelede kazanmış ve geleneksel Uzak Doğu sistemi şartlarıyla Çin'in elinde kalan tek krallık olan Kore, bağımsızlığını elde etmiştir.

B. 1. 3. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı

Japonya, Çin Savaşı'nın ardından imzaladığı Shimonoseki Antlaşması sonrasında, Kore Yarımadasındaki Çin tahakkümünün büyük oranda azalmasını sağlamıştır. Bundan sonraki planı ise, tam bağımsızlık kazanan Kore'de kendi hâkimiyetini kurmaktır. Fakat Japonların bu yönde yaptıkları girişimlerde pek de başarılı olduğu söylenemez. Nitekim Japon Orta Elçisinin 1895 senesinde meydana gelen Kore Kraliçesinin öldürülmesi olayında, Kore Kralıyla birlikte rol alması ve bunun açığa çıkarılması sonucunda, Kore Yarımadasında Japonya'ya karşı güçlü bir anti-pati oluştu. Aynı olaya karışan Kore Kralı ise, ülkesindeki Rus Orta Elçiliğine sığınarak

¹⁷ Çıkan savaşta, Japonya modernize edilmiş donanma kuvvetleri ile Çin'i denizde ağır bir yenilgiye uğrattı. Karada da, düşman kuvvetlerini Kore Yarımadasından atmasını bildi. Çin'in ağır yenilgisi ile sonuçlanan savaş sonrasında ise, iki ülke arasında Şimonoseki'de barış antlaşması imzalandı. Buna göre, ilk etapta, Japonlar Kore'nin tam bağımsızlığını tanıyarak, Çin'in yarımada üzerindeki tahakkümünü reddetti. Bundan başka, Formoza, Pescador Adaları ve Mançurya'daki Liaotung Yarımadasının Japonya'ya bırakılmasına karar verildi. Ayrıca, Çin'in Japonya'ya savaş tazminatı vermesi konusunda anlaşıldı. Fakat sonradan “Üçlü Müdahale” olarak da bilinen Fransa, Rusya ve Almanya'nın ortak girişimiyle, Tokyo Hükümetinden Liaotung Yarımadası'nı Çin'e geri vermesi talep edildi. Uluslararası destekten yoksun olan Japonya da, istemeyerek de olsa, bu talebi kabul etmek zorunda kalmıştır. Çin-Japon Savaşına doğru giden süreç ve savaşa dair detaylı bilgi için bkz.; (Fujimura, 1973).

bir sene gibi uzun bir süre, Rusların korumasında tutuldu. İşte bu olay, Japon yanlısı *Kim*¹⁸ iktidarının yıkılmasına ve yeni kurulan hükümet üzerinde Rus kontrolünün artmasına sebebiyet verdi. Japonya, kendine karşı daha fazla nefret uyanmaması için, Kore'deki iktidar gelişmelerine karışmamıştır.¹⁹

Rusya, aynı dönemde Çin İmparatorluğu ile Japonlara karşı gizli ortaklık anlaşması imzalamış ve Çin'e ait Mançurya bölgesinden geçecek Doğu Çin

¹⁸ Japoncası *Kimu Koshu*'dur.

¹⁹ Detay için bkz.; (Shigenori, 1987). Aynı dönemde Çin'de de önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. 1895'te Çin'in, Japonya'ya karşı ağır bir yenilgi alması üzerine batılı güçler, Çin'in iyiden iyiye zayıfladığına kanaat getirerek bu koca imparatorluğun topraklarını paylaşma yoluna girdiler. Özellikle 1840 Afyon Savaşıyla birlikte, Çin'e olan ilgilerini artıran Avrupalı ülkeler, Çin-Japon Savaşı sonrası bölgede imtiyazlı mıntıkalar ele geçirme konusunda daha kararlı hareket etmeye başladılar. Çin Hükümeti ile çeşitli antlaşmalar adı altında, bölgede önemli hak ve hukuk sahibi oldular. Almanya, *Shantung* Bölgesindeki *Kiaochow* Körfezini 99 yıllığına kiralayarak kendi imtiyazlı mıntikasını kurdu. Bunun haricinde, aynı bölgedeki demiryollarının inşası ve maden kaynaklarının işlenmesi haklarını üzerine aldı. Rusya ise, Japonya'nın Çin Savaşında elde ettiği, fakat daha sonradan üçlü müdahale sonrasında geriye vermek zorunda kaldığı *Liaotung* Yarımadasının *Dairen* ve *Port Arthur* Liman şehirlerini 25 yıllığına kiraladı. Bunun dışında, Güney Mançurya Demiryollarının inşa hakkını alarak, burayı, Kuzey Mançurya'da yapım halinde olan Doğu Çin Demiryollarına bağladı. Fransa ise, *Kanton* Bölgesini kiralayarak kendi imtiyazlı mıntikasını oluşturdu. O da, diğerleri gibi, bölgedeki tren yolu yapımının inşa ve işletme hakkını aldı. İngiltere ise, *Shantung* Bölgesinde bulunan *Weiheiwei* Liman mıntikasını 25 seneliğine ve *Kau Lung* Bölgesinde bulunan küçük adacıklardan oluşan bölgeyi de 99 yıllığına kiraladı. Avrupalı ülkelerin Uzak Doğu'daki nüfuzlarını artırma rekabetine Amerika, kendi kıtasındaki sorunlardan dolayı gecikmeli olarak katılmıştır. Buna göre, 1898'de önce Hawaii'yi, ardından, Güney Doğu Asya'daki Filipin Adalarını işgal etti. Çin'deki nüfuz rekabetine ise, 1899 senesinde *I. Açık Kapı Prensibi* teklifini sunarak girdi (Shin-Ryuji, 2007: 64-66).

Demiryolunun yapım hakkını kazanmıştır. Çin İmparatoru, önceleri kendi topraklarından yabancı bir ülkenin demiryolunun geçmesine karşı durmuş, fakat Rusya'nın herhangi bir kargaşa ortamında müttefik ülke olarak Çin'in toprak güvenliğini sağlamak için, askerî destek ulaştırılmasını sağlamak istediğini belirtmesi üzerine kabul etmiştir (Iguchi, 1998: 43-44).

Çin'de giderek artan yabancı nüfuzu, halkın ve bazı milliyetçi grupların öfkesini uyandırdı. Bu öfke her geçen gün katlanarak artmış ve en sonunda aşırı sağcıların başı çektiği ve amacı Çin'i yabancılardan temizlemek olan *Boxer* ayaklanması patlak vermiştir. İsyan esnasında çok sayıda yabancı ve Çinli Hristiyan öldürüldü. Asiler, bununla da yetinmeyerek başkent Pekin'e girmiş ve yabancı ülke temsilciliklerini kuşatmışlardır. İsyanlıların tehdidiyle karşı karşıya kalan Çin Hükümeti ise, Ülke'deki tüm yabancı devletlere savaş ilan etmek zorunda kalır. Bunun üzerine, bölgede çıkarları ve temsilcilikleri bulunan İngiltere, Almanya, Fransa, Amerika, Rusya, Avusturya, İtalya ve Japonya biraraya gelerek uluslararası bir askerî güç oluşturarak Pekin'e gönderdiler. Modern silahlarla donanımlı bu ordu karşısında fazla dayanamayan asiler, 2 aylık bir kuşatmadan sonra eylemlerine son vermek zorunda kalmıştır. 1900 senesinde meydana gelen bu olaydan sonra, 1901 senesinde yenilgiye uğrayan Çin Hükümeti ile 8 devlet arasında *Pekin Antlaşması* imzalandı. Buna göre, söz konusu ülkeler askerlerini geri çekti, Çin ise, çok ağır tazminat cezasına çarptırıldı. Aynı ülkeler ayrıca, temsilciliklerini korumak maksatlı gerekli bölgelerde karakollar bulundurma hakkını da kazanmışlardır.²⁰

²⁰ Boxer Ayaklanması ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Showashi 2 – Showa Zenshi Fukoku Kyohei -, 1984, s. 184-198; (Oda, 1969).

Diğer yedi devletle birlikte Pekin'e asker gönderen Rusya, varılan uzlaşma sonrası, Pekin ve civarındaki askerlerini çekmiş, fakat, Mançurya'da inşasına başladıkları Trans-Sibirya Demiryolunu korumak üzere gönderdikleri birliklerini çekmeye razı olmamıştır. Başka bir deyişle Rusya, Boxer ayaklanmasının Çin'de yaratmış olduğu kargaşa ortamından faydalanarak, bölgedeki demiryollarını koruduğu iddiasıyla Mançurya'yı işgal etmiştir. Bu olay, Çin'de olduğu kadar Japonya'da da, Rusya'ya karşı bir tepki uyandırmıştır (ShinRyuji, 2007: 67-68).

Japonya, 1902 senesi Ocak ayında İngiltere ile ittifak kurmuş ve ortak düşman Rusya'ya karşı Uzak Doğu'da bir cephe oluşturmuştur.²¹ Yapılan bu diplomatik hamlenin bir sonraki hedefi, Çin'i de bu ortaklığa alarak, Rusya'ya bölgede hareket sahası bırakmamaktır. Zaten *Pekin Paktı* sonrasında Rusya'nın Mançurya topraklarından askerlerini çekmeyişi, Çin'i yeteri kadar kızdırmıştı. Üstüne 1896 yılında Çinlilerle yapılan gizli antlaşmanın baş mimarisi *Li Hung Chang*'ın vefatı, Çin İmparatorluğundaki Rus sempatisinin azalmasını daha da hızlandırdı (Nish, 1985: 115-116).

Çarlık Rusyası, bütün bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak, Çin ile Mançurya'daki askerlerini kademeli olarak çekme ve sonrasında da burayı Çin'e geri verme şartlarından oluşan bir antlaşma akdetti. Buna göre, Rusya, toplamda 18 aylık

²¹ Japonya içerisinde Rusya ile olan sorunun çözümüne dair, iki farklı fikir söz konusuydu. Bunlardan ilki, Çarlık yönetimi ile diyalog kurarak çözüm yolu bulmak, diğeri ise, İngiltere ile ittifak kurarak onun desteğiyle Rusya'ya geri adım attırmaktır. Özellikle ikinci görüşü savunanların başbakan, dışişleri bakanı gibi dönemin Japon dış siyasisine yön veren kişiler olması, Japonya'yı İngilizlerle ittifaka itti. İngiliz-Japon İttifakına dair detaylı bilgi için bkz. (Nish, 1976).

bir süreç sonrasında her altı ayda bir belli oranda askerini kademeli olarak Mançurya'dan çekecek ve bu sürenin sonunda, Mançurya'yı Çin'e teslim edecekti. Fakat ikinci altı ayın sonunda Rusya askerlerini çekmek yerine, Çin'e 7 maddeden oluşan yeni bir uzlaşma önerisi sundu. Bunun üzerine gerek Çin'de gerek Japonya'da tepkiler büyüdü. Bu, Rusların Mançurya'dan çekilmeye niyetli olmadıklarının açık bir kanıtıydı (Banno, 1973: 486-487).

Japonya, Boxer Ayaklanması sonucunda Mançurya'nın Ruslarca işgaline karşılık pek fazla ses çıkarmamıştı. Buna mukabil olarak, Rusya'dan da kendisinin Kore'deki nüfuzunu artırmasına ses çıkarmamasını istiyordu. Yani bir nevi Kore bana, Mançurya sana düşüncesi içerisindeydi. Fakat Rusların buna pek de sıcak baktığı söylenemezdi. Nitekim Çin-Japon Savaşından Kore'nin bağımsızlığını kazanarak çıkması, bu ülkeye karşı Rusya'nın iştahını kabartmıştır (Chiba, 2008: 69-149).

İngilizlerden gördüğü maddî, siyasî ve askerî yardım sonucu Japonya, Şubat 1904'de Ruslarla savaşa girdi. Kara savaşının yanında denizdeki mücadelenin de Japonya lehine gelişmesi üzerine Japonlar, 1905 senesi Ocak ayında önce Port Arthur'u, Mart ayında ise Hoten'i işgal ettiler. Daha sonraki süreçte, Amerika'nın araya girmesi sonucunda, aynı senenin Eylül ayında Portsmouth Şehrinde iki ülke arasında barış antlaşması imzalandı. Buna göre, Mançurya'nın güneyi Japonya'ya, kuzeyi ise Rusya'ya bırakıldı. Hemen ardından, Japonya, Çin ile Aralık ayı içerisinde *Pekin Paktını* imzalayarak Güney Mançurya'daki tüm Rus haklarını üzerine aldı. Bunlar arasında, Port Arthur ile Dairen imtiyazlı mıntikasının kontrolü, sonradan Japonya'nın Mançurya'da kuracağı kukla devlet Mançukuo'ya başkentlik edecek

Hsinking ve Port Arthur arasındaki demiryolu hattının işletmesi ve maden kaynaklarının kontrolü gibi haklar söz konusuydu.²²

B. 1. 4. Japonya'nın I. Dünya Savaşındaki Fırsatçılığı

Japonya, Kore ile ilki Rusya ile savaş halindeyken 1904 senesinde, diğerleri ise, sırasıyla 1905 ve 1907 senesinde olmak üzere toplamda 3 resmi antlaşma imzaladı. Bütün bu antlaşmalar, tek bir amaca hizmet ediyordu: Japonya'nın Kore üzerindeki kontrolünü sağlamak. İlki ile Kore yönetimindeki önemli mevkilere danışman statüsünde kendi adamlarını yerleştiren Japonya, ikincisi ile Kore diplomasisini ve en son antlaşmayla da, iç siyasîyi tahakkümü altına alarak tüm Kore üzerinde kontrolü ele geçirdi (Fukuju, 1995. 233-239).

Aynı zamanda kendi topraklarına kattığı Güney Mançurya Bölgesinde de önemli adımlar atan Japonya, önce 1906'da Kwantung Bölgesinde 1930'lu yılların diplomasi ve askerî hayatına damgasını vuracak Kwantung Japon Ordu merkezini kurdu ve buranın kontrolünü bu idari birime verdi (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 188). Daha sonra ise, 1907'de Güney Sahalin'de *Sahalin Yerel İdari Birimini* oluşturarak burada kalıcı olmaya çalıştı.

²² Bunun dışında, aldığı yenilgi sonrası Rusya, Kore üzerindeki Japon nüfuzunu kabullendi. Savaş esnasında Japonlar tarafından işgal edilerek kontrolü ele geçirilen Sahalin Yarımadasının kuzeyi Rusya'ya, güneyi ise Japonya'ya verilecek şekilde taksim edildi. Aynı zamanda Rusyanın nüfuzu altındaki Sibiry sularında Japon balıkçıların avlanmasına izin verildi. Rus-Japon Savaşı ve sonrasındaki Portsmouth Antlaşmasına dair detaylı bilgi için bkz.; (Harada, 2007), (Saaler-Chiharu, 2005), (Hyou, 2004).

Yaptığı antlaşmalarla alt yapıyı hazırlayan Japonya, başgösteren Japon karşıtlığını sebep göstererek 1910 senesi Ağustos ayında Kore'yi kendi İmparatorluğuna ilhak etti. Böylece, uzun süredir Japon siyasetini işgal eden Kore'nin durumu, çözüme kavuşturulmuş oldu. Kore'nin Japonya tarafından resmen sömürgeleştirilmesi, hem Japon müttefiki İngiltere ve onun etkisi ile Amerika tarafından hem de savaş sonrası 1907 ve 1910 senesinde yapılan Rus-Japon antlaşmaları ile Rusya tarafından kabullenildi. Rusya, Japonlara karşı aldığı ağır yenilgi sonrası, Japonların Kore'deki üstünlüğünü kabullenmek zorunda kalmıştı. Amerika ise, gerek İngiltere'nin etkisi gerek Kore'den çok, Mançurya'daki çıkarlarını düşünerek Japonlara karşı tavır takınmaktan kaçındı.²³

Uzak Doğu komşularına karşı özellikle Rus-Japon Savaşından sonra yayılmacı bir politika izlemeye başlayan Japonya için en önemli fırsat, Haziran 1914'de Avrupa'da çıkan I. Dünya Savaşı ile doğdu. Çin ve Rus savaşları ile Uzak Doğu'daki en büyük iki rakibini geride bırakan ve her geçen gün ekonomik, siyasî ve askerî açıdan büyüyen Japonya'nın, Asya'daki emperyalist emelleri I. Dünya Savaşı ile daha da alevlendi. Çünkü bu kargaşa ortamında, Avrupalı güçler birbirlerine düşeceği için Uzak Doğu işlerine yeterince zaman ve kuvvet ayıramayacaklar, bu da Japonların durumdan istifade ederek topraklarını genişletmesini sağlayacaktı (Seizaburo, 1982: 123-181).

²³ Japonya'nın Kore'yi ilhakının Amerika, İngiltere ve Rusya'daki yankılarına dair bkz. (Hyou, 2004: 266-310).

Japonlar, ilki 1902 senesinde yapılan ve 1905 ve 1911 senelerinde de yinelenen İngiltere ittifakına dayanarak, aynı senenin Ağustos ayında Almanya'ya savaş ilan etti (Abe, 2008: 82). Savaş ilanı coğrafi uzaklıktan ötürü Avrupa'daki savaşa fiilen katılımdan daha çok, söz konusu ihtilaftaki safını belirlemek üzere atılmış bir adımdı. Özellikle, Almanya'nın 19. yüzyılın son döneminde Çin'den kiraladığı imtiyazlı mıntıklarda gözü vardı. Almanya'ya savaş ilan etmeden önce de bu bölgelerin kendisine teslimi konusunda Almanya'ya bir nota gönderdi ve bir hafta süre verdi. Bu zaman içerisinde Almanya'dan cevap gelmeyişi üzerine, Uzak Doğu'daki tüm Alman topraklarını işgal etti. Bunlar, Çin'in *Shantung* Bölgesi ve Mikronezya'daki *Mariyana, Marshall* ve *Carolin* gibi irili ufaklı adalardı. 7 Aralık 1914'te *Tsingtao*'yu düşüren Japonya, bölgedeki tüm Alman mallarına el koydu. Özellikle, stratejik önemi yüksek *Tsinan-Tsingtao Demiryolu* hattını ele geçiren Japonya, daha sonra Çin hükümeti tarafından yapılan askerlerini geri çekme talebini, Avrupa'daki savaş sona ermeden hiç bir şekilde çekilmeyeceğini belirterek reddetti (Kondo, 1995: 73-115), (Hatano, 1995: 185-219).²⁴

²⁴ Japonya, bununla da yetinmeyerek Çin'deki, özellikle Mançurya Yarımadası'ndaki hak ve çıkarlarının kalıcılığı için, Çin'e 21 talepten oluşan bir nota verdi. Bu notada Çin-Japon ilişkilerinin dostluk çerçevesinde yürütülmesinin Çin Hükümetinin bu talepleri kabulünden geçtiğini söyleyen tehditkâr bir üslup söz konusuydu. Bu talepler, dönemin Dışişleri Bakanı Kato'nun Mançurya'daki Japon haklarını sağlamlaştırmak için Çin'e karşı yürütülmesi gereken politikaya dair hazırladığı projeden doğmuştu. Fakat Çin'e nota şeklinde sunumuna kadarki süreçte, Japonya içinde çeşitli bakanlıklar ve bürokratların fikirlerinin de eklenmesiyle, istekler kabarık bir hal aldı. Buna göre, Çin'den talep edilecek konular Mançurya Bölgesi konusundan daha çok, Çin'in Japonya'ya ülke genelinde ekonomik, askerî ve siyasî ayrıcalıklar vermesini öngören bir şekle büründü. Çin, ilk başlarda Japonya'nın taleplerini reddetti ve büyük güçlere başvurarak yardım istedi. Fakat Avrupa'daki savaşla yeteri kadar meşgul olan uluslararası kamuoyu, Çin'e beklediği destek ve

Japonya, Çin’de kazandığı bu hakları 1917 senesinin Şubat ayında İngiltere, Mart ayında ise Fransa ve Rusya ile yaptığı gizli antlaşmalarla garanti altına aldı. Özellikle İngiltere’nin Tokyo elçisi, yapılan gizli antlaşma ile ülkesinin Japonya’nın Shantung Bölgesindeki hakları ve Asya Pasifik’te aldığı eski Alman adalarındaki tahakkümünü desteklediğini dile getirdi. Japonya da, buna karşılık, Akdeniz’de itilaf güçlerine zor anlar yaşayatan Alman denizaltılarına karşı, İngiltere ve Fransız deniz kuvvetlerine destek filo gönderme sözü verdi (Nish, 1972: 196-211). Japonya, aynı senenin Aralık ayında, Amerika ile Lansing-İshii Antlaşmasını yaparak, Çin’deki haklarını tanımasını sağladı. Buna karşılık olarak Çin’in toprak bütünlüğüne ve Çin’deki *Açık Kapı Prensibine* riayet edeceği sözünü verdi.²⁵

Savaşın 1918’de sona ermesinin ardından toplanan Paris Konferansında, daha çok Avrupa’nın sorunları görüşülmüş, Uzak Doğu işlerine çok da değinilmemiştir. Japonya bundan yararlanarak Uzak Doğu’daki nüfuz alanını genişletmeyi başarmıştır.²⁶ Böylece Japonya, Avrupa’daki savaştan istifade etmesini bilerek

yardımları sunamadı. Bunun üzerine, Tokyo’nun baskılarına daha fazla dayanamayan Çin Hükümeti, Japonya’nın merkezi otoriteye doğrudan darbe indirecek olan Japon danışmaların Çin merkezi hükümetine atanması, bölgedeki Japon hastahane, okul, tapınak gibi yerlerin mülkiyet hakkının kazanılması gibi şartlar haricindeki, diğer bütün isteklerini kabul etti (Yamane, 1997: 59-89), (Takeuchi, 1993: 136-212).

²⁵ Bu anlaşma adını, iki ülkenin müzakerelerini sürdüren Japon *Kikujiro Ishii* ile dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı *Lansing*’den almıştır (Battistina, 1955: 85-89).

²⁶ Uzak Doğu meselelerinin çok göz önünde bulunmaması dolayısıyla Paris’teki Japon delegeleri Avrupa konularında sessiz kalmayı tercih etti ve yapılan müzakereleri dinlemekle yetindi. Japonya’nın asıl ilgilendiği konu, Çin ve Asya Pasifikteki eski Alman ve yeni Japon mıntıkaları ve buralardaki Japon haklarıydı. Çin delegesinin açtığı Uzak Doğu sorunu üzerine, İngiltere ve Fransa, 1917’de

Uzak Doğu'daki toprak ve nüfuz sahasını genişletmiş oldu. Ayrıca, Japonya, Paris Barış Konferansına katılarak ilk kez büyük çaplı bir uluslararası toplantıya iştirak etmiş oldu.²⁷

B. 1. 5. Sibirya Çıkarması

Çin-Japon ihtilafı konusunda Amerika, Çin'in tarafında yer almış, yapılan görüşmeler sonrasında varılan uzlaşma sonucunda, Japonya ile arasındaki gerginliği çözüme kavuşturmuştu. Fakat Amerikan-Japon gerginliği, bu sefer kendini Rusya'daki Bolşevik ihtilali sırasında gösterdi. Sovyet rejiminin beraberinde getirdiği iç çalkantı sonucunda Rusya, Almanya ile 1918 senesinin Mart ayında Brest-Litovski Barış antlaşmasını imzalamış ve savaştan çekilmişti. Moskova'nın artık tek derdi, iç karışıklığı sonlandırmaktı. Bu maksatla tüm dikkat ve kuvvetini iç sorunun çözümüne yöneltti.

İşte bu noktada, diğer Avrupalı güçler İngiltere ve Fransa arasında, Bolşevik rejim yanlılarına karşı antipati oluştu. Çünkü Rusya, savaştan çekilerek Almanya'ya

Japonya ile yaptıkları gizli antlaşmalara da sadık kalarak Japonya lehine, Amerika ise, bölgedeki çıkarlarını düşünerek Çin lehine tavır takındı. Yapılan görüşmeler sonrasında, en sonunda, Shantung Bölgesindeki idari kontrolü Çin Merkezi Hükümeti sağlamak şartıyla, eski Alman ekonomik imtiyazlarının ve mülkiyetinin Japonlarda kalmasına karar verildi. Bunun dışında, Asya Pasifikteki eski Alman adalarının da, Japonlarda kalması iradesi çıktı. Fakat Japonların buraların gerçek sahibi değil de, Birleşmiş Milletler adına mütevellî sıfatıyla elinde tutmasına izin verildi.

²⁷ Paris Barış Konferansı ve Versay Antlaşmasındaki Japonya'nın rolüne dair bkz.; (Kondo, 1995: 143-155), (Shin-Ryuji, 2007: 104-110).

karşı doğu cephesinin düşmesine neden olmuştu. Bu da, itilaf devletlerinin iç savaşta komünist rejim taraftarı gruplardan daha çok, Çarlık yanlısı oluşumlara sempati duymasını sağladı. Bu maksatla İngiltere ve Fransa, hem doğu cephesinin yeniden oluşturulması hem de Berlin Hükümetinin Rusya'daki kaos ortamından yararlanarak Viladivostok'taki cephanelikleri ele geçirmemesi maksadıyla, Amerika ve Japonya'dan Sibirya'ya asker çıkarmaları talebinde bulundu (Eguchi, 1993: 62-68).

Amerika, ilk etapta Avrupalı güçlerin bu talebine soğuk baktı, fakat sonradan hem İngiltere ve Fransa'nın baskısına daha fazla dayanamadığı için hem de Sibirya'daki Çekoslovakya askerlerinin Bolşevik rejimi askerlerince sıkıştırıldığı haberini alması üzerine, sınırlı sayıda asker çıkarma ve harekâtın Viladivostok Bölgesi ile sınırlı kalması şartıyla bu talebe olumlu cevap verdi. Japonya ise, Avrupa'daki mevcut kargaşa ortamından maksimum oranda istifade etmek için, Sibirya'ya asker çıkarılması teklifini savunanlardandı. Fakat ilk adımın Washington Hükümetinden gelmesini bekliyordu. Başkan Wilson'un onayıyla da, talebe derhal olumlu cevap vererek askerlerini Sibirya'ya doğru yola çıkardı (Beasley 2000:161).

Böylelikle, Fransız, İngiliz, Amerikan ve Japon askerlerinden oluşan itilaf kuvvetleri, 1918 senesinin Ağustos ayından itibaren Vladivostok Bölgesine nakledildi (Kobayashi, 2003: 19). Buna göre, Amerika, 9 bin civarında asker çıkarmış, İngiltere ve Fransa da Avrupa'daki savaş dolayısıyla Washington Hükümeti gibi, az sayıda askerini bölgeye aktarmıştı. Bu ülkeler dışında Kanada da, 5.000 civarında askerini bölgeye göndermiştir (Inoki, 1995: 122). Buna karşılık Japonya, diğere devletlerin aksine, bölgeye 70 binin üzerinde asker taşımış ve ayrıca Amerika'nın

Vladivostok Bölgesi ile sınırlı kalınmasını öngören teklifini bozarcasına, harekât sahasını Baykal Gölünün doğusundaki Doğu Sibirya Bölgesine kadar genişletmiştir. Versay Anlaşmasının ardından itilaf devletlerinin Sibirya’da asker bulundurmasının da bir anlamı kalmamış ve Amerika, Fransa ve İngiltere, 1920 senesi itibariyle bölgedeki askerlerini geri çekme kararı almıştı. Fakat Japonya, bu üçlüye katılmayarak komünizmin Uzak Doğuyu ve özellikle de Kore’yi tehdit ettiğini söyleyerek bu bölgede kalmaya devam etti. Bu özellikle Amerika’nın büyük tepkisini çekti (Hara, 1989). Ancak Japon Hükümeti 1922’de daha fazla Sibirya’da kalmanın zarardan başka bir şey getirmeyeceğine kanaat getirerek, askerlerini bölgeden çekme kararı alır. Böylelikle Ekim 1922’ye kadar, Sibirya’daki tüm Japon askerleri bölgeden çekilmiş oldu (Honya, 2005).

Japonya’nın bu harekâta ne elde ettiği ve bu çıkarmanın hangi amaca hizmet ettiği hala daha akademisyenler arasında sorgulanmaktadır. Japon ordusu, Sibirya’da kaldığı süre boyunca, sadece, 1920 senesinde bir grup Japon askerinin Kızıl ordu tarafından öldürülmesi olayına karşılık, Kuzey Sahalin’i işgal etmekten daha öteye gidememiştir. Fakat onu da, Sibirya’dan çekildikten sonra, yani 1925 senesinde, Rusya ile vardığı uzlaşma sonucunda, belli bazı ekonomik çıkar ve balık avlama hakları karşılığında Moskova’ya geri vermiştir (Battistina, 1955: 92-95).

Sonuç olarak, Japonya’nın Sibirya çıkarması, binlerce askerinin ölmesi ve bir o kadarının da yaralanmasına karşın, Kuzey Sahalin sularında Japonya’nın bazı ekonomik çıkarlar ve balık avlanma hakkını kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca, Amerika’nın Japonya’nın Uzak Doğu’yu kendi hegemonyasına almaya çalıştığına

daha fazla inanmasına ve bundan sonra da Tokyo'ya karşı ona göre hareket etmesine neden olmuştur.

B. 1. 6. 1921 Washington Deniz Antlaşması

I. Dünya Savaşı sonunda, itilaf devletleri arasından yalnız Amerika ve Japonya güçlenmiş olarak çıktı. İngiltere savaştan gerek siyasî gerekse askerî olarak yorgun çıkmış, savaş öncesi dünya ekonomisine hakim pozisyonunu kaybetmişti. Fransa ise, savaşa birinci sınıf bir dünya ülkesi olarak girmiş, fakat savaşı ikinci sınıf bir devlet olarak terk etmişti. Savaşın insan gücü ve kaynaklarda açtığı tahribat, bu iki ülkeyi eski güçlerinden etmişti. Buna karşılık, Amerika, her geçen gün güçlenen ekonomisi ve beraberinde gelen potansiyel askerî kuvveti ile savaş sonunda, - İngiltere ve Fransa'nın mevcut durumları düşünüldüğünde -, kendini birden dünyanın en güçlü ülkesi konumunda buldu (Battistini, 1955: 98). Özellikle, 1916 yılında, başlattığı donanma büyük zırhlı inşasını bitirdiğinde, dünyanın en büyük donanmasına hatta İngiltere'den dahi güçlü bir donanmaya sahip olacaktı (McDonald, 1989: 191).

Japonya ise, I. Dünya Savaşı'nda başrolde olmamasına rağmen, bu savaştan en çok istifade eden ülkelerin başında geliyor, hatta ilkidir denilebilir. Nitekim savaş sonunda Japonya, Uzak Doğu sularında, eski Alman müstemlekeleri Marshall, Mariana ve Karoline gibi adaları, yine Çin karasındaki Alman imtiyazlı bölgesi olan Shangtung Eyaletini ve Tsinan-Tsingtao tren yolu hattını elde etti (Battistini, 1955: 81- 82). Bunun yanı sıra, Amerika'nın şiddetli itirazlarına rağmen, "21 Talep" olarak tarihe geçen ve Çin'e zorla kabul ettirdiği anlaşmayla da, Çin'de siyasî ve ekonomik

açıdan büyük imtiyazlar kazandı.²⁸

Rus devrimi ise, Moskova'nın Uzak Doğu işlerinden uzaklaşıp kendi iç sorunu ile meşgul olmasına sebep olmuştur (Morley, 1984: 4). Aynı şekilde Çin'de de 1911 Mançu Hanedanlığının sona ermesinden itibaren, komünist ve milliyetçi güçler arasındaki kargaşadan dolayı, merkezi otorite boşluğu vardı. Buna, bir de Çin'in geniş ve kalabalık nüfusu da eklenince özellikle Kanton, Tibet, Doğu Türkistan gibi kendi istiklallerini her fırsatta dile getiren eyaletlerdeki yöneticiler, başlarına buyruk hareket etmeye başladılar (Battistini, 1955: 99). Bu durum Japonya'nın bölgede fazla müdahaleye uğramadan faaliyet göstermesini sağlamıştır.

Bunun yanı sıra, I. Dünya Savaşı bitmiş, taraflar arasında 1919'da imzalanan *Versay Antlaşmasıyla* uluslararası silahsızlanma konusunda büyük adımlar atılmıştı (Morley, 1984: 3). Fakat Amerika'nın 1916'da başladığı ancak I. Dünya savaşının çıkmasıyla durdurduğu büyük zırhlı inşası programını, 1918'de yeniden başlatması, diğer devletleri de harekete geçirdi. Bilhassa Japonya, Pasifikteki rakibi Amerika'ya karşı donanma tahkimatında bulundu (McDonald, 1989: 190–191). Pasifikteki bu rekabete, her ne kadar savaştan yeni çıkmış olsa da, bölgedeki çıkarlarını düşünerek İngiltere de katıldı (Fairbank-Feuerwerker, 1986: 103). Böylece bu 3 devlet arasında donanma yarış başladı. Mevcut durum, dünya kamuoyunu rahatsız etmekte ve bilhassa da, Amerika sivil toplum üyeleri, hükümetlerine denizlerde silahlanma konusunda eleştiriler yağdırmaktaydı. Çünkü yeni bir savaşın çıkmasından

²⁸ The Cambridge History Of China, Volume 13, Republican China 1912-1949, Part 2, Cambridge University Press, s. 92-100

korkuluyordu. Dünya, büyük savaştan daha yeni çıkmış ve gerek kaynakları gerekse de ekonomisinde hala daha büyük sarsıntılar yaşamaktaydı. Mevcut durum bir an evvel çözülmesi gereken bir sorun halini almıştı. Nitekim bu eleştirilere ilk cevap veren ülke, Amerika olmuş ve Amerikan kamuoyundan gelen şiddetli çağrılar üzerine, Senatör William Borah, 1921'in ilk aylarında, ülkeler arasında mevcut olan deniz silahlanma yarışına bir son vermek için, senatoya önergede bulunmuştu. Bunun senatodan geçip Amerika'nın o dönemki başkanı Harding'ten de onay alması üzerine, ev sahipliğini, fikir babası olan Amerika'nın üstleneceği bir konferans yapılmasına karar verildi. Başkan Harding, Uzak Doğu işleri ile uzak ve ya yakından alakalı tüm devletleri, Washington'da bir konferansa çağırması için Dışişleri Bakanı Hughes'e talimat verdi. Bunun üzerine, Büyük Britanya İmparatorluğu, Japonya, Fransa, İtalya, Portekiz, Hollanda, Belçika ve Çin, Washington'da 12 Kasım 1921 tarihinde toplanacak "*Washington Deniz Konferansı*" davet edildi. Bu konferansa Uzak Doğu'da sınırları bulunan ve büyük çıkar ve nüfuzu olan Rusya davet edilmedi. Çünkü Amerika hem uluslararası komünizmin inkişafına katkı sağlamak istemiyor, hem de komünist Rusya Hükümetini tanımadığı için bu vesile ile yeni hükümete kendi nezdinde meşruluk kazandırmak istemiyordu (Battistini, 1955: 101).

Konferans 3 ay sürmüş ve bu süre boyunca delegeler arasında şiddetli müzakereler gerçekleşmiştir. Nihayet, uzun pazarlıklar sonucunda, 6 Şubat 1922'de, tarihe "*Washington Deniz Antlaşması*" olarak geçen pakta imza attı (McDonald, 1989: 209). Bu paktın süresi, 1931 senesine kadardı ve 10 senelik hukuki geçerliliğe sahipti. (Pelz, 1974: 14), (Battistina, 1955: 115).²⁹ Anlaşmanın yukarıda da

²⁹ Anlaşma ile ilgili olarak ayrıca, (Sawada, 1999: 221).

belirtmeye çalıştığımız gibi, 2 amacı vardı. İlki, büyük donanma güçleri Amerika, İngiltere, Japonya başta olmak üzere, - kısmen Fransa ve İtalya'nın da katıldığı - silahlanma yarışına son vermek ve devletlere sadece ulusal güvenliklerini sağlayacak, Fakat diğer ülke topraklarına saldıramayacak büyüklükte donanma sahiplendirmektir (Braisted, 1971: 648).³⁰

Bu anlaşma ile hem Japonya hem de Amerika, kendi sularında güvenliği sağlamış ve birbirine tehdit olmaktan çıkmıştı. Bu pakt, ne Amerika'nın Japonya'ya

³⁰ Anlaşmanın bu bölümüne yukarıda da ismini verdiğimiz 5 büyük devlet imza attılar. Buna göre, Amerika ve İngiltere, eşit oranda donanma bulundurmak şartıyla, dünyanın en büyük donanma gücüne sahip olma hakkını kazanırken, Japonya, bu iki devletin %60'ı oranında donanma bulundurmak şartı ile 3. en büyük deniz gücü olarak onları takip etti. İtalya ve Fransa ise, Japonya'ya verilenin hemen hemen yarısı oranında donanma bulunduracaktı (Conference on the Limitation of Armament, 1922: 4-20). Yalnız, Washington Deniz Antlaşması ile katılımcı devletlerin sadece 10.000 tondan fazla olan ve büyük zırhlı diye de tabir edilen gemilerine sınırlama getirildi – uçak gemisi, 10.000 tondan fazla büyük savaş gemileri-. Başka bir deyişle, 10.000 tonun altındaki krüzör, denizaltı gemisi, destroyer vs. gibi küçük zırhlılar da diyebileceğimiz donanma gücüne her hangi bir tahdit koyulmadı (Morley, 1984:11). Buna göre, paktın büyük zırhlılar konusunda devletlere tanıdığı donanma gücünün oran ve tonaj bazında açılımı sırasıyla şu şekildedir; Amerika, 5; İngiltere, 5; Japonya, 3; Fransa, 1: 75; İtalya, 1: 75. Amerika, 525.000 ton; İngiltere, 525.000 ton; Japonya, 315. 00 ton (Conference on the Limitation of Armament 1922: 6-8). Bunun yanı sıra, Pasifik Okyanusunda, özellikle de Asya Pasifikte toprağı bulunan devletlerden, bu anlaşma yürürlükte olduğu sürece, buralara, tahkimat yapmayacakları sözü alındı. Bu alan dışında bırakılan yerler ise, Hawai Adaları, Avustralya, Yeni Zelanda, Alaska, Kanada, Aleutin Adalarının dâhil olmadığı Panama Kanalı Adaları, Amerika sahil kıyıları ve Japonya'yı oluşturan ana adalardı. Çünkü komitenin görüşüne göre, buralar ancak savunma maksatlı tahkim edilebilirdi, saldırmak için değil (Braisted, 1971: 613-614), (Conference on the Limitation of Armament 1922: 132)

ne de Japonya'nın Amerika'ya saldırmasını kabil kılacak donanma gücüne izin veriyordu (Morley, 1984: 5).

Paktın bir diğer amacı ise, Çin'in bağımsızlığına, toprak ve idari bütünlüğüne saygı gösterilmesini ve Çin'deki yabancı devletlerin eşit şartlarda ticari ve endüstriyel haklara sahip olmasını, yani batılı kaynaklara göre, “*Açık Kapı*”³¹ politikasının güvenliğini sağlamaktı. Nitekim konferansa katılan tüm ülkelerin de iştirakıyla gerçekleştirilen müzakereler sonucu muvaffakiyet sağlandı ve ismini de katılımcı sayısından alan ve tarihe “*9 Devlet Antlaşması*” olarak geçen pakta imza atıldı. Böylelikle, Çin'in toprak ve idari bütünlüğü diğer devletlerce tanınıyor, Asya karasında toprak veya çıkarı bulunan her yabancı devlete de eşit ekonomik ve ticari hak ve hukuka sahip olacağı taahhüdü veriliyordu.³²

³¹ “Açık Kapı” politikasının fikir babası, dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı John Hay'dir. 1899'un son baharında aynı diplomat tarafından teklif edilen bu fikir, 3 Temmuz 1900 senesinde resmîyet kazanarak uygulamaya konmuştur. Bu fikir ilk haliyle sadece Çin'deki serbest ticaretin tüm ülkelere açık olmasını ihtiva etmekteydi. Resmîyet kazandıktan sonra, buna Çin'in toprak ve idarî bütünlüğünü koruma şartı da eklendi. Son olarak da, Çin'de her ülkeye eşit ekonomik ve ticari hak sağlama taahhüdü verildi (Doenecke, 1981: 5).

³² Amerika için bu antlaşma tam bir zaferdi. Bir taşla iki kuş vurmuş, hem Japonya'nın I. Dünya Savaşı ile Çin'de kazandığı hakların uluslararası platformda tanınmamasını sağlamış, hem de Çin karasındaki kendi hak ve hukukunu garanti altına almıştı. Japonya ise, coğrafi olarak Çin'e en yakın katılımcı devlet olmasına rağmen, alınan kararlar sonucu, en az batılı devletler kadar Asya karasına uzaklaşmış ve ulusal geleceği için çok büyük ehemmiyeti olan Çin'deki ekonomik çıkarları tehlikeye girmişti (Battistini, 1955: 103-104). Ayrıca, Amerika'nın I. Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın Çin'de kazanmış olduğu hakları tanımasını sağlayan 1917 *Lansing-İshii* Antlaşması da, bu vesile ile fiili olarak hükmünü kaybetmişti (Battistini, 1955: 87- 88).

Yine Çin işleri ile ilgili olarak, konferansta ayrı olarak ele alınan bir diğer konu da, Shantung Meselesiydi. Bu konuda, İngiliz ve Amerikalıların gözlemci olarak katıldığı, Japon ve Çinli delegeler arasında yapılan ikili müzakereler sonucu anlaşma sağlandı (Battistina, 1955: 105).³³ Böylece, Japonya, Çin ile yaptığı anlaşma sonucunda, Orta Pasifik'teki adalar haricinde, I. Dünya Savaşı öncesi sınırlarına çekilmiş oldu (Morley, 1984: 4).

Washington Deniz Anlaşması görüşmelerinin gündemini işgal eden bir diğer konu ise, 1902'den beri süregelen İngiliz- Japon İttifakıydı. Amerika ve Çin, -İngiliz Dominyonu Kanada'nın da katılımıyla-, Japonya'nın özellikle Dünya Savaşı sırasında, Asya Pasifik'te bu kadar rahat ve cesur hareket etmesinin ardında İngiltere ile kurduğu ittifakın olduğunu iddia ediyor ve bunu sonlandırmak için İngiltere nezdinde diplomatik baskı uyguluyordu. Bu konu da, "*Dört Devlet Anlaşmasıyla*"³⁴

³³ Buna göre, Japonya, eski Alman bölgesi olan ve 1914'ten beri işgal ettiği bütün Shantung Yarımadası'ndan önce askerlerini çekecek, daha sonra da burayı Çin'e geri verecekti. Ayrıca *Tsingtao Gümrüğü*, Çin Deniz Gümrük Servisinin kontrolüne geçecek ve *Kiaochow-Tsinan* tren yolu ve onun tüm hakları da, Çin'e devredilecekti. Japonya, tarafından verilen bu taahhütlere, daha sonra Tokyo'da bir araya gelen Çin ve Japon yetkililerce son hali verildi (Fairbank-Feuerwerker, 1986: 104).

³⁴ Diğer bir taraftan da, 1911'de imzalanan İngiliz-Japon Anlaşmasının hukuki süresinin sonuna yaklaşmış ve Japonya bunun temdidi için İngiliz hükümetine talepte bulunmuştu. Bu ittifakın yenilenmesine İngiltere de olumlu bakmakta, fakat hem Uzak Doğu'da menfaati bulunan dış devletlerden - özellikle de Amerika'dan - gördüğü baskı hem de I. Dünya Savaşı sonrası değişmeye başlayan dengeler sonucu çekingen davranmaktaydı. Bunun üzerine İngiltere, mevcut şartları da göz önünde bulundurarak bu ittifaka Amerika'nın da dâhil olmasını istedi. 3 ülke arasında yapılan karşılıklı görüşmeler neticesinde de, Amerika'nın isteği ile bu konuya Washington Konferansında bir netlik kazandırılmasına karar verildi. (Morley, 1984: 212), (Chang, 1931: 225-259). 12 Kasım

sonuca bağlanmıştır.

Söz konusu anlaşma, zahiren İngiliz-Japon İttifakının halefi gibi yansıtılmaya çalışıldıysa da, alınan karar ve işlevi açısından askerî müttefiklikten uzak olduğu için bu rolü tam gerçekleştirememiştir. Zaten, Washington Konferansının fikir babası ve ev sahibi Amerika'nın da amacı, kurulacak yeni ittifakın verimli bir şekilde işletilmesinden daha çok, kendisine Pasifikte en büyük engel teşkil eden Japonya'yı İngiliz desteğinden mahrum bırakmaktır.

B. 1. 7. 1927 Cenevre Konferansı ve 1930 Londra Deniz Antlaşması

Washington Deniz Anlaşması ile beklenenler gerçekleşmemiş aksine büyük zırhlılara getirilensınırlandırma, özellikle 3 büyük deniz devleti olan Amerika, Japonya ve İngiltere'yi, krüvazör, destroyer, deniz altı gibi küçük zırhlılarını güçlendirmeye yönlendirmiştir.³⁵ Washington Antlaşması'nın henüz mührü

1921'de toplanan konferansla birlikte de, önce İngiltere, Amerika ve Japonya üçlüsünden oluşan heyet arasında müzakereler başladı. Daha sonra, Amerika'nın talebi üzerine, Fransa da görüşmelere dâhil edildi. Varılan uzlaşma sonucunda da Asya Pasifikte toprağı bulunan dört ülke, tarihe "*Dört Devlet Antlaşması*" diye geçen antlaşmaya 13 Aralık 1921'te imza attılar (Chang, 1931: 256, 292). Buna göre, dört ülke Pasifik Okyanusundaki dominyonlarında birbirinin hakkına saygı gösterecek ve bu vesile ile de bölgede barış sağlanmış olacaktı. Şayet, bu ülkeler arasında Pasifikte herhangi bir sorun çıkarsa, önce diplomatik yolla çözölme yoluna gidilecek, bundan bir sonuç alınamazsa da, 4 devlet bir araya gelecek ve gerekirse antlaşma şartlarında düzeltmeler yapacaktı (Braisted, 1971: 618-625).

³⁵ Bu üç devlet arasında, küçük zırhlılarına en az tahkimat yapan Amerika'ydı. İngiltere ve özellikle de Japonya, Washington Paktından sonra küçük zırhlılarını en çok güçlendiren ülkelerdir. Amerika'nın Washington Konferansı sonrası donanma inşasında durgun bir politika izlediğini söylemek

kurumadan devletler, paktın bu açığından istifade etmişlerdir.

Japonya, büyük zırhlılardaki dezavantajını küçük zırhlılarda güçlenerek telafi etmek istediği için³⁶, bol miktarda yeni model “*Washington Paktı Krüvazörü*”³⁷ ve deniz altı gemisi yaptırmaya başladı. Yeniden başlayan alan silahlanma yarışı, hem dünya barışına darbe vuruyor, hem de bu yolda yapılan masraflar sivillerin omzuna daha çok vergi yüklüyordu. Doğal olarak bu vaziyet, kısa süre içinde tepki topladı ve Amerika başta olmak üzere sivil toplum üyeleri, bu soruna bir an önce son vermeleri için siyasetçilere baskı uyguladı (Sawada, 1999: 221).

Bu şekildeki gelişmelerin oluşmaya başlamasıyla Washington Anlaşmasının ortadan kalkma riski ortaya çıkmış, Amerikan Başkanı Coolidge de, 10 Şubat 1927

mümkündür, ta ki 1927’de fiyasko ile sonuçlanan Cenevre Konferansına kadar. (Morley, 1974: 47; Pelz 1974: 14).

³⁶ Japonya’nın diğer iki donanma güce nisbeten, bu kategoride güçlenmeye çalışması,, büyük zırhlılar konusunda, Washington Antlaşması’ndaki, 5 (Amerika) – 5 (İngiltere) – 3 (Japonya) oranlamasına bağlanabilir. Nitekim büyük zırhlılardaki açığını Japonya, küçük zırhlılar bakımından kuvvetlenerek kapatmaya çalışmıştır (Sawada, 1999: 221).

³⁷ Washington Konferansı şartları gereği, ülkelerin taleplerini karşılayabilmek için, gemi üreticileri, yeni model krüvazör icat ettiler. Bu konferans sonrası üretimi başladığı için “Washington Paktı Krüvazörü” olarak da bilinen yeni model bu krüvazörler, 10.000 ton ağırlığında, buna rağmen yüksek hızda uzun mesafeli seyir yapabilen ve 8 inçlik toplarla donatılmıştır (Morley, 1984: 5). 1927 yılı başına kadar, üretilip suya indirilmiş veya hala üretilmekte olan İngiltere’nin, 14; Japonya’nın ise, 6 adet “*Washington Paktı Krüvazörü*” vardı. Amerika ise, 1924’te bu tür kruvazörden 8 adet yapma kararı almasına rağmen, ağır davranıp 1926 Ekim ayı itibariyle, ancak ikisinin inşasına başlamış durumdaydı (Morley, 1984: 7).

tarihinde, beş büyük devlet İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya'yı Cenevre'de toplanmaya çağırmıştır.(Asada, 1993: 375), (Battistina, 1955: 114). Bu davete, sadece, İngiltere ve Japonya olumlu cevap verdi. İtalya ve Fransa ise, Cemiyet-i Akvam'ın silahsızlanma programına öncelik verdikleri için, konferansta katılımcı olarak bulunamayacaklarını, fakat gözlemci göndereceklerini ilettiler.³⁸ (Morley, 1984: 12), (Battistina, 1955: 114).

Bu şartlar altında, konferans, 20 Haziran 1927 tarihinde Cenevre'de toplandı. Amerika, İngiltere ve Japonya'dan oluşan katılımcılar, küçük zırhlılara tahdit konusunda sıkı pazarlıklara başladılarsa da anlaşma sağlanamadı (Richardson, 1989: 119).³⁹

³⁸ I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve uluslararası barışı sağlamak amacına hizmet eden Cemiyet-i Akvam, kurulduğu günden beri silahsızlanma adına mücadele veriyordu. 1925 Aralık ayında yine aynı amaçla aralarında Cemiyet-i Akvam üyesi olmayan Amerika ve Almanya'nın da bulunduğu ihzari bir komite teşkil etti. Bu komitenin amacı, ileride başarılı bir silahsızlanma konferansı yapmak için diplomatik girişimlerde bulunmak ve bu içtimaya zemin hazırlamaktı. Sonuç olarak, komisyon çok sıkı çalışmış olmasına rağmen, gayretler bir netice doğurmadı (Morley, 1984: 11).

³⁹ Bu ihtilaf, krüvazörlerde çıkmıştı. Nitekim İngiltere, küçük krüvazörler de diyebileceğimiz maximum 7.000 ton ve 6 inçlik toplarla donatılan krüvazörlere limit istemiyor, Fakat büyük krüvazörlere - Washington Anlaşması Krüvazörü - tahdit uygulanmasını talep ediyordu. Amerika ise, bunun tam tersine, "Washington Anlaşması Krüvazörü"ne limiti hiç bir şekilde kabul edemeyeceğini ve sınırlamanın küçük krüvazörlere getirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Yüksek hızda uzun mesafeli seyir yapabilen ve 8 inçlik toplarla donatımlı büyük krüvazörler, İngiltere'nin dünyanın dört bir tarafındaki dominyonlarına tehlike teşkil etmekteydi. İngiltere'nin amacı, çok sayıda, küçük krüvazör sahiplenerek sadece dominyonları arasındaki denizlerin güvenliğini sağlamaktı. Amerika ise, Washington Antlaşması ile tahdide uğrayan donanma üsleri konusundaki eksikliğini, uzun mesafe

Bu gelişmeler sonucu, taraflar konferansı dağıtmak zorunda kaldılar.⁴⁰ Cenevre Konferansının dağılması üzerine, Amerika, acilen 1928 senesi Mart ayında, yeni bir donanma inşası programı hazırladı ve 15 krüzazör ve 1 uçak gemisinden ibaret olan planı bir an önce uygulamaya koymak için çalışmalara başladı. Diğer bir taraftan, Amerikan dış ticareti hızlı bir gelişme göstererek İngiliz dış ticareti ile aynı seviyeye erişti.⁴¹

seyir yapabilen ve ağır silah donanımlı çok sayıda büyük krüzazör sahibi olarak kapatmak istiyordu (Beloff, 1989: 138-139). Bunun yanı sıra, İngiltere'nin 880.000 tonluk ve kolaylıkla 6 inçlik küçük krüzazöre dönüştürülebilecek ticari gemi potansiyeli olmasına rağmen, Amerika'nın bu tür sadece 180.000 ton gemisi vardı. Bu faktör de, Amerika'nın İngiliz teklifini reddetmesindeki nedenlerden biri olarak görülmekteydi (Morley, 1984: 14). Amerika ve İngiltere arasındaki anlaşmazlıklardan, Japonya ile müzakerelere sıra gelmemiş ve özellikle Amerika ile Japonya arasındaki zıtlık başka bir konferansa kalmıştı (Asada, 1993: 375). Konferans öncesi kulislerde, Japonya ile Amerika arasında çıkabilecek muhtemel ihtilaftan dolayı, görüşmelerin tıkanabileceği hatta konferansın inkıtaya uğrayabileceği bile konuşuluyordu. Japonya kanadının %70'te, Amerika'nın ise, Washington Paktındaki 5-5-3 oranını yani %60'ın devamında ısrar edeceği tahmin ediliyordu. Fakat görüşmeler başlayınca, tahminlerin tam tersi oldu ve İngiltere ile Amerika arasında fikir ayrılığı olduğu gözlemlendi (Asada, 1993: 375).

⁴⁰ Batılı bazı kaynaklara göre, ilk bakışta, Cenevre Konferansının inkıtaya uğramasındaki sebep, İngiliz-Amerikan ihtilafı gibi gözükse de asıl sebep, ortak rakip Japonya'ya karşı güçlenme isteğidir (Richardson, 1989: 139).

⁴¹ Amerika cephesinde bu gelişmeler yaşanırken İngiltere, 1928 yılı bütçesiyle yapılması planlanan krüzazörlerinden birinin üretimini iptal ettiğini ilan etti (Morley, 1984: 14-16). Ayrıca, Cenevre'de Amerika ile arasındaki ihtilaf, İngiltere'yi politika değişikliğine itti. Fransa ile yakınlaşarak 1928 Temmuz ayında, bu ülke ile askerî ve donanma konularında müzakerelere başlayan İngiltere, yapılan görüşmeler sonucu, anlaşma sağladı. Japonya, Amerika ve İtalya durumdan haberdar edildiler. Amerika ve İtalya, bu anlaşmayı tanımayacağını, Japonya ise, müsbet baktığını beyan etti. Özellikle Amerika'nın bu anlaşmaya şiddetle karşı çıkması sonucu da, iki Avrupa ülkesi anlaşmadan vazgeçmek

Uzak Doğu cephesi Japonya’da ise, 1927’de yaşanan ekonomik kriz sonucu, ulusal hazine fakirleşmişti. Hükümet gerilemekte olan Japon ekonomisinin daha da kötüye gitmesini önlemek ve bu buhran durumundan ülkeyi kurtarmak için bir takım önlemler aldı. Bunlar arasında, 1929 ve 1930 yılı bütçelerindeki askerî ve donanma masraflarını azaltmak da vardı (Morley 1984: 20). Siyasî cephede de, *General Tanaka’nın* Kabinesi, Mançurya yerel diktatörü *Chang Tso-lin*’in öldürülmesi ve *Tsinan Krizi* üzerine, 2 Temmuz 1929’da istifa etmek zorunda kalmış (Morley, 1974: 45) ve yerine aynı gün, *Hamaguchi Kabinesi* gelmiştir (Oakes-Mayer, 1968: 295). Yeni hükümet gelir gelmez izleyeceği politikayı açıklarken, silahların azaltılması konusunda, diğer büyük devletlerle ortak hareket edip uluslararası anlaşmalarla bu soruna çözüm bulacaklarını beyan etti.⁴²

Cenevre Konferansı ve akabinde İngiliz-Fransız silahsızlanma anlaşmasıyla Amerikan-İngiliz ilişkilerinde gerginlik meydana gelmiş⁴³ ve özellikle Amerika donanmasını kuvvetlendirme yoluna girmişti. Aradaki gerginliğin ortadan kalkmasında, 27 Ağustos 1928 tarihinde akdolunan *Kellogg-Briand Pakti*⁴⁴ önemli

zorunda kaldı (Richardson, 1989: 155-184).

⁴² General Tanaka Hükümeti, diplomatik ilişkilere geleneksel askeri bakış açısıyla yaklaşmakta ve Uzak Doğu’daki Japon çıkarların ancak kuvvetli bir ordu ile sağlanabileceğini düşünmekteydi. Buna karşılık, halefi Hamaguchi ise, daha ılımlı ve diyalog yanlısı bir devlet adamıydı. (Morley, 1974: 43).

⁴³ 1927-1929 arası İngiliz-Amerikan ilişkilerinin kötüleştiği bir dönemdir. (Richardson, 1989: 105).

⁴⁴ 20 Haziran 1927 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand, resmi olarak Amerika Hükümeti’ne, uluslararası platformda savaşı men etmek için birlikte çalışmaya yönelik ebedi bir dostluk antlaşması teklif etti. Uzun süre Amerika Hükümetinden buna bir cevap çıkmadı. Tekliften yaklaşık 6 ay sonra, Dışişleri Bakanı Kellogg, Fransız teklifine cevaben, Amerikan Hükümetinin

rol oynadı. Nitekim 1929'da Amerika'daki başkanlık seçimini kazanan *Herbert H. Hoover*, halka ilk hitabında, Paris-Kellogg Paktının temsil ettiği uluslararası barışın ve ülkeler arasındaki diyalogun, daha da ilerletilmesi gerektiğini ve bu paktın silahları azaltma konusunda kilit rol üstlenmesi gerektiğini beyan etti.⁴⁵ Bu maksatla İngiliz hükümeti, 3. Deniz Konferansını toplamak üzere Japonya, İtalya, Fransa ve

dünya barışına katkı sağlayacak böylesi bir pakta imza atmaktan memnun olacağını, Fakat antlaşmayı diğer ülkelere de teklif etmeyi önerdi. Diğer ülkelerin de bu barış paktına imza atmaya istekli olmaları üzerine 1928 Ağustos ayında Paris'te aralarında Amerika, İngiltere, Japonya, Fransa, İtalya, Sovyet Rusya ve Almanya'nın da bulunduğu 15 ülke, Paris Antlaşması da denilen Muahedeye imza attılar. Bundan amaç, uluslararası platformda ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları diyalog yoluyla çözüp, birbirlerine karşı savaşı bir silah olarak kullanmamalarını sağlamaktı. Bazı kesimlere göre, bu antlaşmanın uygulanabilirliği yoktu. Çünkü devletlere kendini savunma hakkı tanıyor ve tecavüzkar ülkelere herhangi bir yaptırımı ihtiva etmiyordu. Tarihte şimdiye kadar, ülkeler savaşlara hep "*Kendi ulusal güvenliğimizi korumak için*" deyip başladıkları için, "*Ulusal Güvenlik*"'in göreceli bir kavram olduğunu bilen Amerikan Dışişleri Bakanı Kellogg da, daha sonra, bu muahedenin sırf uluslararası kamuoyu baskısıyla gerçekleştirildiğini itiraf etti (Battistina, 1955: 109-114).

⁴⁵ Buna karşılık, Amerika ile dost kalma ve silahsızlanma propagandası yapan İşçi Partisi, İngiltere'de 7 Haziran'da yapılan genel seçimleri kazandı. Bu şartlar altında, iki ülkenin iç siyasi durumu aradaki soğukluğun ortadan kaldırılmasına müsait hale geldi. Ayrıca, Hoover, 10 Nisan'da, Amerika eski başkan yardımcısı *Charles G. Dawes*'i Londra elçisi olarak atadığını beyan etti. Başkanın bu hareketi, tüm dünyada Amerika'nın Londra'yla kilitlenen deniz müzakerelerine yeniden başlamak istediği şeklinde yorumlandı. Nitekim elçi Dawes Londra'ya geldikten 2 gün sonra, Başbakan MacDonald'ı ofisinde ziyaret etti ve uzun bir görüşme gerçekleştirildi. Bu uzun içtima, İngiliz-Amerikan gerginliğine her iki ülkenin de son verme niyetinde olduğuna bir işaretti. Sonrasında iki ülke diplomatları arasındaki görüşmelerle deniz silahlarını azaltmaya dair pürüzler ortadan kaldırıldı. Diplomatların vardığı uzlaşma, İngiliz Başbakanı MacDonald'ın, Amerika Başkanı Hoover'ı Rapidan'da ziyareti ile resmîyet kazandı. Böylece Amerika ile İngiltere aralarındaki ihtilafa son vermiş ve geriye diğer büyük devletlerle anlaşmak kalmıştı.

Amerika'yı Londra'ya davet etmiş, tüm ülkeler İngiltere'nin bu davetine olumlu cevap vermiştir (Sawada, 1999: 221). Japon Hükümeti, Londra Deniz Konferansına heyetini göndermeden önce orada savunacağı politikayı 3 ana başlık altında toplamıştı. Buna, “3 Temel Prensiptir” de denmektedir.⁴⁶

Nihayet, 21 Ocak 1930'da, beş donanma büyüğü, Londra'da bir araya geldi. Konferans başkanlığına İngiliz Başbakan MacDonald seçildi.⁴⁷ Vakit kaybetmeden, katılımcılar, konferansın toplanma nedeni olan küçük zırhlıları sınırlandırma konusunda müzakerelere başladı. Konferansa gelmeden önce varılan İngiliz-Amerikan uzlaşmasından dolayı, müzakereler sırasında bu iki ülke arasında, Cenevre Konferansında olduğu gibi bir zıtlık beklenmiyordu ki, öyle de oldu (Richardson, 1989: 192-197).⁴⁸ Konferanstaki bu kriz ortamına bir de Fransa'daki iç

⁴⁶ 1-) Küçük zırhlılardaki toplam tonajda, Amerika'nın %70'i oranında güce sahip olmak. 2-) Amerika'nın %70'i oranında 8 inçlik toplarla donatılmış büyük krüvazörlere sahip olmak. 3-) Deniz altı gemileri konusunda, 1931 yılı sonunda sahip olunması planlanan toplamda 78.500 tondan taviz verilmemesidir. Özellikle Japon donanması ulusal savunma için en kötü %70 oranının kabul edilmesi gerektiğini, bunun altındaki tüm oranlara itiraz edilmesini ve gerekirse konferansın dahi terk edilebileceğini Londra'ya giden mümessillere telkin etti (Sawada, 1999: 222), (Kiyoshi, 1981: 69). 1931 senesi sonunda sahip olunması öngörülen deniz altı toplam tonajı, bazı kaynaklarda, 78.000'dir (Sawada, 1999: 222).

⁴⁷ Documents of the London Naval Conference 1930 – Letter from the President of the London Naval Conference to the Secretary, General of the League of Nations, 21st April 1930, s. 37 ve (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 283).

⁴⁸ Bu seferki ihtilaf özellikle, Amerika-Japonya ve Fransa-İngiltere arasında patlak verdi. Fransa ve İngiltere, küçük zırhlıları sınırlandırmada izlenecek metot konusunda, farklı iki görüş bildirdiler. Fransa, sınırlamanın toplam tonaj üzerinden yapılmasını teklif ederken, İngiltere, gemi kategorilerine

karışıklık - *Tardieu* kabinesinin düşmesi⁴⁹ – eklenince, Başkan MacDonald, 19 Şubat itibarıyla konferansa 1 haftalık ara verdi.

Bu aradan sonra görüşmeler, Başkan MacDonald'ın önerisi üzerine, iki gruba ayrılarak yapıldı. Biri, Japonya, İngiltere ve Amerika'dan oluşan Pasifik Grubu; diğeri ise, İngiltere, Fransa ve İtalya'yı ihtiva eden Avrupa Grubuydu. Bu yeni yöntemden amaç, ikili görüşmelerle daha etkili müzakereler yapmak ve bir an evvel sonuca gitmektir. Nitekim öyle de oldu ve Amerikan-Japon görüşmelerinde taraflar yaklaşık 3 hafta gibi kısa bir sürede anlaşma sağladı.⁵⁰

göre sınırlama konulmasında ısrar etti. Documents of the London Naval Conference 1930, - First Report of First Committee, Appendix I and Appendix II-, s. 312-320. Diğer bir tarafta da, Amerika Japonya'ya verilecek küçük zırhlıların yüzdesi konusunda bu ülke ile anlaşmazlık yaşıyordu. Japonya, konferans başlamadan önce, hiç bir şekilde taviz vermeyeceğini beyan ettiği Amerikan donanmasının en az %70'i oranında donanma bulundurma fikrini şiddetle savunurken, Amerika da, bu oranı Washington Antlaşmasında olduğu gibi %60'da tutmak istiyordu. Her iki tarafta kendi taleplerinde ısrar ediyor ve bir türlü uzlaşmaya varılamıyordu.

⁴⁹ İktidardan düşen Fransa Başbakanı André Tardieu, Londra Deniz Konferansında bizzat Fransız delegesi olarak bulunmuştur (Morley, 1984: 24-25).

⁵⁰ Avrupa Grubunda taraflar anlaşmadan dağıldılar. Fakat Fransa ve İtalya, Londra Deniz Paktına küçük zırhlıların yenilenmesi ile büyük zırhlıların ve deniz altı gemilerinin tahdidine dair alınan kararlar konusunda bağlı kalacağı taahhüdünü verdi. Küçük zırhlıların tonajlarına dair tahdid kararına sadece, İngiltere, Amerika ve Japonya uyma kararı aldılar (Morley, 1984: 25-26, 52). Üzerinde uzlaşmaya varılan şartlar, aynı zamanda 22 Nisan 1930'da imzalanan Londra Deniz Antlaşmasında Japonya ile alakalı nihai kararlardı. Buna göre, Japonya, toplamda Amerika'nın %69.75'i oranında küçük zırhlı bulundurma hakkını elde ederek, konferans öncesindeki %70 oranında neredeyse tam başarı sağladı. Fakat 8 inçlik toplarla donatılan büyük krüvazörler – Washington Paktı Krüvazörü – konusunda, istediği oran olan %70'in altında bir yüzde yani %60. 2'lik bir hak elde etti. Aynı şekilde,

Üzerinde anlaşılan bu şartları Londra'daki Japon delegesi, Tokyo'ya göndererek Japon Hükümetinden gelecek kararı beklemeye başladı.⁵¹ Japon Donanmasının üst düzey personelinin itirazına rağmen 1 Nisan'da Londra'ya gönderilen bir telgrafla şartların Tokyo Hükümetince onaylandığı bildirilmiştir.⁵²

Londra Konferansında, küçük zırhlıların yanı sıra, Washington Antlaşmasında sınırlama getirilen büyük zırhlılara dair de müzakereler yapıldı. Bu konuda konferansı aksatacak herhangi bir sorun çıkmadı ve 10.000 tonun üstündeki savaş gemilerinin kısıtlanması konusunda taraflar uzlaşmaya vardı. Buna göre, 1921 Washington Antlaşması ile büyük zırhlılara getirilen tahdid, 1936'ya kadar aynı

deniz altı gemilerindeki oranlama da, Japonya'nın talebinden uzaktı. Japonya, 1931 yılı sonunda toplamda 78. 500 ton büyüklüğünde deniz altı gemiye sahip olmayı planlıyordu (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 283). Fakat Londra Deniz Paktı ile bu tonaj 52. 700'de tutuldu. Deniz altı gemileri konusunda, üç büyük devlet olan İngiltere, Amerika ve Japonya eşit kuvvete sahip olacaktı. Japonya, 78.500 ton büyüklüğündeki deniz altı gücünü 52,700'ine indirgemek için, süresi dolan deniz altılarını hurdaya çıkaracak ve yerine yenisini koymayacaktı, ta ki pakt standardını yakalayıncaya kadar (Documents of the London Naval Conference 1930, Part III, Article 14-15-16-17-18-19-20-21 -, 25-31(Sawada, 1999: 222), (Morley, 1984: 339-347).

⁵¹ 25 Mart itibariyle Japon delegesinin telgrafı, Japonya Dışişleri Bakanlığı'na ulaştı. O andan itibaren Japon donanma yetkilileri bu koşullarda pakta imza atılamayacağını, her ne kadar küçük zırhlıların toplam tonajında %70'lik oran verilse dahi, büyük krüvazörler ve deniz altılarda talep edilenin altında oranlar verildiği için bu şartların "3 Temel Prensip" politikasına aykırı olduğunu savundu ve gerekirse Japon delegesinin konferansı terk etmesini istedi (Morley, 1984: 52).

⁵² Donanma erkânından gelen bu baskılara rağmen, Hamaguchi Kabinesi, sonucu etkilemeyecek çok küçük bazı taleplerle birlikte, Londra'daki Amerikan ve Japon delegelerin anlaşmaya vardığı şartları Bakanlar Kurulundan geçirdi. Documents of the London Naval Conference 1930, Statement by the Japanese Delegation Issued at 10 pm. On April 2nd, 1930, s. 535, (Morley, 1984: 52).

şartlarda kabul edildi.⁵³

Mevcut şartlar altında, 22 Nisan 1930 tarihinde, St. James Palas'ta, sabah saat 10: 30'da, "*Londra Deniz Antlaşması*" 3 büyük donanma devleti Amerika, İngiltere ve Japonya arasında imzalandı. Avrupa Grubundaki müzakerelerden bir sonuç alınamadığı için, Fransa ve İtalya, bu pakta imza atmadı. Fakat konferansa son verilirken ilgili ülkeler arasında görüşmelere bundan sonra da devam edileceği beyan edildi.⁵⁴

Londra Deniz Antlaşması, söz konusu devletlerin donanma komutasının ve aşırı milliyetçi kesimlerin itirazına maruz kalmıştır.⁵⁵ İngiltere'de mevcut 70 krüvazörün 50'ye indirgenmesi, Amerika'da Pasifikteki rakip Japonya'ya verilen %70 oran, Japonya'da ise "*3 Temel Prensipten*" uzak şartlarda paktın imzalanmasına tepkiler vardı.⁵⁶ Donanma erkânı ve aşırı milliyetçi gruplar, ulusal güvenliğin tehlide

⁵³ Documents of the London Naval Conference 1930, - Sixth Report of First Committee (Capital Ship Holiday)-, s. 505-511.

⁵⁴ Bu beyanatla, Fransa ve İtalya'ya, kapı açık bırakıldı. Konuyla ilgili bkz. 53. Documents of the London Naval Conference 1930, Article 16, s. 27. Karara göre yeni sınırlar şu şekildeydi; Amerika: Büyük Krüvazör: 180. 000 ton; Küçük Krüvazör: 143. 500 ton; Destroyer: 150. 000 ton; Deniz altı Gemisi: 52.700 ton; Toplam Tonaj: 526.200 ton, İngiltere: Büyük Krüvazör: 146. 800 ton; Küçük Krüvazör: 192. 200 ton; Destroyer: 150. 000 ton; Deniz altı Gemisi: 52.700 ton; Toplam Tonaj: 541.700 ton ve Japonya: Büyük Krüvazör: 108.400 ton; Küçük Krüvazör: 100. 450 ton; Destroyer: 105. 500 ton; Deniz altı Gemisi: 52. 700 ton; Toplam Tonaj: 367. 050 ton (Morley, 1984: 346).

⁵⁵ Bu 3 ülkedeki tepkilerle ilgili detaylı bilgi için bkz.: (Beloff, 1989: 147), (Sawada, 1999: 224-231), (Morley, 1984: 52-117).

⁵⁶ Japonya'da bu pakta dair milliyetçi kesimden gelen en şiddetli tepki, dönemin Başbakanı

uğramaması için kabil maksimum donanma istiyor. Sivil idareciler ise, uluslararası barışı sağlamaya ve vatandaşları üzerindeki vergi yükünü azaltmaya çalışıyordu (Battistini, 1955: 114).

27 Ekim 1930'da Londra'da paktı yürürlüğe koyma töreni gerçekleştirildi ve aynı gün içerisinde, Washington'dan Başkan Hoover, Londra'dan Başbakan MacDonald ve Tokyo'dan Başbakan Hamaguchi radyo aracılığıyla kendi halklarına seslenerek Londra Deniz Anlaşmasının resmen onaylanıp uygulamaya konduğunu beyan ettiler (Morley, 1984: 116). Böylece, tartışmalar arasında denizlerde ikinci silahsızlanma tatili de başlamış oldu.

Sonuç olarak, I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan silahlanma yarışına, 1921 Washington Deniz Konferansı ve 1930 Londra Deniz Konferansı ile 1936 yılına kadar ara verildi. 15 senelik tatilin, geçici de olsa, denizlerde ve bilhassa Büyük Okyanusta barış sağladığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, uluslararası platformda donanma silahlarının kontrolünü sağlayan Londra ve Washington paktları sayesinde, İngiltere-Amerika ikilisi ile Japonya arasında, 1920 ve 1930'lu yıllarda çıkması muhtemel bir savaşın önüne geçilmiştir.

Hamaguchi'ye düzenlenen suikastti. "Aikokusha" Derneği (Vatanseverler Derneği)üyesi 23 yaşındaki Sagoya Tomeo, Başbakan Hamaguchi'yi Tokyo İstasyonunda bıçaklamış ve kaçmaya çalışırken korumalar ve polis tarafından yakalanmıştı (Oakes -Mayer, 1968: 272-291).

B. 1. 8. Mançurya İstilası

B.1.8.1. Japonya'yı Mançurya İstilasına İten Nedenler

Japonya'nın Mançurya'ya duyduğu ilgi, Meiji Dönemi'nde başlamıştır. Özellikle 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndan sonra, Asya'daki yayılmacı politikasını daha da hissettiren Japonya için, ekonomik ve stratejik açıdan Mançurya'nın önemi giderek artmaktaydı.⁵⁷

⁵⁷ 1911 senesinde Çin'de Milliyetçi Parti Kuomintang'ın lideri Sun Yat Sen önderliğinde Cumhuriyet Devrimi gerçekleştirilmiş ve bu hareketle, 1644-1911 yılları arasında Çin'i yöneten Mançu Qing Hanedanlığına son verilmiştir. Bu, aynı zamanda, Çin'deki 2000 yıllık imparatorluk sisteminin de sona ermesi anlamına gelmekteydi (Hunter, 2002: 77). Bu ihtilal, teoride modern, çağın gereksinimlerine uyan, yabancı imtiyazlarından sıyrılmış ve ulusal bağları kuvvetlendirerek Çin'i uluslararası platformda hak ettiği mevkilere yükseltmesi öngörülen bir hareketti. Fakat plan pratiğe uymadı. İlk etapta, cumhuriyetçi ihtilalden faydalanmak isteyen Kuzey Çin'deki Beiyang Ordularının muhafazakâr lideri Yüan Shih-k'ai, kendisini Çin'in yeni başkanı ilan etti (Schurmann-Schell, 1968: 21-35). İhtilalin mimarı Sun Yat Sen, Yüan'a karşı koyamayacağını anlayınca, Japonya'ya kaçmak zorunda kaldı (Schurmann-Schell, 1968: xxi). Yüan Shih-k'ai'nin 1916'da ölümünden sonra, Çin'de yerel diktatörlük başladı. Bunu, 1925 Martında Sun Yat Sen'in ölümü izledi. Sun Yat Sen'in yerini, milliyetçi ve aynı zamanda yenilik yanlısı Chiang Kai-Shek aldı (Furuya, 1981). Chiang Kai-Shek ve beraberindeki milliyetçi kesimin idaresi altında hızla büyüyen Nanking Hükümetinin en büyük hedefi, Çin'i yerel diktatörlerden kurtarıp tek vücut haline getirmektir. Bu hedefe ulaşma yolunda da en büyük engellerden birisi, Çin'deki yabancı varlığıydı ve böylece Çin'i yabancılardan temizleme operasyonuna başlandı. Bu hareketin kısmen, başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim 1931 yazına kadar, Chiang Kai-Shek yönetimindeki Milli Çin Hükümeti, İngiltere, Amerika, Japonya ve Fransa haricindeki yabancı ülkelerden, imtiyazlı bölgeleri geri aldı. Bundan maada, bazı bölgelerde gümrük özerkliği ve yasal ayrıcalıkları da elde etmesini bildi (Battistina, 1955: 121-127). Çin'deki milliyetçi parti Kuomintang'ın hızla tek güç halini almaya başlaması, Japonya'daki özellikle askerî

Japonya, 1894-1895 Çin Savaşı sonrasında Şimoneseği Antlaşması ile Mançurya'nın güney tarafında bulunan Liadong Yarımadası'na girmiş ve sonrasında, 1905 Rus zaferi ile de Mançurya'daki nüfuzunu artırmıştır.⁵⁸ 1920'li yıllarda, Kore ve Formoza'daki üstünlüğünü iyice sağlayan Japonya, bütün dikkat ve kuvvetini uzun vadede Kuzey Çin'e, kısa vade de ise Mançurya'ya odakladı.

Mançurya'da, 1911 Cumhuriyet Devrimi'nden sonra yönetimi, 1928'e kadar yerel diktatör *Zang Zuolin* aldı. Zuolin, Japonya karşıtı Çin milliyetçi partisi Kuomintang yanlısı bir politika izlediği için, zamanla Tokyo'nun nefretini topladı. Bunun üzerine, bölgedeki Çin nüfuzunun artmasından da korkan Japonya, *Zang Zuolin*'i Mukden'e giderken bindiği trenle birlikte havaya uçurdu.⁵⁹ Boşalan iktidar koltuğuna, oğlu *Zang Xueliang* geçti. Xueliang, babasını öldüren Japonlardan adeta öç alırcasına, Chiang Kai-Shek yanlısı bir politika benimsemiştir (Hunter, 2002: 86-87). Chiang Kai-Shek başkanlığındaki Nanking Hükümeti, Mançurya yerel yönetiminden de yardım görerek 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren, Kuzey

erkânı ve milliyetçi grupları telaşlandırdı. Çünkü güçlü, merkezi otoriteyi sağlamış ve iktisadi bakımdan da gelişmiş bir Çin, Japonya'nın Asya anakarasındaki ve Kuzey-Doğu Çin'deki çıkarlarına ters düşmekteydi. Diğer bir taraftan da, Kuomintang Hükümetinin merkezi otoriteyi sağlamak için gerek komünist gruplarla ve yerel diktatörlerle yaptığı iç çatışmalar, ülke genelinde sivil savaş tehdidini doğurmuş, bu kaos ortamı da, Mançurya'da büyük bir ekonomik yatırıma sahip olan Japonya'yı endişeye düşürmüştür (Doenecke, 1981: 9).

⁵⁸ Mançurya'daki Japon nüfuzunun artmasına zemin hazırlayan etken, hiç şüphesiz Güney Mançurya Demiryolu hattıdır (Hunter, 2002: 83).

⁵⁹ *Zang Zuolin*'i iktidarının 16. senesinde öldüren Japonya, bu döneme kadar Mançurya'yı ikinci planda tutmuştur. Japonya, ne zaman ki Kore ve Formoza'daki nüfuzunu garantiye aldı, ancak o zaman Mançurya'ya odaklanıp icraata koyulmuştur.

Çin'e doğru ilerledi.⁶⁰

Japonya, bütün bu manevralara, 1927'de Şantung'a 17.000 askerden oluşan bir birlik göndererek cevap verdi. Bu ilave askerî gücün bölgeye gönderilmesindeki sözde amaç, Japon mallarını ve vatandaşlarını korumaktı. Özünde ise, Çin Milli ordusuna karşı bölgedeki Kwantung Ordusuna takviye söz konusuydu. Nitekim Kuzey Çin'e doğru ilerleyen Chiang Kai-Shek'in ordusu ile Japon kuvvetleri arasında, 1929 yılı başlarına kadar, şiddetli çarpışmalar oldu (Morley, 1984: 141).⁶¹ Seul'deki Çin Mahallesi, Korelilerce yerle bir edildi.

⁶⁰ Yabancı nüfuzu ülke genelinden silmek istediğini her defasında yineleyen Chiang Kai-Shek, Güney Mançurya'daki Japon toprak ve haklarının kendisine iadesini talep etti. Diğer bir taraftan da, Japon kontrolündeki *Dairen* Limanının önemini indirmek adına, *Hulutao* ve *Yingkou* Bölgelerindeki Limanları yenileyerek daha etkin bir hale getirdi. Benzer projeyi demiryollarına da uygulayan Chiang Kai-Shek, Japonya'nın kontrolü altında olan Güney Mançurya Demiryoluna karşılık, paralel istikamette ve kendi nüfuzu altında bulunan *Pechili* Körfezindeki *Hulutao Limanı*na giden yeni demiryolları yaptırdı (Battistina, 1955: 127). Bunlarla da kalmayan Nanking Hükümeti, tüm Çin'de Japon mallarına boykot hareketini tetikledi (Seiichi, 2001: 108-109). Türkçesine "Kuzey Seferi" diyebileceğimiz bu harekâtın, İngilizcesi "*Northern Expedition*" ya da "*Northern March*"; Japonca ise, "*Hokubatsu*" olarak geçmektedir.

⁶¹ Bunu, 1931'de Chanchung Bölgesine yakın küçük bir Mançurya köyü olan Wanpaoshan'daki çatışmalar takip etti. Fakat bu kez taraflar farklıydı. Bölgede yaşayan Koreli kiracılarla Çinli çiftçiler arasında, sulama imtiyazından dolayı çatışma patlak vermiş ve çıkan olaylarda 91 kişi ölüp 102 kişi de yaralanmıştı. Bu bilanço, Kore ve Japonya'da çok sert tepkiler doğurduTokyo'daki tepkilerin nedeni, 1910'da Japonya'nın Kore'yi kendine ilhak etmesinden dolayı Kore'yi ve Korelileri kendi vatandaşı gibi görmesinden kaynaklanmaktadır.

Çin Milli Hükümeti Nanking ile Japonya arasındaki gerginlik, 1931 senesi Haziran ayında hat safasına ulaştı. Çinli askerler, Japon Kumandanı Shintaro Nakamura'yı Mançurya'nın ücra bir bölgesinde keşif gezisindeyken öldürdü (Doenecke, 1984: 22). Bu olay, Japon kurmayları, Mançurya'da hızla artan milliyetçi akıma karşı, bir an önce caydırıcı önlem almaya itti.

Japonya'nın 1920'li yıllar sonunda tüm dikkat ve kuvvetini Mançurya'ya merkezlemesindeki bir diğer neden ise, ekonomiktir (Seiichi, 2003: 96-115). Bu dönemde tam 3 kez kriz yaşayan Japon ekonomisi, büyük kan kaybına uğramıştır.⁶² Bu krizler sonucunda, Japonya'da, daha az ipek ihraç edilmeye, işyerleri kapanmaya ve işçiler sokaklarda grev yapmaya başladı. Ayrıca, devletin hazine gelirinde de doğal olarak azalma gerçekleşti. Bu da, hükümetin bazı bütçe daralmalarına gitmesine neden oldu – donanma ve askerî bütçe gibi -. Başka bir deyişle, bu sıkıntılı dönemin, Japonya'nın Mançurya'ya olan ihtiyacını daha da artırdığını söylemek mümkündür (Doenecke, 1984: 21).⁶³

⁶² İlki 1920'de, ikincisi 1927 – en şiddetlisidir-, üçüncüsü ise 1929'dadır (Doenecke, 1984: 21).

⁶³ Nitekim Mançurya kaliteli soya fasülyesi, mineraller, kömür, demir ve deniz filizleri gibi hammaddeler bakımından zengin bir bölgeydi (Hunter, 2002: 77). Bu da, Japonya'daki askerî erkânın, milliyetçi grupların ve sanayi kesiminin iştahını kabartıyordu. Aynı gruplara göre, ham madde zengini Mançurya'nın tamamen ele geçirilmesi, doğal kaynaklardan yoksun sanayi devleti Japonya için hayat meselesiydi (Schurmann-Schell, 1968: 180). Çünkü Japonya'nın Çin'den yaptığı ithalatın %44'ü Mançurya kaynaklıydı (Battistina, 1955: 129). Sadece bu oran bile Japonya'nın Mançurya'ya olan ilgisini açıklar niteliktedir. Yine söz konusu gruplara göre, eğer Japonya Mançurya'dan milliyetçi Çin kuvvetlerince çıkarılırsa, Japonya'nın “Büyük Asyacılık” politikasına büyük darbe inecekti. Çünkü Mançurya başta olmak üzere, Çin Ana Karası Japonya'nın bu ideolojisinin merkezi konumundaydı. Bu bakımdan, Mançurya'nın bundan sonraki Japon dış siyasetindeki yeri hayati önem taşımakta idi.

B. 1. 8. 2. Ryujoko Olayı (Mukden Olayı) ve Mançukuo Devletinin Kuruluşu

Japonların Asya'da, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndan sonra yayılmacılığa, 1910 Kore ilhakından sonra da sömürgeciliğe başladığını söylemek mümkündür. Giderek genişleyen Japonya, Kore ilhakından sonra, tüm dikkat ve kuvvetini kısa vadede Mançurya, uzun vadede ise Kuzey Çin'e yönlendirdi (Hunter, 2002: 78). 1911 Çin Cumhuriyet Devrimi sonrası ortaya çıkan iç karışıklık ve merkezi otorite boşluğundan da faydalanmasını bilen Japon askerî kurmayları, bölgedeki Japon vatandaşları ve çıkarlarını koruma bahanesi ile Mançurya işgalinin ilk adımı olan *Ryujoko Olayı'na*⁶⁴ imza attılar. Bu vaka, aynı zamanda, Japon sivil yöneticilerinin askerî erkân karşısındaki nüfuzunu kaybetmeye başladığını gösteren ilk olaydır da denebilir.⁶⁵

18 Eylül 1931 gecesi saat 10: 30 sularında, *Mukden'in*⁶⁶ 5-6 kilometre kadar kuzey doğusunda bulunan Ryujoko Bölgesi'nde Güney Mançurya Demiryolu hattına ait tren yolu, Kwantung'daki Japon askerleri tarafından havaya uçuruldu. Fakat bölgedeki Japon kurmaylarınca bu patlamanın olay yerinin doğu tarafında bulunan Hokudaiei Bölgesindeki Çin Milli Reform Ordusuna ait üniformasız askerlerce gerçekleştirildiği ilan edildi ve bölgedeki Çin ordusuna saldırıya geçildi. Çin ordusu da, nefsi müdafaa maksatlı bu saldırıya karşılık verdi ve iki ülke kuvvetleri arasında

⁶⁴ *Mukden Olayı* da denmektedir. Daha önce 50. sayfada da kısaca bahsedilmiştir.

⁶⁵ 1922 Washington ve 1930 Londra Deniz Muahedelerinin şartlarına askeri kesimden ve özellikle de deniz kuvvetlerinden şiddetli itirazlar gelmesine rağmen, sivil idarecilerin nüfuzu baskın gelmiş ve bu muahedelere imza atılmıştır. Fakat Ryujoko Olayından sonra roller tersine dönmüştür.

⁶⁶ *Hoten* olarak da geçmektedir. Günümüzdeki ismi ise, *Shinyo*'dur.

bir çatışma başladı. Fakat kısa bir süre sonra, Çin Milli Hükümeti yöneticilerinden nüfuz sahibi Shokaseki'nin talimatı ve Çin Kuzey-Doğu bölgeleri Savunma Kumandanı Chogakuryo'nun emri ile Çin milli ordusu mensupları mukavemete son verdiler (Toshiya, 2007: 11-15). Artık önlerinde bir engel de kalmayan Japon Kwantung ordusu mensupları, 19 Eylül sabah saat 1 civarında, önce *Mukden* şehrine girdi ve kısa süre zarfında da, hem Çin ordularının konuşlandığı *Hokudaiei*'i hem de şehir merkezini işgal ettiler. Daha sonra, Kore'deki Japon ordusundan aktarılan birliklerle beraber Mukden işgali, Mançurya'nın 4 eyaletinden 3'ünü içine alacak kadar genişletildi ve 1931 senesi sonunda, neredeyse tüm Mançurya ele geçirildi (Hunter, 2002: 88).

Ryujoko Olayı, Kwantung'daki Japon ordu kurmayları tarafından Tokyo merkez Hükümet ve Tokyo Genelkurmayına sorulup izin alınmadan yapılan bir komplodur. Komplodur diyoruz, çünkü Ryujoko'daki Güney Mançurya demiryolunu havaya uçaranlar Japonların iddia ettikleri gibi Çinliler değil, bizzat Japon Kwantung Ordusunun ta kendisidir (Toshiya, 2007: 11-17).⁶⁷

⁶⁷ Kwantung ordu kurmayları, bu komploju Tokyo'ya bildirmeden planlamışlar ve kendilerince uygun gördükleri zamanda da, yine Tokyo'nun iznini alma gereksinimi duymadan uygulamaya koymuşlardır. Öyle ki, Kwantung ordusu, bu olay öncesinde, Kore'deki Japon ordusu kurmayları ile bir anlaşma bile yapmıştı. Buna göre, Mançurya'yı Japonya'ya kazandırma adına ilk kıvılcımı, Kwantung ordusu üstlenecek, daha sonra Kore ordusu ise onlara takviye yoluyla yardım edecekti. Nitekim öyle de oldu. Kwantung ordusu, Ryujoko'daki tren yolunu havaya uçurdu ve Tokyo'yu araya sokmadan, hemen Kore'deki Japon ordusundan telgrafla destek istedi. Bunun üzerine de, Kore ordusu, 19 Eylül sabaha karşı küçük bir hava kuvveti gönderdi. Daha da takviye de bulunmak üzere, 19 Eylül sabahı, Tokyo'daki Genelkurmay ile irtibata geçerek izin istedi. Fakat genelkurmay böyle bir

Aynı gün sabah saat 10'da ise, Başbakan Wakatsuki Reijiro riyasetinde kabine toplandı. Bu toplantıdan çıkan nihai karara göre, Mançurya'daki tren yolunu Çin ordusu havaya uçurmuş ve Japon ordusu ise, buna sadece “Nefsi Müdafaa” maksatlı olarak karşılık vermişti. Bundan sonraki süreçte yapılması gerekene dair ise, Japon askerlerin bir an evvel işgal edilen bölgelerden çıkıp yasal bölgelerine dönmesine ve bu ihtilafın bitmesi için çalışılmasına karar verildi.⁶⁸

Kabineden çıkan bu karar karşısında, Kore ordusunun Kwantung'a göndermeyi planladığı takviye kuvvetin durumu merakla beklenirken, bakanlar kurulu kararına adeta karşı çıkarcasına Tokyo'da bulunan askerî erkân kumandanlığından izin çıktı ve Kore ordusu Kwantung ordusuna ilave yardım kuvveti gönderdi. Bu hareketi ile askerî erkân kumandanlığı, yetkilerini aşan bir karar vermiş oldu. Japonya'da kabineden çıkan ret kararına rağmen, bunun tam tersi bir yol izlemek, ancak Japon İmparatoru Showa'ya ait yüksek kumanda yetkisiydi⁶⁹. Bu hakka imparatorun kendisinden başkası da sahip değildi.

Ryujoko Olayı, askerî kumanda kademesi arasında bile büyük bir gizlilikle planlanıp gerçekleştirilmiştir. Daha plan aşamasındayken dahi, sayılı insanın bildiği

takviyenin ancak kabine kararıyla çıkabileceğini ima etti (Shiu, 1995: 57-80).

⁶⁸ Kabine toplantısında alınan karara “*Genişlememe Politikası*”, Japoncası “*Fukakudai Hoshin*” de denmektedir.

⁶⁹ Japoncası “*Tosuiken*”’dir. Büyük Japon İmparatorluğu Anayasasının (Dai Nippon Teikoku Kenpo) 11. maddesine göre, İmparator, tüm Japon ordularının başkumandanıdır ve savaş ilanı, personel ataması, ordu sistemi, girilen bir bölgeden asker çekimi gibi konularda nihai karar veren makamdır. (Etsu, 1995: 80-95).

bu vaka, meydana geldikten sonra, hem dünyada hem de Japonya içerisinde sürpriz olarak nitelendirildi. Aynı olayda, Japonya'nın Kwantung kumanda kademesinden iki kişinin adı öne çıkmaktadır. *Yarbay Ishihara Kanji*⁷⁰ ve *Albay Itagaki Seishiro*'dur. Yarbay Ishihara, bu komplonun mimarı; Albay Itagaki ise, siyasî yetenek ve nüfuzu olan ve planın gerçekleşmesine zemin hazırlayan kişidir (Morley, 1984: 139).

1931 senesi Aralık ayının 11'inde, ikinci *Wakatsuki Reijiro* hükümeti istifa etmiş ve bundan 2 gün sonra, yani 13 Aralık günü yerine deneyimli siyaset adamı *Inukai Tsuyoshi* başkanlığındaki kabine geçmişti (Toshiya, 2007: 282).⁷¹ Wakatsuki döneminde set çekilen Kuzey Mançurya harekâtına, Inukai döneminde izin çıkmış ve *Harbin*, *Jinzhou* gibi önemli şehirler Japonya'nın eline geçmişti (Toshiya, 2007: 34). Yeni kabine dönemiyle Mançurya'da hızla büyüyen Japonya, yarım sene gibi kısa bir sürede, sınırlarını Moğolistan'a kadar büyüttü.⁷² Bu büyüme sonucunda da Japon askerî yetkililerce, Mançurya'nın artık bölgesel bir siyasî kimlikten daha ziyade, tam bağımsız ve Japonya ile müttefik bir devlet olmasına karar verildi. Bunun üzerine, 1 Mart 1932 senesinde, Mançukuo adında yeni bir devlet kuran Japonya, başına da

⁷⁰ Ishihara, 1929'da Kwantung Ordusuna atanmıştı. Japonya'nın içinde bulunduğu sıkıntılardan – hızla artan nüfusa toprak, hammadde yetersizliği vs. – dışarıda yayılarak kurtulacağına inanıyor ve buna da, Mançurya ve Moğolistan seferleri ile başlanması gerektiğini savunuyordu (Toshiya, 2007: 10-11), (Morley, 1984: 143).

⁷¹ Bu iki hükümet arasında diplomasi alanında belirgin bir politika farkı vardı. Wakatsuki ve dışişleri bakanı *Shidehara*, Çin'e karşı ılımlı ve barışçıl diplomasi yanlısıydı, ayrıca Çin'de toprak ele geçirerek ilerlenmesine karşıydı. Buna karşılık, Inukai başkanlığındaki yeni hükümet ise, Çin'de yayılmacı bir politika izleyeceğini her fırsatta belirtiyordu. Bu da askerlerin hoşuna gidiyor ve onlardan destek almasını sağlıyordu (Gunjishi, 2001: 1-78).

⁷² Burada Moğolistan'dan kasıt, o dönemde Çin nüfuzu altında olan İç Moğolistan'dır.

Mançu Hanedanından Aishin Kakura Fugi'yi getirdi (Shiu, 1995: 106), (Toshiya, 2007: 35). Böylece Japonlar Asya anakarasında ilk amaçlarına ulaşmış ve kendi kontrollerinde kukla bir devlet kurmayı başarmışlardır.⁷³

Japonya'nın dünyaya meydan okuyan, emperyalist çizgideki dış siyasetinde en etkin faktörün, ordusu olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Askerî kurmayların 1890 Meiji Anayasası ile edindikleri statü, onlara askerî kimliklerinin yanında, siyasî açıdan önemli haklar tanımıştır. Fakat Ryujoko Olayı'ndaki tüm sorumlulukları Japonya ordusu ve onların kontrolündeki faşist gruplara yüklemenin, çok da adil bir davranış olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü dönemin İmparatoru Showa, tüm dünyanın tepki ve nefretini çeken bu olayı durdurmak veya – şayet olaydan önceden haberdar edilmediyse - daha da ileriye gitmesini önlemek için “*Tosuiken*”, yani başkumandanlık hakkını kullanmak yerine, sessiz kalmayı tercih etmiştir.⁷⁴

⁷³ Japonya, Mançurya işgali ile 1922 Washington ve 1928 Paris Antlaşmalarıyla Pasifikte sağlanan dengeleri bozmuş ve Uzak Doğuda büyük devletler aleyhine büyüme yoluna girmişti. Büyük devletlerin kendi iç sorunları ve birbirleri ile uğraşması, fırsatçı Japonya'nın Asya Ana Karasında rahat hareket etmesine neden olmuştu. 1894-1895 Çin-Japon Savaşındaki zafer ile Uzak Doğu, 1904-1905 Rus zaferi ile de tüm Asya işlerinde söz sahibi olan Japonya, 1930'lu yıllarda “*Asya Asyalılarındır*” ideolojisini benimseyen emperyalist bir ülke haline gelmiştir. İşte bu ideolojidir ki, Japonya'yı sonu olmayan bir yola sokan Mançurya Olayı da, bunun ilk istasyonu olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Detaylı bilgi için bkz.; (Dündar, 2006).

⁷⁴ Bu istiladan sadece 6 ay sonra yaşanan bir olay vardır ki, isterse İmparatorun Kwantung Ordusuna söz geçirebileceğini ve 1890 Anayasası ile kendisine verilen hukuki hakların uygulanabilirliğini göstermektedir. Japonya, 18 Eylül'de Mukden'e girerek Mançurya işgaline başlamış, Çin'in şikayeti üzerine durum Cemiyet-i Akvama taşınmıştı. Cemiyet-i Akvamin kurduğu bir heyet bölgede gözlem yapmak için yola çıkmış, Japonya ve Çin'de alakalı merci ve bölgeleri ziyaret ettikten sonra da,

Dolayısıyla, Mukden Olayını Kwantung'daki bir kaç Japon subayına yüklemek çok da doğru değildir.

B. 1. 8. 3. Uluslararası Tepkiler ve Japonya'nın Milletler Cemiyetinden Çıkışı

Mançurya Olayı, diğer devletlerde çeşitli tepkilere neden olsa da, beklenen caydırıcı müdahale hiç bir ülkeden gelmemiştir. Bu ilgisizliğin altında, hem memleketlerdeki iç sorunlar, hem de sorunlu bölgede herhangi bir çıkar sahibi olunmaması gerçekleri yatmaktadır. Nitekim buna en güzel örneği de, sırasıyla Sovyetler Birliği ve İngiltere teşkil etmektedir. Bu iki büyük ülkenin, Mançurya'daki olaylara tepkileri çok yüzeysel olmuş, daha doğrusu formalite icabı protestoları geçmemiştir (Battistina, 1955: 134), (Morley, 1974: 397-399). Buna karşılık Amerika ise, – her ne kadar Fransa ve İngiltere'den beklediği desteği göremese de – nisbeten, Uzak Doğudaki barışı tehdit eden bu vakada daha aktif rol almıştır denilebilir. Çünkü Amerika, Pasifikte dengeleri sağlayan Washington Konferansının ev sahibi ve Paris Antlaşmasının fikir babası olarak, diğer tüm ülkelerden daha ziyade sorumluluk sahibiydi. Buna Mançurya'daki çıkarları da eklenince, olaya müdahalesi kaçınılmaz oldu (Doenecke, 1984).

nihayet Mançurya'ya varmıştı. Komite ile birlikte bölgeye gelen Çinli temsilci, Kwantung Ordusunca Mançurya'ya sokulmamış ve çok büyük tepki görmüştü. İşte bu noktada devreye, Ryujoko Olayı'nda sessiz kalan İmparator Showa girdi ve Kwantung Ordu kurmaylarına verdiği emirle Çinli mümessili bölgeye soktu ve komite ile rahatça çalışmasını sağladı (Sakamoto, 1995: 132). Burada dikkat edilmesi gereken nokta, aynı imparator ve başkumandan, birinde “Tosuiken” yani yüksek kumanda hakkını kullanıyor, diğerinde ise sessiz kalmakla yetiniyor.

Sovyet Rusya, 1 Ekim 1928'den itibaren iç siyasette, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* projesini başlattı ve tüm dikkat ve gayretini iç durumun ıslahına adadı. İçerdeki bu meşguliyeti Rusya'yı, dış siyasette barışçıl bir politika izlemeye itti. Bundan dolayı da, Mançurya Olayı patlak verdiğinde Rusya, sadece bu toprak tecavüzünün 1928 yılında yapılan Paris Antlaşmasının ihlali anlamında olduğunu ima ederek Japonya'yı bu hareketinden dolayı kınadı ve ihtilafın bir an evvel çözüme kavuşturulmasını talep etti. Bunun haricinde, Sovyetler tarafından Japonya ile ikili ilişkileri riske atacak herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır (Gunjishi, 2001: 104-119).⁷⁵

Buna karşılık Japonya, 1932 yılı Şubat ayında, Kwantung Ordusu Harbin'e girince bölgedeki Beyaz Rusları destekleyen bir politika izlemiş, bu durum Sovyet Rusya'nın hoşuna gitmediği için Japonya nezdinde girişimlerde bulundular.⁷⁶

⁷⁵ 28 Ekim tarihinde, Japonya'nın Sovyet elçisi Hiroda ile Sovyet Dışişleri Halk Komitesi temsilcisi Karahan arasında yapılan görüşmede, Japonya, Rusların Kuzey Mançurya demiryolu hattında herhangi bir askerî tahkimat yapmamasını veya bu bölgeden olaya müdahalede bulunmamasını istemiş, aksi takdirde, durumun büyüyeceğini Sovyet tarafına iletmiştir. Buna karşılık, Karahan da Sovyetlerin herhangi bir müdahale niyetinde olmadığı karşılığını vererek Japonya'ya rahat hareket etme olanağı vermiştir. Her ne kadar Rusya somut adımlar atmasa da, Mançurya Olayı'nın ileride kendisine girilmesi muhtemel bir harekete hazırlık olduğundan da endişe etmekteydi (Masaaki, 2001: 221-235).

⁷⁶ Rusların iddialarına göre, yeni kurulan kukla devlet Mançukuo'nun 5 renkten oluşan bayrağındaki beyaz, bölgedeki Beyaz Rusları temsil etmekteydi. Ayrıca, Beyaz Ruslar Japonya nüfuzu altında kurulan yeni Mançukuo devletinde önemli memurluklara getirilerek nüfuzlandırılmaktaydı. Bu iddialara, Japon Elçisi Hiroda:

“Japon yetkililer herkese eşit davranmaktadır. Mançurya bayrağı hakkındaki

Görüldüğü gibi, Sovyet Rusya, Mançurya Olayından daha çok bölgedeki Beyaz Ruslara ilgi duymakta ve onların Japonya ile işbirliğine girerek kendilerine karşı tehdit unsuru olmasından korkmaktaydı.

İngiltere cephesinde ise, ilgisizlik söz konusuydu. Çıkarları her ne kadar Çin topraklarının genelinde büyük de olsa, temel olarak Mançurya’da yok denecek kadar azdı. Üstelik İngiltere için 1931 senesi, iç politikada yoğun geçmekte, yaşanan mali kriz ve Ekim ayı sonundaki genel seçim ülke gündemini işgal etmekteydi (Gunjishi, 2001: 317-341), (Sakamoto, 1995: 129). Bu doğrultuda, İngiltere, Amerika’nın Mançurya’daki Japon işgaline karşı ortak yönde hareket etme önerilerini gereksiz bulmuş ve Japonya’nın “*Dokuz Devlet Antlaşması*” şartlarına uyacağı yönünde verdiği söze güvenmekle yetinmiştir (Battistina, 1955: 134).

Mukden Olayı patlak verir vermez, Japonya’yı protesto eden ülkelerin başında Amerika gelmekteydi. Japon ordusu Mançurya’ya girdikten dört gün sonra, Amerika Dışişleri Bakanı Stimson, Japonya’yı Washington elçisi nezdinde protesto etti ve Mançurya’da yapılan askerî harekâtın “*Dokuz Devlet*” ve “*Paris*” Antlaşmalarının ihlali anlamına geldiğini belirterek, buna bir an evvel son vermeleri gerektiği talebinde bulundu. Amerika, Mançurya Olayı’nda, Milletler Cemiyetinin oluşturduğu komisyondan bağımsız hareket etti. Hem Çin ve Japonya’ya hem de “*Dokuz Devlet Antlaşması*”na imza atan 6 devlete, Çin’deki Amerikan hakları ile

iddialara gelince, asıl muhatap Mançurya Devlet yetkilileridir. Fakat gazete haberlerine bakılırsa, beyaz barışı simgelemektedir” cevabını vermiştir (Sakamoto, 1995: 127-128).

“*Açık Kapı*” prensibini bozacak ve 1928’de imzalanan *Paris Antlaşmasını* ihlal edecek her türlü antlaşma, sözleşme veya düzeni hiç bir şekilde kabul etmeyeceğini ilettiler (Masaru, 1997: 89-92).⁷⁷

Kwantung Ordusunun Mukden’e girişinden 2 gün sonra, 21 Eylül’de, Çin Milli Hükümeti, Milletler Cemiyeti merkezinin Cenevre’deki Çin temsilcisi aracılığıyla, durumu Milletler Cemiyeti Konseyine taşıdı (Gunjishi, 2001: 43). Çin Hükümeti, Milletler Cemiyeti Kanunlarının 11. Maddesine⁷⁸ dayanarak Mançurya üzerinde Japonya ile yaşanan ihtilafta cemiyetin müdahalesini istemiş, cemiyet te Japonya’ya, Paris Antlaşmasını bozmakta olan istila hareketine son vermesini ve Uzak Doğu’daki barış için askerlerini Güney Mançurya tren yolu hattına geri çekmesini isteyen bir nota göndermiştir (Battistina, 1955: 132). Bu ihtar, Japonya ordu kurmayları üzerinde pek etki yapmadı. Aksine Japonya tarafından, bölgede inceleme yapmadan sağlıklı bir karar alınamayacağı itirazı geldi.⁷⁹ Japonya’nın bu teklifini

⁷⁷ Bu, tarihe “*Stimson Doktrini*” olarak geçmiştir (Sakamoto, 1995: 126).

⁷⁸ 11. maddeye göre; “*Uluslararası barışı bozan savaş veya ihtilaflara neden olan devletlere karşı, Milletler Cemiyet-i üyesi olsun veya olmasın, uluslararası barışı korumak, Milletler Cemiyetinin en büyük görevidir.*” (Toshiya, 2007: 22).

⁷⁹ Bazı iddialara göre, Japonya’ya bu teklifi yaptıran Milletler Cemiyetinin kendisidir. Cemiyette söz sahibi iki ülke olan Fransa ve İngiltere, Japonya ile aralarını bozmak istemiyorlardı. Diğer bir tarafta da, Milletler Cemiyetinin uluslararası prestiji söz konusuydu. Bu ihtilaftan iki ülke arasında anlaşma yoluyla hallini isteyen cemiyetin planlarına göre, ihtilaftı araştırarak bir komisyonun kurulup bölgeye gönderilmesi ve onlardan gelen raporun incelemeye alınıp nihai kararın verilmesi süreci, en az 3-4 ay demekti. Bu da, iki ülkenin kendi arasında bir anlaşmaya varması için yeterli bir süre olarak addediliyordu. Japonya açısından da, bu makuldu. Çünkü Japonya aslında Çin ile arasındaki bu soruna, 3. bir ülke ya da kuruluşun müdahalesini istemiyordu (Toshiya, 2007: 29).

değerlendiren Cemiyet-i Akvam yetkilileri, iki ülke arasındaki soruna son vermek için, derhal ihtilafli bölgede araştırma yapacak bir komisyon vücuda getirme ve bu komisyonun raporuna göre de çözüm bulma kararı aldı.⁸⁰

Başkanından dolayı Lytton Komisyonu da denen bu araştırma heyeti, 3 Aralık 1932 tarihinde, Avrupa'dan hareket ederek önce Amerika'ya gitmiş ve bu ülkenin mümessili McCoy'u da heyete kattıktan sonra, Tokyo'ya geçen heyet, Japon İmparator'u Showa, Japon Başbakanı, Dışişleri bakanı ve ilgili mercilerle görüşmüştür.⁸¹ Heyet 14 Mart itibariyle Shanghai'a geçerek burada yaptığı

⁸⁰ Bu araştırma komisyonu 5 farklı ülke yetkililerinden oluşturuldu. Bunlar: İngiltere'den Kont Lytton, Fransa'dan *Korgeneral Claudel*, Amerika'dan *General McCoy*, Almanya'dan *Doktor Schnee* ve İtalya'dan *Kont Aldrovandi'dir*. Bu heyetin başkanlığına 21 Ekim'de İngiliz mümessil Kont Lytton, sekreterliğine de Milletler Cemiyeti genel sekreteri Fransız *Robert Haas* seçildi. Ayrıca bölgede yapacağı temas ve araştırmalar sırasında yardımcı olması için de, heyete, biri Çinli diğeri Japon iki mümessil ilave edildi Japonya tarafından bu komisyona yardımcı olması için gönderilen diplomat, o dönemde Japonya'nın Türkiye Büyükelçisi olan Yoshida'dır (Sakamoto,1995: 132).

⁸¹ Ryujoko Olayı sonrasında, Çinliler arasında, Japon mallarına boykot ve Japon karşıtı eylemler başladı. Bu tepkilerin en fazla yaşandığı yer ise, Shanghai'dı. 18 Ocak 1932 tarihinde, Shanghai'da 5 Japon Budist rahibi Çinlilerce saldırıya uğradı. Bunlardan 3'ü öldü, ikisi ise ağır yaralandı. Bu olay ve bölgedeki Japon karşıtı hareketleri neden olarak gösteren Japon askeri kurmayları, 70.000 kişilik bir orduyla Shanghai'a girdi. Mukden Olayı'nın aksine Japon kuvvetleri burada büyük bir Çin mukavemeti ile karşılaştı. İki ülke arasında 36 gün süren harp hali, her iki taraftan da binlerce kişinin ölmesine ve bir o kadarının da yaralanmasına neden oldu. Nihayetinde, diğer ülkelerin ve Cemiyet-i Akvam'ın araya girmesiyle olay tatlıya bağlandı ve Japon askerleri, Mayıs ayı gibi Shanghai'dan çıktı. Japonya'nın Shanghai'a asker çıkarmasının altında yukarıdaki nedenlerden daha çok Amerika, İngiltere vs. gibi büyük devletlerin dikkatini Mançurya'dan başka bir yere çekmek istemesi iddiaları da vardır. Yine, bazı iddialara göre bu olay da Ryujoko Olayı gibi, Japon komplosudur ve Japon

incelemelerden sonra, Nanking'e ulaşarak Çin Milli Hükümeti yetkilileri ile görüşmüştür. Buradan Pekin'e geçen heyet, burada da, yaptığı bazı temaslardan sonra, nihayet, iki ülke arasında sorun haline gelen Mançurya bölgesine vardı. Mançurya'da, Hoten (Mukden), Harbin gibi şehirlerde araştırma yapan heyet, Kwantung Ordu yetkilileri ve yeni kurulan Mançukuo Devlet yetkilileri ile görüşükten sonra, 4 Eylül itibariyle bölgedeki çalışmalarına son verdi.

Bu aşamadan sonra, heyet çıkardığı raporu, Cenevre'deki Milletler Cemiyeti Komitesine yolladı. On Dokuzlar Komitesi de deneni bu merci, Lytton Raporunu inceledikten sonra onay verdi ve Milletler Cemiyeti Genel Kuruluna gönderdi. 24 Şubat 1933 tarihli genel kurul toplantısında ise, Lytton Raporu özetle şu şartlar dâhil inde kabul edildi:⁸²

“Milletler Cemiyeti Mançurya'da Japon çıkarlarını kabul etmektedir. Fakat Mançurya Olayı'nda, Kwantung Ordusunun nefsi müdafaa maksatlı kuvvet kullandığı doğru değildir. Yeni kurulan Mançukuo Devleti ise, Mançurya halkının kendi iradesiyle teşekkül etmemiştir. Bölgede işgal öncesi duruma dönülmelidir, yani Mançurya, Çin Milli Devleti'nin bir parçası olmalı ve

ordusu 3 rahibi öldüren Çinlileri parayla tutmuştur (Battistina, 1955: 134-135), (Toshiya, 2007: 36-41).

⁸² Oylama sonucu, aralarında İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi büyük devletlerin bulunduğu 42 ülkenin kabul; Japonya ise, tek başına ret; Siyam – Günümüzdeki Tayland – ise çekinir oyu kullanmışlardır (Sakamoto, 1995: 138). Toshiya, verilen kararı kabul eden ülke sayısını 44 olarak göstermektedir (Toshiya, 2007: 46).

Japonya'nın uluslararası antlaşmalarla izin verilen bölgedeki hak ve hukukuna saygı duyulmalıdır” (Sakamoto, 1995: 133), (Battistina, 1955: 135).

Görüldüğü gibi, Milletler Cemiyeti, Mançukuo Devletini tanımayacağını, Mançurya'nın Çin Milli Devletinin toprakları içinde olduğunu ve Japonya'nın bölgede giriştiği saldırının ise kendini müdafaadan doğmadığını beyan etmiştir. Verilen kararların hemen hemen tamamı, Japonya'nın aleyhinde olduğu için Japonya'nın buna tepkisi gecikmedi. Son kararın alındığı bu genel kurul toplantısında, Japon temsilci Matsuoka'nın toplantıyı terkini, 27 Şubat'taki Japon Hükümetinin Milletler Cemiyetinden çıktığını ilan edişi takip etti.⁸³

Japonya, bu hareketi ile aynı zamanda, bundan sonra hiç bir uluslararası antlaşma veya merci tanımayacağını da ilan etmiş oluyordu. Cemiyetten çıkışı, Japonya'nın dünyanın diğer devlerinden iyice soyutlanmasına sebebiyet vermiştir.

B. 2. Türk-Japon İlişkilerine Genel Bir Bakış

Japonya'da Türkiye ve Türkler hakkındaki bilgi birikimi, Edo Döneminin ortalarında başlamış olmakla beraber, oldukça yüzeysel ve Osmanlı Türklerine dair birkaç resimle kısa metinlerden ibarettir. 1868 Meiji modernleşme sürecinin başlaması ile batıya giden Japon diplomat ve bilimadamlarının Osmanlıyı ziyaretleriyle

⁸³ Milletler Cemiyeti kurallarına göre, bir ülkenin cemiyetle ilişkisini kesmeden iki sene önce, bunu resmi olarak beyan etmesi gerekmektedir. Bu şartlar altında, Japonya'nın Milletler Cemiyetinden resmi çıkışı beyanattan iki sene sonra yani, 1935 senesinde yürürlüğe girecektir (Toshiya, 2007: 46).

kısmen de olsa yoğunlaşan Türk-Japon ilişkileri, buna rağmen Osmanlı döneminde resmi bir anlaşma ile sonuçlanmamıştır (Misawa, 2003: 10). Türk-Japon ilişkilerinde 16 Eylül 1890 tarihi önemli bir yer tutmaktadır. Bu tarihte Japonya'nın Wakayama İli, Higashimuro İlçesi, Oshima Adası'nda batan Osmanlı gemisi Ertuğrul, iki ülke ilişkilerinin saray nezdine taşınmasına ve iki ülke arasında manevi bir bağ kurulmasına neden olmuştur.⁸⁴

2 Ekim 1886 günü, Avrupa ve Amerikan ordularını incelemek için Kara Kuvvetleri Korgenerali Prens Komatsu Nomiya Akihito (1846-1903), Yokohama'dan hareketle San Francisco'ya gitmiş, Amerika'dan sonra birçok Avrupa ülkesine de ziyarette bulunduktan sonra beraberindeki heyet ile birlikte, 1887 Ekim ayında İstanbul'a gelmiştir (Mütercimler,1993: 87). İstanbul'da bulunduğu süre boyunca, Prens Komatsu ve beraberindekiler, Osmanlı Devleti'nden çok sıcak karşılama ve muamele görmüştür. Osmanlı Devletinin Prens Komatsu'ya gösterdiği sıcak muameleden dolayı, dönemin Japonya İmparatoru Meiji, 10 Mayıs 1888 tarihinde dönemin Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'e kendi imzasının bulunduğu mektup (Japonca ve onun Fransızca çevirisi) ve değerli hediyeler göndermiştir. 1889 senesinde ise, üst düzey *Krizantem Nişan*'ı sunmuştur (Şahin, 2001: 23), (Komatsu, 1992: 31).

Buna karşılık Osmanlı İmparatoru II. Abdülhamit de, hem iade-i ziyarette bulunmak ve verilen nişan ile hediyelere karşılık vermek hem de dönemin deniz harp okulu mezunu öğrencilerine eğitim seyahati olması için, 1889 tarihinde Osman Paşa

⁸⁴ Türk Japon ilişkileriyle ilgili detaylı bilgi için bkz.; (Şahin 2001).

komutasındaki Ertuğrul Fırkateynini Japonya'ya gönderdi (Misawa, 2003: 10).

Ertuğrul Fırkateyni, 11 ay kadar süren uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra, 13 Haziran 1890 tarihinde (Yokohama'ya vardıktan bir hafta sonra), gemi kaptanı Osman Paşa, İmparator Meiji ile görüşüp İmparatora II. Abdülhamit'in gönderdiği padişahın el yazmalı mektubu ile *Osmanlı İmtiyaz Nişanını* takdim etti (Şakir, 1994: 39-43). Yaklaşık 3 aylık bir süre boyunca Japonya'da kaldıktan sonra, Ertuğrul Fırkateyni, 14 Eylül 1890 senesinde, Yokohama Limanı'ndan İstanbul'a doğru yola çıktı.⁸⁵ Fakat şiddetli fırtına ve yağmurdan dolayı, 16 Eylül günü Wakayama iline bağlı Oshima köyü yakınlarında bulunan Kashinozaki deniz feneri civarındaki kayalıklara çarparak battı. Bu kaza sonucu, çok sayıda Ertuğrul mürettebatı öldü. 69 mürettebat ise, sağ olarak kurtuldu.⁸⁶

Kaza sonrasında, gerek Japonya'nın yerel idarecileri ve Merkez Hükümeti, gerekse yerel halkı, hem kazazedelere gerekli yardımları yapmış hem de batan gemideki mürettebata dair arama-kurtarma çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Sağ kurtulan 69 kişi ise, kazadan bir ay kadar sonra, Japon donanmasına bağlı *Hiei* ve *Kongo* savaş gemileriyle İstanbul'a geri götürülmüştür. Japonya'nın, bu elçi gemisinin hazin batışı hadisesinde tüm olanak ve imkanlarını seferber etmesi,

⁸⁵ Ertuğrul Fırkateyni Yokohama'dayken, o dönem Japonya'da başgösteren kolera salgın hastalığına yakalanan Ertuğrul mürettebatı içerisinde 13 kişi, bu hastalık dolayısıyla vefat etti. Bu olay sonucunda, Ertuğrul Fırkateyni yaklaşık 1 ay Wadamisaki Dezenfekte Merkezi'nde karantina altında tutuldu (Komatsu, 1992: 15).

⁸⁶ Kaynaklarda, Ertuğrul Fırkateyni mürettebatının sayısına dair kesin bir bilgi olmadığı için, ölen mürettebata dair de, kesin bir sayı söz konusu değildir.

Osmanlı yetkilileri arasında bundan sonraki süreçte Japonya'ya karşı bir sempati havasının oluşmasını sağlamıştır.⁸⁷

I. Dünya Savaşına kadarki Türk-Japon ilişkilerinde iki ülke arasında resmi bir ilişki kurulamamasındaki en büyük nedenlerden birisi, Japonların da diğer batılı devletler gibi Osmanlıdan tek taraflı imtiyaz talepleridir. Böylesi şartlar üzerine kurulu bir Türk-Japon diplomasisi istemeyen padişah ve beraberindekiler ise, sınırlı sayıdaki Japon girişimlerini bu nedenle cevapsız bırakmıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte karşı saflarda yer alan Japonya ve Türkiye, hiç bir zaman fiili olarak birbiriyle savaşmamıştır. Lozan Barış görüşmelerinde galip devletler safında yer alan Japonya, bu konferansta Türkiye aleyhine olumsuz bir tavır da sergilememiştir.

Savaş sonrası dönemde batı istilasını, milli irade ve dayanışması ile kırarak yeni bir devlet yapısında ortaya çıkan Türkiye ile yine savaştan İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin aksine güçlenerek çıkan ve gerek uluslararası gerekse de bölgesel prestijini artırarak bir dünya gücü olmayı başaran Japonya arasındaki doğrudan ilk diplomatik temas, 1925 senesinde karşılıklı Büyükelçilikler açılmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye

⁸⁷ Özellikle 1904-1905 Rus-Japon Savaşından galip çıkan Meiji Japonya'sının bu başarısı, tüm dünyada olduğu kadar Osmalı topraklarında da büyük sevinçle karşılandı. Ortak düşman ve her zaman için kendisine tehdit olarak gördüğü Rusya'nın Asyalı bir millet olan Japonya karşısında tutunamaması, artık yıkılma döneminin son günlerini yaşayan Osmanlıda basınında da büyük yankı uyandırdı. Savaşa dair halk bilgilendiriliyor, yazılı basında takınılan üslup ile de bariz bir şekilde Japonya lehine bir kamuoyu oluşturulmaya çalışılıyordu. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz.: *1904-05 Rus-Japon Savaşı*, Toplumsal Tarih Dergisi, sayı 176, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

Cumhuriyeti, Japonya nezdinde tarihindeki ilk resmi elçisini göndermiş,⁸⁸ Japonya da buna karşılık *Obata Ukichi*'yi Türkiye topraklarına elçi olarak yollamıştır.⁸⁹

Bunun dışında yine aynı dönemde Japonya'da iki ülke ticaretini geliştirme maksatlı Türk-Japon Ticaret Derneği kurulmuş ve böylelikle diplomatik ilişkilerin yanı sıra, karşılıklı ticaretin de geliştirilmesine gayret edilmiştir. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında Japon-Türk ticari ilişkileri *Lozan Ticaret Komisyonu* üzerinden yürütülmüş, bu da birebir Japon-Türk alışverişinin cılız kalmasına neden olmuştu. Söz konusu derneğin girişimleri meyvesini verdi ve Türkiye ile Japonya arasında ilk karşılıklı ticaret antlaşması 1930 senesinde imzalandı. Bunun hemen akabinde 1931 senesinde Japonya'daki *Türk-Japon Dostluk Derneği*'nin başkanı ve aynı zamanda Japon sarayından *Prens Takamatsu*, Türkiye'yi ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Atatürk başta olmak üzere önde gelen devlet yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirdi.⁹⁰

Özetle, Japonya tarafının gayretleriyle Türk-Japon diplomasi ve ticari ilişkilerinin 1920'li yılların sonu ve 1930'ların başında hiç olmadığı kadar yoğun yaşandığını söylemek mümkündür. Fakat II. Dünya savaşının başlaması ile ilk dünya savaşındaki roller değişti ve bu sefer Türkiye galip devletler safında mağlup olan

⁸⁸ Hulusi Fuat Togay.

⁸⁹ Bu olay Türkiye'de bazı kesimce yadırganmıştır. Çünkü yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni başkenti Ankara idi. Fakat buna rağmen Japonya'nın elçisini Ankara değil de, Osmanlı Devletinin başkenti olan İstanbul'a göndermesi bazı tartışmalara sebebiyet vermiştir.

⁹⁰ Detay için bkz.: Arık, Umut, *A Century of Turkish-Japanese Relations*, The Japan-Turkey Friendship Centenary Program Committee, Tokyo 1991

Tokyo'ya Berlin ile birlikte savaş ilan etti. Aynı Japonya'nın I. Dünya Savaşında yaptığı gibi, Türkiye de Japonya ile hiç bir fiili savaş haline girmedi.

C-) Cumhuriyet Gazetesi ve Türkiye’de Japon İmajının Oluşmasına Katkısı Olan Yazarlar

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 1924 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk’ün fikir babalığında, Yunus Nadi’nin öncülüğünde kurulan ve Cumhuriyet tarihine tanıklık eden ender kurumlardan biridir. Saltanatlık sisteminden sonra Cumhuriyet rejimine geçişte halkı yapılan yeniliklere alıştırmaya, hilafet propagandasına karşı rejimi savunma ve özellikle İstanbul basınında yeni yönetime karşı çıkan padişah yanlısı tepkilere karşı yönetim lehinde kamuoyu oluşturma gibi görevler üstlendi. Gazete kurulurken “*Cumhuriyet*” ismi özellikle seçilmişti. İstanbul’da kurulması ise, başka bir manidar hareketti. Asırlar boyu Osmanlı Devletine, Sultana başkent olarak hizmet etmiş İstanbul’da kurulan gazete, adeta padişah yanlısı basına ve yazarlara meydan okuyordu (Köktener, 2005: 13-22).

Yukarıda belirttiklerimizin yanı sıra, bizim çalışmamız açısından Cumhuriyet Gazetesini değerli kılan diğer faktörler ise, konumuz olan dönemde en fazla tiraja sahip olan ulusal gazetelerden birisi olması ve Japonya ve Japonlarla ilgili en çok makale yayınlayan süreli yayınların başında gelmesidir. Bunun yanı sıra, kuruluşundan itibaren her geçen sene Türk kamuoyunda bilinen aydınlarla yazar sayısını da artırmıştı. Bünyesinde barındırdığı kaliteli yazar kadrosu ile adeta dönemin Türk kamuoyunda “*Cumhuriyet yazdıysa doğrudur*” imajına bürünmüştü.

Söz konusu yazarlar arasında o dönemde Japonya ve Japonlar hakkında yazı kaleme alanlar şu şekildeydi:

Muharrem Feyzi (Fevzi) Togay: Kuzey Türklerinden olan Togay, genç yaşta İstanbul'a gelerek hukuk tahsili gören ve 1900'lü yılların başında da gazeteciliğe başlayan bir aydındı. Gazetecilik kariyeri boyunca, *İkdam*, *Sabah*, *Tasvir-i Efkar*, *Akşam* ve *Cumhuriyet* gibi basın kuruluşlarında çalıştı (Akış, 2002) Ayrıca İngilizce ve Rusça gibi dillere hakim olmasından dolayı bazı çeviri kitapları, çeşitli dergilerde yazıları ve ideal bir Türkçü olarak örnek aldığı Yusuf Akçura'nın hayatını anlatan bir de eseri vardır.⁹¹

Togay, gerek yazmış olduğu yazılar gerekse de aktif bir şekilde dernek çalışmalarında bulunması itibarıyla Türkiye'deki Pan-Turancı akımın öncüleri arasında gösterilmekteydi. Nitekim 1933 senesinde *Turan Neşri Maarif ve Yardım Cemiyeti*'ni kuran Togay, aynı dernekte başkanlık görevini de üstlendi. Turancı yönde beyan ettiği görüşleri sırasında Macarların, Finlilerin ve hatta Japonların dahi Turan ırkından geldiğini iddia etmekten kaçınmamıştır.⁹² 1947 senesindeki vefatına

⁹¹ Goodwin James, tercüme eden Muharrem Feyzi Togay, *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*, İstanbul, 1932. ; C. F. Aspinall Oglander, tercüme eden Muharrem Feyzi Togay, *Çanakkale Muharabeleri: İngilizlerin Gelibolu Seferinin Resmi Tarihi*, 1932; Mc. Lean Tho; Muharrem Feyzi Togay, *XVIII. Asırda Türk Askeri Kıyafetleri*, İstanbul, 1933.

⁹² Muharrem Feyzi Togay, *Turani Kavimler ve Siyasi Tarihlerin Esas Hatları*, İstanbul, 1938. Cumhuriyet Gazetesindeki Japonlarla ilgili makalelerinde bu iddiada bulunmuştur. <http://www.kalgaydergisi.org/index.php?sayfa=dergiicerik&sayi=7&kod=767>; Nizam Önen, *Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910 - 1944)*, Ankara, 2003, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler

kadar farklı dergi ve gazetelerde çeşitli görevlerde yer almıştır.

Yunus Nadi Abalıoğlu: 1880 senesinde Fethiye’de doğan Yunus Nadi Abalıoğlu,⁹³ Osmanlı Devleti’nin son dönemi ve Cumhuriyet sonrası Türkiye’nin önemli gazetecileri arasındadır. Gazetecilik mesleğinin yanı sıra siyasî bir kimlikte taşıyan Yunus Nadi, hem Osmanlı Meclis-i Mebusan’da hem de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Ege Bölgesini temsilen milletvekilliği görevlerin de de bulunmuştur. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyetine de giren Yunus Nadi, çeşitli dergi ve gazetelerde görev aldıktan sonra 1918’de kendi gazetesi olan “*Yeni Gün*”ü kurmuştur.

Nadi, Kurtuluş savaşı sırasında Ankara’ya geçerek milli mücadeleye olan desteğini göstermiş ve 1920 senesinde TBMM’sine Muğla milletvekili olarak girmiştir. Atatürk’ün teklifi ile 1924 senesinde Nebizade Hamdi ve Zekeriya Sertel ile birlikte İstanbul’da Cumhuriyet’i kurdu. İlerleyen yıllarda her iki ortağının da çekilmesiyle gazetenin tek sahibi konumuna geldi. Aynı zamanda gazetenin başyazarlığını da yapan Yunus Nadi, Cumhuriyet Gazetesinin yayın politikasını da belirleyen kişiydi. Cumhuriyet Gazetesi, 1939’daki İkinci Dünya Savaşına kadarki süreçte yönetim ile sıkı ilişkiler içerisindeydi. Savaşın patlak vermesi ile Almanya yanlısı bir yayın politikası izlemeye başlayan gazete, bunun üzerine hükümetçe birkaç kez kapatıldı. Başyazar olarak Yunus Nadi de bundan nasibini aldı ve sonraki

Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.

⁹³ Yunus Nadinin biyografisine dair bkz. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Cilt I, s. 6, Ankara, 2002.

süreçte TBMM'sine giremedi (Köktener, 2005: 66). Sonrasında ise, 1945'te tedavi için gittiği Cenevre'de yaşamını yitirdi. Ölümüne kadar Cumhuriyet Gazetesindeki başyazarlık görevini sürdürdü.

Nadir Nadi Abaloğlu: Cumhuriyet Gazetesinin kurucusu Yunus Nadi'nin oğludur. O da, babası gibi Fethiye'de doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Türkiye'de gören Nadir Nadi, yüksek öğrenimini Avrupa'da yapmıştır. Babasının teşvikiyle 1936 senesinden itibaren Cumhuriyet Gazetesine yazılar yazmaya başlayan Nadir Bey, 1945'te babasının ölümünden sonra aynı gazetede başyazarlık görevine getirilmiştir. Bu görevi 1988 senesine kadar sürdüren Nadir Bey, Cumhuriyet Gazetesinin kurumsallaşmasında büyük rol oynamıştır.⁹⁴

Özellikle 1930'lu yılların sonlarına doğru Hitlerin nasyonal-sosyalist Almanyasına sempati besleyen köşe yazıları kaleme alması yüzünden, hükümetin ve diğer gazetelerin ağır eleştirilerine maruz kalmıştır. Babası gibi siyasetçi de olan Nadir Nadi, iki kez TBMM'ne girdi. Hatırat ve gezi yazıları mahiyetinde kitaplar da yazan Nadir Bey, İstanbul'da vefat etti.

Abidin Daver: 1886 İstanbul doğumlu olan gazeteci-yazar Daver, çeşitli gazetelerde görev almıştır. Bunlar arasında *Tasvir-i Efkar*, *Yeni Gün*, *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* ve Cumhuriyet bulunmaktadır. Söz konusu gazetelerde yazarlık ve yazı işleri

⁹⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi – Devirler / İsimler / Eserler / Terimler, Cilt 2, Dergâh Yayınları, s. 3.

görevlerinde bulunmuştur.⁹⁵

Zaman zaman Cumhuriyet Gazetesinde başyazılarda yazan Daver, ekseriyetle askerî konular hakkında makaleler yazmayı tercih etmiştir. Ayrıca aynı gazetede “Hem Nalına Hem Mihına” adlı bölümde yazdığı fıkralarla geniş okuyucu kitlesine hitap ediyor ve ironik yollardan olayları halka aktarmaya çalışıyordu. İkinci Dünya Savaşıyla Birlikte Cumhuriyet Gazetesinin yazı işleri müdürlüğüne de getirilen Daver, 1955 senesinde vefat etmiştir (Köktener, 2005: 26-30).

Ahmed Ağaoğlu: 1869 senesinde Azerbaycan’ın Şuşa kentinde doğan Ağaoğlu, gazeteci ve yazar kimliklerinin yanı sıra, siyaset dünyasında da boy gösterdi. Küçük yaşтайken Rusça, Arapça ve Farsça öğrendi. İlk ve orta öğrenimini doğduğu kasabada, liseyi de Tiflis’te tamamladıktan sonra, yüksek öğrenimini Paris’te tarih ve filoloji üzerine yaptı. 1894’te Kafkasya’ya dönen Ağaoğlu, II. Meşrutiyetin ilanı ile Türkiye’ye geldi ve Paris döneminden iyi tanıdığı arkadaşları Ahmed Rıza Bey gibi Jön Türklerin iktidar olması sayesinde Türkiye’de önemli görevlerde bulundu.

Hayatı boyunca, Azeri, Rus, Fransız ve Kafkas dergi ve gazetelerine çeşitli konularda yazılar yazan Ağaoğlu, Türkiye’de de farklı basın-yayın kuruluşlarında çalıştı. Her ne kadar yazmaya başladığı ilk yıllarında Türkçülüğe pek dem vurmasa da, özellikle Kafkasya’ya döndükten sonra Rusya’daki Müslüman-Türklerin dayanışması ve esaretten kurtulması adına çeşitli makaleler kaleme aldı. Ayrıca

⁹⁵ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, *Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, Cilt 2, s. 203, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977.

çeşitli dernekler altında faaliyette bulunarak Rus Müslüman-Türklerinin bağımsızlık propagandasını yaptı. Bunun yanı sıra, Türk Milli mücadelesini iç ve özellikle de dış basında doğru algılanması adına büyük hizmetleri vardır. Türkiye’de siyasî hayata da atıldı ve ikinci ve üçüncü dönem milletvekili olarak meclise girdi. 1930’da Cumhuriyetçi Serbest Fırkanın kuruluşunda da aktif rol alan Ağaoğlu, 19 Mayıs 1939’da İstanbul’da vefat etti.⁹⁶

Peyami Safa: Roman yazarı, eleştirmen ve gazeteci olan Peyami Safa, 1899’da İstanbul’da doğdu. Küçük yaşta babasını kaybetmenin vermiş olduğu psikolojik sıkıntılar ve beraberinde yaşadığı sağlık sorunlarından sıyrılmasını bilen yazar, kısa süreliğine de olsa, öğretmenlik yaptı. Daha sonra bu görevinden ayrıldı ve çeşitli dergi ve gazetelerde bilim, kültür, edebiyat, felsefe gibi konularda yazılar kaleme aldı. Ayrıca, çok sayıda yazdığı roman, hikâye, çocuk edebiyatı, biyografik eser, ders kitabı söz konusudur. Türk Dil Kurumu’nda da görev alan Safa, tek oğlunun 1961’de Erzincan’da askerlik yaparken vefat etmesi üzerine sarsıldı ve birkaç ay sonra vefat etti.⁹⁷

Ercüment Ekrem Talu: 1888 senesinde İstanbul’da doğan Ekrem Talu, 19. yüzyılda Osmanlı edebiyatının önde gelen isimlerinden şair Recaizade Mahmud Ekrem Efendi’nin oğludur. Babasından aldığı engin edebiyat birikimi ile Türk mizah edebiyatının en önde gelen şahısları arasında gösterilirdi. Şiir, fıkra, roman, hikâye,

⁹⁶ Ahmed Ağaoğlu’na dair bkz. (Gündoğdu, 2007: 19-35).

⁹⁷ Peyami Safa ile ilgili bilgi için bkz. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Cilt VII, s. 419 - 423, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2007; <http://www.biyografi.info/kisi/peyami-safa>

röportaj, anı, çeviri dallarında çok sayıda eserler veren Talu, 1956 senesinde dünyaya gözlerini yumdu.⁹⁸

M. Turhan Tan: 1885 senesinde doğan Tan'ın asıl adı Samih Fethi'dir. Makale ve kitaplarını oğlunun ismi M. Turhan Tan takma adıyla kaleme aldığı için kamuoyunda bu isimle bilinirdi. Öğretmenlik de yapan Tan, Milli mücadele sırasında Sivas Kongresinde milletvekiliği de yaparak Atatürk ve davasına olan inancını bizzat destekledi. Aynı takma isimle Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde de yazılar kaleme alan yazar, II. Dünya Savaşının patlak verdiği 1939 senesinde öldü.⁹⁹

Sabiha Zekeriya: 1895'te Selanik'te doğan Sabiha Hanım, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın gazetecilerinden birisidir. Yine kendisi gibi gazeteci olan eşi Zekeriya Sertel ile 1915 senesinde evlenen Sabiha Hanım, Osmanlı toplumundaki kadının ikincil rolünü her fırsatta eleştiriyor ve Cumhuriyet Türkiye'sinde kadına daha fazla haklar verilmesi yönünde yazılar kaleme alıyordu. Halide Edip Adıvar ile birlikte Türk feminizminin en büyük fikir kadınlarından birisi¹⁰⁰ olarak gösterilen Sabiha Hanım, ayrıca II. Dünya Savaşı sırasında faşizm ve militarizme karşı yazmış olduğu yazılarla da bilinmektedir. Eşi Zekeriya Bey ile uzun yıllar Amerika'da da yaşayan Sabiha Sertel, 1965'te Bakü'de vefat etti.

⁹⁸ Bkz. Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Cilt VIII. s.170, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2007.

⁹⁹ Bkz. Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Cilt VII, s. 488-489, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2007.

¹⁰⁰ Sertel ile ilgili detaylı bilgi için bkz.; http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kim_kimdir/sabiha_sertel.htm
<http://www.sertelvakfi.org/sabiha%20sertel.htm>

Selim Sırrı Tarcan: 1874 Mora Yenişehir’de doğan Tarcan, Galatasaray Lisesi ve Harp Okulunu bitirdi. İsveç’te de bir süre yüksek öğrenim alan Selim Sırrı Tarcan, Servet-i Fünun Dergisinde spor bölümünü yönetti. Türkiye’nin uluslar arası platformda büyük prestiji olan Olimpiyatlarda temsil edilmesini sağlayan Tarcan, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesinin de kuruculuğunu üstlendi. Spor alanında çok sayıda yazılı eseri de bulunan bu spor adamı, aynı zamanda 1935 senesinde Ordu milletvekili seçilerek meclise de girdi. Türkiye’de spor denince ilk akla gelen Tarcan, 1957’de İstanbul’da vefat etti.¹⁰¹

¹⁰¹ Tarcan için bkz.; Selim Sırrı Tarcan hakkında bkz. <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=643>; <http://www.tsvsporkutuphanesi.org.tr/selimsirritarcan.html>

I. BÖLÜM

1933-1936 ARASI SİYASİ VE ASKERİ KONULAR

1.1. Milletler Cemiyeti ve Mançurya Olayı

21 Eylül 1931 tarihinde Çin'in başvurusu üzerine, Cemiyet-i Akvam, Mançukuo Olayı'nı ele almaya başladı. Japonya ve Çin arasındaki bu ihtilafın çözüme kavuşturulması için, Milletler Cemiyeti, Lytton Komisyonunu¹⁰² vücuda getirdi. Aynı heyette, Japonya'yı temsilen dönemin Türkiye sefiri Isaburo Yoshida da bulunmaktaydı.¹⁰³ Söz konusu heyet, ihtilafli bölgeye giderek durum tesbiti yaptı ve problemin çözümü adına bir rapor hazırlayıp üst kurul olan 19'lar Komitesine sundu. 19'lar Komitesi, bu rapor doğrultusunda toplandı ve Milletler Cemiyeti Yüksek Meclisi'ne sunmak üzere, bazı kararlar aldı. Buna göre, Japonya'nın tahakkümünde kurulan Mançukuo Devletinin tanınmamasını, aksi takdirde bunun Paris Paktı ve 9 Devlet Antlaşmasının ihlali anlamına geleceği kararına varıldı.¹⁰⁴

19'lar Komitesi, bu kararlara varırken cemiyet üyesi ülkeler arasında farklı görüşler de çıktı. Mesela, İsveç gibi Milletler Cemiyeti'nde az nüfuz sahibi –İngiltere, Fransa'ya kıyasla - diyebileceğimiz ülkeler, Japonya'ya mali boykot

¹⁰² Bu heyet, Cumhuriyet Gazetesi'nde *Layten Heyeti* olarak geçmektedir.

¹⁰³ “*Japon Sefiri Dün Geldi*”, 1 Kanunusani 1933, s. 2. Cumhuriyet Gazetesi'ndeki ilgili habere Japon Sefiri Oshida şeklinde geçmektedir. Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucu, söz konusu şahsın Oshida değil, Yoshida'dır.. Bkz. http://www.tr.emb-japan.go.jp/T_02/03.htm.

¹⁰⁴ “*19'lar Komitesi Kararını Verdi*”, 7 Şubat 1933, s. 3.

uygulama teklifinde bulundular. Fakat diğer büyük devletler şimdilik yaptırımın Mançukuo Devleti nezdinde tutulmasında ısrar etti. İngiltere, Fransa gibi devletlerin böyle ağır bir yaptırıma karşı çıkışlarının altında, şüphesiz bölgedeki çıkarları söz konusuydu.

Nitekim I. Dünya Savaşı öncesinde Japonya ile 15 sene müttefiklik kuran İngiltere, Hindistan ve Orta Asya'daki çıkarlarını düşünerek Japonya'yı Rusya'ya karşı denge unsuru olarak görüyordu. Zaten, İngiltere'ye göre, Uzak Doğu'daki hali hazırdaki ihtilaf, her ne kadar Çin ile Japonya arasındaymış gibi gözüксе de, aslında Japon-Rus çatışmasından başka bir şey değildi. Diğer bir taraftan da, Fransa, 1911 Cumhuriyet Devrimi'nden itibaren büyük bir kargaşa içerisindeki Çin'de, Sovyet desteği ile teşkil olan komünist grupların,¹⁰⁵ Fransız müstemlekesi Hindic'in'e sıçramasını önleyebileceğine inandığı Japonya'ya sempati duyuyordu.¹⁰⁶

Buna karşılık, 19'lar Komitesi'nden Mançurya'nın tanınmaması kararı çıkmasına sinirlenen Tokyo Hükümeti, kararın kendine hakaret olduğunu¹⁰⁷ ve bölgede barış ve adalet için bulunduğunu beyan etti.¹⁰⁸ Şayet Cemiyet-i Akvam Yüksek Meclisince de, aynı iradenin kabul edilmesi halinde, hem Cemiyetten çıkacağını hem de aynı dönemde Cenevre'de yapılan beynelmilel silahları azaltma

¹⁰⁵ “Asya'da”, 1 Kanunusani, s. 8.

¹⁰⁶ İngiliz ve Fransızların 19'lar Komitesinde İsveç vs. gibi küçük ülkelerin caydırıcı mali boykot teklifini kabul etmeyişlerinin nedenleri hakkında bkz. Muharrem Feyzi Togay, “Mançuri ve Devletler”, 10 Şubat 1933, s. 2.

¹⁰⁷ “Japonya Söz Dinlemiyor”, 11 Şubat 1933.

¹⁰⁸ “Japonya Cemiyet-i Akvam Kararını Reddetti”, 15 Şubat 1933, s. 3.

konferansını terkedeceğini bildirdi.¹⁰⁹

Japonya'nın tehdidine rağmen, Milletler Cemiyeti Yüksek Meclisi, 19'lar Komisyonunun Çin-Japon ihtilafına dair hazırladığı ve Japonya aleyhine olan raporu, 1 muhalefet reyine karşı – o da Japon murahhasın oyudur – oybirliğiyle kabul etti. Bunun üzerine, Japon heyeti toplantı salonunu terketti.¹¹⁰ Nitekim Japon heyetinin toplantı salonunu terki sadece söz konusu görüşmelerden değil, aynı zamanda Milletler Cemiyetinden de terki anlamına gelmekteydi. Çünkü Japon murahhasın bu hareketini, 27 Mart 1933 tarihli Japon Dışişleri Bakanlığının, Cemiyet-i Akvam umumi kâtipliğine gönderdiği ve cemiyet üyeliğinden resmen çekildiğini bildiren telgrafı izledi (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968, 294).¹¹¹ Böylece, Japonya, tahakkümü altındaki Mançukuo Devletinin Milletler Cemiyetince tanınmaması ve Çin-Japon ihtilafında kendisinin haksız bulunmasından ötürü, cemiyet üyeliğinden ayrılmış oldu. Japonya'nın Milletler Cemiyeti'nden çıkmasına neden olan Mançurya Olayı, Cumhuriyet Gazetesi'nde Muharrem Feyzi Togay ve Yunus Nadi'nin kaleminden çıkan makalelerle değerlendirilmiştir.

Yunus Nadi, ele aldığı yazılarında, Japonya'nın Çin topraklarına saldırısını haksız bir hareket olarak addetmekte ve bu haksızlığa karşı diğer dünya ülkelerinin Cemiyet-i Akvam nezdinde bir ortak fikir oluşturamadığından şikâyetçi olmaktadır. Japonların Çin harekâtının altında, ekonomik nedenlerin yattığını, gerek hammadde

¹⁰⁹ “Japonya Kararını Verdi”, 21 Şubat 1933, s. 3.

¹¹⁰ “Çin-Japon Meselesi Gene Çıkmaza Saptı”, 25 Şubat 1933, s. 3.

¹¹¹ “Japonya Cemiyet-i Akvam'dan Çekildiğini Bildirdi”, 29 Mart 1933, s. 3.

gerekse de üretilen malların güvenilir mahreçlere gönderilmesi meselesinden başka bir kaygılarının olmadığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, Japonya'yı haklı bulduğu tek noktanın, Çin'in Japon mallarını boykotu ve hatta Japonların kendisine koyduğu boykot olduğunu söylemektedir. Fakat böyle bir sorunun da, bu ülkenin topraklarına saldırarak, çözüme kavuşturulmasının yanlış olduğunu, şayet böyle bir durum mevcutsa beynelmilel görüşmeler ve mutabakatla çözüme ulaşılması gerektiğini belirtmekte, bu ve benzeri bir neden dolayısıyla, hiç bir ülkenin komşusunun istiklaline ve milli hürriyetine tecavüzde bulunamayacağını vurgulamaktadır.¹¹²

Yine Yunus Nadi, 25 Şubat 1933 tarihli “*Japon-Çin Harbinin Kanlı Felsefesi*” adlı baş yazısında da, Çinlilerin bu boykotaj ve sabotaj propagandalarının altında, Japonya'nın son 30-40 senedir Doğu ve Güneydoğu Asya'da uyguladığı emperyalist politikanın etkili olduğunu belirtmektedir. Çin'in Milletler Cemiyetine başvurusunu da değerlendiren Nadi, ülkelerin hep birlikte Japonya'ya karşı ortak hareket etmesi ve caydırıcı bir önlem almasını beklediğini dile getirmektedir. Aksi takdirde, Uzak Doğu'da yeni bir dünya savaşının çıkacağından korkmaktadır.

Cemiyet-i Akvam ve büyük ülkelerin Çin-Japon İhtilafındaki pasifliğini de eleştiren Nadi, eğer tüm ülkeler, Japonya ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçireceklerini söyleyip ekonomik bir takım yaptırım uygularlarsa, Japonya'nın Çin istilasına son vereceğinden emin olduğunu söyler. Ona göre; “*dünyada, cihan*

¹¹² “*Uzak Şark'ta Japonya'nın Açtığı Mesele*”, 26 Kanunusani 1933, s. 1.

*efkarının kuvvetine mukavemet edecek bir devlet yoktur.”*¹¹³ Cemiyet-i Akvam’ı da pasifliğinden ötürü topa tutan başyazar, dünya barışını sağlamakla görevli bu müessesenin varlığının anlamsızlığını sorgulamaktadır. Bir tarafta Çin’in hakları düpe düz çiğnenirken, diğer tarafta, Cenevre’de silahları bırakma konferansı düzenleyerek dünya barışını sağlamaya çalışmanın tezatlığını kınayan Yunus Nadi¹¹⁴, Milletler Cemiyetinin, Avrupalı emperyalist devletlerin riyâkar bir müessesesi olduğunu sert bir dille ima etmektedir.¹¹⁵

Buna karşılık, Japonya’nın Mançurya istilasını, 1894 Çin Savaşı ve 1905 Rus Savaşı sonrasında kazandığı haklara dayandıran Togay, 1911 Cumhuriyet Devrimi’nden sonra çıkan Çin içsavaşının, Mançurya’ya kadar uzandığını ve bölgedeki Japon halkı ve menfaatlerine zarar vermeye başladığını, bunun üzerine de, Japonya’nın kendi hak ve tebaasını korumak için harekete geçtiğini vurgulamaktadır.¹¹⁶

Muharrem Feyzi, 17 Şubat tarihli “*Cemiyet-i Akvam ve Japonya*” başlıklı yazısında, Milletler Cemiyeti ve Japonya’nın iki noktada anlaşılamadığını dile getirmekteydi: 1-) Mançukuo Devletinin tanınması: Cemiyet-i Akvam Mançukuo Devletinin muhtariyetini kabul ediyor, Fakat hukuki olarak Çin’e bağlanmasında ısrar ediyor ve Japonya ise, buna itiraz ediyordu. 2-) İç Moğolistan’ın en büyük bölgelerinden biri olan Jehol Eyaletinin Mançukuo’ya ilhakı: Çin’e ve Milletler

¹¹³ “*Yeni Bir Dünya Harbinin Önü Nasıl Alınabilir?*”, 24 Kanunusani 1933, s. 1.

¹¹⁴ “*Dünyadaki Tesirleri İtibari ile Çin Meselesi*”, 17 Şubat 1933, s. 1.

¹¹⁵ “*Uzak Şark İşlerinin Bize Verdiği Dersler*”, 8 Mart 1933, s. 1.

¹¹⁶ “*Cemiyet-i Akvam ve Japonya*”, 24 Kanunusani 1933, s. 2.

Cemiyetine göre, Mançurya 3 eyaletten, Mançukuo Devleti yetkilileri ve Japonlara göre ise, 4 eyaletten oluşuyordu. 4. eyalet de, Jehol'dü. Mançurya'nın batı bölgesinin savunması için çok büyük bir stratejik öneme sahip olan bölgeyi Japonlar, Mançukuo'ya ilhak etmek istiyor, Milletler Cemiyeti ve Çin ise, buna karşı çıkıyordu.

Japonya'nın Cemiyetten çıkması üzerine, Pasifik'teki eski Alman adalarının Milletler Cemiyeti'ne teslimi konusu ortaya çıktı. Almanya, bu adaların geriye verilmesini istedi ve sorunun cemiyet nezdinde çözülmesi yolunda telkinlerde bulunarak eski müstemlekelerine olan ilgisini yeniden ortaya koydu.¹¹⁷ Amerika da, Almanya'nın bu talebini destekledi ve Büyük Okyanustaki söz konusu adaların iadesini istedi.¹¹⁸ Çünkü Amerika, adaların Japonya'nın kontrolünde olduğu sürece, kendisine tehdit oluşturacağını düşünüyordu.¹¹⁹ Bütün bu tartışmalara, Japon Hükümeti, mandası altındaki adaları hiç bir şekilde, iade etmeyeceğini beyan ederek son noktayı koydu.¹²⁰ Japon yetkililere göre, bu adalar 1915'te İngiltere ile yapılan gizli bir antlaşma ile elde edilmiş olup Cemiyet-i Akvam ve diğer devletlerle alakası yoktu. Dolayısıyla geriye verilmesi gibi bir durum da, söz konusu değildi.¹²¹

¹¹⁷ “Almanya Kaybettiği Müstemlekeleri İstiyor”, 24 Mart 1933, s. 3.

¹¹⁸ “Japon Mandasındaki Alman Müstemlekeleri”, 29 Mart 1933, s. 3.

¹¹⁹ Muharrem Feyzi Togay, “Büyük Okyanus Hâkimiyeti”, 2 Nisan 1933, s. 2.

¹²⁰ “Japonya Mandasındaki Adaları Vermiyor”, 18 Mart 1933, s. 3.

¹²¹ Muharrem Feyzi Togay, “Büyük Okyanus Hâkimiyeti”, 2 Nisan 1933, s. 2.

1.2. Büyük Okyanus Hâkimiyeti

Milletler Cemiyeti'nin Japonya aleyhinde aldığı Mançurya Olayına dair kararlar, cemiyet üyesi olmayan Amerikan Hükümetine de gönderildi ve görüşü soruldu. Amerikan Hükümeti de, alınan kararlara tamamiyle katıldığını ileterek Cemiyet-i Akvam ve Çin'in yanında olduğunu gösterdi.¹²²

Amerika'nın Japonya'nın giriştiği bu askerî harekâtı tasvip etmeyişi, hadisenin uluslararası hukuki boyutu bir tarafa, kendi çıkarlarına ters oluşundan kaynaklanmaktaydı. Bilindiği üzere, Washington'ın en büyük hedefi, Büyük Okyanus'a hakim olmaktı. Sırf bu maksatla, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, İngiltere'yi tarafına çekerek Japonya ile olan 15 senelik ittifakını sona erdirtmiş ve 1921 Washington Deniz Konferansında Japonya'ya, İngiltere ve Amerika'nın her 5 büyük zırhlı gemisine karşılık, 3 gemi bulundurma şartı koymuştu. Fakat Japonya, Milletler Cemiyetinden çıkarak bir anlamda, hiç bir uluslararası kural tanımayacağını ve kendi çıkarları doğrultusunda, özgür hareket edeceği izlenimini vermekteydi. Bu da, Büyük Okyanustaki Amerikan hâkimiyetini tehlikeye atıyordu.¹²³

Japonya, bunun ilk belirtilerini, dönemin Japon Hariciye Nazırı *Araki*'nin Amerikan Ajansına verdiği mülakatla verdi. Buna göre, 1935 senesine kadar geçerliliği olan Londra Deniz Mukavelesinin hukuki süresi dolduktan sonra yapılması düşünülen yeni müzakerelerde, Japonya masaya, Amerika ve İngiltere ile

¹²² “Amerika da Japonya'nın Aleyhinde Karar Verdi”, 27 Şubat 1933, s. 3.

¹²³ *Muharrem Feyzi Togay*, “Büyük Okyanus Hâkimiyeti”, 2 Nisan 1933, s. 2.

eşit deniz gücü talebiyle oturmayı planlıyordu. Bölgede donanma kuvveti üstünlüğüne sahip olan ülkenin hâkimiyete de sahip olacağını iyi bilen Japon yetkililer, Washington ve Londra Deniz Antlaşmalarındaki 5-5-3 oranlarının Japon milletinin onurunu kırdığını savunuyor ve ilk fırsatta bu dengesiz güç bulundurma hükümlerinden kurtulmak istediklerini Amerikalı yetkililere iletiyorlardı. Bunun yanı sıra, Kanada'daki Pasifik Okyanusu toprak ve hak sahibi ülkelerin münasabetlerini incelemek üzere toplanan konferansta, Japon temsilci, Japonya'nın nüfusunun hızla arttığını ve 1950 yılına kadar şimdiki nüfusun 20 milyon daha artacağını belirtmiş ve bu kadar insanı, dar Japon adalarında beslemenin ve iş sağlamanın imkânsızlığını dile getirmişti. Temsilci, ayrıca hazırladığı raporda bu sorunun çözüm yollarını dile getirmiş ve devletlerden yardım istemişti. Buna göre, Amerika başta olmak üzere bazı ülkelere uygulanan Japonlar için göç yasağının kaldırılması ve Japonların hızla artan işçi nüfusuna iş imkanı sağlayacak yeni sahaların gösterilmesi talep edilmekteydi.¹²⁴

Togay, 7 Teşrinevvel tarihli gazetenin 2. sayfasından yayımlanan “*Büyük Okyanus Harp Hazırlığı*” adlı yazısında, Büyük Okyanusa hakim olan ülkenin cihana hakim olacağını söylemektedir. Çünkü dünyanın nüfus ve servet itibarı ile en büyük kısmını bu büyük deniz ihtiva etmekteydi. Bunun için de, özellikle Amerika ve Japonya arasında bölgede deniz savaşı başlamıştı.

Bir diğer Cumhuriyet Gazetesi yazarı Abidin Daver ise, Japonya'nın yapmış olduğu hazırlıkların sadece Rusya ile yapılacak muhtemel savaşa karşı değil, genel

¹²⁴ Bu paragrafla ilgili bkz. Muharrem Feyzi Togay, “*Bahr-i Muhit-i Kebir*”, 24 Ağustos 1933, s. 2.

anlamda soyutlanmış beynelmilel pozisyonundan dolayı tüm Avrupa ve özellikle de Amerikalılara karşı yapıldığını belirtmekteydi. Japonya'nın, Büyük Okyanustaki en büyük rakibi olan Amerika ile Washington Deniz Antlaşmasının feshinden sonra, kıran kırana bir silahlanma yarışına girdiğinden ve bunun da iki ülke arasında bir savaşa neden olabileceğinden bahsetmekteydi. Muhtemel bir Amerikan-Japon savaşından yola çıkarak, iki ülkenin sahip olduğu deniz kuvvetleri arasında bir kıyaslama yapan Daver, ilginç saptamalarda bulunmuştur. Özetle:

“1934 senesi bidayeti itibariyle, mevcut ve yapılmakta olan gemilerin değerlendirilmeye alındığı donanma kuvvet konusunda, Japonya, krüvazörler, muhripler ve deniz altılarda Amerika'nın önünde, zırhlı filoları ve tayyare gemileri konusunda da gerisindeydi.”¹²⁵

Aynı şekilde bir başka yazısında iki ülkenin hava kuvvetlerini de kıyaslayan Daver,¹²⁶ Amerika'nın, bu alanda Japonya'ya ezici bir üstünlük sağladığını belirtmekteydi. Gerek mevcut hava filoları itibariyle gerekse de ileri dönük azami surette sahip olunabilecek hava kuvveti açısından Japonya'nın Amerika ile kıyaslanamayacak derece gerisinde kaldığı ifade edilmekteydi. Bunun altında, Japonya'nın tayyare ve diğer savaş malzemeleri için lazım gelen hammaddeye çok fazla malik olmadığı gerçeği yatmaktaydı.

¹²⁵ “Deniz Silahları Yarışı”, 18 Birincikanun 1934, s. 5.

¹²⁶ “Havada Amerika Mı, Japonya Mı Daha Üstün? ”, 22 Birincikanun 1934, s. 5. Japonya'nın sahip olduğu hava kuvvetleri ile ilgili Abidin Daver'in iki tane daha makalesi söz konusudur. Bunlar: “Japon Hava Kuvvetleri”, 4 Mart 1935, s. 5.; “Japon Ordusu”, 11 Şubat 1935, s. 5.

Daver, Japonya'nın savaş hazırlığı içinde olduğunu anlamının bir diğer yolunun da, milli savunmaya ayırdığı yıllık bütçelere bakmaktan geçtiğini ima etmekteydi. Japonya, 1934 senesindeki devlet bütçesinin neredeyse yarısını, milli savunmaya ayırmıştı.¹²⁷ Dünya krizinden ve Çin'de girilen savaşın vermiş olduğu mali sıkıntıdan dolayı kasvetli günler geçiren Japonya, halk gayet zor yaşam sürmesine rağmen, milli müdafaaya yardım söz konusu olunca tüm kesenin ağzını sonuna kadar açmaktaydı. Daver, bunu, 2 Mart 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan yazısında,¹²⁸ eski Japon Maliye Bakanının sözlerine atfen şöyle izah etmekteydi: *“Bizim bütçe siyasetimiz gayet basittir. Her şeyden evvel milli müdafa...*”. Aynı yazısında Daver, Japon sivil toplum üyelerinin de milli savunma söz konusu olunca, her türlü fedakârlıkta bulunduklarını izah etmekteydi. Halk ve sivil şirketler arasında iane kampanyaları düzenlenerek toplanan paraların orduya hibe edildiğinden bahsedilmekte ve Japon ordusunun, bu sayede, çok sayıda modern silah ve mühimmata sahip olduğu iddia edilmekteydi.

Özetle, Japonya ile Amerika arasında Büyük Okyanus hâkimiyeti için büyük bir rekabet yaşanmaktaydı. Tokyo, bu rekabette yalnızdı. Fakat Amerika gerektiğinde İngiltere'yi de yanına alabilecek durumdaydı ve yeri geldiğinde Japonya'ya hem siyasî hem de askerî ikili baskı yapabilirdi.¹²⁹

¹²⁷ Teyidini yapma imkânı bulamadığımız Cumhuriyet Gazetesine yansıyan senelere göre milli savunma bütçeleri şöyledir: 1931 senesi, 405 milyon yen; 1932 senesi, 696 milyon yen; 1933 senesi, 850 milyon yen ve 1934 senesi ise, 947 milyon yendir. Sadece bu sayılara bakıldığında dahi, bundan sonraki senelerde de üzerine koyması öngörülmektedir.

¹²⁸ *“Japon Bütçesinin Yarısı Milli Müdafaya Aiddir”*, s. 5.

¹²⁹ Muharrem Feyzi Togay, *“Büyük Okyanusta Harp Hazırlığı”*, 7 Teşrinevvel 1333, s. 2.

1.3. Japon Ordusu ve Uzak Doğu’da Vaziyet

1933 senesinin ilk aylarından itibaren Japonya, Kuzey Çin’de girişilen askerî harekâtın Mançurya ile sınırlı kalmayacağını gösterdi. Bölgedeki kuvvetlerini güneye doğru ilerleten Japon Kwantung Ordusu yetkilileri, İç Moğolistan’ın en büyük ve en önemli stratejik noktalarından birisi olan Jehol Eyaletinin istila edilmesi emrini verdi.¹³⁰ Şubat ayının sonlarına doğru başlayan bu harekât, önce Japon hava kuvvetlerinin bölgeyi bombalaması ile başladı.¹³¹ Sonrasında kara ordusunu harekete geçiren Japonlar, bölgedeki Çinli kuvvetlerle süren yaklaşık iki hafta gibi kısa bir çatışma sonunda Jehol’ün büyük bir bölümünü ele geçirdi.¹³² Japon askerî yetkililer, Jehol istilasını öncesinde ve sırasında amaçlarının, bölgedeki Japon aleyhtarı grupları, Mançukuo’ya zarar vereceği düşüncesiyle güneye itmek olduğunu beyan ediyorlardı.¹³³ Dolayısıyla, hedefe ulaşıldıktan sonra, Japonların daha da ileri bir harekâta bulunmayacağı düşünülüyordu. Fakat Kwantung Ordusu, tahminlerin aksine, Çin Seddinin güneyine inerek Pekin ve Tiyençin Bölgelerinde yeni

¹³⁰ İlgili haberlere bkz. “Mançuri’de Gene Harp Başlıyor”, 5 Şubat 1933, s. 3.; “Japon Taarruzu Başladı”, 7 Şubat 1933, s. 3.

¹³¹ Bkz. “Yeni Bir Japon Taarruzu Mu?”, 31 Kanunusani 1933, 3.; “Çin’de Neler Oluyor”, 1 Şubat 1933, s. 4.

¹³² İlgili habelere bkz. “Çin-Japon Orduları Arasında İlk Muharebe”, 22 Şubat 1933, s. 3.; “Japonlar Bir Şehri İşgal Ettiler ve İlerliyorlar”, 23 Şubat 1933, s. 1.; “Jehol’de Harp Bütün Şiddeti ile Devam Ediyor”, 24 Şubat 1933, s. 3.; “Japonlar Üç Yeni Şehir Aldılar, Harp Büyüyor”, 26 Şubat 1933, s. 3.; “Çinliler Üç Şehri Daha Terke Mecbur Oldular”, 28 Şubat 1933, s. 3.; “Japon Kuvvetleri Üç Çin Şehrini Zaptettiler”, 2 Mart 1933, s. 3.; “Japonlar Şehirleri Yakıp Yıkarak İlerliyor”, 3 Mart 1933, s. 3.; “Jehol’de Mukabil Taarruz”, 4 Mart 1933, s. 3.; “Nihayet Jehol de Düştü”, 5 Mart 1933, s. 1.

¹³³ Bkz. “Çin Tehlikesi Bertaraf Olmuş”, 23 Nisan 1933, s. 3.

manevralara kalkıştı. Bu harekâtın amacının da, Jehol'de olduğu gibi Çinlileri bölgeden tahliye etmek ve Pekin'i ele geçirmek olduğu söylenmekteydi.¹³⁴ Güneye doğru hızla ilerleyen Japon askerler, *Tongzhou* Bölgesini ele geçirerek Pekin'e iyice yaklaştılar. Hemen akabinde, Çinlilerden Pekin ve civarının boşaltması, aksi takdirde eski payitahta girileceği tehdidi geldi. Bunun üzerine yapılan ikili görüşmeler sonucunda varılan uzlaşmaya göre, Çin Seddinden güneye doğru inen belli bir bölge, her iki ülke askerlerinden arındırıldı. Ateşkes, bölgedeki Japon askerlerinin ilerleyişini şimdilik durdurmuştu.¹³⁵ Ayrıca, Japonlar, Çin Seddinin güneyinde işgal ettikleri toprakları boşaltmaya başladı.¹³⁶

Jehol'ü ele geçirdikten sonra kısa süreliğine askerî harekâtlarına ara veren ve geri hizmetlerini yerine getiren Japonya, 1935 senesi ortalarından itibaren yeniden manevralara başladı. Bu sefer, İç Moğolistan'ın Jehol'den sonra, en önemli eyaletleri arasında bulunan Çahar ve civarını hedef haline getiren Japonlar,¹³⁷ yapmış

¹³⁴ İlgili haberler bkz. "*Japon Ordusu Pekin'e Doğru İlerliyor*", 7 Mayıs 1933, s. 3.; "*Japonların Yeni Taarruzu*", 9 Mayıs 1933, s. 3.; "*Japonya Pekin'i İstemiyor, ama İlerliyor*", 10 Mayıs 1933, s. 5.

¹³⁵ Bkz. "*Çin'de Mütareke*", 24 Mayıs 1933, s. 3.; "*Çin'de Mütareke*", 2 Haziran 1933, s. 3.

¹³⁶ Bkz. "*Japonlar Çekiliyor*", 25 Temmuz 1933, s. 3.; "*Japonlar Çin'den Çekiliyor*", 4 Ağustos 1933, s. 3.

¹³⁷ Çahar'a Japonların duyduğu ilgiye dair Muharrem Feyzi Togay'ın kaleme aldığı yazı için bkz. "*Uzak Şarkta Yeni Hadiseler*", 5 Haziran 1934, s. 2. Çahar ve civarında girişilen harekât ile ilgili Cumhuriyette çıkan haberler; "*Japonlar Moğolistan'ı İstilaya Başladılar*", 25 İkincikanun 1935, s. 1,6.; "*Japonlar Çin'de İlerliyorlar*", 14 Haziran 1935, s. 1,7.; "*Çin-Japon Kuvvetleri Arasında Çarpışmalar*", 16 Haziran 1935, s. 1,5.; "*Çin'de Vaziyet*", 19 Haziran 1935, s. 1,8.; "*Şimali Çin'de Galeyan Artıyor*", 30 Haziran 1935, s. 3.; "*Japon Ordusu Çin'de Tekrar Harekete Geçiyor*", 27 Birinciteşrin 1935, s. 3.; "*Çin'de Durum*", 28 İkinciteşrin 1935, s. 3.; "*Çin'de Durum*", 13

oldukları saldırılar sonrasında bölgenin büyük bir bölümünü ele geçirdi. Akabinde, Çinli yetkililerle anlaşma yaparak buradaki Japon nüfuzunu artırdılar. Nanking Hükümetinin böylece bölgedeki hâkimiyeti sadece kanuni olarak geçerliydi.¹³⁸

İç Moğolistan'a iyice yerleşen Japonların sonraki hedefi ise, Dış Moğolistan idi.¹³⁹ Fakat burası öyle sanıldığı kadar kolay kontrol altına alınabilecek bir bölge değildi. Çünkü her şeyden önce İç Moğolistan gibi Çin toprakları değildi ve Rusya'nın tahakkümü altında idi. Buraya yapılacak geniş çaplı bir harekâta, sadece Dış Moğol güçleri ile değil, aynı zamanda Rus askerleri ile de savaşmak gerekecekti.¹⁴⁰ Bu da, yeni bir Rus-Japon savaşını tetiklemekten başka bir şeye hizmet etmezdi. Aslında Japon ordu yetkilileri de bunu istiyordu. Fakat Japonya'nın içinde bulunduğu mevcut durum, şimdilik gerçek bir savaş haline el vermemekteydi. Dış Moğolistan ile Mançukuo sınır boyunda iki ülke askerlerinin girişmiş olduğu küçük çaplı çatışmalar da, bunla izah edilebilirdi.¹⁴¹

Birincikanun 1935, s. 3.; “*Japonlar Çin’e Yeni Asker Gönderdiler*”, 16 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Çin’de Durum Gittikçe Karışıyor*”, 26 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Uzak Şark’ta Vaziyet*”, 6 İkincikanun 1936, s. 3.; “*Uzak Şark’ta*”, 8 İkincikanun 1936, s. 3.; “*Japonlar Bir Çin Şehrini İşgal Ettiler*”, 28 İkincikanun 1936, s. 9.

¹³⁸ “*Japon Ordusunun Yeni Hareketleri*”, 18 Haziran 1935, s. 2.; “*Japon Ordusu Harekete Geçti*”, 29 İkinciteşrin 1935, s. 2.; “*Japonya Tekrar Faaliyette*”, 16 Ağustos 1936, s. 2.

¹³⁹ Muharrem Feyzi Togay, “*Uzak Şark’ta Harp Harekâtı*”, 13 İkinciteşrin 1936, s. 2.

¹⁴⁰ Muharrem Feyzi Togay, “*Uzak Şark’ta Harp Hazırlığı*”, 9 Şubat 1936, s. 2.

¹⁴¹ İlgili haberlere bkz. “*Japonya, Sovyetlerle Harbe Vesile Mi Arıyor?*”, 29 İkincikanun 1935, s. 1,5.; “*Japonlarla Moğollar Harbe Tutuşmak Üzere*”, 31 İkincikanun 1935, s. 1,2.; “*Japonlar Moğolistan’da İlerlemeye Başladılar*”, 1 Şubat 1935, s. 1,6.; “*Afrika’dan Sonra Asya’da Harp Patlamak Üzere*”, 27 Birincikanun 1935, s. 1,6.; “*Uzak Şark’ta Vahim Hadiseler*”, 29 İkincikanun

Japonya, Dış Moğolistan üzerine ilk denemelerini Mançukuo Devleti aracılığıyla bazı taleplerde bulunarak yapmışsa da, Moğollu yetkililer, Sovyetlerin de görüşünü alarak, bunlara olumsuz cevaplar verdi. Bunun üzerine, Mançukuo-Japon askerleri, Dış Moğolistan sınırlarına tecavüz ederek bazı olaylar çıkarmaya başladı. Buna mukabil olarak, Moğollu güçler de, karşı saldırılarda bulundular. Rusya, şayet Moğolistan coğrafyası tamamen Japonların eline geçerse, Doğu Sibirya'nın kontrolünün hemen hemen imkânsız hale geleceğinin farkında olduğu için, zaman zaman Dış Moğolistanlı güçlere katılarak düşman güçlerle savaştı.¹⁴²

1. 4. Rus-Japon Sinir Harbi

Mançurya'nın Japonlar tarafından işgali ve sonrasında da İç Moğolistan'a ait bölgelerin ardı ardına istila edilmesi üzerine,¹⁴³ bölgedeki Rus-Japon ilişkileri

1936, s. 1.; “*Uzak Şark'ta Vaziyet – Moğollar Hududu Aştılar Mı? -*”, 30 İkincikanun 1936, s. 1.; “*Moğolistan-Mançuri Hududunda Yeni Hadiseler*”, 31 İkincikanun 1936, s. 3.; “*Japonya, Moğolistan'a Yürümeye Karar Verdi*”, 8 Şubat 1936, s. 1,6.; “*Uzak Şark'ta Harp Hazırlığı*”, 9 Şubat 1936, s. 2.; “*Mançuri-Moğolistan Hududunda Çarpışmalar*”, 11 Şubat 1936, s. 3.; “*Uzak Şark'ta İki Cepheden Taarruz*”, 12 Şubat 1936, s. 1,7.; “*Moğol Toprağında*”, 19 Şubat 1936, s. 6.; “*Moğolistan Hududunda Yeni Bir Taarruz Oldu*”, 2 Nisan 1936, s. 1,9.; “*Moğolistan Hududunda Son Tecavüz Vakaları*”, 3 Nisan 1936, s. 3.; “*Moğol Hududunda Gene Çarpışma*”, 12 Nisan 1936, s. 1,3.

¹⁴² Muharrem Feyzi Togay, “*Uzak Şark'taki Çarpışmalar*”, 14 Şubat 1936, s. 2.; “*Uzak Şark'ta Askeri Harekât*”, 16 Şubat 1936, s. 2.; “*Orta Asya'da Kopacak Hengame – Japonya Dış Moğolistan'ı Kolayca Yutmaya Bırakılmayacak –*”, 9 Şubat 1936, s. 6.

¹⁴³ “*Japonlar Şehirleri Yakıp Yıkarak İlerliyorlar*”, 3 Mart 1933, s. 3.; “*Nihayet Jehol de Düştü*”, 5 Mart 1933, s. 1.

gergin bir hal aldı. Gerginliğin en büyük nedeni ise, bölgedeki demiryolları hattı idi.¹⁴⁴ Özellikle Kuzey Çin'e, Kore'den yapılacak erzak ve asker sevkiyatı için Mançukuo'nun Kore Yarımadası sınırına yakın bölgelerine çok sayıda demiryolu inşasına bile başlanmıştı. Demiryolları sayesinde Japonya, kısa sürede hem Çin Anakarasına hem de öteden beri kendi topraklarına katmak istediği Sibirya'ya tahkimatta bulunabilecekti.¹⁴⁵ İşte bu noktada, Moskova Hükümeti, gerek Japon yetkililer nezdinde gerekse de beynelmilel basın aracılığıyla endişesini dile getirdi. Çünkü Ruslar, Japonya'nın bu demiryollarını ileride kendilerine girişilecek bir harekâtın hazırlığı olarak görüyorlardı.

Moskova askerî yetkililerinin Cumhuriyet Gazetesine yansıyan iddialarına göre, Japonya, Kuzey Mançurya'ya girdiğinden beri, Sovyet hudutlarına doğru 1000 kilometrelik yeni demiryolları yapmıştı. Bu hatların 1/3'i ticari, geriye kalanının da sevkülceyş maksadıyla yapıldığı ileri sürülmekteydi. Bunun yanı sıra Japonya, Kuzey Mançuri'de 50 kadar hava limanı ve üssülhareke vücuda getirmişti. En ilginç ise, Japon Dışişleri yetkililerinin aksini söylemesine rağmen, Rusların, Mançurya Bölgesindeki Japon askerinin sayısında da gözle görülür bir artış olduğunu iddia etmesiydi.¹⁴⁶

¹⁴⁴ “Rusya ile Japonya'nın Arası Açılıyor”, 16 Nisan 1933, s. 5.

¹⁴⁵ Muharrem Feyzi Togay, “Uzak Şark'ta Vaziyet”, 2 Mart 1934, s. 2.

¹⁴⁶ Bkz. Muharrem Feyzi Togay, “Harp Tehlikesi”, 16 Şubat 1934, s. 2. “Rusya China Siyasetinin Merkezi Oldu”, 16 Nisan 1933, s. 2. Nitekim Japon işgalinden önce Mançurya'daki demiryolları hattı, 1905 Portsmouth Antlaşmasına istinaden kuzeydeki Sovyet kontrolündeki Doğu Çin Demiryolları – Trans Sibirya Demiryolu - ile güneydeki Güney Mançurya Demiryolları hattı şeklinde ikiye ayrılmıştı. Fakat 1931'deki büyük askerî harekâta, Japonların Kuzey Mançurya'yı da işgal etmesi üzerine,

Sovyet Rusya, Japonya'nın Kuzey-Doğu Çin'deki yayılmacı hareketlerine karşı, ilk başlarda, ılımlı bir politika izledi. Japonya'yı karşısına alarak muhtemel bir savaşa -1904-1905 Rus-Japon Savaşı gibi - sebebiyet vermek istemeyen Rusya, Cemiyet-i Akvam'ın Mançurya meselesinin çözümü için vücuda getirilen komiteye katılma teklifini reddetti. Çünkü Japonya'yı karşısına almak istemiyor ve iyi münasebetler kurmayı planlıyordu.¹⁴⁷ Mançurya işgali sonrasında daha da yaklaşan iki ülke güçlerinin ileride muhtemel bir savaşa neden olabileceğini sezen Sovyet Rusya, Japonya Hükümetine, iki ülke arasında bir *adem-i tecaviüz misakı akdini teklif etti*.¹⁴⁸ Fakat Japonlar, teklifi reddetti ve öncelikle iki ülke arasındaki sorunların – Mançurya'daki Demiryolu hatlarında çıkan anlaşmazlıklar gibi - çözümlenmesi gerektiği cevabını verdi.¹⁴⁹

Sovyet Rusya'yı Japonya'ya karşı ılımlı bir diplomasi izlemeye iten nedenlerden biri de, iç durumuydu. İçeride rejimi kuvvetlendirme ve sosyal yaşamı kalkındırma çabasında olan Sovyetler, hariciyede başına büyük bir dert almak istemiyordu.¹⁵⁰ Bu yüzden, tahakkümü altındaki Doğu Çin Demiryolunu¹⁵¹

Rusya ve Japonya, Mançurya-Sibirya sınırı üzerinde karşı karşıya geldiler. Aradaki tampon bölgenin işgalle ortadan kalkması, beklenildiği gibi, iki ülke kuvvetleri arasında zaman zaman sürtüşmeye neden oldu. Bu gerginlik, ekseriyetle, Japonya tarafından girilen kışkırtıcı hareketlerden kaynaklanmaktaydı.

¹⁴⁷ Muharrem Feyzi Togay, “Yeni Bir Rus-Japon Harbine Gidiyoruz”, 5 Mayıs 1933, s. 2.

¹⁴⁸ “Jehol'de Harp Bütün Şiddeti İle Devam Ediyor”, 24 Şubat 1933, s. 3.

¹⁴⁹ Muharrem Feyzi Togay, “Türkistan ve Cihan Siyaseti”, 27 Kanunusani 1933, s. 2.

¹⁵⁰ Muharrem Feyzi Togay, “Uzak Şark'ta Son Vaziyet”, 24 Mayıs 1933, s. 2.

¹⁵¹ Muharrem Feyzi Togay, “Mançurya Demiryolları Sulhu Tehlikeye Koydu”, 14 Mayıs 1933, s. 2.

Japonlara satmayı bile teklif etti. Bu doğrultuda, bir araya gelen iki ülke yetkilileri, Japonların değerinin altında ve çok ucuza hattı almaya çalışmalarını haklı olarak kabul etmedi ve görüşmeler tılandı. Japon ve Mançurya yetkilileri, Rusların bu hatlardaki tasarruf haklarını tanımamakta¹⁵² ve müşterek olarak işletmek için ucuza işi kapatmaya çalışmaktaydı.¹⁵³ Bunun yanı sıra, Japon askerî kurmayları, aynı hattı ileride Rusya'dan çok ucuz miktara veya bedavaya alabileceklerini düşünmekteydiler. Çünkü Japon askerîyesi, Vladivostok'un güneyindeki Kore topraklarından Kuzey Mançurya'nın merkezine doğru, yeni bir hat çekmeyi planlıyor ve böylece, Rusların Doğu Çin Demiryollarının önemini azaltmaya çalışıyorlardı. Böylelikle, bütün Mançurya ve Moğolistan ticaretini Rus Limanı'ndan Dairen'e, yani Port Arthur'a çevirmek amacındaydı.¹⁵⁴

Bu gelişmeye karşılık Moskova da, Mançukuo sınırında yoğun bir tahkimat programına başladı.¹⁵⁵ Her iki taraf da, bölgede yapmış olduğu takviyelerin nedeni, olarak karşı tarafı suçlamaktaydı. Mançurya işgalinden sonra iki ülke arasındaki rutin hale gelen sınır çatışmaları da eklenince, yeni bir Rus-Japon savaşının yakın zamanda patlak vereceği herkesin ortak kanaatiydi.¹⁵⁶

¹⁵² Muharrem Feyzi Togay, “Yeni Bir Rus-Japon Harbine Gidiyoruz”, 5 Mayıs 1933, s. 2.

¹⁵³ Muharrem Feyzi Togay, “Uzak Şark'ta Neler Oluyor”, 18 Ağustos 1933, s. 2.

¹⁵⁴ Muharrem Feyzi Togay, “Mançurya Demiryolları Sulhu Tehlikeye Koydu”, 14 Mayıs 1933, s. 2.

¹⁵⁵ Bkz. Muharrem Feyzi Togay, “Uzak Şark'ta Harp Hazırlığı”, 22 Haziran 1934, s. 2.

¹⁵⁶ Mançurya Olayı'ndan 1934 senesinin sonuna kadarki 2. 5 senelik süreçte, iki ülke arasında, Mançurya ve İç Moğolistan sınırlarındaki sınır ihtilafları, 152 civarında olmasına rağmen, bu sayı, 1935'ten itibaren birden artış gösterdi. Sadece bu sene içerisinde, iki ülke arasındaki toplam sınır çatışmaları, 136'ya ulaşarak ilerisi için endişe verici bir hal aldı. Bir sonraki sene, yani 1936'da ise,

Bunun üzerine bir yazı kaleme alan Muharrem Feyzi Togay,¹⁵⁷ İngiliz *Daily Express Gazetesi*'ne dayandırarak, Rus-Japon savaşının gelecek sene çıkabilecekliğini iddia ediyordu. Aynı yazıda, I. Dünya Savaşından önce İngiliz mühimmat fabrikaları ne kadar faaliyette ise, bugün Japonya'nınkilerin de, o derece yoğun çalışmakta olduğundan bahsedilmekteydi. Bu da, muhtemel bir savaşın habercisiydi. Togay, Rus-Japon savaşının gelecek sene bahar aylarında ya başlamış ya da başlamak üzere olacağını ileri sürmekteydi.¹⁵⁸ Yine Togay'a göre, Rusya'nın Japonya'ya karşı ılımlı politika seyrinin altında, komünist usulünün nazik yapısı yatmaktaydı. Bu doğrultuda, içeride kuvvetlenmek hariciyede de mümkün mertebe sorunlardan uzak durmak gerekiyordu. Özellikle de, Japonya ile eski husumeti tazelemek istemiyordu.

Buna rağmen, bölgede Rusya ve Japonları karşı karşıya getiren hadiseler tevali edip durmaktaydı. Mesela, Mançukuo Hükümeti, Doğu Çin Demiryolu Hattına ait yüzlerce lokomotif ve binlerce vagonun Sibirya'ya kaçırıldığını iddia etmiş ve demiryolunun Rus memurları hakkında takibat başlatmıştı. Yine aynı neden dolayısıyla, Mançukuo koridorundan geçen Rus hattının iki tarafındaki hudud noktalarındaki raylara saldırmış ve Rusya'nın Büyük Okyanusta'ki sahil eyaleti ile asıl Rusya arasındaki ulaşım sekte vurmaya çalışmıştır.¹⁵⁹

203 olaya tırmandı. Bkz. Taiheiyo Senso he no Michi 4, 1963: 77.

¹⁵⁷ 13 Nisan 1934, "*Japonya Harp Edecek Mi?*", s. 2. Togay'ın konu ile ilgili bir diğer makalesi için bkz. "*Sovyet-Japon Harbi İhtimali*", 9 Ağustos 1934, s. 2.

¹⁵⁸ "*Japon Ordusundaki Hadiseler*", 18 Ağustos 1935, s. 2.

¹⁵⁹ Muharrem Feyzi Togay, "*Yeni Bir Rus-Japon Harbine Gidiyoruz*", 5 Mayıs 1933, s. 2.

Bu gelişmeleri, Japon ve Sovyet donanma güçlerinin, Uzak Doğu sularında birbirlerinin gemilerine karşı giriştikleri küçük çaplı saldırılar ve Doğu Çin Demiryollarındaki Rus memurlara karşı Japon-Mançukuo yetkililerinin takındığı saldırgan hareketler izlemiş, bundan dolayı da, hem Rusya hem de Japonya birbirlerine notalar göndermişlerdi.¹⁶⁰ Japonlar, Rusların kontrolünde bulunan Doğu Çin Demiryollarında Rusları tedirgin eden ve aşağılayıcı hareketlerde bulunuyorlardı.¹⁶¹ Moskova'nın, özellikle tahakkümü altındaki demiryolu hatlarında görevli Rusların tevkif edilmesinden dolayı,¹⁶² Japonya nezdinde giriştiği diplomatik diyaloglar, Japonya tarafından ilgili devletin kendisi değil, Mançukuo olduğu söylenerek çıkmaza sokuluyordu.¹⁶³

Muharrem Feyzi Togay, 20 Teşrinevvel 1933 tarihli ve gazetenin ikinci sayfasından verilen “*Rusya-Japonya Harbini İsteyen Devletler*” yazısında, gerilen Rus-Japon ilişkilerinin çözümü için hiç bir beynelmilel sesin çıkmamayışına dikkat çekiyor ve değil bu ihtilafın çözümü, aksine, İngiltere ve Amerika'nın bu ihtilaftan memnun olduğu belirtiliyordu. Çünkü Togay'a göre, gerek İngiltere gerekse de Amerika, adalarına sığmayan emperyalist Japonya'nın Avustralya ve Pasifik Adalarına göz dikmesindense, Rusya'nın Uzak Doğu topraklarıyla ilgilenmesini

¹⁶⁰ “*Rusya, Japonya'ya Protesto Etti*”, 28 Haziran 1933, s. 3.; “*Ruslarla Mançurya Hükümeti Arasında Yeni Bir Mesele*”, 31 Mayıs 1933, s. 6.; “*Rusya ile Japonya Arasında Hadiseler*”, 5 Temmuz 1933, s. 3.; “*Ruslarla Japonlar Arasında Yeni Bir Hadise*”, 17 Temmuz 1933, s. 3.; “*Rusya Japonya'ya Bir Nota Verdi*”, 6 Haziran 1933, s. 2.

¹⁶¹ Muharrem Feyzi Togay, “*Rusya İle Japonya Arasında Gerginlik*”, 28 Eylül 1933, s. 2.

¹⁶² “*Rus-Japon Harbi Muhakkak mı ?*”, 11 Teşrievvel 1933, s. 3.

¹⁶³ “*Rusya ve Japonya*”, 3 Haziran 1933, s. 3.

tercih ediyorlardı. Zaten komünizmden dolayı Amerika'nın Rusya karşıtlığı ve hatta Moskova Hükümetini resmi olarak dahi tanımadığı ortadayken, Rus-Japon gerginliğini yatıştırma adına girişimde bulunması beklenemezdi. Sonuç olarak, muhtemel bir Rus-Japon savaşı Anglo-Sakson ülkelerinin işine geleceği için bu ihtilafı durdurmak bir kenara, daha da körüklemek adına hem İngiltere hem de Amerika'nın başı çektiği, demokrat ülkeler, hiç bir girişimde bulunmuyorlardı. Hatta Amerika, son 2 senedir Büyük Okyanus'taki donanmasını Atlas Okyanus'una alarak, Japonya'nın Sovyet sorununa odaklanmasını sağlamıştı.¹⁶⁴

Yine başka bir makalesinde¹⁶⁵ Togay, her ne kadar, 1921 senesindeki Washington Konferansında uzun senelerden beri süregelen Japon-İngiliz müttefikliği sona da ermiş olsa, siyasî konularda, ortak düşman Rusya'ya karşı İngiltere ve Japonya'nın hala daha dost iki ülke olduğunu belirtmektedir. Rusya'nın etrafında özellikle Orta Asya'da çelik bir çember çekmeye çalışan İngiltere, Japonya'nın Çin Denizi'nden Doğu Türkistan'a kadar uzayan siyasî ve askerî bir set çekme girişiminden memnundur.

Muharrem Feyzi Togay, 1933 senesi boyunca Rus-Japon ilişkilerine dair yazılarında, askerî ve deniz kuvvetleri anlamında yaşanan sürtüşmelere değinmekteydi. Ayrıca Japon askerî yetkililerin beyanatları ve uluslararası dengeleri göz önünde bulundurarak, ileride bir Rus-Japon savaşının çıkacağına da kesin gözüyle bakmaktaydı. 1931 senesinden itibaren süregelen Çin-Japon savaşının yerini,

¹⁶⁴ Muharrem Feyzi Togay, "Sovyet-Japon Münasebatı", 17 Teşrinisani 1933, s. 2.

¹⁶⁵ "İngiltere ile Japonya Arasında Dostluk ve Düşmanlık" 20 Haziran 1933, s. 2.

Rus-Japon ihtilafının almaya başladığını söylemekte ve bu gidişle Uzak Doğu barışının gerçekleşmeyeceğini belirtmekteydi.¹⁶⁶

1.5. Asya Milletler Cemiyetini Oluşturma Çabaları

Japonya, Cemiyet-i Akvam'dan çıktıktan sonra, Asyalı milletlerin arasında birlik meydana getirme işine bir kat daha önem verdi. Japonya lideri yaptığı bir konuşmada, Asyalı milletler arasında Asyalı Milletlerin Cemiyet-i Akvamı çatısı altında bir oluşum meydana getirme isteği içinde olduğunu ifade etti.¹⁶⁷

Togay ise, 12 Nisan tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin ikinci sayfasındaki “*Asya Muvazenesi*” adlı köşe yazısında, böyle bir ittifakın mümkün olduğunu söylemekte ve batılı ülkelerin ve Cemiyet-i Akvam'ın Uzak Doğu işlerine karışmasının, aradaki *hakim-mahkum* farkının ortadan kalkmasına neden olduğunu ve bölge ülkelerini daha da birbirine yakınlaştırdığını iddia etmekteydi. Togay, ayrıca 3 Mayıs'ta yayımlanan “*Japonya ile Çin Arasında İttifak*” adlı yazısında,¹⁶⁸ Asya birliğini sağlayacak *Asyalı Milletler Cemiyeti* fikrinin, Amerikan tarihindeki *Monroe Doktrini*'ne istinat ettirmekte ve tıpkı Amerikan Hükümetinin zamanında, Avrupalıların Amerika kıtası işlerine müdahalesini önlemek için kurduğu düzen gibi, Japonya'nın da, kıta dışı ülkelerin Asya ile ilgili işlere karışmasını ve kuvvet ile

¹⁶⁶ . “Yeni Bir Rus-Japon Harbine Gidiyoruz”, 5 Mayıs 1933, s. 2.; “Mançurya Demiryolları Sulhu Tehlikeye Koydu”, 14 Mayıs 1933, s. 2.; “Asya'nın Şarkındaki Son Vaziyet”, 7 Temmuz 1933, s. 2.; “Mançuri ve Devletler”, 10 Şubat 1933, s. 2.

¹⁶⁷ Konu ile ilgili kaynak bkz. (Dündar-Eriş 2009), (Saaler-Koschmann).

¹⁶⁸ Gazetenin ikinci sayfasından verilmiştir.

müdahalede bulunmalarını önleyen bir düzen oluşturmaya çalıştığını ima etmekteydi.

Japonya önderliğindeki Asya Monroe ideolojisi –*Dai Ajia Shugi: Büyük Asyacılık* da denilmektedir -, özellikle 1930’lu yıllarda kendini iyiden iyiye hissettirdi. Japonya, bu ideoloji doğrultusunda, önce Milletler Cemiyeti’nden çıkmış ve sonrasında da, Tokyo’da *Büyük Asya Birliği* cemiyeti adı altında bir dernek kurdu.¹⁶⁹ Bunla da yetinmeyen Japonya, aynı senenin Eylül ayında Tokyo’da Asyalı gençler tarafından bir konferans düzenlenmesine karar verdi. Konferansta, Asya birliği ve Asya birliğinin oluşumu için ihtiyaç duyulan teşebbüs ve tedbirlerin belirlenmesi, Asya’nın fen ve bilim ile gelişmesi ile Asyalıların siyasî ve iktisadi özgürlüğünü temini gibi konular ele alınacaktı. 3 Şubat 1933 tarihli ve Japon *Osaka Asahi Gazetesi* kaynaklı Cumhuriyet Gazetesi haberine göre,¹⁷⁰ bu konferansın sponsoru ise, *Japon-Mançukuo Cemiyeti*’ydi. Bu cemiyetin yanı sıra, Japon Dışişleri, Eğitim ve Demiryolları Bakanlıkları, bu toplantıya yardım etme vaadinde bulunmuşlardı. Davet edilmesi planlanan ülkeler arasında ise, Mançukuo, Hindistan, Çin, İran, Türkiye, Afganistan, Amman ve Filipin gibi ülkeler vardı.

Yunus Nadi, 4 Şubat’ta yazdığı “*Asyalı Milletler İçin Konferans*” adlı makalesinde, Eylül ayında yapılması planlanan bu konferansı ele almakta ve Japonya’ya yüklenmekteydi. Nadi, Asyalı milletleri problemlerinden arındırma ve refaha kavuşturma maksatlı düzenlenecek olan konferansın, Japonların Çin’de

¹⁶⁹ Muharrem Feyzi Togay, “*Cemiyet-i Akvam’dan Çıkan Japonya Ne Yapacak*”, 30 Mart 1933, s. 2.

¹⁷⁰ Gazetenin yedinci sayfasından yayımlanmıştır.

giriştiği haksız ve gaddar saldırı ile çelişmekte olduğunu vurguluyordu Nadi'ye göre, bu konferansın asıl amacı, Japonya'nın Çin'deki istila hareketini Asyalı milletlerin gafletlerine istinat ettirmek istemesinden başka bir şey değildi. Yunus Nadi, Japonya'nın bu son girişimini sert sözlerle tenkit ediyor ve Asyalı milletlere de şu çağrıda bulunuyordu:

“...Böyle haysiyetsiz ve haysiyeti kırıcı bir teşebbüse karşı, şimdiden protestomuzu yükseltmekle ancak insanlık vazifemizi yapmış oluruz. Asyalı milletlerin yapacakları daha mühim bir vazife vardır ki, kabir bir istila aleti olarak kullanan Japonya'nın bu hareket tarzına karşı koymaktan ibarettir...”,
“...Eğer Japonya, kendi kuvvetinin bugünkü zahirî faikiyetine istina ederek istilada ısrar edecek olursa, Asyalı milletlerin yapacakları hakiki vazife, Japonya'ya haddini bildirmek üzere toplanmak olmalıdır ve bu asla imkansız bir şey değildir...”

Aslında Nadi, Asyalı milletler adına düzenlenmesi planlanan bir konferansa itirazdan daha ziyade, sömürgeci Japonya'nın kendi çıkarları doğrultusunda ve böyle bir isim adı altında organizasyon yapmasına karşı çıkmaktaydı. Nitekim Asyalıların asırlardır süregelen şikyetleri, şu veya bu millete değil, Asya'ya esaret hayatı yaşatmak isteyen usleydi ve Japonya da, Asyalı bir ülke olarak kıtadaşlarına karşı, aynı usulü kullanıyor ve sömürgeciliği kendine bayrak ediyordu.

1.6. Orta Asya'ya Duyulan İlg

18. yüzyıldan itibaren Orta Asya'ya ilgi duyan Rusya ile 19. yüzyıldan beri Hindistan'da bulunan İngiliz çıkarları, bu dönemden beri çatışmaktaydı. Dönem dönem bölgedeki kontrol, ülkelerin kuvvet durumlarına göre, birinden diğerine geçmekte, Fakat ne Rusya ne de İngiltere savaş pahasına da olsa, bu sürtüşmeden vazgeçmemekteydi. Çünkü her iki ülkenin de bölgede, gerek siyasî gerekse de ekonomik büyük çıkarları söz konusuydu.

İngiltere, Orta Asya'da zayıflamaya başladığı bir süreçte, Rusya'ya karşı, müttefiki Japonya'dan yardım istedi. Japonya, iki ülke arasındaki ittifak gereği, bu talebe cevap verdi ve böylelikle Orta Asya'ya girdi. 1922'de Washington Antlaşmasıyla İngiltere ile olan ittifakı bozulan Japonya, İngiltere için girmiş olduğu Orta Asya'dan çekilmedi ve bilhassa 1930'lu yıllardan itibaren bölgede kendi hâkimiyetini kurma çabalarına girdi. O döneme kadar, Asya kıtasının orta kesimlerindeki Rus-İngiliz rekabetine, böylelikle Japonya da, üçüncü bir güç olarak katılmış oldu. Nitekim Japonya, bölgedeki ilk adımını, Afganistan Kralı'nın müracaatı üzerine, aynı ülke ile kurduğu diplomatik bağla attı.¹⁷¹

Bunu, Çin tahakkümündeki İç Moğolistan eyaletlerinin işgali izledi. Öncelikle Jehol eyaletindeki önemli merkezlerin kontrolünü eline alan Japon askerleri, daha

¹⁷¹ Burada, dikkat edilmesi gereken nokta, diplomatik ilişkilerin başlatılması teklifinin Afganistan'dan gelmesidir. Muhtemelen Afgan Kralı, bölgedeki rekabete üçüncü bir ülkenin de katılımını sağlayarak, söz konusu ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarından kendi lehine yararlanmak istiyordu. Bkz. Muharrem Feyzi Togay, "Japonya-Efganistan Münasebatı", 31 Temmuz 1933, s. 2.

sonra da, İç Moğolistan'ın en büyük ve ehemmiyetli ikinci eyaleti olan *Çahar*'a girdi. Buradan Güney Moğolistan'a doğru ilerleyen Japonya, böylece Moğolistan'ın büyük bir kısmını işgal etmiş oldu.¹⁷²

Togay, 1 Eylül tarihinde gazetenin ikinci sayfasından yayımlanan “*Büyük Moğolistan Tasavvuru*” adlı köşe yazısında, Rus gazetelerine dayandırarak, Japonların asıl amacının, Çin himayesi altındaki İç Moğolistan ile Rus nüfuz mntıkasındaki Dış Moğolistan'ı birleştirip, bölgede kendi kontrolünde muazzam bir Moğol Devleti kurmak olduğunu belirtmekteydi. Şayet Japonya bunu başarır, Togay'ın da makalesinde de bahsettiği gibi:

“...Büyük Okyanustan Türkistan'a kadar Sovyet Rusya'nın Asya hudutları üzerinde Japon süngüleri dikilmiş olacaktı...”.

Gerek Japonya'nın bu ilerleyişini gerekse Rusya'nın Doğu Türkistan üzerinden Çin'in kalbine inerek Çinli komünist güçlerle birlikte 450 milyonluk Çin'i ele geçirme planlarını göz önünde bulunduran Togay, bir başka makalesinde¹⁷³, yeni dünya savaşının Türkistan coğrafyasında çıkacağı iddiasında bulunmaktaydı.

17 Eylül 1933 tarihli ve Cumhuriyet Gazetesi'nin altıncı sayfasından yayımlanan imzasız “*Şarki Türkistan'da Neler Oluyor*” adlı yazıda, Japonya'nın Orta Asya'da

¹⁷² Japonların İç Moğolistan eyaletlerinde girişmiş olduğu askeri harekâtları, askeri konular kısmında ele alacağımız için, burada onunla ilgili Cumhuriyet Gazetesindeki haber ve makalelerden bahsetmiyoruz.

¹⁷³ Muharrem Feyzi Togay, “*Türkistan ve Cihan Siyaseti*”, 27 Kanunusani 1933, s. 2.

nüfuzunu güçlendirmek için, eski Osmanlı Sultanlarından II. Abdülhamid'in torunu Şehzade Abdülkerim'i Doğu Türkistan'da kurmayı planladığı kukla devletin başına geçirmek isteğinden bahsedilmekteydi.¹⁷⁴ Buna göre:

“Şarki Türkistan’da senelerden beri süregelen iç savaşta, 1933 senesi bahar aylarından itibaren Türk kabileleri ve güçleri lehine bir sonuç çıktı ve bu güçler, Çinlileri bölgeden uzaklaştırarak önemli birçok şehri kendi kontrolleri altına aldı. Gerek aşiret zihniyeti ve hayatı gerekse de lider konumundaki şahsiyetlerin azlığı ve askerî donanım eksikliğinden dolayı, Türk kavimleri, bölgede kendi bağımsız devletlerini kuramıyorlardı. Bu boşluktan yararlanmak isteyen Rusya ve İngiltere’nin yanı sıra, son hamlesiyle Japonya da, bölgedeki otorite boşluğunu kendi lehine çevirme girişimdeydi. İşte bu maksatla, Şehzade Abdülkerim’i Tokyo’ya davet etti. Mançurya’dan Moğolistan’a kadar uzanan sahai nüfuzunu Türkistan’a da yaymayı planlayan Japonya, Şehzade Abdülkerim’i, maiyetine Şarki Türkistanlı olup Mançurya ordusunda görev yapan iki zabitle bir binbaşı vererek Temmuz ayı bidayetinde, Moğolistan üzerinden Şarki Türkistan’a gönderdi. Şehzade Abdülkerim’in yanında, İstanbul’da çıkan bir gazetenin muhabirlerinden Çapanoğlu Muhsin B. İsminde bir de Türk olduğu söylenmekteydi. Bu heyet beraberinde götürdüğü

¹⁷⁴ Bu haber, Tokyo’dan Bağdat’ta çıkan “Yeni Irak” Gazetesine bildirilen istihbara dayandırılarak aynen, bu gazetede çıktığı şekliyle verilmiştir.

külliyetli paralarla, Abdülkerim'e bölgede bir mevki teminine çalışacak ve buna Japonların askerî ve gayri askerî bütün teşkilatları müzaheret gösterecekti. Abdülkerim'e talimatı veren, bizzat Japon Başvekiliydi. Japon matbuatının haberlerine göre, Şehzade şayet bölgede muvaffak olursa, Şarki Türkistan'da Mançukuo idaresine benzeyen bir hanlığın başına geçecekti. Bu iş için Japonlar bütçelerinden mühim miktarda para da ayırmaktaydı."

Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan yukarıdaki yazıdan başka, 23 Eylül'de, aynı gazetenin beşinci sayfasından *"Japonların Hizmetine Giren Şehzade"* adlı ve 11 Teşrinevvel tarihli ve *"Abdülhamid'in Torunu"* adlı gazetenin 4. sayfasından verilen iki makale daha söz konusudur. Bu iki yazı da, Abdülkerim'in biyografisi mahiyetinde olup Şehzadenin şeceresinden ve Japonya'ya gittiği sürece kadar nasıl bir hayat sürdüğünden bahsetmektedir. Özellikle, 11 Teşrinevvel tarihli *"Abdülhamid'in Torunu"* haberi, dikkate değerdir. Çünkü Beyrut'ta çıkan Ennehar Gazetesine¹⁷⁵ mensup bir muhabirin, Abdülkerim hakkında çıkan haberlerin teyidi için, eşi ve vekili ile yapmış olduğu mülakat yer almaktadır:

"Şehzade'nin vekili Nizamettin Bey, mevcut rivayetleri teyit etmiş ve Abdülkerim'in kendisine son gönderdiği mektupta, Şarki Türkistan'a hükümdar olmak üzere bulunduğunu yazdığını"

¹⁷⁵ Cumhuriyet Gazetesinde geçen *"Ennehar Gazetesi"*'nin günümüzde de yayım hayatını sürdüren Lübnan'ın köklü gazetelerinden *"Annahar"*dır. Bkz.; <http://www.annahar.com/>.

söylemiştir.”

Yukarıdaki haberlerin içeriğine bağlı kalarak, biz de, Şehzade Abdülkerim’in Doğu Türkistan’a Japonlarca gönderildiğine inanmakta ve bölgede yaptığı mevki temini çabalarının sonuçsuz kalması üzerine de, yine Japonlar tarafından saf dışı bırakıldığını düşünmekteyiz. Nitekim sonraki süreçte hem Japon yetkililer hem de Abdülkerim’in kendisi, Doğu Türkistan’da Japonya güdümünde halifelik kurulacağı haberlerini yalanlamışlardır.¹⁷⁶

1.7. Harp Mukaddemesi: Söz Düellosu

1934 senesi başından itibaren, Rus ve Japon yetkililer arasında medya aracılığıyla karşılıklı suçlamaları içeren diyaloglar ve atışmalar başladı. Bu itham dolu görüşmelerin Sovyetler tarafından ulusal ve uluslararası yazılı medyaya verilen mülakatlarla başladığını ve Japonların sadece söz hakkı doğmasından dolayı, yine medya aracılığıyla cevap vermişlerdir.

Nitekim bunlardan ilki, Sovyetler Birliği Dışişleri Komiseri Litvinof’tan geldi. Litvinof, Sovyet Rusya icra komitesinin içtimaasında, Japonların, Sovyetlerin arazisinde gözü olduğunu ima ederek, Asya’nın geniş sahralarında hiç bir siyasî sınır tanımadan, Altaylar istikametinde Sovyetlerin aleyhinde ilerlediğini açıkladı.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Şehzade Abdülkerim’in Uzak Doğu macerasına dair detaylı bilgi için bkz.: (Dündar, 2008: 117-250).

¹⁷⁷ Muharrem Feyzi Togay, “Sovyetler-Japonya”, 2 Kanunusani 1934, s. 2.

Stalin'in New York Times Gazetesine verdiği mülakatta da, aynı şekilde Japonya'ya yüklenilmekte ve Japonya ile iyi münasebetler kurmak istemelerine rağmen, Japon idarecilerin izlediği politika gereği, bunun mümkün olmadığı söylenerek aradaki gerginlikten Japonya'nın sorumlu olduğu ima edilmekteydi.¹⁷⁸

Diğer bir beyanat ise, iki ülke arasındaki en temel sorun olan, Doğu Çin Demiryollarının Japonya'ya satımı ile ilgili, Komünist Partisi Genel Sekreteri M. Kaganoviç'ten geldi. Kaganoviç, Rusya'nın, Japonya'ya Doğu Çin Demiryollarını satmak için uygun bir fiyata anlaşma teklifi götürdüğünü, fakat başlayan görüşmeler sonucunda, Japonların adeta alay edercesine çok cüzi bir miktarla Sovyetlerin karşısına çıktığını ve bunun sonucunda da anlaşma sağlanmadan müzakerelerin sonlandığını ifade etmekteydi. Yine Kaganoviç, herhangi bir sonuç alınmayan satış görüşmelerinden sonra, demiryolunda çalışan Rus vatandaşlarının Mançukuo yetkililerince tevkif edilmeye başlandığını söylemekte¹⁷⁹ ve bundan Japonya'yı sorumlu tutmaktaydı.¹⁸⁰ Japonya ise, Sovyetlerin protestolarına verdiği cevapta – 1933'te olduğu gibi -, muhatabın kendisi değil, Mançukuo Devleti olduğunu söylemekte ve Rusya'yı Mançukuo Devleti yetkilileri ile diyaloga davet etmekteydi. Japonya'nın amacı, bölgede kurduğu Mançukuo Devletini şimdiye kadar tanımayan Moskova Hükümetini, bu devletle diyaloga sokarak resmen tanınmasını

¹⁷⁸ “Sovyet-Japon Harbi Muhakkak mı?”, 20 Kanunusani 1934, s. 1, 5.

¹⁷⁹ İlgili haberler için bkz. “20 Rus Memuru Tevkif Edildi”, 4 Ağustos 1934, s. 3.; “Ruslar Japonları Protesto Etti”, 25 Ağustos 1934, s. 3.; “Mançuri’de Tevkif Edilen Sovyet Memurları”, 6 Eylül 1934, s. 3.; “Japonya Birkaç Para İçin Dünyayı Ateşe mi Verecek?”, 24 Ağustos 1934, s. 3.; “Mançuri’de Neler Oluyor?”, 30 Ağustos 1934, s. 3.

¹⁸⁰ “Her An Yeni Bir Taarruza İntizar Etmeliyiz”, 24 Kanunusani 1934, s. 3.

sağlamaktı.¹⁸¹

Muharrem Feyzi Togay'ın 2 Şubat 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin ikinci sayfasından verilen “*Harp Mukaddemesi : Söz Düellosu*” adlı köşe yazısı, Sovyet Başvekili Stalin ile Japon Dışışleri Bakanı Hirota arasındaki karşılıklı diyolağu ele almaktaydı. Bu makaleye göre, Stalin komünist partisinin kongresinde, Uzak Doğu'da Japonya'yı, Avrupa'da ise Almanya'yı, Rusya'nın aleyhine genişlemekle suçlamış ve bazı Japon kurmaylarının Rusya ile savaşı açıkça telafuz ettiğini ve Doğu Sibirya'nın Japonya'ya ilhakı için uğraştığını beyan etmişti. Japonya tarafı ise, DışışleriBakanı Hirota aracılığıyla, adeta Stalin'in bu ithamlarını doğrular nitelikte:

“... Şayet Rusya, Japonya ile sulh içinde yaşamak isterse, şimdiki siyasetini kökten değiştirmelidir...” diyerek cevap verdi.

Yine Sovyet Rusya tarafından Japonya'ya itham niteliğinde yapılan başka bir beyanat ise, Sovyet Milli Müdafa Komiseri General Vorosilof'tan geldi. Vorosilof, Japonların Rusya ile savaşı, özellikle son 2 senedir zorunlu gördüğünü iddia etmekteydi. Bunu anlamak için, hem Mançurya-Sibirya sınırına yapılan tahkimata hem de Japonya'nın son iki senede silah ve mühimmat imalatına ayırdığı paraya bakmanın yeterli olacağını belirtmektedir. Japonya ise, Rus tarafının suçlamalarına, DışışleriBakanı ve eski Moskova Büyükelçisi Hirota aracılığıyla zaman zaman cevap vermişse de, genelde sessiz kalmayı tercih etmiştir. Hatta bu sessizlik, Japon

¹⁸¹ Muharrem Feyzi Togay, “Sovyet-Japonya Gerginliği”, 31 Ağustos 1934, s. 2.

gazetelerinin bile tepkisini çekti.¹⁸² Avrupa medyası ise, karşılıklı atışmalara ve bölgedeki muhabirlerden aldığı raporlara dayanarak, Rus-Japon savaşını kaçınılmaz görüyordu.¹⁸³ Özellikle, İngiltere matbuatı, Rus-Japon Savaşına neredeyse kesin gözüyle bakmaktaydı ve her iki ülkenin de sınırdaki tahkimat yaptığını ve savaşın an meselesi olduğunu belirtmekteydi.¹⁸⁴

Fakat İngilizlerin aksine, Rusya'ya yakınlığıyla bilinen Fransızlar¹⁸⁵, Japon-Rus savaşını düşük bir ihtimal olarak görmekteydiler. Fransız matbuatı, ne Japonya'nın ne de Rusya'nın öyle beklenildiği gibi, Mançurya için sonu olmayan bir maceraya girişmeyeceğini iddia etmekte¹⁸⁶ ve şayet bir savaş söz konusu ise, Mançurya yüzünden değil, Moğolistan coğrafyasının paylaşılmasından çıkacağı tahmininde bulunmaktaydı.¹⁸⁷ Nitekim Japonya, Rusya nüfuzu altındaki Dış Moğolistan'a sokulmak için İç Moğolistan ile bu ülke sınırları arasındaki bölgeye çok sayıda

¹⁸² Muharrem Feyzi Togay, “*Harp Hazırlığı Artıyor*”, 10 Şubat 1934, s. 2.

¹⁸³ Avrupa medyasına yansıyan Japon-Rus ihtilafına dair Cumhuriyet Gazetesi'ndeki haberlere bkz. “*Uzak Şark'taki Tehlike*”, 23 Kanunusani 1934, s. 1,6.; “*Sarı Tehlike*”, 21 Kanunusani 1934, s. 1.; Muharrem Feyzi Togay, “*İngiltere ve Japonya*”, 4 Ağustos 1934, s. 2.

¹⁸⁴ İlgili haberler için bkz. “*Avrupa ve Asya'daki Harp Tehlikesi*”, 2 Kanunusani 1934, s. 3.; “*Şark'taki Tehlike*”, 6 Şubat 1934, s. 3.; Muharrem Feyzi Togay, “*Uzak Şark'ta Vaziyet*”, 2 Mart 1934, s. 2.; Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya Harp Edecek mi?*”, 13 Nisan 1934, s. 2.; Muharrem Feyzi Togay, “*Sovyetler ve Japonya*”, 23 Temmuz 1934, s. 2.; “*Japonya'nın Gözü Sovyet Topraklarında*”, 22 Ağustos 1934, s. 1.

¹⁸⁵ O dönemde iki ülke arasındaki yakınlığın nedeni ise, Almanya idi. İlgili bkz. Muharrem Feyzi Togay, “*Cemiyet-i Akvam ve Sovyetler Birliği*”, 21 Eylül 1934, s. 2.

¹⁸⁶ “*Hakiki İhtilaf Amerika ile Japonya Arasındadır*”, 26 Ağustos 1934, s. 3.

¹⁸⁷ “*Uzak Şark'ta Harp Niçin ve Ne Zaman Çıkabilir?*”, 8 Ağustos 1934, s. 3.

askerî tahkimat yapmaktaydı. 20 Nisan tarihli Cumhuriyet Gazetesinin 2. sayfasından verilen “*Moğolistan’da Japonlar*” adlı köşe yazısında Togay, Avrupa kıtasının yarısı kadar büyük ve zengin olan Moğolistan’ı ele geçirecek bir ülkenin, Rusya’nın Asya’daki geniş mülkünü askerî açıdan daima tehdit altında tutacağını belirtmekte ve Japonya’nın asıl amacının da, Sovyet Moğolistan’ı ve Sibirya olduğunu ileri sürmekteydi.

1. 8. II. Londra Deniz Konferansı ve Japonya

1930 Londra Deniz Muahedesi’nin resmi süresi, 1936 yılı itibariyle sona erecekti. Ayrıca, 1934 Aralık ayında taraflardan birinin ilga talebi halinde, 1921 Washington Deniz Paktı da bu girişimden 2 sene sonra yani 1936’da yürürlükten kalkabilirdi. Nitekim Japonya tarafında bu yönde belirtiler de yok değildi (Borg, 1964: 102). Bunun en büyük ispatı da 1931 Mançurya İstilas ve ardında bölgede Japonya destekli kurulan Mançukuo Devleti idi.¹⁸⁸ Özellikle, Mançurya Olayı

¹⁸⁸ Özellikle bu gelişme, Japonya’nın Washington Paktı ile birlikte yapılan 9 Devlet Muahedesini ihlali anlamına gelmekteydi. Ryujoko Olayı’nı izleyen aylarda, Japonya askerî yetkilileri, sivil yöneticiler üstündeki nüfuzunu artırdı ve 1930’lu yılların ortalarına doğru, artık Japon dış politikası neredeyse tamamen rütbelilerin eline geçmişti. Askerî kurmaylar, 1933’te Japonya’nın Cemiyet-i Akvam’dan çıkmasıyla, dünyadan iyice soyutlandığının farkındaydı. Artık Japonya, ne uluslararası kanunları ne de beynelmilel antlaşmaları tanıyordu. Tek düşündükleri, Çin’deki askerî harekâtı bir an evvel başarıya ulaştırmaktı. Bu da, güçlü bir ordu gerektiriyordu. Fakat buna en büyük engel, Washington ve Londra deniz antlaşmalarıydı. Japonya, daha önce de belirttiğimiz gibi, şartlar gereği, Amerika ve İngiltere’den daha az bir donanmaya sahip olmak zorundaydı. Japonya askerî erkânına göre, bu engeli aşmanın iki yolu vardı. Ya Ryujoko Olayı gibi uluslararası anlaşmayı ihlal eden bir harekette bulunarak 1921 ve 1930 deniz antlaşmalarının şartları dışında donanmaya sahip olmak ya da

sonrasında Japonya donanma komutası, her fırsatta Washington Muahedesi'nin ülke savunmasına ne kadar büyük zararlar verdiğini dile getiriyor ve bundan bir an evvel kurtulunması gerektiğini sivil siyasetçilere telkin ediyordu.

I. Dünya Savaşı'nın çıkış nedenlerinden biri olan, İngiltere-Almanya donanma rekabeti, savaştan sonra Amerika, İngiltere ve Japonya arasında belirdi. 1921'de Washington'da toplanan donanma devleri, büyük zırhlılar konusunda silahlanma yarışına bir son verme konusunda anlaşmasına rağmen, küçük zırhlılara herhangi bir sınırlama getirme hususunda bir mutabakat sağlamadı. Bu açıklık da ileriki yıllarda ülkeler arasında bu kategoride silahlanma yarışına neden oldu. Bu rekabetin savaşa yol açabileceğinden endişe eden güçler, bir kez daha, biraraya gelmeye karar verdiler. Bu kez adres, Londra idi. Hedef, Washington antlaşmasının uzatılması ve denizaltı gibi küçük gemilerin sınırlandırılmasıydı. Yapılan görüşmeler olumlu sonuç verdi ve hem Washington Deniz Antlaşmasının süresi uzatıldı hem de Londra Deniz Antlaşması adı altında ülkelerin küçük zırhlılarına sınırlama getirildi. Böylece, 1936 yılına kadar da olsa, deniz kuvvetleri arasındaki muhtemel bir savaş önlenmiş oldu. 1936'da hukukî hükmü sona erecek olan Londra Deniz Antlaşması sonrasında, söz konusu ülkelerin yeniden silahlanma yarışını önlemek için, 1935 senesinde tekrar biraraya gelinmesinde mutabık kalındı.

uluslararası kanunlara uyan bir yol izleyerek ülke savunması için silahlanma gereksinimini propaganda yolu ile dünya kamuoyuna anlatmak. Japonya, umulduğu gibi, ikinci şıkkı seçti. Bunun altındaki en büyük neden ise, planlanan 3. silahsızlanma müzakereleri ve öncesindeki Washington Deniz Paktının kanunen ilgasını talep etme hakkının yaklaşıyor olmasıydı. Washington Antlaşmasının şartlarına göre, 1934 Aralık ayında katılımcı ülkelere herhangi birisi, anlaşmanın ilgasını talep ederse, antlaşma 1936 senesi itibarıyla yürürlükten kalkacaktı (Borg, 1964: 102).

Londra Konferansından sonra, Uzak Doğu'da meydana gelen gelişmeler sonrasında, Japonya'ya karşı olumsuz bir hava oluşmuştu. Uluslararası konulardaki fikir ayrılığı ise, Amerika, İngiltere ve Japonya'yı yapılması öngörülen deniz konferansı öncesinde, aralarındaki farklılıkları halletmek için ön görüşmelere itti.¹⁸⁹ Çünkü böyle bir konferans toplandıktan sonra, bir sonuç çıkmazsa, dünyanın genel durumuna askerî ve siyasî bakımdan kötü tesirlerde bulunabilecekti.¹⁹⁰ Ön görüşmelere başlamadan önce, dünya kamuoyunda Japonya'nın saldırgan durumu ve kabul edilmesi zor görünen talepleri, büyük endişe uyandırmaktaydı.¹⁹¹ Tokyo, diğer devletlerin Çin'e yapmayı düşündükleri yardımı, ne pahasına olursa olsun engelleyeceklerini ima etmekte¹⁹² ve Çin-Japon ihtilafına üçüncü bir gücün karışmasını istemediklerini belirtmekteydi.¹⁹³ Çünkü Japonya kendini Asya'daki düzenle adaletten sorumlu lider ülke olarak sayıyor ve Asya'nın hamiliğine soyunuyordu.¹⁹⁴ Bu da, özellikle Amerika ve İngiltere gibi ülkeleri endişeye düşürüyordu. Bunun dışında Japonlar, Washington ve Londra Antlaşmalarındaki eşitsiz şartlardan önümüzdeki konferansta kurtulmak ve Amerika ve İngiltere ile eşit

¹⁸⁹ Muharrem Feyzi Togay, “Yeni Deniz Konferansı Toplanacak mı?”, 18 Şubat 1934, s. 2.

¹⁹⁰ Muharrem Feyzi Togay, “Deniz Konferansının Akıbeti Ne Olacak?”, 12 Ağustos, s. 2.

¹⁹¹ “Deniz Konferansı”, 10 Şubat 1934, s. 3.

¹⁹² Muharrem Feyzi Togay, “Japonya'nın Yeni Siyaseti”, 27 Nisan 1934, s. 2.

¹⁹³ “Ne Büyük Hüsnü Niyet”, 21 Nisan 1934, s. 1,5.

¹⁹⁴ İlgili haber ve yazılar için bkz. Muharrem Feyzi Togay, “Japonya ve Devletler”, 4 Mayıs 1934, s. 2.; “Şarki Asya'daki Vaziyet”, 11 Mayıs 1934 s. 2.; “Japonya 17 Nisan Beyanatını Tasrih Ediyor”, 5 Mayıs 1934, s. 3.; “Çin-Japon Müzakeratı”, 4 Mayıs 1934, s. 3.; “Olanlar Çin'e Oluyor”, 27 Nisan 1934, s. 3.; “Uzak Şark'ta Vaziyet Değişiceğe Benzemiyor”, 28 Nisan 1934, s. 3.; “Japonya Devletlere Kafa Tutuyor”, 25 Nisan 1934, s. 6.; “Japonya ve Uzak Şark”, 22 Nisan 1934, s. 3.; “Japonya Bütün Dünyaya Meydan Okuyor”, 20 Nisan 1934, s. 1,8.

donanmaya sahip olmak istiyordu.¹⁹⁵ Özellikle Japon donanma komutanlarının yoğun baskıları vardı.¹⁹⁶ Her şeye rağmen, hazırlık görüşmeleri, Amerika ile İngiltere arasında Londra’da Haziran ayından itibaren başlandıysa da, bu görüşmelerden uzlaşma çıkmadı.¹⁹⁷ Böylece görüşmelere Ekim ayına kadar ara verme kararı alındı.¹⁹⁸

Togay, 12 Ağustos tarihli “*Deniz Konferansının Akıbeti Ne Olacak*” adlı yazısında, şayet deniz konferansı sekteye uğrarsa – ki öyle gözüküyor –, buna İngiltere’den daha çok, Amerika’nın neden olacağı tahmininde bulunmaktaydı.¹⁹⁹

¹⁹⁵ İlgili haberlere bkz. “*Denizlerin Taksimi*”, 24 Haziran 1934, s. 3.; “*Deniz Silahları ve Japonya*”, 3 Temmuz 1934, s. 3.

¹⁹⁶ “*Japon Bahriyelileri Müsavat İstiyor*”, 4 Temmuz 1934, s. 3.

¹⁹⁷ İngiliz Başbakanı Mac Donald’ın teklifi üzerine, İngiliz ve Amerikalı yetkililer, aralarındaki pürüzleri gidererek 1935’teki asıl konferansta, ortak hareket etmek için Londra’da biraraya geldiler. Fakat bu görüşmeler sırasında, İngiltere, Avrupa’daki Alman, Uzak Doğu’daki Japonya tehditlerine karşı ısrarla donanmaya artış teklifini öne sürdü. Buna Amerika’nın cevabı ise, kesin olarak retti. İlk görüşmelerin bu iki ülke arasında başlaması, 20 Haziran tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nin ilk sayfasına “*Deniz Konferansı – Londra’da İhbari İçtimalara Başlandı, Amerika, Japonya’ya karşı İngiltere ile Birleşmek İstiyor*” şeklinde yansdı. İlk İngiliz-Amerikan hazırlık toplantısından sonra, hem İngiliz yetkililerle Japon sefir arasında hem de Amerikan mümessilleri ile Japon sefir arasında görüşmeler gerçekleşti. Çünkü Başkan Roosevelt, İngilizlerin aksine, mevcut deniz antlaşmalarının temdidi veya önceki donanma güçlerinin %20 veya 30 oranında daha aza indirgenmesini istiyordu. Onu bu karara iten en büyük etken ise, Amerikan kamuoyuydu. Amerika ile anlaşamayan İngiltere, yapılan bu ön görüşmelere Japonları da davet etti. Japonya, hemen iştirak edemeyeceğini belirttiği için, görüşmelere Aralık öncesinde Japonya’nın uygun olduğu bir dönemde yapılmak üzere ara verildi.

¹⁹⁸ “*Deniz Konferansı*”, 18 Temmuz 1934, s. 3.

¹⁹⁹ Bu iddiayı destekleyen Togay’ın diğer yazılarına bkz. “*Deniz Müzakereleri*”, 15 Teşrinisani 1934,

Çünkü Amerika ile İngiltere arasında da, görüş farklılığı söz konusuydu. Nitekim Amerika eski deniz antlaşmasının aynı şartlarla uzatılmasını isterken, İngiltere ve Japonya buna karşı çıkmaktaydı.²⁰⁰

Özellikle Amerika, Japonya'nın eşitlik isteğine şiddetle itiraz etmekteydi. Çünkü Amerikalılara göre, Japonya'nın eşit donanma istemesinde makul hiç bir sebep yoktu. Nitekim Japonya, ne İngiltere gibi dünya denizlerinde dolaşmaya ihtiyaç duyuyor ne de Amerika gibi iki sahilde de – Pasifik'in batı ve doğusu olmak üzere - sınırı vardı. Üstüne üstlük mali durumu da, müsavatın icap ettireceği masrafları karşılayacak kapasitede değildi.²⁰¹

Bu şartlar altında Ekim ayında yeniden toplanan taraflar, ikili görüşmelere başladı. Yapılan toplantılar sonuncunda, beklenildiği gibi bir sonuca varılamadı ve

s. 2.; “*Amerika-Japonya*”, 16 Teşrinisani 1934, s. 2.

²⁰⁰ İngiltere, Londra Deniz Antlaşması ile karara bağlanan küçük zırhlı kapasitesinin, İngiliz İmparatorluğu deniz yollarının emniyetini sağlamaya yetmediğini söyleyerek artırılmasını ve aynı zamanda da büyük zırhlıların azaltılmasını istemektedir. Amerika ise, deniz üsleri az olduğu için, kendi kıtasından uzaktaki bölgelerini müdafaa adına uçak gemileri gibi uzun mesafe katedebilen ve yüksek donanımlı büyük harp gemilerine ihtiyaç duymaktaydı.²⁰⁰ Buna karşılık Japonya ise, 5-5-3 deniz silahları oranlarının kaldırılıp Amerika ve İngiltere ile eşit oranda donanmaya sahip olmayı, uçak gemilerinin kaldırılmasını ve diğer büyük zırhlılarda da sınırlandırmaya gidilmesini istemektedir. Muharrem Feyzi Togay, “*Deniz Silahları*”, 5 Eylül 1934, s. 2. Japonya'nın Cumhuriyet Gazetesine yansıyan ön görüşmelerdeki taleplerine dair bkz. “*Yeni Bir Manevra*”, 8 Eylül 1934, s. 1.; “*Deniz Konferansı*”, 4 Teşrinevvel 1934, s. 3.;

²⁰¹ “*Deniz Konferansı*”, 21 Haziran 1934, s. 3.

özellikle Amerikan-Japon fikir ayrılığı müzakerelere damgasını vurdu.²⁰²

Görüşmelere dair Cumhuriyet Gazetesine yansıyan haberlere bakıldığında, Japonların eşitlik konusunda diretmekte olduğunu,²⁰³ Amerikalıların Japon

²⁰² Amerika ile Japonya arasında yapılan ilk görüşmede, Japon tarafı net bir şekilde, Japonya'nın önümüzdeki deniz konferansında Amerika ve İngiltere ile eşit oranda deniz kuvveti istediğini, aksi takdirde, 1935'teki deniz konferansında masaya oturmayacağını ilettiler. Washington ve Londra Deniz Antlaşmaları ile kararlaştırılan mevcut deniz silahları oranlarının, Japonya'nın ülke savunması için yeterli olmadığını, ayrıca Amerika ve İngiltere'nin gerisinde kalmanın Japonya'nın Asya'daki prestijine darbe vurduğunu da ekledi (Borg, 1964: 107). Buna karşılık Amerikan temsilcisi Davis, bu teklifin hiç bir şekilde kabul edilemeyeceğini ve Japonya'nın mevcut donanma oranlarıyla ulusal savunmayı sağlayamadığına ve Japonya'nın donanma gücü olarak da İngiltere ve Amerika'nın gerisinde kalmasının prestijine zarar verdiğine katılmadığını belirtti. Çünkü Washington Muahedesi her ülkeye ancak kendi topraklarını koruyabilecek, fakat komşu ülkelere de saldıramayacak seviyede donanma sahiplenmeyi sağlıyordu. Buna göre, Japonya'nın savunması gereken toprakların Amerika ve İngiltere'ninkinden küçük olması da, mevcut donanma oranlarını doğurmuştu. Yine Amerika'ya göre, 1921 Washington Konferansında, Pasifik'te barışı sağlamak ve bölgedeki ülkeler arasında savaşa yol açacak olası ihtilafları ortadan kaldırmak için de "9 Devlet Muahedesi" imzalanmıştı. Bu vesileyle, Pasifik ve bilhassa da Uzak Doğu'da barışı sağlamak amaçlanmaktaydı. Sonuç olarak, Japonya'nın bölgede, daha fazla deniz gücüyle kendisini savunmak zorunda kaldığı herhangi bir tehdit yoktu.²⁰² Dolayısıyla, Washington ve Londra Antlaşmaları ile kurulan mevcut düzenin Japonya'nın talepleri doğrultusunda değiştirilmesi söz konusu olamazdı. Amerika, Japonya'nın bu taleplerini, elde edemediğinin en fazlasını koparmak adına bir blöf olarak görüyor ve 1935'te asıl konferans başladığında daha makul bir yaklaşım sergileyeceğini düşünüyordu. Washington'ı bu düşünceye sevkeden ise, Japonya'nın, Amerika ve İngiltere ile donanma yarışına girebilecek kadar ekonomik zenginliği olmayışydı (Pelz, 1974: 150, 151).

²⁰³ "Japonya Deniz Konferansından Müsavat İstiyor", 1 Birincikanun 1934, s. 1, 5.

taleplerini kesinlikle kabul etmediği²⁰⁴ ve İngiltere'nin ise, bu iki devlet arasında aracı rol üstlendiğini söylemek mümkündür²⁰⁵

Abidin Daver, 19 Teşrinisani tarihli ve “*Londra'daki Konuşmalar Antlaşma ile Bitmezse*” isimli yazısında, kilitlenen deniz müzakerelerinin olumsuz sonuçlanması halinde, zaten tehdit altında bulunan dünya sulhüne, yeni bir darbe daha ineceğini belirtmekteydi. Daver, Londra'daki sorunun çözümündeki kilit noktanın, Japon isteklerinin kabulü olduğunu ve şayet uzlaşma gerçekleşmezse, üç büyük deniz gücü arasında yeni bir silahlanma rekabeti başlayacağını ima etmekteydi. Silanlanma yarışı da, başka bir deyişle, savaş demektir. Dolayısıyla, birçok noktadan tehlike altındaki dünyabarışı, bir de deniz hâkimiyeti cephesinden tehlikeye düşecekti. Londra'daki ön görüşmelerden ümidi olmayan Amerika, müzakerelerde şayet uzlaşma sağlanamazsa, 1935'teki asıl deniz konferansında, Japonya dışındaki İngiltere, Fransa ve İtalya ile masaya oturmayı ve bu ülkelerle bir deniz antlaşması

²⁰⁴ “*Londra'da Bedbinlik*”, 26 Teşrinevvel 1934, s. 3.

²⁰⁵ İngiltere'nin ise, konferansta takınacağı tavır henüz kesinlik kazanmamıştı. İngilizler, Japonya'ya eşit donanma hakkı verme konusunda Amerika ile aynı fikirde olmalarına rağmen, yürürlükteki antlaşmalarla Japonlara verilen deniz silahları oranında biraz da olsa bir artışa gitmenin mümkün olduğunu düşünüyorlardı. Fakat diğer bir taraftan da, böyle bir adım atarak Amerika'nın müttefikliğini kaybetmek istemiyorlardı. Buna karşılık, İngiltere'deki bir kesim diplomat ise, Amerika ile Uzak Doğu'da işbirliği yapmanın neredeyse imkansız olduğunu belirtiyor ve bunun yerine eski Anglo-Japon müttefikliğinin canlandırılmasını talep ediyordu. Nitekim bu hareketle İngiltere, bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı. Yani, hem Japon-Alman yakınlaşmasını önleyecek hem de Uzak Doğu'daki çıkarlarını garanti altına almış olacaktı. Cumhuriyet Gazetesindeki ilgili makale Muharrem Feyzi Togay, “*Geçen On Günün Mühim Hadiseleri*”, 7 Teşrinisani 1934, s. 2.

imzalanması ihtimalini düşünmekteydi.²⁰⁶

Abidin Daver,²⁰⁷ 23 Birincikanun tarihli yazısında, Japonya'nın Washington Deniz Antlaşmasının feshi konusunu ele almakta ve Japonların bu hareketinin Amerikalıları Pasifik Okyanusundaki adalarını tahkimata iteceğini belirtmekteydi. Nitekim bazı Siyasî etmenlerin hükümete bu yönde önerileri bile olmuştu.

²⁰⁶ Beklenen olmuş ve Londra'daki ön görüşmelerdeki durumu değerlendiren Japon yetkililer, ayın sonuna doğru, son kararlarını İngiltere'ye bildirmişlerdir. Buna göre, Japon Hükümeti, daha önce dile getirdiği şartların kabulünü istedi ve aksi takdirde, yeni deniz antlaşmasına imza atmayacağını beyan etti. Japonya'nın bu beyanını, Aralık ayındaki Washington Deniz Antlaşmasını ilgası takip etti. *“İngiltere Japonya ile mi, Amerika ile mi Uyuşacak?”*, 19 Teşrinisani 1934, s. 3. Japonya, 1934 Eylül ayı içerisinde, Japonya'daki Amerikan Elçisi Grew ile Dışişleri Bakanı Hirota arasındaki görüşmede, 3 ay sonra, yani Aralık ayında Washington Deniz Muahedesi'ni ilga etme hakkını kullanacağını söylemişti. Bu görüşme sonrası Londra'da yapılan ön görüşmelerde, Japonya'nın donanma güçlerinde de eşitlik istediğini bildirmesi üzerine, Amerika ve İngiltere, Londra ön müzakerelerini Japonların Washington ilgasını beyan edeceklerini ilan ettikleri tarih olan 29 Aralık'a kadar oyalama politikası izlediler. Bundan amaç da, Japonya'nın ilga beyanatının hemen öncesinde Londraki hazırlık müzakerelerini dağıtarak, dünya kamuoyunda, anlaşmaya varılamamasının sebebini Japonya'nın donanma yarışına girmek isteyişine yüklemektir. Nitekim öyle de oldu. Japonya, 29 Aralık 1934'te, Amerika'ya Washington Deniz Antlaşmasını iptal ettiğini beyan eden evrakları verdi ve böylelikle tüm sorumluluğu üzerine almış oldu. Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968, s. 300, (Borg, 1964: 102). Japonya'nın Washington Deniz Muahedesini feshine ve sonraki süreçte dair Cumhuriyet Gazetesinde yer alan haberlere bkz. *“Washington Pakti”*, 22 Birincikanun 1934, s. 3.; *“Washington Antlaşması Feshedildikten Sonra”*, 24 Birincikanun 1934, s. 3.; *“Amerika ile İngiltere Arasında Konuşmalar”*, 25 Birincikanun 1934, s. 9.; *“Japonya Verdiği Kararı Devletlere Bildirdi”*, 31 Birincikanun 1934, s. 1, 3.

²⁰⁷ Abidin Daver'in 1934 senesi Cumhuriyet Gazetesinde Japonya ile ilgili ele aldığı, 3 yazısı daha vardır. Fakat bunlar içeriği gereği askeri konuları ihtiva ettiği için, bunlara *“Askeri Konular”* Bölümünde yer verilecektir.

Makalesinin sonunda Daver, her ne kadar Japonya, Washington Antlaşmasını feshetse de, geçerli olarak iki sene daha yürürlükte kalacak antlaşma şartlarından dolayı, hemen büyük zırhlı inşaasına başlayamayacağını dile getirmekteydi. Bu sürede sadece kurulmak istenen donanmanın planlarının hazırlanabileceğini söyleyerek iyimser bir yaklaşımda bulunmaktaydı.

Bütün bu gelişmelerden sonra, 3. Deniz Konferansı 1935 senesinin Aralık ayında İngiltere'nin başkenti Londra'da toplandı.²⁰⁸ Konferans, Londra'da İngiltere, Amerika ve Japonya arasında gerçekleştirilen ön görüşmelerden daha evrensel bir içeriğe sahipti ve Uzak Doğu işlerinden daha ziyade dünya işleri ile alakalıydı. Çünkü toplantıya İtalya ve Fransa da katılmışlardı. Hiç zaman kaybetmeden müzakerelere başlandı. Japonya, 1934'te Londra'daki hazırlık görüşmelerinde, Amerika ve İngiltere'ye dile getirdiği isteklerin aynısını tekrarladı ve diğer devletlerce yapılan hiç bir öneriye de yanaşmadı. Buna göre, Japonya, Amerika ve İngiltere ile eşit oranda donanmaya sahip olmak istiyordu. Bunun yanı sıra, toplam tonajda tahdidin daha da aşağı çekilip, büyük zırhlılar da denilen uçak gemileri ve 10.000 tonun üstündeki donanımlı savaş gemilerinin iptalini talep ediyordu. Amerika ve İngiltere, Japonya'nın bu taleplerine ön görüşmelerde de olduğu gibi itiraz etmiş, daha sonra onları İtalya ve Fransa takip etmiştir. Bunun üzerine Japonya, denizde silahlanma yarışına girmeyeceği sözünü vererek, 15 Ocak itibarıyla konferansı terk etti (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 306). Diğer dört ülke, konferansa kaldığı yerden devam etme kararı aldılar. Çünkü Japonya'nın konferansı terkinin, sadece iç

²⁰⁸ Bu konferansa ev sahipliği yapan yerin bir kez daha Londra olmasından dolayı, tarihe II. Londra Deniz Konferansı olarak geçmiştir. Bilindiği üzere I. Londra Deniz Konferansı, 1930'da yapılmıştı.

tepkileri bertaraf etmek için olduğunu düşünüyorlardı. Yoksa denizdeki silahlanmaya hız vermek için, konferansı terkettiğine inanmamaktaydılar. Dolayısıyla, Japonya'nın sonradan yapılacak anlaşmaya katılacağını düşünerek görüşmelere devam kararı aldılar (Borg, 1964: 112-114). Geriye kalan 4 ülke arasında yapılan konuşmalar sonucunda, anlaşma sağlandı. Muahedeye imza atan ülkeler, önceki paktlarda -Washington ve I. Londra Deniz Antlaşmaları - karara bağlanan donanma oranlarının altında nitel kısıtlamalar getirilmesi ve her yıl ülkelerin yapacakları donanma gemileri hakkında birbirlerini haberdar etmesi konusunda mutabakat sağladı (Pelz, 1974: 159-164).²⁰⁹

II. Londra Antlaşması, her ne kadar zahiren, büyük güçler arasındaki deniz silahları yarışına son vereceği yönünde izlenim uyandırsa da, esasen, Japonya'nın dâhil olmayışından dolayı, kafalardaki soru işaretlerini silmeye yetmedi. Nitekim Japonya'nın ileride deniz silahlarını artırma yoluna girmesi, bu pakta imza atan ülkelerden herhangi birisinin II. Londra Paktını tek taraflı olarak iptal etmesine yol açabilirdi. Başka bir deyişle, antlaşmanın başarısını ileriki günlerde, Japon donanma kurmaylarının kararları tayin edecekti.

²⁰⁹ Yaptığımız araştırmaların sonucu ve elimizdeki kaynaklarda, anlaşmaya hangi ülkelerin katıldığı konusunda net bir sonuca varamadık. Katılımını teyit ettiğimiz 3 ülke vardır. Bunlar Amerika, İngiltere ve Fransa. Bunun haricinde, İtalya'nın II. Londra Deniz Antlaşmasına imza atıp atmadığını teyit edemedik. Bazı kaynaklara göre, Almanya ve Rusya'nın da bu antlaşmaya taraf olduğu gözükmektedir. (Pelz, 1974: 164).

1. 9. Asya Asyahıların Değil, Japonların Oluyor

Japonlar, büyük devletleri çok da endişeye düşürmeden Uzak Doğu'da ihtiyatlı ve derinden ilerlemekteydiler.²¹⁰ 25 İkincikanun tarihli ve “*Hem Nahına Hem Mihına*” adlı bölümde “*Vaziyet Çok Gerginmiş*” başlığıyla ele alınan ve kimin yazdığı belli olmayan makalede, Japonya'nın Uzak Doğu'da yeni bir usül tutturduğundan bahsedilmekteydi. Uzun yolculuğa çıkmış bir adam gibi, Japonya, dinlene dinlene yoluna devam ediyordu. Bir müddet ilerledikten sonra, rahat bir şekilde geri hizmetlerini tanzim ediyor, sonra tekrar bir bahane bularak yürümeye devam ediyordu. Öyle de yapmak zorundaydı. Çünkü Çin gibi geniş topraklara sahip bir memleketi yavaş yavaş, yerleşe yerleşe işgal etmek en mantıklısıydı. Resmi savaş ilanı yapmaması ise, uluslararası platformda daha fazla tepki çekmek istememesinden dolayındı. Aksi halde, bu uçsuz bucaksız okyanusta boğulabilirlerdi. Nitekim Asya'nın tükenmek bilmeyen topraklarını, Avrupa'daki gibi, yıldırım hızıyla işgal etmenin ne imkânı ne de faydası vardı.²¹¹

²¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi'nin Fransız “*Miroir Du Monde*” Gazetesinden alıntı yaptığı bir makaledir. Pierre La Magiere, “*Asya Asyahıların Değil, Japonların Oluyor*”, 4 Temmuz 1935, s. 7.

²¹¹ 1931 Mançurya işgaliyle başlayan uzun yolculuk, 1933'te Cemiyet-i Akvam'ı terkiyle devam etti. Sonrasında, hem kendi tahakkümü altında kurduğu Mançukuo Devletini 1934'te imparatorluk haline getirerek hem de yaptığı beyanatlarla Kuzey Çin'de himayesi altındaki toprakları genişletme düşüncesinde olduğunu tüm dünyaya gösterdi. Aynı senenin Aralık ayında, Washington Deniz Antlaşması'na tek tarafı fesheden Japonya, böylelikle, Uzak Doğu'daki mevcut düzeni bozup yenisini kuracağını alenen ilan etmiş oldu. Washington Deniz Muahedesi'nin feshi ile ilgili bkz. Muharrem Feyzi Togay, “*Washington Muahedesi'nin Feshi*”, 2 İkincikanun 1935, s. 2.

Amerikalılar, Japonya'nın yeni düzen isteklerine en başından beri karşıydılar, dolayısıyla daha önce imzalanan anlaşmanın feshi, özellikle Amerikan basınına saygısızca bir hareket olarak addedildi.²¹² Amerikan Hükümeti, bundan sonra Pasifik'teki kuvvetlerini daha da güçlendirme kararı aldı ve İngiltere ile uzlaşma yoluna giderek Japonya'ya karşı güçlenmeye çalıştı. Togay, 18 İkincikanun tarihli Cumhuriyet'in ikinci sayfasından verilen "*Japonya-Amerika*" isimli köşe yazısında, Japonya'yı Washington Deniz Antlaşmasının feshine kadar götüren en büyük nedeni, yine Amerika'nın başı çektiği demokrat ülkelerin Mançurya'dan itibaren Japonya'nın Uzak Doğu'daki hiçbir harekâtına engel olamayışına bağlamaktaydı. Engel olamayışının da en büyük sebebinin Japonya'nın donanma gücünden çekinişi olduğunu söyleyen Muharrem Feyzi Togay, Japon deniz kuvvetleri kumandanlarının da, bu gerçeği çok iyi bildiğini ve Büyük Okyanus'daki en büyük rakip olan Amerika'ya karşı, tüm dünyayı karşılarına almak pahasına dahi olsa, eşit donanma talebinden vazgeçmediğini ima etmekteydi.

Uzak Doğu'da attığı adımlara rağmen, karşısında hem yerel olarak hem de uluslararası hiçbir mukavemet görmeyen Japonya, bundan da cesaret alarak Kuzey Çin ve Moğolistan'da ileri harekâtlarda bulundu. Zaman zaman Rus nüfuzu altındaki Dış Moğolistan güçleri ile çatışacak kadar ilerleyen Japonlar, her geçen gün Rusları daha da endişelendirmeye başladı.²¹³

²¹² "*Japonya Saygısızca Hareket Etmiştir*", 1 İkincikanun 1935, s. 3.

²¹³ Nitekim Japonya'nın son harekâtları, Rusların Sibirya ve Harici Moğolistan'daki varlıklarını tehdit etmekteydi. Bu, Sovyetlerin Uzak Doğu'dan uzaklaştırılması anlamına geleceği için, Ruslarla savaş olasılığı hiç olmadığı kadar yakın gözükmekteydi. Japonlar, söz konusu bölgelere sokulmak için Mançukuo Devletini kullanmakta ve eğer bir sorun yaşanırsa muatabın Mançukuo olduğunu

Muharrem Feyzi Togay, 11 Haziran tarihli ve “*Moğolistan ve Şimali Çin*” adlı makalesinde, bu konuya değinmekte ve Japonya’nın, Dış Moğolistan ve Kuzey Çin’i, Mançukuo Devleti gibi, kendi tahakkümü altına almakta kararlı olduğunu belirtmekteydi. Dış Moğolistan ile ilgili diğer makalelerinde ise²¹⁴ Togay, savaşın görünürde Dış Moğolistan ile Mançukuo Devletleri arasında, Fakat gerçekte ise, Sovyetler ile Japonya arasında olduğunu ve Japonya’nın sadece, Dış Moğolistan’ı ele geçirmek için Mançukuo’yu, bu ülkeye saldırttığını vurgulamaktaydı. Japonya, Rus Moğolistan’ının kontrolünü ele geçirmek için, önce diplomatik yollara başvurdu ve Dış Moğolistan Hükümetinden bir takım taleplerde bulundu.²¹⁵ Fakat istekler,

söyleyerek, uluslararası platformda kendi haklı göstermeye çalışmaktaydı. 1935 Cumhuriyet Gazetesinde Rus-Japon İlişkilerine dair çıkan yazı ve haberlere bkz. “*Japonya Sovyetlerle Harbe Vesile mi Arıyor*”, 29 İkcikanun 1935, s. 1,5.; “*Rusya Japonya’ya Nota Verdi*”, 3 Temmuz 1935, s. 3.; “*Sovyet Rusya ve Japonya*”, 4 Temmuz 1935, s. 3.; “*Mançuri’deki Sovyet Tebaası Rusya’ya mı Çağrıldı*”, 4 Temmuz 1935, “*Uzak Doğu’da*”, 22 Temmuz 1935, s. 3.; “*Çin, Sovyetler ve Japonya*”, 9 Ağustos 1935, s. 3.; “*Sovyetlerle Japonlar Arasındaki Sınır Hadiseleri*”, 18 Ağustos 1935, s. 3.; “*Rusya Japonya Arasında Yeni Bir Anlaşma*”, 19 Ağustos 1935, s. 3.; “*Rusya, Japonya’yı Protesto Etti*”, 8 Eylül 1935, s. 3.; “*Sovyetlerle Japonlar Arasında Bir Mesele*”, 1 Birincikanun 1935, s. 3. Muharrem Feyzi Togay’ın yazıları için bkz. “*Sovyetler ve Japonya*”, 7 Temmuz 1935, s. 2.; “*Yeni Bir Sovyet-Japon İhtilafı*”, 25 Eylül 1935, s. 2.

²¹⁴ Togay’ın Dış Moğolistan konulu 1935 senesi Cumhuriyet Gazetesinde çıkan diğer yazılarına bkz. “*Dış Moğolistan*”, 26 Temmuz 1935, s. 2.; “*Dış Moğolistan ve Japonya*”, 1 Şubat 1935, s. 2.; “*Moğolistan Üzerindeki Kavga*”, 30 Haziran 1935, s. 2.; “*Dış Moğolistan ve Amerika-Japonya Münasebatı*”, 11 Ağustos 1935, s. 2.; “*Mançuri ile Moğolistan Arasındaki Gerginlik*”, 1 Eylül 1935, s. 2.; “*Şimali Çin ve Moğolistan*”, 22 Birincikanun 1935, s. 2.

²¹⁵ İlgili haber ve yazılara bkz. Muharrem Feyzi Togay, “*Asya Sulhu*”, 19 Temmuz 1935, s. 2.; “*Uzak Doğu’da*”, 24 Temmuz 1935, s. 3.; “*Uzak Şarkta*”, 4 Ağustos 1935, s. 3.; Muharrem Feyzi Togay, “*Uzak Şarkta Fırtına*”, 25 Birinciteşrin 1935, s. 2.; “*Uzak Şarkta İşler Bir Kat Daha Çatallaşıyor*”, 29

içeriği gereği ne Moğollarca ne de Moskova Hükümetince kabulü mümkün olmadığı için reddedildi. Bunun üzerine de, Japonya şiddete başvurdu ve Moğol-Mançukuo sınır çatışmaları daha da artar oldu.

Japonya, bir taraftan Mançukuo üzerinden Rusya güdümündeki Dış Moğolistan sınırlarını zorlarken, diğer taraftan da, Moskova Hükümeti ile Doğu Çin Demiryollarının satışı müzakerelerine devam ediyordu. Nihayet, uzun zaman alan görüşmeler sonucunda, iki taraf arasında uzlaşmaya varıldı ve 1935 senesi Mart ayı itibariyle de, resmi antlaşma parafe edildi.²¹⁶ Japonya Kuzey Mançurya topraklarına ayak bastığından beri, iki ülke arasındaki en büyük ihtilaf halini alan demiryolu hattının Japonya güdümündeki kukla devlet Mançukuo'ya satışının gerçekleşmesi,²¹⁷ dünya ve bölge kamuoyunda bir an için muhtemel bir Rus-Japon savaşının önünün alındığı şeklinde yorumlandı.²¹⁸ Chiang Kai-Shek, demiryolunun Japonların eline geçmesinin, Kuzey Çin'deki Japon askerî harekâtlarını, daha fazla erzak ve

İkinciteşrin 1935, s. 3.

²¹⁶ İlgili haber bkz. "Ruslarla Japonlar Çin Şimendiferleri Meselesinde Uyuştular", 23

İkincikanun 1935, s. 3.; "Japonya Şark Demiryolları Nizamnamesini Hazırladı", 5 Mart 1935, s. 3.; "Uzak Şarkta Sulhu Tarsin Edecek İtilafname", 13 Mart 1935, s. 3.; "Çin Şark Demiryolları", 13 Mart 1935, s. 3.; "Çin Şark Demiryolu", 24 Mart 1935, s. 3.

²¹⁷ Söz konusu demiryolunun Japonya'ya satışına dair bkz. (Morley, 1974: 397-398).

²¹⁸ Fakat bu gelişme dahi, Japonya'yı, Sovyet Rusya'ya karşı olan düşünce ve planlarında değişikliğe itmedi. Aksine, bir stratejik kazanç daha ele geçirmenin verdiği güvenle, Sovyet Rusya aleyhinde, Dış Moğolistan sınırlarına doğru ilerleme harekâtına hız verdi. Rusların demiryolunu Japonlara satması, Çin Milli Hükümetinde hayal kırıklığı yarattı. Çin Milli Hükümeti, bu kararından dolayı, Moskova'ya sert bir protesto notası gönderdi. Muharrem Feyzi Togay ilgili yazıları bkz. "Japon Politikası", 15 Şubat 1935, s. 2.; "Şimali Mançuri Demiryolu", 24 Mart 1935, s. 2.

mühimmat sağlaması açısından, hızlandıracağının farkındaydı. Nitekim öyle de oldu.²¹⁹

Togay, 24 İkincikanun tarihli Cumhuriyet Gazetesinin ikinci sayfasından verilen “*Japonya-Çin*” adlı köşe yazısında, Kuzey Çin’deki yerel yönetim ile Japon yetkililer arasındaki yakınlaşmadan bahsetmekteydi. Bu makalesinde Togay, ilk başlarda, Japonya ile masaya oturmak istemeyen Çin Hükümetinin, son gelişmelerden sonra Japonlarla müzakere yapma kararı almak zorunda kaldığını ima

²¹⁹ Japonya, Sovyetlerle demiryolu sorununu çözer çözmez, zaman kaybetmeden kuzey ve Çin topraklarına doğru ileri harekâta başladı. Diğer bir taraftan da, diplomatik yollarla Kuzey Çin yerel diktatörleri üzerinden bölgede kendi hegemonyasını kurmaya çalışıyordu. Yerel Çinli Diktatörler ile Merkezi Çin Hükümeti arasında 1911 Devriminden itibaren beri var olan uyuşmazlık halinde farkında olan Tokyo, bundan istifade etmek istiyordu. Askerî olarak kazandığı topraklardaki otoriteyi, yerel yöneticilerle yaptığı anlaşmalarla sağlıyor ve Nanking Hükümetini safdışı bırakıyorduİlgili haberlere bkz. “*Kuzey Çin’de İstiklal Hareketi*”, 28 Birinciteşrin 1935, s. 3.; “*Çin’deki Muhtariyet Hareketi*”, 30 Birinciteşrin 1935, s. 3.; “*Çin’de Yeni Bir Harp Başlamak Üzere*”, 19 İkinciteşrin 1935, s. 1,9.; “*Uzak Şark’ta Durum Çok Tehlikeli*”, 20 İkincikanun 1935, s. 1,8.; “*Çin’de Vaziyet Değişiyor mu ? – Şimali Çin İstiklalini İlane İkna Edilememiş -*”, 21 İkincikanun 1935, s. 1,8.; “*Çin’de Durum*”, 22 İkincikanun 1935, s. 3.; “*Yukarı Çin’de Vaziyet*”, 23 İkinciteşrin 1935, s. 3.; “*Çin’de Son Durum Belirsiz*”, 24 İkinciteşrin 1935, s. 3.; “*Kuzey Çin’de Kısmi Bir Muhtariyet İlan Edildi.*”, 25 İkincikanun 1935, s. 1,5.; “*Çin Parçalanıyor*”, 26 İkincikanun 1935, s. 1,10.; “*Çin’de Durum*”, 27 İkincikanun 1935, s. 1,9.; “*Çin’de Durum*”, 28 İkincikanun 1935, s. 3.; “*Çin Hükümeti Nihayet Japonya’yı Protesto Etti*”, 30 İkincikanun 1935, s. 3.; “*Çin’de Yeni Yeni Devletler Kuruluyor*”, 2 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Şimali Çin Vilayetleri Nanking Hükümetine Sadık*”, 3 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Şimali Çin’de Olup Bitenler*”, 4 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Şimali Çin’de Durum*”, 5 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Çin’de Durum Karışık*”, 27 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Şimali Çin’in Muhtariyeti*”, 10 Birincikanun 1935, s. 3.

ediyordu.²²⁰ Japonların Çin için kabul edilmesi imkânsız talepleri sonucunda da, görüşmelerden de bir sonuç çıkmadı ve çözüm, iki ülke arasında yapılacak muharebelere bırakıldı.²²¹

Japonya bütün bu emperyalist emellerini diğer sömürgeci devletler gibi, artan nüfusuna toprak bulma, tabii kaynaklara sahip olarak kendi kendine yetme ve mallarına pazar ihtiyacı gibi gerekçelere dayandırmaktaydı. Fakat 30 Mart tarihli Cumhuriyet Gazetesinin 3. sayfasında yer alan ve kimin yazdığı belli olmayan “*Sarı Adam Fırsat Bekliyor*” isimli yazıda, her ne kadar Japonya, istila politikasının nedenini nüfusuna bağlasa da, gerek Mançurya gerekse de Kore’deki topraklarına beklenildiği kadar vatandaşını yerleştirmedeği belirtilmekteydi. Yine 28 İkcinciteşrin tarihli ve “*Nüfusları Arttığı İçin*” adı altındaki başka bir imzasız yazıda ise, nüfusunu bahane ederek yayılcı politika izleyen ülkeler – Japonya, İtalya gibi -, işgal ettikleri topraklara nüfuslarının fazlalıklarını göndermediği gibi, nüfuslarının memleketlerine gerçekten sığmayacak kadar fazla olup olmadığının da meçhul

²²⁰ Çin’in Japonya ile görüşme sürecine girmesinde Kuzey Çin’deki gelişmeler kadar, Amerika, İngiltere gibi demokrat devletler ve Milletler Cemiyetinden beklediği desteği görememesi de rol oynamaktaydı. İlgili bkz. Lloyd George, “*Japonya 500 Milyon Nüfuslu Bir İmparatorluk Oluyor*”, 27 Mayıs 1935, s. 7.; Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya ve Devletler*”, 21 Haziran 1935, s. 2.; “Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya ve Çin*”, 1 Mart 1935, s. 2.; “*Japonya ile Çin Anlaşamadılar*”, 22 Birincikanun 1935, s. 3.; “*Çin-Japon Münasebatı*”, 22 Şubat 1935, s. 3.

²²¹ İlgili haber bkz. “*Japonya, Çin’e Tecavüze Geçiyor*”, 8 Haziran 1935, s. 3.; “*Çin, Japonya’nın Bütün İsteklerini Kabul Etti*”, 12 Haziran 1935, s. 3.; “*Çin ve Japonya*”, 15 Haziran 1935, s. 3.; “*Japonya ile Çin Arasındaki Konuşmalara Başlandı*”, 18 Haziran 1935, s. 3.; “*Uzak Şark’ta Vaziyet*”, 27 Haziran 1935, s. 3.; “*Çin, Japonların Bütün İsteklerini Kabul Etti*”, 28 Haziran 1935, s. 3.; “*Japonya, Çin ile Uyuşmak İstiyor*”, 10 Ağustos 1935, s. 3.

olduğu ima edilmektedir. Kaldı ki, Japonya'nın nüfusu fazla ise, Kore, Mançurya ve Kuzey Çin'in bunda ne suçu vardı da, istilaya uğruyorlardı. Aynı yazıda, işin aslının, emperyalist ülkelerin nüfuslarının artmadığı, sırf emperyalist olmak için nüfuslarını artırdıklarından bahsedilmektedir.

Buna karşılık, Ahmed Ağaoğlu ve Abidin Daver gibi yazarlar, Japon emperyalizminin kendince haklı olan taraflarını kaleme alıyor ve Tokyo'nun yayılmacı bir politika izlemesini bazı nedenlere bağlıyorlardı. Abidin Daver, 6 Mart tarihli “Japonya Bir İhtira Beratına Milyonlar Vermeye Hazır” adlı yazısında, “Japonlar Niçin Emperyalisttirler?” sorusuna cevap bulmaya çalışmaktadır:

“...İnsanlar ve devletler, ya çok kuvvetli olduklarında ya da çok fakir olduklarında emperyalist hülyalara kapılırlar. Biri daha fazla kazanmak için, diğeri ise kaybedecek bir şeyi olmadığı ve aç olduğu için karnını doyurmak ister. Japonya ise, hem kuvvetlidir hem de açlığa mahkumdur. Nitekim arazisi tabi kaynaklardan mahrumdur. Japon milleti yaşamak için iptidai maddeler bulmak ve fevkalade büyüyen sanayine mahreçler tedarik etmek mecburiyetindedir. Hâlbuki diğeri memleketler, Japon mallarına kapılarını kapatıyorlardı. Çünkü ucuz Japon malları, birçok memlekette birçok sanayinin iflasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, Japonya, kendi mallarına yeni piyasalar bulmak ve tabi servetlere malik topraklar ele geçirmek için emperyalist olmuştur...”

Ahmed Ağaoğlu ise, 3 Şubat tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin 3. sayfasından verilen ve “*Dünya Hadiselerini Tahlil - İkinci Bir Dünya Mihveri -*” adlı yazısında, Japonya'nın emperyalist bir politika izlemesindeki haklılığı savunmaktaydı. Ağaoğlu'nun bu yazısını şöyle özetlemek mümkündür:

“...Avrupa öteden beri Asya ve Afrika'yı kendince haklı bulduğu sebeplerle sömürmekteydi. Bu sebepler ahalinin çokluğu, sanayinin taşkınlığı ve yaşayış güçlüğü gibi. En az, sömürge politikalarını bu nedenlere istinat ettiren Avrupalılar kadar, günümüz Japonyası da, yayılmacı politika izlemek için benzer hatta, daha geçerli saiklere sahipti. Avrupa'da en kalabalık yer Belçika idi. Orada 1 kilometre üzerinde 450, Almanya'da 130, Fransa'da ise 70 kişi yaşıyordu. Hâlbuki Japonya'da, aynı saha üzerinde 950'den fazla nüfus yaşıyordu. Ayrıca, toplamda 80 milyondan ibaret olan ve birbirinin karnına girmiş vaziyetteki Japonlar, her yıl 1 milyon yüz bin artmaktaydı. Bunların geçimlerine gelince, bir Avrupalı amelenin gündeliği, 36 ila 50 frank olduğu halde, bir Japon amelenin gündeliği yalnız 3 franktı.

Diğer bir taraftan da, sanayi mahsülleri açısından da, Japonya, bol ve ucuzdu, ürünleri altında, Hindistan'ı, Cenubi Amerika'yı ve hatta Avrupayı batırmaya çalışmış ve diğer memleket mahsüllerine karşı damping yapmaya başlamıştı. Bu durum

karşısında rekabet ortamını kaybeden sair ülkeler, Japon mallarına ağır gümrük vergileri uygulamaya koyuldu. Bütün bunlara, sonradan Amerika'nın Japon muhacirlere kapılarını kapaması da eklendi.

Bu vaziyette kalan Japonya emperyalist olmayıp da ne yapabiliirdi? Sonuç olarak, Avrupalıların zamanında Asya ve Afrika'yı sömürmek için ortaya attığı nedenlerden daha geçerli ve gerçekçi saiklerden dolayı Japonya, şu anda Çin merkezli Asya sömürgeciliğine başlamıştır. Hiç şüphesizdir ki, Japonya'nın bu muvaffakiyetlerini garbin tahakkümünden bıkmış olan Asya insanlığı da alkışlamaktaydı. Bu da, Japonya için manevi bir teşvik teşkil etmekteydi. Fakat Japonya'yı bir tehlike beklemekteydi. O da, oralarda daha önce yerleşmiş olan diğer devletlerin menfaatlerine ile Japon menfaatleri çatışmaya mahkumdu. Başka bir deyişle, Japonya'nın Asya'daki ilerleyişine, bölgede menfaatleri bulunan batılı güçlerin sessiz kalması mümkün değildi. Bu da söz konusu güçler arasında bir harbi kaçınılmaz kılıyordu..."

Japonya, yukarıda da görüldüğü gibi, nüfus fazlalığı, hammadde ve mahreç tedariği gibi nedenlerle Uzak Doğu'da emperyalist bir politika izliyordu. 50 sene gibi kısa sürede büyük bir imparatorluk halini alan Japonlar, yayılmacı politikasında özgün bir yöntem kullanmaktaydı. Daha doğrusu birbirine alternatif iki yöntem vardı.

İlki *Hululi Muslihane*²²², diğeri ise *Zecri Hulul* idi.²²³

1935 senesinde kurulacak Çin elçiliği²²⁴ adına uygun bir bina aramak için Ankara'ya gelen elçilik müsteşarı M. Wang Pun, Japonya'nın emperyalist politikasını, beyaz ırkın yerini Asya'da sömürgeci sarı ırk olan Japonların almaya çalıştığı ve Japonya'nın bu emel uğruna kıtadaşı ülkelere, özellikle de Çin'e tecavüz ettiği şeklinde tanımlamaktaydı. 13 Nisan tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Çinli müsteşar ile yapılan mülakat "*Uzak Şark'ta Uyanış*" adlı yazıyla kaleme alınmıştı.

²²² *Hululi Muslihane*, bir ülkeye barış yoluyla girip yavaş yavaş o ülkenin tüm yeraltı kaynakları ve kurumlarına sızarak, onu kıpırdıyamayacak hale getirmektir. Nitekim Japonya da, Kore başta olmak üzere işgal ettiği bazı Asya ülkelerinde, banka, okul, ticaret evleri ve demiryolları yaptı. Daha sonrasında da, eli kolu bağlı kalan bu ülkeleri, askerî bir harekât ile kendi toprağı haline getirdi.

²²³ Japonya, bunda başarılı olamadığı bölgeler de ise, onun alternatifi olarak *zecri hululü* kullanıyordu – Kuzey Çin'de olduğu gibi -. *Zecri hulul* ise, başka ülkenin topraklarına ilan-ı harp etmeden zorla girme anlamındaydı. Bu, birçok emperyalist devletin sömürgelerindeki kabilelere karşı tatbik ettiği usuldü. Buna göre, işgalci devlet, savaş ilan edip bütün kuvvetleri ile saldırmak yerine, sınırlı kuvvetlerle kısa hamleler yaparak ilerliyor ve böylece ele geçirilen yerlere iyice yerleşip bir müddet beklemeye geçiyordu. Bekleme süresinden sonra da, bir bahane uydurup ilerlemeye devam ediyordu. Bu, fazla gürültü koparmadan, savaşıymıyormuş gibi görünüp, kocaman bir ülkeyi yutabilecek sinsilikte bir usuldü. İlgili yazı bkz. "*Hem Nalına Hem Mihına – Japon Politikası -*", 20 Haziran 1935, s. 3.

²²⁴ Çin'in ilk Türkiye elçisi, *General Ho Yueh-zu* olmuştur. General Ho Yueh-zu, 1934 senesinin Kasım ayında Ankara sefiri görevine atanmasına rağmen, 1935 senesi Nisan ayında görevine başlamıştır. Çin-Türkiye ilişkilerinin tarihçesine dair detaylı bilgi için bkz. <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s21/temel.pdf> Cumhuriyet Gazetesinde Türkiye'deki ilk Çin Büyükelçiliği hakkında çıkan habere bkz. "*Çin'den Türkiye'ye İlk Elçi*", 28 İkincikanun 1935, s. 1.

Bu röportajında Çinli müsteşar, Japonya ile Türkiye’yi kıyaslamaktaydı. Bu kıyaslama ile ilgili konuşmaları şöyle özetlemek mümkündür:

“Şimdiye kadar Asya’da iki ulus inkılapta muvaffak olmuştur: Japonya ve Türkiye. Fakat bu iki inkılap arasında çok büyük fark vardı. Japonya, Asya’yı beyaz ırktan arındırmak bahanesiyle işgal ediyor ve kendisinin tahakkümünde yeni bir Asya kurmaya çalışıyordu. Bunu yaparken de şiddete başvuruyor ve kıtadaşı ülkelere saldırıyordu. Hâlbuki Türkiye, ne şimdiye kadar kimseye tecavüz etmişti, ne de bundan sonrası için böylesi bir politika tayininde bulunuyordu.”

1.10. Mucizevî Japon Terakkisine Kısa Bir Bakış

Japonya, yarım asır gibi kısa bir sürede bir dünya devi olacak kadar terakki göstermiş bir ülke olarak, tüm dünyanın olduğu kadar, Türk aydınlarının da dikkatini çekmiştir. Hızlı ve orantılı gelişmenin nedenlerini siyasî ve beraberinde gelen askerî zaferlere bağlayan pek çok kişi olsa da, bu terakkide, şüphesiz ilim ve sosyal yapısındaki köklü değişimlerin de payı büyüktü. Özellikle 1905 Rus zaferinden sonra önü alınamaz bir yükseliş gösteren modern Japonya’ya, Cumhuriyet Gazetesi yazarlarının bakış açısını yansıtmaya çalışacağımız bu bölümde, Ahmed Ağaoğlu ve Abidin Daver’in yazıları ele alınacaktır.

Ahmed Ağaoğlu, kısa sürede bir dünya devi haline gelen yükselişin altındaki saikleri, siyasî ve askerî alanlardan daha ziyade, irfan ve iktisadi alanlardaki gelişmelere dayandıran bir yaklaşım sergilemektedir. 6 Ağustos tarihli Cumhuriyet Gazetesinin beşinci sayfasından yayımlanan “Japonya Yürüyor” adlı yazısında bunu görmek mümkündür:

“...Japonların yaşadığı coğrafyanın da, bu terakkide rolü olduğu kaçınılmazdı. Şöyleki, Japonya bir ada ülkesidir ve deniz hayatının insana karşı koyduğu çetinlikler, insanı her an dayanıklılığa davet etmiş ve savaşa çağıran yapısı da, bu ulusta çelikten bir seciye yetişmesine yaramıştır. Aynı zamanda, küre üzerinde zelzele alanının en hassas bir noktasına rastgelmesi, ileriye görmek ve düşünmek hassasiyetini beslemiştir. Tabiatın yüklediği bu niteliklere, bir de, dimağ ve kalbi törpülüyen Budizm gibi yüksek bir tarikatın telkin ettiği yüksek ve kuvvetli ahlak düsturları eklenince, Japonlarda, güçlü ve başarılarla dolu bir seciye yetişmiştir. Bu seciye kendini ilk olarak asrın başındaki Rus-Japon Savaşında göstermiştir. Bunun yanı sıra, irfan alanında da Avrupa’nın bütün metod ve tekniklerini almışlar ve artık hiç bir batılı üstada muhtaç olmayacak bir seviyeye gelmişlerdi. Öyle ki, birçok sahada Avrupalı devletlerle yarışır hale gelmişler ve hatta bazı dallarda onları bile geçmişlerdi. Mesela, kimya alanında Almanlarla rekabet edecek kadar kendilerini geliştirmişlerdi...”

Diğer bir yazısında ise Ağaoğlu, bütün bu gelişmeler sonucunda, Japonya'nın her alanda, Doğuda, Batı medeniyetine en çok intibak etmiş ve zaman zaman da onları geçmiş bir millet olduğunu belirtiyor ve Japon siyasî ve idari sistemi hakkında tarihi bilgiler veriyordu. Ağaoğlu, 19 Birincikanun tarihli Cumhuriyet Gazetesinin üçüncü sayfasından “*Japonya’da Milli İrade İmanının Galeyanı*” başlığı altında verilen yazısında ise, İngiliz ve Japon parlamenterizm usulünü karşılaştırıyor ve Japonların bu sistemi vücuda getirirken İngiltere’den esinlendiğini ima ediyordu. Fakat Japonlarınkinin, İngiliz parlamenterizm sisteminden farklı olduğu noktaları da belirtmeden geçmiyordu. Buna göre, İngiltere’de İmparator gücünü halktan alırken, Japonya’da İmparator gücünü gökten alıyor ve aksine bu hakkının bir kısmını millete terkettiği ve istediği zaman da geri alacağı düşünülüyordu.

Aynı şekilde, bir başka Cumhuriyet yazarı Abidin Daver²²⁵ ise, Japon idari sistemine dair ele aldığı “*Japon Siyasetinin Nazımı Japon Ordu ve Donanmasıdır*” adlı ve 8 Mart tarihli yazısında, İmparator’un Japon parlamentosu ve kabinesinin üstünde olduğunu belirtiyordu. Aynı yazısında Daver, Japon siyasî sistemi içerisindeki ordu ve donanmanın da rolünden bahsediyor ve Japonya’da, ordu yetkililerin hem asker hem de politikacı sıfatında olduğunu vurguluyordu. 1890 Meiji Anayasası ile donanma ve ordunun siyasal bir işleve büründürüldüğüne de değinen Daver, bu sistem içerisinde ordu ve donanmanın sadece imparatora bağlı olduğunu ve kabine ve Japon parlamentosuna karşı herhangi bir sorumluluğu

²²⁵ Abidin Daver’in 1935 senesi Cumhuriyet Gazetesinde çıkan diğer yazıları için bkz. “*Japon Emperyalizminin Yeni Hamlesi*”, 20 İkinciteşrin 1935, s. 1,2.; “*Deniz Konferansı Etrafında*”, 16 Birincikanun 1935, s. 6.

olmadığını ifade etmekteydi. Ordu, bütün Avrupa, Amerika memleketlerinde ve Sovyet Rusya’da servetlerin ve tasarruf haklarının bekçisi olduğu halde, Japonya da, parlamento ve kabinenin üstünde olup emir veren bir konumdaydı.

1930’lu yılların başından itibaren siyasî idari sistem de, kendisini daha belirgin hissettirmeye başlayan ordu, Japon terakkisinin askerî ve siyasî kanadında önemli roller üstlenmekteydi. Askerî ve siyasî olduğu kadar, iktisadi kalkınma konusunda da önemli adımlar atan Japonya’yı, bu alanda Japon kapitalistlerin kalkındırdığı şüphe götürmez bir gerçektir. Her ne kadar Japon askerî kesimiyle içerde daima savaş halinde olup, birbirlerinden nefrette etseler, dışarda Japon politikasında el ele vermekteydiler. Kapitalistler, yani zengin Japon iş adamları, piyasaları zaptediyor, militaristler, yani askerler ise, silah kuvveti ile toprak kazanıyorlardı. Böylelikle her iki grup da, Asya ve Dünya’daki Japon nüfuzunu artırmaya çalışıyordu.²²⁶ Özellikle, Japon iktisadi hayatında damgasını vurmuş iki şirket vardır ki, bunlar, *Mitsui* ve *Mitsubishi*’dir. Dünyanın dört bir tarafında faaliyetlerde bulunarak iktisadi terakkiye büyük katkılar sağlayan bu iki şirketin, Japon siyasî hayatı üzerinde de önemli bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.²²⁷

1. 11. Japonya ve Habeşistan

Japon-Habeş ilişkilerinin en yoğun yaşandığı dönem olarak tanımlayabileceğimiz

²²⁶ Bkz. Abidin Daver, “*Japon Kapitalistleri ile Japon Militaristleri El Ele*”, 14 Mart 1935, s. 5.; “*Gazete Kralları*”, 7 Birinciteşrin 1935, s. 8.

²²⁷ Bkz. Ahmed Ağaoğlu, “*Japonya Yürüyor*”, 6 Ağustos 1935, s. 5.

1930'lu yıllarda, her iki ülkenin de birbirinden büyük çıkarları vardı. Japonya, sanayii ürünlerini ihracı için Habeşistan'a²²⁸, Habeşistan ise batının sömürgeciliğinin vermiş olduğu yılgınlıkla Japonya'nın ucuz alternatif ticari mallarından faydalanmak maksatlı Japonya'ya yakınlaşmıştı. Japon mallarının ucuzluğu, Afrika'nın bu fakir ülkesinin de dikkatini çekmiş, ticari ve iktisadi yollarla Habeşistan'a giren Japonlar, kısa sürede Habeşistan İmparatoru başta olmak üzere yerel yetkililerle samimi ilişkiler kurmuşlardır.²²⁹

1935 senesi Cumhuriyet Gazetesinde Japon-Habeş-İtalyan üçgenindeki çıkar çatışmalarına dair, 3 köşe yazısı yayımlanmıştır. Bunlardan ikisi, Muharrem Feyzi Togay'a, diğeri de Ercümen Ekrem Talu'ya aittir. Talu, 29 Eylül tarihli Cumhuriyetin beşinci sayfasından yayımlanan ve "*Habeşistan'da Çarpışan Asrulusal Menfaatler*" başlığı altında kaleme aldığı yazısında, Habeş-Japon ilişkilerini genel hatlarıyla ele aldıktan sonra, İtalya'nın Habeşistan'da giriştiği istila hareketine, Japonya'nın şiddetle karşı çıktığını söylemekteydi. Çünkü Japonya, Habeşistan piyasasına hakimdi ve İtalya'nın saldırısı, bölgedeki Japon çıkarlarına karşıydı.²³⁰

²²⁸ Günümüzdeki Etiyopya.

²²⁹ Muharrem Feyzi Togay, "*Habeşistan ve Japonya*", 21 Birincikanun 1934, s. 2.

²³⁰ Buna karşılık Togay, konuyla ilgili her iki yazısında da, İtalya'nın bölgede giriştiği işgal hareketinden istifade eden Japonya'nın, Uzak Doğu'daki Çin harekâtına hız verdiğinden bahsetmekteydi. İtalya'nın Habeş harekâtı, Akdeniz'deki İngiliz-İtalyan rekabetini körüklemiş ve bunun sonucunda da, İngiltere tüm kuvvet ve dikkatini, Uzak Doğu'dan Akdeniz sularına yoğunlaştırmıştı. İngiltere ve onla birlikte diğer güçlerin Avrupa'daki bu gergin havasından faydalanmasını bilen Japonya da, Çin'deki harekâtını daha da ileri götürmüştü. Togay'ın ilgili

1935 senesi Cumhuriyet Gazetesinde yukarıdaki aydınlar dışında, dış kaynaklı olup, Habeşistan'daki savaş hali ve Japonya'nın bu konudaki duruşuna dair çeşitli haberler yayımlanmıştır. Bunlar arasında, Japonya'nın Habeşistan'a silah yardımıyla bulunduğunu söyleyenler dahi vardır.²³¹

1. 12. 26 Şubat Askerî Darbesi ve Şiddetini Artıran Japon Emperyalizmi

Modern Japon tarihinin en büyük ve kanlı darbesi olarak tarih sayfalarındaki

makalelerine bkz. “*Habeş Meselesi ve Uzak Şark*”, 10 Eylül 1935, s. 2.; “*Habeş Harbinin Uzak Şark’a Tesiri*”, 27 Birincikanun 1935, s. 2.

²³¹ Konuyla ilgili haberlerin başlık ve tarihleri şöyledir; “*İtalya’dan Afrika’ya Bir Tabur Asker Gönderildi*”, 21 Şubat 1935, s. 1,5. “*Bir Vapur İtalyan Askeri Şarki Afrika’ya Gidiyor - Habeşistan’a Doğru -*”, 23 Şubat 1935, s. 1,5. “*Japonlar Birtaraf Kalmayacaklarını Söylüyorlar*”, 10 Temmuz 1935, s. 1. “*Japonya, İtalya’ya Teminat Verdi Mi?*”, 18 Temmuz 1935, s. 1,7. “*Habeşistan Harbe Hazır - İtalya-Habeşistan Harbine Japonya’da Karışacağı Benziyor -*”, 20 Temmuz 1935, s. 3. “*Adisababa’da Dün Büyük Gösteriler Yapıldı*”, 23 Temmuz 1935, s. 1,7. “*İtalya Tek Başına Kaldı - Habeşistan’ın Japonya’ya Verdiği İmtiyazlar -*”, 24 Temmuz 1935, s. 7. “*İtalya’da Japonya ve İngiltere Aleyhine Büyük Gösteriler*”, 25 Temmuz 1935, s. 1,7. “*İngiltere, Japonya ve İtalya*”, 25 Temmuz 1935, s. 2. “*İtalya Habeşistan İçin Yeni Teklifler Yaptı - Japonya Niçin Habeşistan’ı Tutuyor? -*”, 26 Temmuz 1935, s. 8. “*İtalya’nın Uluslar Kurumu Konseyine Geleceği Şüpheli - Japonların Habeşistan’a Gönderdikleri Silahlar -*”, 28 Temmuz 1935, s. 7. “*İtalya Afrika’ya 3 Fırka Asker Daha Gönderiyor - Japonya’nın Tekzibi -*”, 7 Ağustos 1935, s. 8. “*Habeşistan’da Harp Muhakkak - Japonlar Ne Diyorlar -*”, 21 Ağustos 1935, s. 9. “*İtalyanlar Hududu Geçmedik Diyorlar - Habeşistan’a Gelen Japon Subaylar -*”, 3 Birinciteşrin 1935, s. 6. “*Habeşistan’da Dün Genel Seferberlik İlan Edildi - Japonya’nın Durumu -*”, 4 Birinciteşrin 1935, s. 9. “*Japonya Uluslar Kurumunun Kararını Bekleyecek*”, 5 Birinciteşrin 1935, s. 3. “*Habeşistan Japonya’dan Silah Alıyor*”, 10 Birinciteşrin 1935, s. 7. “*Harbi Durdurmak İçin Teşebbüsler - Japonların Durumu -*”, 16 Birinciteşrin 1935, s. 9.

yerini alan 26 Şubat Darbesi, bir grup genç Japon askerinin giriştiği bir harekettir. Yaklaşık 1500 askerın öncülüğünde gerçekleşen bu darbeyi, Japon Ordusu içerisindeki “*İmparator Fedaileri*”²³² adlı ve başını eski Kara Kuvvetleri Bakanı Araki Sadao’nun çektiği grup gerçekleştirmiştir. Aynı grup, İmparator Showa öncülüğünde Sovyetler ve Amerika’ya karşı savaş yapılması taraftarı olup, o dönemki Okada Kabinesinin izlediği Amerikan-İngiliz dostluğunu kazanma politikasına şiddetle karşı çıkıyordu. Özellikle Sarayıçi Bakanı da dâhil olmak üzere saray eşrafının, İç İşleri ve Maliye Bakanlarının izlediği ılımlı politika ve Amerika ve İngiltere ile iyi münasebetlerde bulunma çabalarından memnun olmayan İmparator Fedaileri, başta yukarıda saydığımız yöneticiler olmak üzere pek çok siyasî yetkiliyi bu darbede öldürdü. Deniz kuvvetleri kökenli Başbakan Okada ise, darbecilerin elinden zorlukla kaçabildi. En sonunda, İmparator ve bazı askerî yetkililerin araya girmesi sonucu darbe sonlandırıldı. Ordunun gerçekleştirdiği askerî darbeye, başta İmparator olmak üzere donanma kumandanları ve birçok sivil siyasetçi karşı çıktı. Tüm itirazlara rağmen, ordu emeline ulaşmış ve ılımlı bir diplomasi takip eden Okada ve beraberindekileri iktidardan etmişti.²³³ 26 Şubat

²³² Bu kelimenin Japoncası “*Teikouha Seinen Shoko*”, İngilizcesi ise, “*Imperial Way Faction*”dır. Biz, Japonların o dönemde canlarını seve seve vermekten çekinmediği İmparator ve ritüellerine olan bağlılıklarını da göz önünde bulundurarak, Türkçe karşılığına “*İmparator Fedaileri*”ni uygun bulduk.

²³³ Sonrasında ise, 9 Mart 1936 tarihinde, eski Dışişleri Bakanı Hirota Koki Başkanlığında yeni hükümet kuruldu. Japon Ordusu işte bu noktada gerçekleştirmiş olduğu askerî darbenin meyvesini aldı. Nitekim Hirota’nın hükümetinde liberal görüş yanlısı ve batı ile iyi ilişkiler kurma çabasında olacak hiç bir şahsı göreve getirtmediği gibi görev başında olanları da tasfiye ettirdi. Ayrıca, bundan sonra izlenilmesi gereken Japon dış siyasîsi konusunda da, yayılmacı ve despot bir politika izlenmesi yolunda telkinlerde bulundu. Hirota Hükümeti, Japon ordusunun gerek kabine üyelerinin

Darbesinin Cumhuriyet Gazetesine yansımalarına dair ise, toplamda 21 neşriyat yapılmıştır. Bunlardan 3'ü Muharrem Feyzi Togay'a, 1'i de Abidin Daver'e aittir. 3 yazı da imzasız olup 28, 29 ve 1 Mart tarihlerinde tefrika şeklinde verilmiştir. Darbeye dair Cumhuriyet Gazetesindeki ilk haberler,²³⁴ olaydan bir gün sonra, yani 27 Şubat tarihinde, gazetenin 1. ve 8. sayfalarından verilen “*Japonya’da İsyan Çıktı – Eski ve Yeni Başvekillerle Bir General Öldürüldü*” ve yine aynı sayfalardan “*İsyanın Siyasî Neticeleri*” başlıklıdır. Yine aynı tarihli gazetede, Abidin Daver, isyanın içeriğiyle ilgili “*İsyanın İçyüzü*” başlığında bir yazı kaleme almıştır. Gazetenin 1. ve 3. sayfalarından yayımlanan bu yazıda Daver, Japonya’daki darbeyi, iki farklı fikrin çatışması olarak görmekteydi. Ayrıca, isyandan önce de, yakın Japon tarihindeki bu akım taraftarlarının ihtilaf olaylarına atıfta bulunmaktaydı.

oluşturulmasına karışmasına ses çıkarmayışından gerekse de ordunun tüm diplomatik ve askerî taleplerini karşılaması bakımından tam bir robot iktidar konumundaydı. Ordu yetkililerinin bir dediği iki edilmiyordu. Hirota kabinesi ile birlikte, iç siyasette basın-yayım, fikir beyanı özgürlüğü gibi pek çok konularda sınırlamalara gidildi. Dış siyasette ise, Çin’deki askerî güçler daha da artırıldı ve Asya anakarasında hem kuzeye hem de güneye doğru daha da genişleme politikası izlenildi. 26 Şubat Askeri Darbesi ile ilgili detaylı bilgi için kaynak bkz. (Kimura, 2007), Showashi 7 – Ni • Nijuroku Jiken Zengo -, Mainichi Shinbunsha, Japan, 1984.

²³⁴ Cumhuriyet Gazetesinde 26 Şubat Darbesi ile ilgili çıkan diğer haberler için bkz. “*Japonya’da İsyan Bastırıldı*”, 28 Şubat 1936, s. 1, 9.; “*Japon İsyanı Büyüyor*”, 29 Şubat 1936, s. 1, 8.; “*Japon İsyanını Hazırlayan Esrarengiz Kuvvet*”, 2 Mart 1936, s. 1, 9.; “*Bütün Japon Devlet Ricali Değişiyor*”, 3 Mart 1936, s. 1, 9.; “*Japon İsyanının Asıl Amacı*”, 10 Mart 1936, s. 6.; “*Japon İsyanının Aksülamelleri*”, 11 Mart 1936, s. 3.; “*Japon İsyanının Esrarı*”, 12 Mart 1936, s. 6.; “*38 Japon Generali Azledildi*”, 24 Mart 1936, s. 3.; “*Tokyo’da 17 İhtilalci Zabıt Asılacak*”, 7 Temmuz 1936, s. 3.; “*Mahkum Olan Japon Zabıtları*”, 9 Temmuz 1936, s. 3.; “*Tokyo’da Örfî İdare Kalktı*”, 12 Ağustos 1936, s. 3.

Şöyleki:

“Japonya’da iki kuvvetli fikir, iki cereyan vardı. Bunlar kısaca, “Askerî Emperyalizm” ile “İktisadi Emperyalizm” idi. İktisadi Emperyalizmin başında, maliyeciler, sanayiciler, yani kapitalistler vardı. Diğerinin başında ise, kaynağını çiftçi ailelerden alan askerler vardı. Her ne kadar bu iki fikir akımı yanlılarının kullandığı yöntem farklı da olsa, amaçları birdi. Her iki grubun amacı da, Japonya’nın ilk etapta Uzak Şark’a, sonrasında ise, tüm Asya ve Büyük Okyanus’a hakim olmasını sağlamaktı. İktisadi Emperyalist yanlıları, bu gayeye para, endüstri ve ticaret vasıtası ile harbsiz ve kan dökmeden ulaşmak istiyor, Askerî Emperyalistler ise, aynı hedefe harbederek ve kan dökerek gitmeyi tercih ediyorlardı. Farklı yol izleme sorunu da, iki grubun dâhil iyede birbirleri ile çatışmasına neden oluyordu. 1936 Şubat’ındaki darbe bu anlamda ilk değildi, 1932’de de, benzeri olaylar yaşanmış ve dönemin Maliye Nazırı ve Japonya’nın en büyük mali müessesesi olan Mitsui Bankasının idare meclisi reisi öldürülmüştü.”

Cumhuriyet Gazetesinde 28 Şubat, 29 Şubat ve 1 Mart tarihlerinde “Japonya’da Kaynayan Kazan” başlığı altında tefrika şeklinde verilen yazılarda da, darbenin nedeni olarak gösterilen askerî ve iktisadi grupların ihtilafı, daha detaylı ve tarihsel içeriğiyle beraber anlatılmaktaydı.²³⁵ Bu yazıları şöyle özetlemek mümkündür:

“Japon askerlerinin, Japon oligarşisine duyduğu kin ve nefretin tarihsel bir açıklaması vardır. Buna göre, Meiji Dönemi Japon samuray toplumunda, tüccarlar, en nefret edilen ve en çok hor görülen sosyal sınıflardan biriydi. Buna karşılık ise, en itibar sahibi sınıf ise, önce İmparator ve soylular sınıfıydı. Bu ayrıcalıklı kesimin akabinde de, halk seviyesinde en saygı duyulana, samuraylar, yani eski Japon askerleri ve çiftçilerdi. Şu anki Japon askerleri de, Japonya’nın klasik dönemdeki samuray ruhu ve mantığına sahip oldukları için zenginlerden ve onların sahip oldukları para ve politikadan nefret ediyorlardı. Çünkü askerlere göre, bu ikisi, insanı maneviyattan mahrum eden unsurlardı. Askerler şeref ve namusları için, tüccarlar ise para için mücadele etmekteydi. İmparator Meiji Devrinin

²³⁵ Her ne kadar makalelerin kimin kaleminden çıktığı belirtilmemişse de, biz, gerek konuya yaklaşımı gerekse de kullandığı dil dolayısıyla Abidin Daver’in yazdığını düşünmekteyiz.

başlarında, askerler çok parlak mevkileri işgal ettiler. Fakat yavaş yavaş sanayileşen ve teknik olarak gelişen Japonya'da askerlerin yerini, fabrikatörler ve tacirler almaya başladı. Ziraat ticaretleştiği gibi, harp de ticaretleşiyordu. Harp meydanlarında kan dökerek kazanılan zaferlerin, politikacılar tarafından masa başında kolayca verilmesi, samuray ruhlu Japon askerlerin zoruna gidiyor ve sivil iktidara karşı cephe almasına neden oluyordu. Ülke sanayileşiyor, sanayileştikçe de köylünün meşgali ziraat, yok oluyordu. Bu da, ordunun temelini oluşturan köylü asıllı zabitleri sinirlendiriyordu. Özellikle, 1895 Çin, 1905 Rus Savaşlarında ve 1931 Mançurya Olayında kazanılan zaferlerden istifade eden zenginler, ceplerini doldurmuştu. Japon askerleri Mitsui, Mitsubishi gibi özel sektör güdümlü iktisat yerine, şahsi menfaatlerin olmadığı devlet güdümlü bir ekonomi istiyordu. Diğer bir taraftan, Asker-oligarşi ihtilafında, iktisatçılar da, 1889 Meiji Anayasasının 11. maddesi ile askerlere verilen Siyasî nüfuz hakkından şikâyetçilerdi. Bu kanuna göre, ordu ve deniz kuvvetleri bakanlarını yine bu kurumların atayabileceği, ne ordu ne de

*donanmanın parlamento ve iktidara karşı sorumlu
olmadığı ve gerek dâhili gerekse de harici politika
konularında askerlerin tamamen kabineden ayrı
bir sorgulama ve münakaşa etme hakkı vardı.
Başka bir deyişle, sistem içerisinde, askerler hem
asker hem de siyasetçiydi.”*

Bir diğer Cumhuriyet yazarı Muharrem Feyzi Togay ²³⁶ ise, Japonya’daki askerî darbenin nedeni olarak, Abidin Daver ile aynı fikirdeydi, iki farklı görüşteki grubun çatışması. Togay’a göre, 1931’de Mançurya’yı zapt eden, devamında İç Moğolistan ve Kuzey Çin’de kontrolü sağlayan, Washington ve Londra Deniz Antlaşmalarını hükümete bozduran ve Sovyetlerle biran önce savaşıp bu engeli ortadan kaldırmak isteyenler de, yine 26 Şubat Darbesini yapan genç zabitlerdi. Aynı kesim, Japon ordu ve donanmasının suratle kuvvetlendirilmelisini ve acil olarak da tüm Asya’nın Japon kontrolü altına alınmasını sağlayacak adımların atılmasını istemekte, bunun için de, Japon hazinesinin büyük bir bölümünün askerî masraflara ayrılmasını talep etmekteydi. Buna karşılık, iktisatçı ve sivil siyasetçilerin başı çektiği kesim ise, donanma ve orduya daha fazla tahsisat vererek, devlet bütçesinin ve memleketin ekonomik bünyesinin bozulmasını istemiyorlardı. ²³⁷ Togay, hem son askerî

²³⁶ Bkz. “Japonya’daki Hadiseler”, 28 Şubat 1936, s. 2.

²³⁷ Togay, darbeci grubun, Japonya’nın beynelmilel ilişkilerine büyük bir tehdit teşkil etmekte olduğunu anlayan bazı yöneticilerin, aşırı milliyetçi zabitlerden oluşan fırkaları kademe kademe Mançukuo Bölgesine göndererek, Tokyo ve merkezi idareden uzaklaştırmak istemesi üzerine, İmparator Fedailerinin darbe çıkardığını iddia etmekteydi. Yine de, askerî darbenin yapılmasındaki tek nedenin bu olmadığını düşünen Togay, bunun yanı sıra, son seçimlerde hükümet taraftarlarının

darbenin hem de son yıllarda girişilen suikastlerin ardında iki neden yattığını yinelemekteydi:²³⁸

1-) Maliyeciler, bankerler, tüccarlar ve iş adamlarının savunduklarının aksine, başta Sibirya olmak üzere Japonya önderliğinde tüm Asya'yı kalkındırmak adına biran önce harekete geçilmeli ve buna da Rusya ile başlanmalıydı. İktisatçıların söylediği gibi sistemli ve plan dâhil inde ve aşama aşama bu hedefe ulaşmak yerine, ani ve cüretkar adımlarla hedefe gidilmek istenmesi.

2-) Tüm sermaye, sanayi ve ticaret krallarının servetlerini şahsi ve hususi çıkarlarından feragat ederek İmparator'a bırakmalarını sağlayacak bir inkılap gerçekleştirme arzusu.

Böylelikle, Japon milletinin ve ordusunun esas unsuru olan çiftçilerin, kapitalistler uğrunda ezilmesine mani olunacaktı. Darbeyi gerçekleştiren genç zabitler, Japonya'nın bütün Asyalı milletlere rehber ve nümune olabilmesi için yukarı sınıfların servetlerinden feragat ederek İmparator'a bırakmalarını zaruri görüyorlardı. Togay'a göre, Japonya'nın son darbeyle yapmaya çalıştığı, içerideki sorunlarını kahir bir ekseriyet kazanamamasının ve şimdiye kadar hiçbir ehemmiyeti olmayan komünistlerin birden bire parlamentoda nazım olabilecek kadar mebus çıkarmasının da, İmparator Fedailerini harekete geçirdiğini dile getirmekteydi.

²³⁸ “Japonya'daki Hadiselerin Sonu Ne Olacak?”, 4 Mart 1936, s. 2.

hallederek dışarıda kafası rahat ve tek bir güç halini almaktı. Böylelikle, Çin anakarasında daha rahat ilerleyebiliyordu.

Askerî darbe sonrası kurulan yeni hükümet²³⁹ sürecine de değinen Togay,²⁴⁰ görevin önce saray mensubu bir prense verildiğini, Fakat prensin görevi Japon siyasî tarihinde hiç görülmemiş bir şekilde geri çevirdiğini belirtmekte ve bunun sonucunda da yeni kabineyi kurma görevinin eski Dışişleri Bakanı Hirota'ya verildiğini belirtmekteydi. Yeni hükümetin teşekkülünde çekilen en büyük zorluğun ise, orduyu tatmin etmek olduğunu söyleyen yazar, yeni kabine üyelerinin çoğunun ordunun hoşuna gidecek asker ya da asker kökenli veteranlar olduğunu vurgulamaktaydı. Mümkün olduğunca ordunun taleplerini karşılayacak şekilde kurulan yeni kabinede ise, sivil politikacılar azdı ve görev alanlar da, diğerlerine kıyasla önemsiz mevkilere getirilmişti.²⁴¹

²³⁹ İlgili haber “*Japon Kabinesini M. Hirota Teşkil Etti*”, 8 Mart 1936, s. 11.; “*Hirota Yeni Japon Kabinesini Kurdu*”, 10 Mart 1936, s. 1,8.; “*Japonya’nın Çin’deki Elçisi Dış Bakan Oluyor*”, 15 Mart 1936, s. 3.

²⁴⁰ Bkz. “*Yeni Japon Kabinesi*”, 15 Mart 1936, s. 2.

²⁴¹ Ordunun neredeyse her dediğini yerine getiren yeni hükümet, gerek silahlanma gerekse de Çin’deki askerlerin artırılması konusunda aldığı karar ile bundan sonra Japonya’nın daha saldırgan bir politika izleyeceğini önceden göstermekteydi. Zaten Daver’in de savunduğu gibi, Japonya’nın kuzeye ve güneye doğru genişlemeye istihdaf eden bir yayılma ve büyüme planı vardı. Japon emperyalizmi evvela, kuzeye doğru yayıldıktan sonra, cenuba dönecekti. Çünkü kuzeyde yalnız Rusya vardı. Güney’de ise, İngiltere, Amerika, Fransa ve Hollandalılar. Bunun yanı sıra, kuzeydeki Sibiryâ, boş ve vasi arazisi olan, altın ve gümüş madenleri, bitmek tükenmek bilmeyen ormanları ve geniş toprakları ile Japonya’nın rüyalarını süsleyen zenginlikte bir bölgeydi. Burayı elde etmek de, Sovyetleri Uzak Doğu topraklarından ve Büyük Okyanus sularından uzaklaştırmaktan geçiyordu. “*Uzak Şark’ta Yeni*

1. 13. Montrö Boğazlar Antlaşması ve Japonya

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, İstanbul ve Çanakkale Boğazları askersiz bölge haline getirilmiş, denetleme görevi ise *Uluslararası Boğazlar* Komisyonuna verilmişti. Fakat I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti nezdinde yapılan silasızlanma girişimleri başarılı olmamış, 1930'lu yıllara gelindiğinde büyük ülkeler arasında dünya savaşı öncesindeki silahlanma yarışı yeniden baş göstermişti. Türkiye bunun üzerine, hem egemenlik haklarına ters olduğu için hem de 30'lu yıllardaki bilhassa Avrupa'daki gergin ortamı göz önünde bulundurarak uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki güçlüğü öne sürmek suretiyle, Boğazların statüsünün değiştirilmesi için 1936 senesi Nisan ayında, Milletler Cemiyetine başvurdu ve denetim hakkını üzerine almak istediğini bildirdi. Hemen akabinde Lozan'a imza atan ülkelere gönderdiği notalarla boğazlar meselesinin yeniden görüşülmesini sağlayan Ankara, 20 Temmuz 1936 tarihinde emeline ulaştı ve hem boğazlarda asker bulundurma hem de geçiş denetimi hakkına sahip oldu. Böylelikle boğazlar üzerinde Türk egemenliği tamamen kabul edilmiş oldu.²⁴² Lozan Barış Antlaşmasına imza atan ülkelere birisi de, Japonya idi.

Gerginlik", 17 Mayıs 1936, s. 2.; "*Japonya'nın Harp Hazırlığı*", 7 Haziran 1936, s. 2.; "*Japonya Silahlanıyor*", 23 Temmuz 1936, s. 2. Abidin Daver'in ilgili yazısı için bkz. "*Japon Militarizmi Sovyet Rusya'ya Hücum Edebilir mi?*", 1 Mart 1936, s. 1,5. Sibirya ile ilgili yazı ve haberler ise; "*Japon Hedefi Sibirya'dır*", 29 Şubat 1936, s. 5.; "*Japon Hedefi Sibirya'dır*", 3 Mart 1936, s. 5.; "*Uzak Şark'taki Yakın Tehlike – Sibirya Yarınki Rus-Japon Harbinin Beşiğidir -*", 29 Mart 1936, s. 6.; "*Uzak Şark'taki Yakın Tehlike – Bir Sovyet-Japon Harbinin Önüne Geçilemez -*", 31 Mart 1936, s. 6

²⁴² Antlaşma ile ilgili bkz.; (Baltalı, 1959).

Montrö Boğazlar Antlaşmasının Türkiye açısından olduğu kadar, Japonya açısından da önemi büyüktü. Çünkü Japonya 1933'te Cemiyet-i Akvam'dan çıktıktan sonra hiçbir uluslararası anlaşmaya imza atmamıştı. Montrö, Japonya için Milletler Cemiyetinden çıktıktan sonra, altına mührünü bastığı ilk uluslararası antlaşmaydı.²⁴³ 27 Haziran tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, “*Konferans Etrafında Tetkikler*” adlı bir makale yazan Abidin Daver, boğazların Türk denetimine geçmesi konusunda Türk

²⁴³ Montrö'de toplanan boğazlar konferansındaki Japon delegelerin savunduğu tezler dair Cumhuriyet Gazetesinde bazı haberler yayımlanmıştır. Buna göre, 24 Haziran 1936 tarihli Cumhuriyet'in 1. ve 6. sayfalarından verilen “*Boğazlar İşinde Zıd Cereyanlar*” adlı bölümdeki *Times Gazetesine* dayandırılan haberde, Rusya'nın Karadeniz'e donanma geçirmesini; buna karşılık da, Japonya'nın Karadeniz'den Akdeniz'e donanma inmesini istemedikleri belirtilmekteydi. Japonlar, Uzak Doğu'daki en büyük rakiplerinden birisi olarak gördükleri Rusların aleyhine politika izlemeyi tercih etmişti. Buna dair 28 Haziran tarihli Cumhuriyet Gazetesinin ikinci sayfasında “*Dünya Politikası ve Boğazlar*” adlı bir yazı kaleme alan Togay, Japonya'nın en büyük endişesinin, muhtemel bir harpte Karadeniz'deki Sovyet kuvvetlerinin boğazlar aracılığıyla sıcak denizlere ve oradan da Asya Pasifik'e kadar gitmesi olduğunu belirtmekteydi. Karadeniz'den donanmaların hariciye istediği gibi çıkmasını talep eden Rus temsilcilerinin bu talebine, İngiltere ile birlikte itiraz eden Japonya, muhtemel bir harp sırasında bu serbestinin kendisinin Avrupa ile muvasalasına tehdit oluşturacağını ve Sovyetlerin Uzak Doğu'ya istediği gibi donanma göndermesine de neden olacağını düşünmekteydi. Bunun için, Tokyo, Karadeniz'e girecek gemilere koyulacak sınırlandırmaların aynısının, Karadeniz'den çıkacak gemilere de koyulması gerektiğini savunuyordu. Japonya'nın itiraz ettiği bir diğer konu ise, Milletler Cemiyetinin, boğazlar meselesinde muhatap kurum kabul edilerek hareket edilmesiydi. Cumhuriyet Gazetesinde ilgili haber bkz. “*Montrö Kazandığımız Zafer*”, 20 Temmuz 1936, s. 1, 4. Japonya'nın Montrö Boğazlar Antlaşmasına dair tavrıyla ilgili Cumhuriyet Gazetesinde çıkan sair haberlere bkz. “*Montrö Konferansı*”, 12 Haziran 1936, s. 5.; “*Konferansa Gelmeyenler Mukaveleyi İmza Edemeyecekler – Japonya'nın Boğazlar Meselesindeki İstekleri*”, 14 Temmuz 1936, s. 1,6.; “*Konferansta Bulgar ve Japon Tezleri*”, 18 Temmuz 1936, s. 1, 8. Bkz. Abidin Daver, “*Meselenin Bizim İçin En Mühim Noktası*”, 26 Haziran 1936, s. 1, 3.

Hükümetinin hazırladığı 13 maddeden oluşan tekliflerden 9.'suna Japonya'nın itirazda bulunduğu bahsetmekteydi. Bu madde, Türkiye, kendisini savaş tehdidi altında hissettiği anda, Milletler Cemiyeti ve Lozan'a imza atan ülkelere bildirerek, boğazlardan savaş gemilerinin geçişinin ancak Türkiye'nin izni ile yapılabileceğini söylemekteydi. Tokyo Hükümetinin, söz konusu madde de itiraz ettiği nokta ise, Türkiye'nin savaş tehlikesi karşısında Boğazlardan savaş gemilerinin geçiş şekline dair bilgilendirmeyi, Milletler Cemiyetine de yapmasıydı. Japonya'ya göre, yalnızca antlaşmayı imzalayan ülkelerin bilgilendirilmesi yeterliydi. Çünkü Japonya artık üyesi olmadığı Cemiyeti Akvam'ı bu meselenin dışında bırakmak istiyordu. Nihayet, Montrö'de yapılan görüşmeler sonucunda, mutabakat sağlandı. Japonya ise, kendi ülkesindeki prosedürün gerektirdiği bir gecikme sonrasında, 1937'de, Montrö'yü meclisinden geçirerek resmen tanıdı.

1.14. Alman-Japon-İtalyan Anti-Komintern Paktı

1936'ya kadar her ay hatta her günü dolu geçen uluslararası takvimi, bu sefer meşgul eden konu, Sovyetlere ve komünizme karşı ortak savaş ilanıydı. Ya da bir başka deyişle, II. Dünya Savaşındaki faşist mihverin ilk tohumunu atan Japon-Alman Anti-Komintern Paktı. Uzak Doğu ve Avrupa'da liderliğe oynayan iki ülkeyi birleştiren bu paktın meydana gelmesindeki en büyük sebep, şüphesiz Sovyet Rusya idi.²⁴⁴ Avrupa'daki elini kuvvetlendirmek için 1935 senesi Mayıs ayında, önce Fransa ile daha sonra da Çeklerle *Dayanışma Antlaşması* imzalayan Rus Hükümeti, aynı senenin Temmuz ayında ise, Moskova'da düzenlenen *Komintern*

Kongresi 'nde,²⁴⁵ tüm dünyada faşizme savaş ilan etti. Böylelikle tüm faşist dünyayı kendisine düşman eden Sovyet Rusya'ya karşı harekete geçen Almanya, öncelikle Avrupa'da İtalya, Macaristan ve Avusturya gibi ülkelerle yakınlık kurduktan sonra, İspanya'yı da yanına almak için bu ülkedeki iç savaşında Franko'nun kuvvetlerine İtalyanlarla birlikte yardım etti.²⁴⁶

Almanya ve Japonya'yı yakınlaştıran diğer bir faktör ise, 1919 Versay ve 1922 Washington Antlaşmalarıyla kurulan yeni dünya düzeni içerisinde Almanya ve Japonya'ya ikinci sınıf ülke muamelesi yapılmasıydı. Yeni düzen içerisindeki pozisyonlarından memnun olmayan bu iki ülke ise, ortak bir emele sahipti. O da, dünyanın verimli topraklarının orantısız bir şekilde İngiltere, Amerika ve kısmen de Fransa tarafından paylaşıldığı mevcut sisteme son verip, kendisine daha fazla pay düşen ve dünya işlerinde daha etkin konuma sahip bir Almanya ve Japonya'nın olduğu düzen kurmaktı. Bu doğrultuda iki ülke, topraklarını genişletme yoluna girdi ve bunu gerçekleştirirken de, iç nüfusun aşırılığı ve doğal kaynakların yetersizliği gibi ortak nedenler öne sürdüler. Özde aynı yani faşist, fakat sözde Büyük Asyacılık

²⁴⁵ İlgili bkz. Muharrem Feyzi Togay, *Almanya-Japonya İttifakı*, 20 İkinciteşrin 1936, s. 2.

²⁴⁶ Bunla yetinmeyen Hitler, daha sonra, Uzak Doğu'dan Rusya'yı sıkıştırmak için harekete geçti ve Japonya ile yakınlaşmaya başladı. Japonya ile yapılacak bir ittifak, Sovyet Rusya'nın Avrupa'ya karşı rahat hareket etmesini engelleyecekti. Nitekim kurulacak müttefiklik hali, biri Uzak Doğu, diğeri Avrupa'da olan iki müttefikin, her iki kıtada da toprağı bulunan Sovyetleri, duruma göre kendi taraflarından sıkıştırması anlamına geliyordu. Moskova Hükümeti, Almanya veya Japonya ile yaşayacağı herhangi bir gerilim ortamında, ne Avrupa'daki güçlerini Uzak Doğu'ya ne de Asya'daki güçlerini Avrupa'ya gönderebilecekti, başka bir deyişle, Moskova'ya karşı manevi kuvveti artırılmış olacaktı. Muharrem Feyzi Togay, "*Almanya-Japonya İttifakı*", 16 Birinciteşrin 1936, s. 2.

ve Büyük Germen İmparatorluğu gibi farklı iki isim adı altında geliştirilen bu ideoloji, Japonya ve Almanya'yı, diğer dünya devletlerinden soyutlarken birbirine yaklaştırdı (Masaki, 1975: 163-169), (Yoichi, 1988: 9).²⁴⁷

Hitler iktidar olduktan sonra, iki ülke arasındaki ilk temas, 1935 senesinde gerçekleşti (Morley, 1974: 308). Bu görüşme, Japonya'nın Berlin Ataşesi Oshima nezdinde yapıldı ve Almanya, Japonya'ya Sovyet Rusya'ya karşı müttefiklik antlaşması teklif etti (Masaki, 1975: 36). Bu teklif, ataşe tarafından büyük bir gizlilik içerisinde, Tokyo Genelkurmayına bildirildi. İlk etapta Japon askerî erkânının bu teklife yaklaşımı gayet olumluydu. Nitekim uluslararası platformdaki son gelişmeler, Japonya'yı Almanya'ya yakınlaştırmıştı. Almanya ile yapılan anti-Sovyet antlaşması görüşmeleri, Japonya askerî erkânı tarafından büyük bir gizlilik içerisinde gerçekleştirildi. Hatta Dışişleri Bakanlığı bile müzakerelerde belli bir aşamaya gelinceye kadar haberdar edilmedi.²⁴⁸

Almanya, ataşe nezdinde girişilen olumlu görüşmelerden de cesaret alarak Japonya ile bir cephe oluşturmak için ittifak antlaşmasının gerekli ön çalışmalarını başlattı ve 1936 Temmuz ayı itibarıyla resmî tekliflerini Tokyo'ya iletti. Japon askerî

²⁴⁷ Bir başka sebep de Japonya, Mançurya'da giriştiği işgal hareketi sonrası Milletler Cemiyeti'nden çıkmış ve hemen akabinde ise, Washington Antlaşmasını feshederek uluslararası platformda iyiden iyiye yalnız kalmıştı. Buna Sovyetlerin Uzak Doğu sınırlarına askerî tahkimatta bulunması da eklenince, Japonya, hem düşmanı Avrupa yakasından zor durumda bırakacak ortağa sahip olma hem de uluslararası platformda bir müttefik edinmek için Almanya'ya yakınlaştı.

²⁴⁸ Burada bir kez daha Japon Askeri Kurmaylarının sivil yöneticileri hiçe sayarak, ihtiyari dış siyaset takip ettikleri görülmektedir (Taiheiyo Senso he no Michi 5, 1963: 19).

ve sivil yöneticilerinin de, Alman tekliflerini uygun bulması üzerine, iki ülke arasında 1936 Eylül ayı itibariyle anlaşma sağlandı. Fakat aynı dönemde Rusya ile Japonya arasında Sibiry sularındaki Japon balıkçıların avlanmasını içeren antlaşmanın uzatılması görüşmeleri yapılıyordu ve Japonya, bu müzakereleri engellememesi için mutakabatın resmiyete bindirilmesi işleminin, bundan sonraya atılmasını istedi.²⁴⁹ Bunun sonucunda da, İki ülke yetkilileri arasında yapılan görüşmeler sonrasında, 25 Kasım'da *Alman-Japon Anti-Komintern* paktına imza atıldı.²⁵⁰

Kamuoyuna bildirilen antlaşma şartlarına göre, uluslararası komünizm dünya barışı ve huzurunu tehdit eden bir yapılanma olduğu için, bu tehdide karşı iki ülke arasında istihbarat alışverişi ve gerekli savunma tedbirlerinin alınmasına karar verilmişti.²⁵¹

²⁴⁹ Rus istihbaratı, Almanya ile Japonya arasındaki bu antlaşmayı öğrendi ve imzalanmadan önce balık avlanma süresini uzatmama kararı aldı (Morley, 1974: 308-310).

²⁵⁰ Henüz imzalar atılmadan önceki müzakere sürecine dair Cumhuriyet Gazetesinde çıkan haberler şöyledir; “*Japon-Alman Andlaşması*”, 2 İkincikanun 1936, s. 3.; “*Japon-Alman Gizli Görüşmeleri ve Rusya*”, 15 İkincikanun 1936, s. 1.; “*Japon-Alman İttifakı*”, 21 İkincikanun 1936, s. 1, 6.; “*Alman-Japon İttifakı Asılsız mı?*”, 2 Şubat 1936, s. 3.; “*Alman-Japon İttifakı Doğru Mu?*”, 20 Mayıs 1936, s. 7.; “*Hitler’in Nutku Üzerine Japon Gazetelerinin Mütaleaları*”, 18 Eylül 1936, s. 3.; “*Alman-Japon Gizli Anlaşması*”, 14 Birinciteşrin 1936, s. 3.; “*Almanya-İtalya-Japonya Arasında Bir Anlaşma*”, 19 İkinciteşrin 1936, s. 3.; “*Fransa Japonya’dan Bazı Sualler Sordu*”, 23 İkinciteşrin 1936, s. 1, 3.

²⁵¹ Antlaşmanın şartlarına dair detaylı bilgi için bkz;(Spang - Wippich, 2006: 166-170). Fakat antlaşmanın gizli bir maddesi vardı. O da, her ne kadar ismen uluslararası komünizme karşı atılan bir adım olarak gösterilse de, iki ülke arasında Sovyet Rusya’ya karşı sınırları belli bir müttefiklik hali

22 İkinciteşrin tarihli Cumhuriyet Gazetesinde “*Almanya-Japonya-İtalya İttifakı*” başlığı altında verilen *Times Gazetesi* kaynaklı haberde, Almanya ile Japonya arasındaki komünizmle mücadele maksatlı yapılacak antlaşmaya, İtalya’nın, resmen olmasa da, üçüncü ülke olarak iştirak ettiği yazılıydı.²⁵² Yine aynı habere göre, yapılması öngörülen pakt, komünizm aleyhine bir beyanname ve bir de ticaret anlaşmasından ibaretti. Ticari anlaşmaya göre, Almanya, Mançukuo’dan hammadde alacak, buna karşılık silah ve mamul eşya verecekti.²⁵³

söz konusuydu. Şöyle ki, Almanya ve ya Japonya’dan herhangi birisi, Sovyet Rusya’nın saldırısına veya doğrudan tehdidine maruz kalırsa, diğer devlet Rusya’ya caydırıcı yaptırımlar uygulayacaktı (Yoichi, 1988: 26).

²⁵² Daha sonraki süreçte, Mussolinili İtalya da, Almanya’nın talebiyle anti-komitern pakta dâhil edildi. Yapılan görüşmelerden sonra, İtalya, 6 Kasım 1937’de resmen bu ikiliye katılarak beynelmilel komünizmle mücadele konusunda, Almanya ve Japonya ile birlikte hareket etme kararı aldı (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 313). Anti-komitern pakt, her ne kadar Sovyetler ve uluslararası komünizmle mücadele gibi görünse de, aslında ileride, Amerika ve İngiltere’nin başı çektiği mevcut dünya düzenini yıkmaya yönelikti. Zaten İtalya’nın bu pakta dâhil olmasındaki en büyük neden de, buydu. Başka bir deyişle, İngiltere idi. Nitekim İtalya, İngiltere’nin Çin’deki en büyük rakiplerinden biri olan Japonya ile - her ne kadar anti-komitern bir ittifak da olsa - ittifak kurarak, Akdeniz sularındaki İngiliz-İtalyan ihtilafında Londra’nın daha temkinli davranmasını sağlamayı planlıyordu. Diğer bir taraftan da, Almanya ile müttefiklik kurarak Avrupa’da daha etkin bir rol almak istiyordu (Yoichi, 1988: 29).

²⁵³ Antlaşmanın imzalanması ve sonraki sürece dair Cumhuriyet Gazetesinde çıkan haberler; “*Alman-Japon İttifakı Berlin’de İmzalandı*”, 26 İkinciteşrin 1936, s. 1,3.; “*Alman-Japon Anlaşması*”, 27 İkinciteşrin 1936, s. 1,8.; “*Berlin İttifakı Fırtına Kopardı*”, 28 İkinciteşrin 1936, s. 1,6.; “*Alman-Japon Anlaşması Karşısında Sovyetler*”, 30 İkinciteşrin 1936, s. 3.; “*Alman-Japon İtilaflı*”, 3 Birincikanun 1936, s. 7.; “*Japon-Alman İtilaflı*”, 4 Birincikanun 1936, s. 1,7.; “*Almanya Mançukuo Devletini Tanıyor*”, 13 Birincikanun 1936, s. 3.

Muharrem Feyzi Togay, *Japon-Alman Anti-Komintern Paktına* dair Cumhuriyette ele aldığı yazılarda, paktın akdinde de, diğer birçok olayda olduğu gibi Japon ordusunun rolü olduğunu ima etmekteydi.²⁵⁴ 25 İkincikanun tarihli ve “*Yeni İttifakın Doğurduğu Geginlik*” başlığıyla verilen yazısında Togay, anlaşma ile Sovyetlerin o döneme kadar Uzak Doğu’da Japonya’ya karşı izlediği toleranslı politikada değişikliğe gittiğini söylemekteydi. Buna göre, Japonya ile arasının bozulmaması adına yeri geldiğinde alttan alan Sovyet Rusya, Japonların son adımı ile Tokyo’ya karşı daha sert ve daha az müsama gösteren bir diplomasi izlemeye başlamıştı.²⁵⁵

Bu antlaşmanın hem Sovyet Rusya’nın Fransa ve Çeklerle yaptığı dayanışma antlaşmalarına karşı hem de komintern akıma karşı yapıldığını belirten Togay, zahiren olmasa da, hakikatte, İtalya, Avusturya ve Macaristan’ın da, bu paktın tarafları olduğunu iddia etmekteydi. Çünkü Avrupa’da kendi aralarında yaptıkları görüşmelerde, bu ülkeler de komünizme savaş açmıştı. Togay’a göre, 5 devletin birleşerek tek bir anlaşma altına imzalarını atmamasındaki en büyük neden ise,

²⁵⁴Togay’ın ilgili makaleleri için bkz. “*Japon Ordusu*”, 22 İkinciteşrin 1936, s. 2.; “*Almanya-Japonya İttifakı*”, 16 Birinciteşrin 1936, s. 2.

²⁵⁵ Sovyetler, bu konudaki ilk adımı da, kendi sularında avlanma hakkı olan Japon balıkçı gemilerine verilen izin süresini temdid görüşmelerinden çekilme kararını alarak attı. Sovyet Rusların bu yaptırımını hiçe sayarcasına bazı Japon balıkçılar söz konusu sularda avlanmaya devam etti. Bunun üzerine de Rus askerî gemileri Japon balıkçı teknelerini alıkoydu. Bunun yanı sıra, Sovyetler, daha da ileri giderek, Sahalin Yarımadası’nın Kuzeyindeki Japon imtiyazlı petrol bölgelerindeki çalışmalara engel oldu. Bunu, Novosibirsk ve Odessa’daki Japon konsolosluklarının kapatılması izledi (Morley, 1974: 399).

dünyanın tepkisini çekmekti.²⁵⁶

Japonya'nın eski müttefiki İngiltere'nin tepkisine de değinen Togay, 24 İkinciteşrin tarihli ve “İngiltere ve Üçler İttifakı” adlı yazısında, Japonya'nın İngilizlerin Avrupa'daki en büyük rakibi olan Almanya ile yaptığı Anti-Komintern paktın, doğrudan doğruya bu millet için bir tehdit veya tehlike olmadığını belirtmekte, fakat eskisi gibi de İngiltere'nin Japonya'ya güven duymayacağından ve onları desteklemeyeceğinden bahsetmekteydi.

Alman-Japon paktına dair, Cumhuriyet Gazetesinde yazı kaleme alan bir diğer yazar ise, Peyami Safa idi. 28 İkinciteşrin tarihli Cumhuriyet Gazetesinin 3. sayfasından verilen “Alman-Japon Anlaşması” başlıklı yazısında Safa, herkesin düşündüğü gibi, anti-komintern paktın Sovyetlere karşı yapıldığına inanmaktaydı. Çünkü Japonya ve Almanya, gerçekten komünizmin ocağını yıkmak istiyorlarsa, her şekilde Moskova ile karşı karşıya gelmek zorundaydı. Yine Safa'ya göre, bu antlaşmanın önemi, ilk defa uluslararası platformda komünizme karşı savaş açılmasıydı. Şimdiye kadar komünizmle mücadele, milletler için hep iç meseleydi. Fakat bu son gelişme ile ülkeler iç ve dış politikaları arasında muvazene kurmaya davet ediliyordu. Yani, içerideki kutuplaşmalar gibi, dışarıda da nasyonalistler bir tarafa, sosyalist ve komünistler diğer tarafa ayrımı yapılıyordu.²⁵⁷ 9 Birincikanunda

²⁵⁶ Togay'ın ilgili yazıları için bkz. “Japonya-Almanya İttifakı” 28 İkinciteşrin 1936, s. 2.; “Japonya-İtalya Anlaşması”, 1 Birincikanun 1936, s. 2.

²⁵⁷ Peyami Safa'nın anti-komünist paktın yapılış nedenine dair üzerinde durduğu olasılıklardan birisi de, hem Japonya'nın hem de Almanya'nın emperyalist politikalarına bir kılıf uydurmak istemeleriydi. Safa'nın ilgili yazısında, Avrupa'da Almanların ve Uzak Doğu'da ise Japonların, hegemonya

nl İngiliz siyasetçi Winston Churchill'in kaleminden çıkan “*Fırsat ıktı*” makalesinde de, aynı Şeyden bahsediliyordu. Safa'nın olasılık olarak gördüğü, iki ülkenin yayılmacı ve askerî ihtiraslarına anti-komünizm adı altında meşruluk kazandırma çabasını, Churchill hakikat olarak ele alıyordu. İngiliz siyaset adamına göre:

*“Kürenin iki ucunda bulunan Almanya ve
Japonya'nın hedefi ve akıbeti, ancak milli
siyasetlerine yarayabilecek olan bir itilaf akdi için,
komünizmi bahane etmektir.”*

Japon-Alman anti-komintern paktı, Rusya'ya karşı yapılan askerî ittifaktan başka bir Şey değildi. Moskova'nın bu faşist blok oluŐumuna karşı atması gereken adıma da değinen tecrübeli siyasetçi:

*“..Stalin ordu Őeflerinin ve harici siyaseti idare eden ricalin
muaveneti ile kominterni dağıtmalı ve yok etmelidir. Avrupa'ya
sadece milli istiklalini muhafaza etmek gayesini taşıyan kuvvetle
müsellah bir Sovyet Sosyalist devlet manzarası göstermelidir.*

*Sovyet Rusya, bu tavrı takındığı takdirde, sulh isteyen ve Rus
milleti ile iyi münasebetler idame etmek isteyen bütün milletlere
hakiki bir inŐirah ve sükun bahŐetmiŐ, beynelmilel gerginliği son*

ihtiraslarını örtmek için gizli amaçlarının yüzüne, insani bir fikir maskesi takmak isteyebileceklerinden bahsedilmekteydi

*derece azaltmış ve kendisi için istediği emniyeti de elde etmiş
olacaktır...”*

önerisini getirmekteydi.

Sonuç itibariyle, Japonya ile Almanya arasındaki bu antlaşma, Kaizer’in ülkesinde olumlu karşılanırken, Japonya’da sivil Siyasî yönetici ve iş adamlarının eleştirilerine maruz kaldı. Bu kesime göre, Japonya, Almanya ile Anti-Komintern Pakta imza atarak, hem Rusya ve İngiltere’nin nefretini kazanacak hem de askerî yöneticilerin iç siyasete hâkimiyeti bir kat daha artacaktı (Morley, 1974: 311).

II. BÖLÜM

1937-1939 ARASI SİYASİ VE ASKERİ KONULAR

2. 1. Japonlar İyi Askerden Daha Ziyade İyi Cengâverdir

Meiji döneminde kurduğu çağdaş ordu ile önce 1895'te Çin'i, ardından da 1905'te Çarlık Rusya'sını deviren Japonlar, 1930'lu yılların başından itibaren ise, tüm Uzak Doğu'yu beyazlardan arındırarak kendi tahakkümü altına almaya çalıştıkları Doğu Asya savaşında zaferden zafere koşmaktaydı.

Cumhuriyet Gazetesi de, bu kadar kısa sürede kazandığı zaferlerle uluslararası bir ün kazanan Japon ordusunu, zaman zaman sütunlarına taşımış ve çeşitli yerli ve yabancı yazarların Japon ordusu üzerine kaleme aldığı makaleleri yayımlamıştır. Bunlar arasında Japon ordusu hakkında en çok yazan ise, Abidin Daver'dir.²⁵⁸ Yazar, 29 Birincikanun 1937 tarihli yazısında,²⁵⁹ Japon askerlerinin zor koşullardaki dayanıklılığından bahsetmekte ve “*Japon askerî hayret edilecek kadar kanaatkardır, yarım kilo pirinç ve birkaç patatesle geçinirler.*” demektedir. Aynı makalede Japon askerlerinin ne kadar sıkı bir eğitiminden geçirildiğine dair şu örnek veriliyor :

²⁵⁸ Daver, yazılarının çoğunu, batı kaynaklı süreli yayımlara, Uzak Doğu'daki savaşa dair gözlemler yapan Avrupalı savaş muhabirlerinin yazmış olduğu makalelere dayandırmaktaydı.

²⁵⁹ “*Japon Askerinin Yürüyüş Kudreti Çok Yüksek*”, s. 7.

“Japon askerinin yürüyüş kudret ve mukavemeti cidden şaşılabak bir şeydir. Esasen bu mukavemet, Japon kumandanlığının medarı iftarıdır. Kumandanlık erlerin daima mükemmel bir yürüyüş formunda olmalarına dikkat eder. Bunun içinde Japon ordusunda kunduralara fevkalade itina edilir. Her alayın kendi hususi kunduracı atölyesi vardır. Her erin kundurası ölçü üzerine yapılır ve askerın ayağında iken kunduralara daimi bir dikkat gösterilerek ayakları vurmaması temin olunur. Muvazzaflık dönemi müddetini bitirmek üzere olan askerleri uzun yürüyüşlere alıştırmak için bunlara hususi bir idman devresi geçirtilir. Alay, sık sık ve gece gündüz tam teçhizatla 30-35 kilometrelik yürüyüşler yapar. Senenin sonunda bu antreman devresi, büyük manevralarda yapılan 150 kilometrelik bir yürüyüşle kapanır. Manevralardaki 150 kilometrelik yürüyüş, üç gün sıra ile ve günde 50 kilometre yürümek sureti ile yapılır.”

Daver, 30 Birincikanun 1937 tarihli diğer bir yazısında²⁶⁰ ise, Japon askerinin zayıf tarafları adı altında şunlardan bahsetmekteydi:

²⁶⁰ “Japonlar İyi Askerden Ziyade İyi Cengaverdir”, s. 5. Abidin Daver’in Japon ordusu ile ilgili 2 tane daha makalesi yayımlanmıştır. Bunlar sırasıyla, “Japonya İcabında 12 Milyon Asker Çıkarabilir”, 24 Temmuz 1937, s. 7.; “Japonya ile Çin’in Deniz Kuvvetlerine Bir Bakış”, 20 Ağustos 1937, s. 5. Başlıklarından da anlaşılacağı gibi, ilki Japonya’nın bir savaş halinde sahip olduğu er potansiyeline dair detaylı bilgi vermekte, diğeri ise, Japon Donanmasını düşmanı Çin Donanması ile mukayese etmekteydi.

“Japon eri, muhakkak ki vahşiyane bir cesaretle döğüşen bir cengaverdir ve işte mesele buradadır. Japon eri asker olmaktan ziyade cengaverdir, yani hakim meziyeti disiplin değil şecaattir. Japon askerinde, Avrupa ordularına muharebede sarsılmaz bir birlik ve ahenk veren sınırları çelikleştiren disiplin ruhu yoktur. Japon eri, bir hamlede sınırlarına hâkimiyeti kaybederek göğüs göğüse ve boğaz boğaza boğuşmanın verdiği sarhoşluğa büyük bir hırsla dalar. Korku naralar atarak ve silahlarını sallayarak düşmana saldırır “müthiş cengaver” rolü oynamak ister.

“...Japon ordusu bugün hala meşhur Rus Generali Suvarof’un şu nazariyesini takip etmektedir: “Kurşun deli, süngü akıllıdır.

Bu sönmez muharebe hırsı yüzünden Japon askerî, iyi nişancı değildir ve cengaverin heyecanından hissesini almak isteyen topçu bile toplarını birinci hatta kadar sürer ve adeta namlusunu düşmanın şakağına dayamak ister gibi pek kısa mesafeden atışlar yapar. Böylece Japon ordusunda top, Avrupa ordusundaki tankın rolünü oynar ve yardımcı refakat silahı olmaktan çıkarak bir yarma vasıtası vazifesini görür. Elimde iddiamın doğruluğunu gösterecek dikkate değer bir delil vardır: Şimali Çin’deki muharebelerde Japon topçusu, Japon piyadesi kadar ağır zayıata uğramıştır...”

Japon askerlerinin kusurundan bahseden sadece Daver değildir, Selim Sırrı Tarcan da, 12 Nisan 1937 tarihli “*Japon Ordusu*” başlıklı makalesinde,²⁶¹ Japon askerlere ve Japonya’nın askerî güçlerine dair verdiği detaylı bilgilerin yanı sıra, sahip oldukları zaafılardan da bahsetmekteydi:

“Japon askerleri çok sabırlı, çok mütehammil ve çok cesurdur. Yalnız bir kusurları vardır, kendi kendilerine iş göremezler Efradda şahsi teşebbüs hissi noksandır. Aldıkları emri hayatı pahasına dahi olsa, tereddüdsüz yaparlar ve her asker harpte ölenlerin (kami), yani vatani koruyucu ruhlar sırasına geçtiğine inanır. Bütün gösterdikleri harikulade cesaret ve feragat, bu itikada bağlıdır.”

Aynı yazısında Tarcan, Japon askerînin sahip olduğu ve Budizm kaynaklı dini prensipler ile samuray disiplinin harmanlanmasından meydana gelen askerî maneviyatından da bahsetmekte ve şöyle demektedir:

“...Her Japonyalı Japon ordusunun dünyada bir misli bulunmadığına iman etmiştir. Japonlar vatan yolunda ölenlere yaşamakta gaye olan en yüksek mertebeye ermiş nazarı ile bakarlar. Bir muharebede vurulanın –yarası ağır bile olsa-, düşmana diri diri teslim olması en büyük ayıp sayılır.”

²⁶¹ Selim Sırrı Tarcan, makaleyi yazarken dönemin Tokyo Büyükelçisi Hüsrev Gerede’nin göndermiş olduğu malzemeden ve Avrupa’daki bazı eserlerden faydalandığını belirtmektedir.

Tarcan, 1904-05 Rus-Japon savaşıyla ilgili olarak da;

“Rus-Japon Muharebesi sırasında ben de genç bir zabıttım. Her kanı kaynayan delikanlı gibi gazetelerde merakla bu harbin bütün safahatını takip ediyordum ve gerek ordusunda gerek donanmasındaki askerlerin denizlerde ve karada gösterdikleri fedakarlıklara hayran oluyordum.”

2.2. Dâhili Buhran

1937 senesi, Japonya’da kabine krizi ile başladı. Sorun, 26 Şubat Darbesi’ndeki ile aynı, yani asker ve sivil yöneticilerin fikir ihtilafı. Bu sefer aynı zıtlaşmaya kurban giden, Hirota Hükümeti idi. Yeni iç kriz, Tokyo Parlamentosu’ndaki muhaliflerin yani sermayeder ve sivil politikacıların fevkalade ordu bütçesine karşı şiddetle muhalefet göstermesi üzerine çıktı. Nitekim iktisatçılar olarak da tanımlayabileceğimiz muhalif grup, Japonya’nın sınai ve iktisadi kuvveti ile tüm Asya’ya hakim olabileceğini düşünmekte iken, askerler devlet sermayesinin büyük bölümünü orduya tahsis ederek savaş yoluyla büyük bir Japonya yaratmak istiyorlardı. Bu noktada askerleri ağır bir dille eleştirmekten çekinmeyen siviller, dönemin kabinesindeki Savaş Bakanı ve askerî kesimle yaşadıkları tartışmalar sonucu, krize neden oldu. Savaş Bakanı istifasını sundu ve bunun üzerine tüm kabine çekilmek zorunda kaldı.²⁶² Savaş Bakansız bir hükümetin devamı mümkün

²⁶² Muharrem Feyzi Togay, “Japon Ordusu ve Yeni Buhran”, 28 İkincikanun 1937, s. 2.; “Yeni Japonya Kabinesi”, 18 Şubat 1937, s. 2.

olmadığı için, Hirota Kabinesi, resmen 23 Ocak tarihinde görevi bıraktı (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 310).²⁶³

Yeni kabineyi kurma görevi İmparator tarafından General Hayashi'ye verildi. General Hayashi, Japon askerlerinin arasında sempatisi olan bir kişiydi. Onun düşünceleri ile askeri kurmayları birbiri ile örtüşmekteydi. Her ikisi daha da genişleme taraftarıydı ve bunu yapmanın da bütçenin büyük bir çoğunluğunu orduya ayırmaktan geçtiğini düşünmekteydiler. General Hayashi, aynı zamanda Japonya'nın Asya Anakarasındaki askerî harekâtlarında da önemli roller üstlenen başarılı bir kumandandı.²⁶⁴ Kendisine verilen görevi kabul eden Hayashi, Japon Genelkurmayının da onayını alarak 2 Şubat'ta yeni kabineyi kurdu.²⁶⁵ Yeni kabinenin kurulması, istila isteyen ordunun azim ve iradesinin, Japonya'da partilerin

²⁶³ Hirota ve kabinesi istifa eder etmez, yerine General Ugaki Kazushige'nin getirilmesi tavsiye edildi. Fakat Japon Ordusu bu isme sıcak bakmıyordu. Çünkü Ugaki, askerler arasında ılımlı görüşleri ve sanayicilere yakınlığı ile bilinen bir generaldi ve savaşı isteyen arkadaşlarının itimadsızlığını celbediyordu. Ugaki'nin yeni kabineyi kurması yolundaki girişim, Japon Genelkurmayı tarafından yeni kabineye Savaş Bakanı gösterilmemesi üzerine başarısızlıkla sonuçlandı.

²⁶⁴ Muharrem Feyzi Togay, "Japon Kabinesi", 1 Şubat 1937, s. 2.

²⁶⁵ General Hayashi Başkanlığında kurulan yeni Japon Hükümetine dair Cumhuriyet Gazetesinde çıkan haberlere bkz. "Japonya'da Kabine Buhranı Bitti", 2 Şubat 1937, s. 1,3.; "Yeni Japon Kabinesi İyi Karşılandı", 3 Şubat 1937, s. 7.; "Yeni Japon Kabinesi Çalışmaya Başladı", 4 Şubat 1937, s. 7.; "Yeni Japon Kabinesi Diyet Meclisini Tayin Etti", 5 Şubat 1937, s. 3.; "Yeni Japon Kabinesinin Programı", 7 Şubat 1937, s. 3.; "Yeni Japon Başvekilinin Beyanatı", 8 Şubat 1937, s. 3.; "Japon İmparatoru ve Yeni Hükümet", 9 Şubat 1937, s. 3.; "Yeni Japon Kabinesinin Harbiye Nazırı Çekildi.", 10 Şubat 1937, s. 3.; "Japon Kabinesi Bütçeyi Artırdı", 13 Şubat 1937, s. 3.; "Yeni Japon Başvekili Siyasetini İzah Etti", 16 Şubat 1937, s. 3.

ve sanayi-ticaret erbabının arzularına yenildiğini, başka bir deyişle ordunun sivil yöneticiler üzerindeki baskınlığını bir kez daha gösterdi.²⁶⁶

Japon Meclisinin dağılması ve seçim kararı alınması ile ilgili Togay, bir yazı kaleme almıştır. 9 Nisan tarihli Cumhuriyet Gazetesinin ikinci sayfasından yayımlanan “*Japonlar ve Sovyetler*” adlı bu yazısında, Japon askerî kurmaylarının önümüzdeki seçimlere dair beklentilerini ele almaktaydı. Özetle şöyledir:

“...Yeni kurulacak kabinenin milliyetperver ve ordunun bütün isteklerini yerine getirecek nitelikte olmasına çalışılacaktır. Şimdiye kadar birkaç hükümet değişikliğine sebebiyet veren askerî taleplerini karşılamak için gerekirse sırf milliyetperverlerden oluşan bir parti kurulacak ve seçimleri kazanması sağlanacaktır. Eğer bunda başarılı olunamazsa, İtalya ve Almanya gibi

²⁶⁶ General Hayashi Başkanlığındaki yeni hükümet, ordunun taleplerini yerine getirmek için hızla çalışmaya başladı. Öncelikle Japon bütçesinin yarısına yakını askerî masraflara ayırdı. Daha önceki hükümetin istifa nedenlerinden birisi de olan bu tahsisat işi, böylece yeni bir krize sebebiyet vermeden halledilmiş oldu. Fakat bu sefer de Japon ordu kurmaylarının başka istekleri ortaya çıktı. Bunlar, özellikle ordunun belkemiği köylüyü rahatlatacak iktisadi ıslahatlar ile bir harp vukuunda memleketin tüm sanayi ve istihsal vasıtalarının devletleştirilmesi için kanun çıkarılmasıydı. İktisatçılar, Hirota Hükümeti Döneminde de olduğu gibi, muhalefet etti ve General Hayashi ve Hükümetine ordunun taleplerinin karşılanmaması yönünde baskılarda bulundu. Bunun üzerine de, Başvekil General Hayashi, Japon parlamentosunu dağıtma kararı aldı ve İmparatora bu yönde müracatta bulundu. İmparator Showa da, bunu kabul etti ve erken seçime gidildi. “*Japon Meclisi Feshedildi*”, 1 Nisan 1937, s. 3.; Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya’da Kabine ve Parlamento*”, 3 Nisan 1937, s. 2.

parlamenterizmden vazgeçilip, mutlak otoriteye geçilecektir. Sonuç olarak, er ya da geç, Japonya’da Siyasî hayat tamamiyle askerlerin eline geçeceğ e benziyor.”

Meclis dağıtıldıktan yaklaşık bir ay kadar sonra genel seçimler yapıldı. Seçim sonuçları askerlerin ve Hayashi Hükümetinin beklediğ i gibi çıkmadı ve Minseito ve Seiyukai gibi sermayedarların desteklediğ i ve hükümete muhalif partiler, kesin bir zafer kazandı. Sonuçlar, aynı zamanda, Japon halkının ordunun yürüttüğ ü dış siyaseti onaylamadığ ını ve barış yanlısı olduğunu gösterdi.²⁶⁷

Alınan hezimete rağmen Hayashi Hükümeti hemen istifa etmedi. Zaten son seçimler parlamentodaki partiler arası mebus sayılarında büyük değ iş ikliklere de neden olmamış tı. İmparator Showa, seçim sonuçlarının iç siyasette çok büyük değ iş ikliklere neden olmadığını düşünerek, General Hayashi ve kabinesinin görevde kalmasını istedi. İmparatorun emri ile görevde kalan Hayashi Hükümeti, bir müddet daha ordunun talepleri doğrultusunda hareket etti ve ne parlamentodaki partilere ne de büyük patronlara sormaksızın bu istekleri tatbika koydu. Buna daha fazla dayanamayan ve son seçimlerde ezici üstünlük elde eden iki büyük parti *Seiyukai* ve *Minseito* siyasî partileri ise birleş ti ve kabine üzerindeki baskılarını artırdı.²⁶⁸

²⁶⁷ Japonya’daki seçimlerle ilgili haberlere bkz. “*Japonya’da İntihabata Hazırlık*”, 14 Nisan 1937, s. 5.; “*Japonya’da İntihabat*”, 2 Mayıs 1937, s. 7.; “*Japonya’da Seçimi Hükümete Muhalif Partiler Kazandı*”, 3 Mayıs 1937, s. 3.; “*Japon Halkı Dâhil ve Hariçte Sulh İstiyor*”, 4 Mayıs 1937, s. 3.; “*Japonya’nın Vaziyeti*”, 5 Mayıs 1937, s. 3.

²⁶⁸ İlgili haber bkz. “*Japon Kabinesi Çekildi*”, 1 Haziran 1937, s. 6.

Bunun üzerine Hayashi, daha fazla dayanamayarak, 31 Mayıs'ta istifa etti.²⁶⁹

Boşalan iktidar koltuğuna İmparator, Ayan Meclisi Reisi Prens Konoe'yi getirdi.²⁷⁰ Daha önce de kendisine kabineyi kurma görevi verilen fakat reddeden Konoe, bu kez görevi kabul etti ve kendi hükümetini kurdu. Her ne kadar milliyetçi ve tüm güçlerin toplandığı bir kabine Japonya adına sevindirici ve güçlü bir gelişme olsa da, tüm dünya adına tehlikeli bir geleceğin habercisiydi.²⁷¹

2. 3. İç Siyasetin Muhassalası Dış Politika: Shanghai ve Nanking Şehirlerinin İşgali

Görüldüğü gibi Japonya'da iç siyasette üst üste gelen buhranlar sonrasında, nihayet, asker ve sivil idarecilerin onayını alan Konoe Hükümeti iktidar olmuştu. Ülke içinde uzun süredir birbirine muhalif olan iktisatçı ve asker kesimi uzlaştırmak, her iki kesime de hitap eden uyumlu ve tamamen milliyetçi bir kabine kuran Prens

²⁶⁹ İlgili yazılar için bkz. Muharrem Feyzi Togay, “Japonya’da Partiler ve Hükümet”, 6 Mayıs 1937, s. 2.; “Japonya’nın Yeni Politikası”, 28 Mayıs 1937, s. 2.

²⁷⁰ İlgili haber bkz. “Yeni Japon Kabinesi Kuruluyor”, 2 Haziran 1937, s. 3.

²⁷¹ Prens Konoe’nin Başkanlığında kurulan yeni hükümet, ordu ile siyasî parti arasındaki ihtilafı durumu halletme konusunda başarılı olmuştur denilebilir. Nitekim yeni kabine, büyük ve uzun savaşa ve fevkalade teşebbüslere Japonya’yı hazırlamak için sol dışında, diğer bütün partilerin kendi idaresindeki kabineye katılmasını sağlamıştır. İlk kez tüm partilerden oluşan karma bir milliyetçi kabine meydana getiren Konoe, dışişlerde ordu, donanma ve diplomatların kafasını rahat tutmayı amaçlıyordu. Birbirine muhalif güçlerin şimdi bir amaç için tek yumruk haline gelmesini, Konoe’nin uzlaşmacı ve birleştirici özelliğe sahip şahsına bağlarsak herhalde yanılmış olmayız. Muharrem Feyzi Togay, “Japonya’da Milli Kabine”, 7 Haziran 1937, s. 2.

Konoe, böylelikle dış politikada Japonya'nın rahat hareket etmesini ve tüm dikkat ve gücünü Çin ve kısmen de Rusya üzerine odaklamasını sağladı.²⁷²

Bir devletin kuvveti, arazisinin genişliğine ve nüfusunun çokluğuna göre değil, savaşa dayanacak sanayi ve üretim gücüne, bunları besleyecek hammadde kaynaklarına göre hesap edilmekteydi. Dolayısıyla petrol, kömür, demir, pamuk, yün, kauçuk gibi maddelerden yoksun Japonya, eksikliklerini, bu kaynaklara sahip bölgeleri, yani Kuzey Çin'i ele geçirerek gidermek amacındaydı.²⁷³ 7 Temmuz 1937

²⁷² Milliyetçi Konoe Hükümeti yönetimindeki Japonya, hiç vakit kaybetmeden her fırsatta dile getirdiği Asya'da yeni düzeni kurma adına çalışmalara başladı. Bundaki ilk adımı da, dışarıda Sovyet merkezli politikasını Çin üzerine yoğunlaştırma kararı alarak attı. Bu politika değişikliğinde, diğer ülkelerin Japon mallarına koyduğu ağır gümrük vergileri, uzun süredir Asya karasında girişilen askerî harekâtın Japonya'nın kaynaklarını tüketmeye başlaması ve bunun sonucunda da halk üzerine binen ağır mali yükler önemli rol oynamaktaydı. Askerî bir harekât içerisinde olduğu zengin Kuzey Çin topraklarının işgalini tamamen eline geçirmek isteyen Japonya, hammadde ve pazar ihtiyacını bu yolla gidererek Japon ekonomisini rahatlatmak amacındaydı (Eguchi, 1993: 285-286). Başarması halinde, aynı zamanda Rusya'nın karşısına kuvvetli bir Japonya çıkarabilir ve Sibirya üzerindeki emellerini gerçekleştirebilirdi. Muharrem Feyzi Togay, "*Japonya ve Büyük Okyanus*", 3 Mart 1937, s. 2.

²⁷³ 1934 senesinden beri bölgedeki gerek askerî gerekse de siyasî faaliyetlerini artıran Japonya, Çin Milli Hükümeti yerine mahalli idare yöneticilerini kendine muhatap kabul ediyordu. Yerel yöneticilerle yaptığı antlaşmalarla bölgede önemli imtiyazlar kazanan Japonlar, yeni milliyetçi hükümetle birlikte bölgede özellikle askerî alanda, daha da faal olmaya kararlıydı. Zaten içeride yaşanan onca siyasî sıkıntı da, dışarıya ve bilhassa da Asya anakarasındaki harekâta daha çok konsantre olmak ve uygun kabineyi kurmak içindi. Nitekim Konoe Hükümeti ile bu hedefe ulaşılmıştı. Şimdi tüm dikkatler, Japonya'nın Asya anakarasında bundan sonra izleyeceği politikaya odaklandı. Japonya'nın önünde iki alternatif vardı. Ya şiddetle tüm Çin'i ele geçirmeye çalışmak ya da daha önce

tarihinde, gece saat 10: 40 sıralarında, Pekin'den yaklaşık 13 kilometre uzaklıkta bulunan Marko Polo Köprüsü - Çince'de Lukouchiao denmektedir - mevkiinde talimde bulunan Japon askerlerinin²⁷⁴ üzerine, nerden geldiği bilinmeyen bir noktadan ateş açıldı (Yasuichi, 2002: 103). Bunun üzerine, aynı bölgede bulunan Çinli kuvvetlerle Japon askerler arasında çatışma başladı.²⁷⁵ İşte bu kurşunlar, toplamda 8 sene sürecek savaşın tetikleyicisi oldu. Hâlâ daha kim ya da kimler tarafından atıldığı bilinmeyen bu meçhul kurşunlar, Çin ve Japon yetkililerinin birbirini suçlamasına neden oldu.²⁷⁶ Bu olaydan, 3 gün sonra bölgede, iki taraf güçleri arasında yeni bir çatışma patlak verdi. Zaman zaman Çinli ve Japon askerler arasında bu çatışmalar tekrarlandı. Bu olay, 9 Temmuz tarihli Cumhuriyet Gazetesine şöyle yansdı:

*“Pekin’in 20 mil garbında, Çin ve Japon kıtaaları
arasında, bu sabah saat 4: 30’da, şiddetli bir muharebe
olmuştur. Muharebe saat 9: 30’a kadar devam etmiştir.*

birkaç kez denediği gibi diyalog yoluyla Çin ile uzlaşmaya varmak. Fakat şimdiye kadarki her diyalog girişiminde Japonya, Çin’den kabul edilmesi güç ayrıcalıklar istemişti. Buna iç siyasette kurulan yeni hükümetin milliyetçi kimliği de eklenince, Japonya’nın savaş yoluyla Asya’daki emellerine ulaşacağı herkesin ortak tahminiydi. Muharrem Feyzi Togay, “Japonya’nın Takip Ettiği Genişleme Siyaseti”, 1 Mart 1937, s. 2. “Şimali Çin Muhtariyeti”, 25 Temmuz 1937, s. 2.

²⁷⁴ 1901 Boxer Protokolüyle bölgede bulunma hakkı olan askerlerdir.

²⁷⁵ Bu olaya, İngilizce kaynaklarda, “Marko Polo Köprüsü Olayı”; Japonca kaynaklarda ise, “Rokokyo Olayı” denmektedir.

²⁷⁶ Japonlara göre, General Sung Che-yuan’nun ordularına mensup 37. bölük, bölgedeki Japon askerlerine ansızın ateş açmış, Japonlar da kendilerini savunmak için karşılık vermişlerdir. Çinlilere göre ise, Japonlar, Marko Polo Köprüsüne yakın Wanping Şehrine girmek için, bahane uydurma için, bölgedeki Çinlilere ateş açmışlardır (Borg, 1964: 276).

*Japonlar Marco Polo Köprüsü civarında etrafı duvarla çevrili bir kasabayı bombardıman etmişlerdir. Sivil ahaliden ve kasabadaki garnizon efradından pek çok kişi ölmüştür. Tüfek, mitralyöz ve topçu ateşleri Pekin'den sarahatle işitilmiştir. Musademe gece talimleri yapan Japon kıtaaları ile kasabadaki Çin garnizonu efradı arasında husule gelen temas neticesinde vukua gelmiştir. Japon sefaretinin muhafızları, Japon müfrezelerini takviye etmeye gitmişlerdir.*²⁷⁷

Aynı olayla ilgili Cumhuriyet Gazetesi yazarları arasında yazı kaleme alan birisi yoktur. Bunun nedeninin, Marko Polo Köprüsü olayının, 1931 senesindeki Mançurya Olayı'ndan beri bölgede vuku bulan ve artık alışıl gelmiş vakalardan biri olarak kabul edilmiş olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bir başka deyişle, sığağı sığağına bu olayın önemi anlaşılamamış olmalıdır.²⁷⁸

İlk kıvılcımın hemen ardından Japonlar, bölgeye destek güçler göndererek Pekin'e doğru ilerlemeye başladı.²⁷⁹ Yerel yöneticilerle yapılan eşzamanlı

²⁷⁷ Gazetenin 1. ve 3. sayfalarından “*Pekin Civarında Japon ve Çin Harbi Gene Başladı*” başlığı altında verilmiştir.

²⁷⁸ Bu yargıya varmamızın sebebi, ilerleyen aylarda Çin-Japon ihtilafı ile ilgili yazı kaleme alan yazarların, aynı olayı mevcut Çin-Japon savaşının başlangıcı olarak göstermiş olmasıdır.

²⁷⁹ İlgili haberler; “*Çin-Japon Harbi*”, 16 Temmuz 1937, s. 1.; “*Çin-Japon İhtilafı*”, 17 Temmuz 1937, s. 3.; “*Uzak Şark'ta Vaziyet Vehamet Kesbediyor*”, 19 Temmuz 1937, s. 1,3.; “*Uzak Şark'ta Harp Başladı*”, 20 Temmuz 1937, s. 1,7.; “*Çin-Japon İhtilafı*”, 24 Temmuz 1937, s. 3.

müzakerelerde, önemli bir yol katedilmesine rağmen,²⁸⁰ Japon askerî yetkililer, harekâta son verme niyetinde değillerdiler. Düşman kuvvetleri karşısında tutunamayan Çinli Kuvvetler ise, hızla güneye doğru çekilmeye başladılar. Bunun üzerine Çinli kuvvetleri takiben güneye yani, Pekin-Tientsin Bölgesine inen Japon askerleri 29 Temmuz’a kadar bütün bölgeyi çok da fazla bir direnişle karşılaşmadan işgal etti. (Tetsuo, 1985: 134). Mançu Hanedanlığının kontrolündeki Çin’e asırlarca başkentlik yapmış Pekin artık, Japonya’nın işgali altındaydı.²⁸¹ Pekin’in düşmesi, 30 Temmuz tarihli Cumhuriyet Gazetesinin sayfalarına, Şanghay kaynaklı “Japonlar Pekin’e Girdiler” başlıklı haber ile şöyle yansdı:²⁸²

*“Nanking’de, iyi malumat almakta olan bir menbadan
bildirildiğine göre, 29’uncu Çin ordusu, saat 8’de Pekin’i*

²⁸⁰ Japonya, 11 Temmuz itibariyle, Kuzey Çin’deki yerel yöneticilere yeni taleplerde bulundu. Bunlar arasında, *Marko Polo Köprüsü Olayı*’nın sorumlularının yakalanması, aynı bölgenin Çinli askerlerden arındırılması ve anti-Japon propagandası ve komünist yanlısı faaliyetlere derhal son verilmesi gibi, daha önceki anlaşmalarda da söz konusu olan istekler vardı. Kuzey Çin’deki yerel yöneticilerle yapılan görüşmelerin olumlu geçmesi sonucu, taraflar arasında Japonya’nın talepleri doğrultusunda anlaşma imzalandı. Fakat Nanking Hükümeti, bu anlaşmayı tanımayacağını ilan etti (Borg, 1964: 277-278).

²⁸¹ Japonya, *Pekin-Tientsin Bölgesini* işgal etmeden önce, bölgedeki Japon kuvvetlerini Mançurya ve Kore’deki Japon askerleri ile takviye etti. Bu kuvvetlere Tokyo’dan herhangi bir takviye güç gönderilmemiştir (Borg, 1964: 279).

²⁸² Gazetenin 1. ve 3. sayfalarından verilmiştir. İlgili diğer haberler için bkz. “*Japon Harp Tayyareleri Pekin’e Bomba Attı*”, 14 Temmuz 1937, s. 5.; “*Uzak Şark’ta Muharebe Şiddetlendi*”, 27 Temmuz 1937, s. 1, 5.; “*Pekin Sokaklarında Muharebeler Oluyor*”, 28 Temmuz 1937, s. 1, 7.; “*Pekin Tekrar Bombardıman Edildi, Harp Şiddetleniyor*”, 29 Temmuz 1937, s. 1, 7.

tahliye etmiştir. Japon kıtaatı, biraz sonra Pekin'e girmiştir.
Telgraf ve telefon muharebatının inkıtaı dolayısıyla, şehrin
etrafı alakası kesilmiştir.”

Pekin ve civarında gerçekleştirilen son askerî manevralar üzerine farklı tarihlerde çeşitli yazılar kaleme alan Togay,²⁸³ Kuzey Çin'deki bütün bu hadiselerin amacının, Japonya'nın ileride Sovyetlere karşı yapmayı düşündüğü savaşa hazırlık olduğunu iddia etmekteydi.²⁸⁴

Kuzey Çin'deki savaş, kısa sürede Shanghai'a da sıçradı ve önce bölgedeki Çinli barış koruma müfrezesi ile Japon deniz kuvvetlerine ait kara kuvvetleri arasında küçük çaplı musademeler şeklinde gelişti. Taraflar arasındaki ilk büyük çatışma ise, Temmuz ayının sonlarına doğru meydana geldi. Neyse ki bu anlaşmazlık, bölgedeki iki ülke yetkililerince yapılan görüşmeler sonucu tatlıya bağlandı. Fakat Kuzey Çin'deki savaş halinin, yakında Shanghai'a da yayılacağından şüphesi olmayan Çinli halk, ya güneye doğru kaçıyor ya da yabancı devletlerin kontrolündeki imtiyazlı

²⁸³ “Çin-Japon İhtilafı”, 23 Temmuz 1937, s. 2.; “Japonya-Çin”, 6 Ağustos 1937, s. 2.

²⁸⁴ Söz konusu yazılara göre, Japonya, Kuzey Çin'de mevcut Çin kuvvetlerini, Pekin'in batı ve güneyine ittikten sonra, kendi işgal kuvvetlerini artıracak ve bölgedeki mevkiini muhtemel bir Rus savaşı için sağlamlaştırmış olacaktı. Çünkü Kuzey Çin, Japonların ileride Ruslara karşı yapmayı düşündüğü büyük harekâta, ordusunun güney tarafına, yani arkasına düşüyordu. Bu maksatla, bölgeyi kontrolü altına alarak arkasını sağlama almak istiyordu. Hatta Togay, daha da iddialı konuşarak, Japonya'nın hedefine ulaştıktan sonra, - şayet Çinliler tarafından herhangi bir saldırıya kalkışılmazsa -, Çin'deki harekâtını sonlandıracağını ve bir an evvel Rusya ile yapmayı planladığı savaşa yöneleceğini ileri sürmekteydi.

bölgelere sığınıyordu. Nitekim beklenen oldu ve 9 Ağustos'ta Japon deniz kuvvetlerine mensup iki Japon askerî, Çinlilerce öldürüldü. Böylece, yaklaşık 3 ay sürecek ve tarihe “*İkinci Shanghai Vakası*” olarak geçen bölgesel savaş başlamış oldu. Hem Japonya hem de Çin, Shanghai'daki güçlerini acilen takviye ettiler ve Kasım ayına kadar, bölgede iki ülke askerleri arasında çok kanlı çatışmalar gerçekleşti (Hatano-Tobe 2006: 89).²⁸⁵

Cumhuriyet Gazetesi, Shanghai'a sıçrayan savaş halini, okuyucularına, “*Japonya'nın seferberlik İlan Etmesi Muhtemel – Dün Shanghai'da da Muharebe Başladı* – “ başlığı altında, 14 Ağustos'ta duyurdu. Shanghai kaynaklı bu haberde;

“Sabahleyin beynelmilel imtiyazlı muntıkanın şimal kısmında, üç veya dört noktada ufak tefek müsademeler oldu, ancak külli kuvvetlerde bir hareket görülmedi. Musademe, mitralyözle müsellaah bir Çin karakolu ile bir avuç Japonyalı arasında vukua gelmiştir. Her iki taraf, ateşin hasım tarafından açılmış olduğunu iddia etmekte ve Japonlar, mitralyözü iskat etmiş olduklarını ilave

²⁸⁵ Japonya'nın, 40.000'in üstünde, Çin ise, 330.000'in üstünde ölü ve yaralı verdiği söylenmektedir (Toshiya, 2007: 91). Shanghai'daki savaş, binlerce sivil ve askerînin ölmesi ve daha fazlasının da yaralanmasına neden oldu. Bu insanlık trajedisinde, Japonlar kadar, Çinlilerin de payı vardı. Nitekim acemi Çinli pilotlar, düşman hedeflerini vurmak yerine, şehir merkezindeki yerleşim yerlerini veya bölgedeki Japon donanmasına ait gemilere yakın noktada mevzilenmiş yabancı ülke gemilerini vuruyordu. Shanghai'daki Fransız imtiyazlı bölgesi de, bu bombalardan nasibini aldı. Çin uçaklarının hedefi şaşırın bombaları, çok sayıda masum ve yabancı insanın canına mal oldu (Borg, 1964: 302).

etmekteydiler.” denmekteydi.

İmtiyazlı bölge ve etrafında gerçekleşen olaylar, yabancı ülkeleri endişeye düşürmekteydi. Nitekim çok da fazla zaman geçmeden bu endişelerinde haklı çıktılar. Kısa zamanda bölgeye daha fazla güç takviye eden her iki devlet de, önce savaş uçakları ile birbirlerinin lojistik noktalarını vurmaya başladı. Fakat bu hava savaşı esnasında atılan bombaların bazıları bölgedeki yabancı yerleşim yerlerine isabet etti ve bazı batılılarda yaralandı.²⁸⁶

Shanghai'daki savaş hali boyunca çok sayıda yabancı ve yerli sivil vatandaş da hayatını kaybetti.²⁸⁷ İlk başlarda, büyük bir direnç gösteren Çinli kuvvetler,

²⁸⁶ Bu olaylardan Cumhuriyet Gazetesine yansıyanı, Çin Hükümeti nezdine memur edilmiş olan İngiliz sefirinin Nanking'den Shanghai'a giderken, Japon uçaklarının makinalı tüfek atışına maruz kalarak yaralanması olayıdır. İngiliz yetkili yaralanmış, bunun üzerine de İngilizler sert bir nota göndermişlerdir. Karşılık Japonların cevabı ise, sefirin seyahatinden daha önce bilgilendirilmediklerini şeklinde olmuştur. İngiltere ve Amerika başta olmak üzere diğer devletlerin, Shanghai'daki uluslararası sahaların harp sahasının dışında bırakılmasına yönelik girişimleri, Japonlarca sürekli reddedildi. Çünkü Japonya, daha önce de belirttiğimiz gibi, Çin ile arasındaki soruna üçüncü bir devletin karışmasını istemiyordu. Olayla ilgili Muharrem Feyzi Togay'ın makaleleri ;“*Çin'deki Harp ve Devletler*”, 29 Ağustos 1937, s. 2. Cumhuriyette çıkan ilgili diğer haberler için bkz. “*Shanghai'da Vahim Bir Hadise*”, 27 Ağustos 1937, s. 1,9.; “*Shanghai Yanıyor*”, 30 Ağustos 1937, s. 1 ,9.; “*Çin Mukavemeti Karşısında*”, 28 Ağustos 1937, s. 1,7.; “*Harp Şiddetleniyor*”, 31 Ağustos 1937, s. 1, 9.

²⁸⁷ “*Japon Taarruzu*”, 6 Eylül 1937, s. 1, 3.; “*Çin'de 1000 Millik Bir Cephe Harp Oluyor*”, 12 Eylül 1937, s. 1,7.; “*Japon Ordusu Yeniden Birçok Yerleri İşgal Etti*”, 13 Eylül 1937, s. 1,3.; “*Çin-Japon Muharebesi Her Tarafta Genişliyor*”, 20 Eylül 1937, s. 1,3.; “*Çin'de Görülmemiş Yangın*”, 28 Birinciteşrin 1937, s. 1, 8.

Japonların ardı ardına bölgedeki kuvvetlerini takviye etmesi²⁸⁸ üzerine, daha fazla dayanamadı. Nitekim Japonlar, düşmalarına nazaran teknik malzeme olarak da üstündüler ve gerek denizden gerekse de havadan düşman birliklerine ağır yenilgiler tattırıyorlardı. Her ne kadar yer yer Çinli kuvvetlerin küçük zaferlerinin geldiği anlar olsa da,²⁸⁹ bunlar sonucu değıştirmede ve Shanghai'ın kontrolü Kasım ayının ortalarına doğru tamamıyla Japonların eline geçti.

Shanghai önündeki Çin orduları ise, Çin'in iç taraflarına, yani başkent Nanking istikametine doğru geri çekildiler. Togay'ın tabiriyle, Çin Milli Hükümetinin son on beş seneden beri yabancı eğitimcilerin yardımı ile meydana getirdiği en mükemmel birlikleri, Shanghai önünde erimişti.²⁹⁰

²⁸⁸ “Asya’da Harp Şiddetleniyor”, 20 Ağustos 1937, s. 1,8.; “Shanghai’a Yeniden 50.000 Japon Askeri İhraç Edildi”, 24 Ağustos 1937, s. 1, 6.; “Japonya Shanghai’a Yeni Kuvvetler Getiriyor”, 4 Eylül 1937, s. 1, 5.; “Japonya İki Fırka Yeni Asker Gönderiyor”, 5 Eylül 1937, s. 1, 8.

²⁸⁹ “Çinliler Shanghai’da Muvaffak Oluyorlar”, 21 Ağustos 1937, s. 3.; “Çin’deki Amansız Boğuşma”, 22 Ağustos 1937, s. 1, 3.; “400 Bin Çin Askeri imale Doğru İlerliyor”, 26 Ağustos 1937, s. 1, 6.; “Japon Taarruzu Durdu”, 11 Eylül 1937, s. 1, 8.; “Çin Ordusu Şimalde Muvaffak Oluyor”, 7 Birinciteşrin 1937, s. 3.; “Çinliler Japonları Çok Müşkül Vaziyete Sektular”, 22 Birinciteşrin 1937, s. 1,3.; “Çinliler Çetin Bir Taarryzdan Sonra Bir Şehri Aldılar”, 23 Birinciteşrin 1937, s. 3.; “Çin’in Mukavemeti Japon Ordusunu Durdurdu”, 30 Birinciteşrin 1937, s. 3.

²⁹⁰ “Çin Ordusu Cenuba Çekiliyor”, 7 İkinciteşrin 1937, s. 1, 3.; “Uzak Şark’taki Harp”, 9 İkinciteşrin 1937, s. 3.; “Japon Ordusu Shanghai’a Giriyor”, 10 İkinciteşrin 1937, s. 1, 3.; “Shanghai Tamamen Muhasarada”, 11 İkinciteşrin 1937, s. 1, 8.; “Japon Taarruzu Şiddetlendi”, 12 İkinciteşrin 1937, s. 1, 2.; “Shanghai Tahliye Ediliyor”, 15 İkinciteşrin 1937, s. 1, 3.

Çin Milli Hükümetinin başkumandanı Chiang Kai-Shek, son gelişmeler üzerine tüm ülkenin Japonya'ya karşı gücünü birleştirmesi gerektiğini beyan etti ve o döneme kadar milli rejime tehdit olarak gördüğü Çin komünist grupları²⁹¹ ile - aradaki anlaşmazlıkları bir süreliğine rafa kaldırarak - birleşme kararı aldı. Buna göre, Kuzey-Batı Çin Bölgesi'ndeki Komünist Çin orduları, Nanking Merkezi Hükümetine bağlı olan ve başkumandanlığını Chiang Kai-Shek'in yaptığı milli ordulara verildi (Tesuo, 1985: 139).²⁹² Bundan sonra, Çin genelindeki tüm askerî ve doğal kaynaklar – yerel diktatörlere ait ordular da dâhil olmak üzere – Japonya'ya karşı seferber edilecekti.²⁹³

21 Kasım'da Kalgan'da Kwantung ordusu kurmaylarınca, *Moğolistan Federal Hükümeti* kuruldu. Bu otonom idari mekanizmasının başkenti, Kangal olup, ihtiva ettiği topraklar, *Çahar* ve *Suiyuan Eyaletleri* ile *Shanxi Eyaletinin* kuzey yarısıydı. İkinci Mançukuo olarak da telafuz edilen bu hükümetin idaresi, Kwantung Ordusundaydı (Keiichi, 1993: 301).²⁹⁴ Böylelikle Çinli kuvvetler, batı, yani

²⁹¹ Çin'deki komünist örgütlenmeye dair ; (Schurmann - Schell, 1968: 87-133).

²⁹² Chiang Kai-Shek'in bu hareketi, Japon-Çin Savaşının artık bölgesel bir yapıdan çıkıp, tüm Çin topraklarında gerçekleştirilecek genel bir savaş kimliğine büründüğünün ilanıydı. Japonya, o döneme kadar “*Kuzey Çin Vakası*” dediği savaşa, Nanking Hükümeti'nin bu manevrası sonucu, 2 Eylül tarihinden itibaren “*Çin Vakası*” demeye başlamıştır. Japonların bu isim değişikliğinin altında, Chiang Kai-Shek ve beraberindekilerin tüm ülkeyi seferberliğe çağırmış olması önemli bir rol oynadığı gibi, Japonya'nın, bütün Çin topraklarını hedeflediği ve bu vesileyle de, amaçlarını kamuoyunda haklı çıkarmak istediğini söylemek mümkündür (Katsumi, 1967: 43).

²⁹³ Muharrem Feyzi Togay, “*Uzak Şark Harbi*”, 30 Birinciteşrin 1937, s. 2.

²⁹⁴ Japonlar Shanghai'da ağırlıklı olarak deniz ve hava kuvvetleri yoluyla neticeye giderken, Kuzey Çin'de de Kwantung ordusu, hem Kuzey Çin'in tamamını ele geçirmek hem de güneye doğru inerek

Shanghai tarafından takip eden Japon askerleri ile kuzeyden gelen birlikler arasında sıkışmış oldu. Tek kaçış yolu, anakaranın içlerine, yani batıya doğru çekilmektir.²⁹⁵ Cumhuriyet Gazetesinde General Baratier imzalı yazıda, söz konusu çevirme şöyle anlatılıyordu:

“...Nitekim Japonlar, Shanghai Şimalinde kuvvetlerinin kısmı küllisini karaya çıkarmalarına müsaid olacak derecede geniş bir köprübaşı tutabilmek için, sadece deniz topçularının yardımı ile haftalarca müddet mücadele etmişlerdir. Yetmiş beş gün süren çok kanlı bir muharebeden sonra, Shanghai’la Yang-Çe-Kiang Nehri²⁹⁶ mansabı arasında teşkil edilen asıl Çin müdafaa hattı ile temas

Orta Çin’deki Japon askerlerinin püskürttüğü Çinli kuvvetleri sıkıştırmak amacıyla aşağıya doğru ilerliyorlardı. Bu doğrultuda, kuzeyden Japon orduları, 1200 kilometrelik bir cephe üzerinden mütemadiyen ilerleyip, önce Çahar Eyaletine saldırdılar ve 27 Ağustos itibariyle Kalgan Şehrini işgal ettiler. Daha sonra ise, Shanxi ve Suiyuan Eyaletlerine doğru ilerlediler. Kısa zamanda, buraların da kontrolünü – Shanxi Eyaletinin yalnız kuzey yarısını işgal edebilmişlerdir - ele geçiren Kwantung Ordusu, böylece İç Moğolistan’ın büyük bir bölümünü işgal etmiş oldu (Akira 1982: 94-98). Kwantung ordusunun İç Moğolistan’daki istilasını ile yaklaşık olarak aynı dönemde, Pekin merkezli Kuzey Çin Japon ordusu da, Hopei ve Shantung Eyaletleri ile Shanxi Eyaletinin güney yarısında bulunan topraklara saldırdı. 1937 senesinin sonuna kadar bu bölgelerdeki önemli şehir ve demir yollarını işgal eden Japonlar, Kalgan’daki gibi, Pekin’de de 14 Aralık itibariyle, Kuzey Çin’de ele geçirdiği topraklardan oluşan geçici bir hükümet kurdu (Hideo, 2003: 38).

²⁹⁵ İlgili yazılar için bkz. General Baratier, “Çin-Japon Harbi”, 14 Birincikanun 1937, s. 3.; Muharrem Feyzi Togay, “Çin-Japon Harbinin Etraflı bir Bilançosu”, 11 Birincikanun 1937, s. 3.

²⁹⁶ Yangtze Nehri’dir.

teminine nihayet muvaffal olabildiler ve bu hattı, Şapei civarında yardılar. Bunu müteakıp Shanghai'ın 100 kilometre cenubunda Hang-Çe-Hu²⁹⁷ Körfezinde, karaya çıkan iki Japon fırkası, Çin müdafaa hatlarının gerisinden bir çevirme hareketine teşebbüs ettiği cihetle, Çin kuvvetleri suratle gerilemeye başladılar. Aynı fırkalar, bilahare, Göller muntıkası cenubuna geçerek Nanking'i çevirmeye teşebbüs etmişler ve bu sırada, Japon kuvvetlerinin kısmı küllisi düşmanı Göllerle Yang-Çe-Kiang arasında takibe geçmiştir.

Mevcutları 400.000 aşmayan iki Japon ordusunun, 1000 kilometre mesafe ile Şimali Çin'de ve Nanking etrafında yaptıkları iki hareket demek oluyor ki, tabiye bakımından aynı muharebe usulü dâhil inde cereyan etmiştir. Çevirme hareketleri ile müterafık cepheden hücumlar, sevkulceyş bakımından bu iki ordu tamamen müstakil görünmektedir. Hâlbuki bunların birbirine bağlı olmaları, birinin Pekin etrafında geniş topraklar zaptetmekle meşgulken, diğerinin müstesna bir ehemmiyete haiz Shanghai ve Nanking gibi iki şehri ele geçirerek maneviyatı kırmak sureti ile Çin'i, şimal eyaletlerinin, Japon himayesi altında muhtariyetini kabule mecbur kılmayı istihdaf etmiş olması pek muhtemeldir."

²⁹⁷ Hangzhou Körfezi'dir.

Kuzey Çin ve İç Moğolistan'ın büyük bir bölümünü, Shanghai'ın da, yabancılara ait imtiyazlı mntıkalar haricindeki bölgelerini ele geçiren Japonya'nın bir sonraki hedefi ise, başkent Nanking'di.²⁹⁸ Yaklaşan tehlikenin farkına varan Chiang Kai-Shek ve kurmayları da, bunun üzerine, 17 Kasım'da Chungking Şehrine gitmek üzere, başkent Nanking'i terketme kararı aldılar (Keiichi, 1993: 301).²⁹⁹

Japon askerlerin bu ilerleyişine dair farklı tarihlerde yazılar kaleme alan Togay, en modern ve kuvvetli Çinli askerlerinin Shanghai'da telef edildiğini, dolayısıyla bundan sonraki süreçte Japonların Nanking yolunu tıkayacak herhangi bir mukavemetin kalmadığını söylemekteydi. En kısa zamanda Japon güçlerinin Nanking'e gireceğini ileri süren Togay'a göre,³⁰⁰ Tokyo'nun amacı, 1912 devriminden sonra yavaş yavaş birlik haline gelmeye başlayan Çin Milliyetçi oluşumunu başsız bırakmaktı.³⁰¹

²⁹⁸ Öncelikle 3 bölükten oluşan onuncu Japon ordusunu, 5 Kasım'da Hangzhou Koy'una çıkardı. Sonra da, Kuzey Çin'de mevzilenmiş 16 bölüğü, bölgeye kaydırmak amacıyla, 13 Kasım'da Shanghai'ın 75 kilometre kadar kuzey-batısına düşen Hakubo Kıyısına çıkardı. Böylece, düşmanı hem kuzeyden hem de güneyden gönderdiği takviye güçlerle sıkıştırmayı planlıyordu (Tomio, 1982: 10). Shanghai'daki yenilgi sonrası hızla gerileyen Çinli kuvvetleri takip eden Shanghai ordusu ve onuncu Japon ordusu, 7 Kasım itibariyle, *Orta Çin Japon Ordusu* adı ve *General Matsui Iwane* komutası altında birleştirilmişti. Böylece, toplu ve daha hızlı bir şekilde düşmanı takip etme şansı yakalayan Japonlar, 1 Aralık'ta, Tokyo'daki Genelkurmay Başkanlığından düşman başkenti Nanking'e girme emrini aldı (Hatano-Tobe, 2006: 134).

²⁹⁹ Bkz. “Nanking’de Büyük Hercü Merc”, 8 Birincikanun 1937, s. 1,8.; “Çin Ordusu Her Şeyi Yakıp Yıkarak Kaçıyor”, 9 Birincikanun 1937, s. 1,7.

³⁰⁰ “Shanghai Muharebesinin Ehemmiyeti”, 16 İkinciteşrin 1937, s. 2.

³⁰¹ “Çin’deki Harp”, 26 Eylül 1937, s. 2.

İkmal almadan Nanking'e doğru ilerleyen Orta Çin Japon Ordusu, geçtiği yerlerdeki sivil halkı öldürüyor, evleri ateşe veriyor, çocuk yaştaki kızlara tecavüz ediyordu. Nihayet, Nanking Şehrine ayak basan Japon ordusu, Nanking Kalesini kuşattı. Chiang Kai-Shek ve orduları, şehri boşaltmış olduğu için ciddi bir mukavemet görmeyen Japon askerleri, şehri yakıp yıkıyor, önüne gelen sivil, asker tüm canlıları katlediyordu.³⁰² Tarihe "*Nanking Katliamı*"³⁰³ olarak geçen Japonların bu şiddet dolu işgal harekâtı sonucunda, - kesin bir sayı verilememekle birlikte - toplamda yaklaşık olarak 200.000³⁰⁴ Çinlinin öldüğü tahmin edilmektedir. Bunlar arasında, çocuk ve yaşlı olmak üzere her yaştan insanlar mevcuttu. Japonya, artık Çin Milli Hükümetinin başkenti olan Nanking'i tamamiyle kontrolü altına almıştı.³⁰⁵

³⁰² Nanking'deki harp ile ilgili haberler için bkz. "*1.200.000 Çinli Nanking'den Çıktı*", 21 İkinciteşrin 1937, s. 1,3.; "*Japonya Yeni Ordular Gönderiyor*", 25 İkinciteşrin 1937, s. 3.; "*Müdafaa Devam Ederse Yeni Merkeze Gireceğiz*", 27 İkinciteşrin 1937, s. 1,8.; "*Japonlar Bir Müdafaa Barajını Yıktilar*", 1 Birincikanun 1937, s. 1, 3.; "*Japon Kuvvetleri Nanking Üzerine İlerliyorlar*", 2 Birincikanun 1937, s. 1, 3.; "*Japonlar Nanking Kapılarında*", 7 Birincikanun 1937, s. 1, 7.; "*Nanking Alevler İçinde Yanıyor*", 10 Birincikanun 1937, s. 1, 3.; "*Nanking Düştü*", 11 Birincikanun 1937, s. 1, 3.; "*Nanking'deki Sokak Muharebeleri Şiddetlendi*", 12 Birincikanun 1937, s. 1, 2. Muharrem Feyzi Togay'ın Nanking işgali ile ilgili yazılarına bkz. "*Galibin Hakkı*", 2 Birincikanun 1937, s. 2.; "*Nanking ve Şarki Türkistan*", 11 Birincikanun 1937, s. 2.

³⁰³ Nanking katliamı ile ilgili (Akira, 1999), (Kenichi, 2001).

³⁰⁴ Bu sayı hem Nanking Şehir merkezinde hem de Nanking'e gelirken geçilen bölgelerdeki öldürülen Çinlilerin toplam sayısıdır.

³⁰⁵ Sonraki süreçte, Japonya, aynı İç Moğolistan ve Kuzey Çin'de yaptığı gibi, 28 Mart 1938 tarihinde Nanking'de, Orta Çin bölgelerinde işgal ettiği topraklardan oluşan ve kendi güdümünde olacak kukla bir hükümet kurdu. "*İslah Edilmiş Çin Cumhuriyeti*" olarak da anılan bu idari güç, bundan sonraki süreçte Japonya'ya hizmet edecekti (Katsumi, 1967: 64).

Nanking'in Japonların eline geçişi, 11 Birincikanun tarihli Cumhuriyet Gazetesine “Nanking Düştü” başlığıyla duyuruldu. Londra kaynaklı haber özetle şöyledir:

“Tokyo’da alınan son haberlere göre, Japon kuvvetleri, Nanking kumandanının, General Matsui’nin ultiatomuna cevap vermemesi üzerine, saat 12: 30’da umumi taarruza geçmişlerdi. Nanking’in dâhili suru arkasında sokak muharebeleri olmuş, bir Japon müfrezesi harici surda açılmış olan bir gedikten geçerek Taiping Kapısını bombalamış ve dâhili şehre bir methal açmıştır. Diğer Japon kıtaatı ise, harici surda gedikler açmıştır. Nanking bu suretle şimalden, şarktan ve cenuptan Japon kıtaaları tarafından fiilen muhasara edilmiştir.100 bin kişilik Çin ileri kuvvetlerinin öldürücü ateşine, anudane mukavemetine rağmen, Japon kuvvetleri, Kızıl Dağı inmişler ve gece Nanking’e girmişlerdir.”

Nanking’in Japonlarca işgalinden 3 gün sonra, yani 16 Birincikanun tarihinde, “Mavi Nehir Havzası” adlı bir yazı kaleme alan Togay, Nanking’in düşmesi ile birlikte Orta Çin’i teşkil eden Mavi Nehir Havzası’nın³⁰⁶ da Japonların eline geçtiğini söylemekte ve bunun Shanghai’dan sonra, Çin’deki en büyük yabancı mıntıklarından birisi olan Orta Çin’de de, Japonlarla diğer devletler arasında yeni ve

³⁰⁶ Togay’ın makalesinde adı geçen “Mavi Nehir”, Yangtze Nehri’dir.

ciddi bir sorun çıkartabileceğini ileri sürmekteydi.³⁰⁷

28 Temmuz tarihli Cumhuriyet Gazetesinde “*Dünyayı Meşgul Eden Hadise*” adlı ve yabancı yazar Jule Sauerwein imzalı yazıda, gerek askerî güç gerekse de ekonomik olarak büyük bir potansiyele sahip Çin’den bahsediliyor ve bu uyuyan dev ayaklanmadan önce Japonya’nın burayı ele geçirmek için acele ettiği vurgulanıyordu. Şu anki savaş halinin nedeni de buydu, yani Çin’in daha fazla büyüüp kendisini tehdit edecek bir konuma gelmeden, kontrolünü sağlamaktı. Çünkü şayet bu dev, iç meselelerini çözüme ulaştırıp tüm unsurları ile birleşirse, Japonya Asya liderliği için beslediği emellerden vazgeçmek zorunda kalacaktı. Bölgedeki durumun, geleceği için iyice tehdit oluşturduğunu gören Çin merkezi hükümeti ise, Japonya’yı Milletler Cemiyetine şikâyet etti ve Tokyo’nun mütecavüz hareketlerine karşı uluslararası tedbirler alınması talebinde bulundu.³⁰⁸

³⁰⁷ Beklenen olaylar, yavaş yavaş çıkmaya da başlıyordu. İlki, Amerikan sefaretinin yetkililerini taşıyan Amerikan gemisinin Japonların saldırısına uğrayıp bazı Amerikan vatandaşlarının ölmesiydi. Diğeri ise, yine aynı bölgedeki İngiliz konsolosluğuna ait gambotun, Japon askerlerin saldırısına maruz kalmasıydı. Ayrıca, Japonya, Fransızlara, Fransız Hindin’inini üzerinden Chiang Kai-Shek ve ordusuna gelen silah ve mühimmat sevkiyatının derhal kesilmesini talep eden tehditkâr bir nota gönderdi. Bütün bu vakalar, Japonların, ne pahasına olursa olsun, Kuzey Çin’de olduğu gibi, Orta Çin’de de kendi hâkimiyetlerini sağlamada ve büyük devletlerle Çin arasındaki imtiyazlı ve hususi bütün hak ve alakanın kesilmesinde kararlı olduğunu göstermekteydi. “*Japonlar Bir Topçekerle Üç Gemi Daha Batırdılar*”, 14 Birincikanun 1937, s. 1,6.; Muharrem Feyzi Togay, “*Amerika ve Japonya*”, 15 Birincikanun 1937, s. 2.

³⁰⁸ Bunun üzerine harekete geçen Cemiyet-i Akvam, ilk etapta yüksek meclisini topladı. Fakat İtalyan-Habeşistan ihtilafında olduğu gibi, başarısız bir adım atmaktan korkan cemiyet, dünyadaki prestijini de göz önünde bulundurarak Japonya’nın Çin’deki hareketlerine karşı, bölgede toprak veya

Bu talepler üzerine *Brüksel Konferansı* toplanmıştır.³⁰⁹ Katılımcı ülkeler yaptıkları görüşmeler sonrasında, ihtilafı çözmek için tali bir komite kurulmasına karar verdi.³¹⁰ Bu komite, Japonya nezdinde özellikle Çin topraklarındaki yabancı çıkarlarının muhafazası konusunda girişimlerde bulundu.³¹¹ Fakat Japonlar, yabancı

çıkırı bulunan tüm ülkeler bazında karara varılmasına kanaat getirdi. Bunun üzerine, 1921 senesinde Uzak Doğu işlerinin halli için toplanan 9 Devleti yeniden biraraya getirme kararı aldı. Bu devletler Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Çin, Hollanda, Belçika ve Portekiz'di.³⁰⁸ Fakat gerek İngiltere ve Amerika'nın talepleri doğrultusunda Hindistan, Kanada, Orta ve Güney Amerika Devletleri gibi ülkelerin davet edilmesi gerekse de Rusya ve Almanya (Almanya da, müttefiki Japonya gibi, Dokuz Devlet Konferansına katılmama kararı almıştır.) gibi Dokuz Devlet Antlaşmasına katılmamış olan devletlerin yeni konferansa davet edilmesi üzerine katılımcı devlet sayısında artışa gidildi. Ayrıca, 9 Devlet Konferansının Brüksel'de Kasım ayı içerisinde başlamasına karar verilmesi üzerine Belçika Hükümeti diğer katılımcı ülkelerle birlikte Japonya'ya resmi davette bulundu. Ancak, Japonya, daveti reddederek, konferansa katılmayacağını bildirdi ve bu hareketi ile toplantıda alınacak kararların kendisini bağlamayacağı mesajını verdi. "*Belçika ve Dokuz Devlet Konferansı*", 28 Birinciteşrin 1937, s. 2. Muharrem Feyzi Togay, "*Japonya ve Milletler Cemiyeti*", 7 Birinciteşrin 1937, s. 2. "*9 Devlet Muahedesi*", 21 Birinciteşrin 1937, s. 2. "*Brüksel Konferansı*" "*6 İkinciteşrin 1937, s. 2. "9.'lar Konferansı*", 29 Birinciteşrin 1937, s. 1,3. "*Büyük Okyanus Konferansı*", 22 Birinciteşrin 1937, s. 3.

³⁰⁹ İlgili bkz. "*9.'lar Konferansı Bugün Brüksel'de Toplanıyor*", 3 İkinciteşrin 1937.; "*9.'lar Konferansı Dün Brüksel'de İctima Etti*", 4 İkinciteşrin 1937, s. 1,7.

³¹⁰ Yapılan teftişler sonunda, Cemiyet-i Akvam Genel Kuruluna iki rapor sunuldu. Birinci raporda, Japonya'nın Çin'deki askeri harekâtının ne ulusal savunmaya ne de mevcut uluslararası antlaşmalara dayandırılmayacağını, harekâtın hem Dokuz Devlet Muahedesine hem de Paris Paktına aykırı olduğu ifade edilmekteydi. İkinci raporda ise, bu konunun, sadece Çin ve Japonya arasındaki bir sorun olmadığı, çözümüne tüm devletlerin katılması gerektiği belirtilmekte ve ne kadar uzak olursa olsun tüm devletlerin Çin'e yardımı talep edilmekteydi (Battistina, 1955: 150).

³¹¹ "*Japonya ve Brüksel Konferansı*", 5 İkinciteşrin 1937, 3.; Muharrem Feyzi Togay, "*Uzak Şark*

menfaatlerine saygı gösterdiklerini ve bundan sonra da göstereceklerini söyleyerek mevcut çatışma halinin, ancak Çin ve Japonya arasında kurulacak diyaloglarla çözülmesi gerektiğini, ayrıca, artık cemiyet üyesi olmadıklarını ve dolayısıyla da bu toplantıda alınacak herhangi bir karara uymayacaklarını iletiler.³¹²

Togay’a göre, Milletler Cemiyetinin Japonya’ya karşı kayda değer bir önlem alamayışının altında, Almanya’dan sonra İtalya ile de Anti-Komintern pakt akdedilerek faşist bloğun resmen genişletilmesi vardı.³¹³ Nitekim İngiltere ve Amerika’nın öncülüğünde, Japonya’nın Uzak Doğu’da daha fazla ilerlemesini önlemek için düzenlenen Brüksel Konferansına karşılık, Japonya da, Almanya’dan sonra İtalya ile de anti-komünist pakta imza atmıştı. Böylelikle, batılı dünyaya faşist bloğun gücünü artırarak gözdağı vermiş, bu da, Brüksel Konferansından Japonya’ya

Harbi”, 7 İkinciteşrin 1937, s. 2.

³¹² Sonuç olarak, Brüksel Konferansından Japonya’yı caydırıcı bir sonuç çıkmadı. Böylelikle Milletler Cemiyetinin Mançurya Olayı ve Habeşistan istilasından sonra yıpranmış olan prestiji, Brüksel Konferansında alınan kararın hafifliği ile daha da kötüleşti. Artık ülkelerin Cemiyet-i Akvam’a olan güvenleri de tamamen sarsılmıştı. Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya ve Brüksel Konferansı*”, 15 İkinciteşrin 1937, s. 2.; “*Japonlar Kati Teminat Veriyor*”, 18 İkinciteşrin 1937, s. 1,7.

³¹³ İtalya, anti-komintern pakta 1937 senesi Kasım ayında katılmıştır. Cumhuriyet Gazetesinde çıkan ilgili yazı ve haberlere bkz. “*Roma’da Japon-İtalyan Müzakereleri*”, 26 Mart 1937, s. 3.; “*Japon ve Alman-İtalyan Bloku*”, 17 Mayıs 1937, s. 3.; Muharrem Feyzi Togay, “*Yeni Üçler İttifakı*”, 20 Temmuz 1937, s. 2.; Muharrem Feyzi Togay, “*Almanya-Japonya-İtalya İttifakı*”, 5 İkinciteşrin 1937, s. 2.; “*Komünizme Karşı*”, 5 İkinciteşrin 1937, s. 3.; “*Komünizme Karşı Mücadele*”, 7 İkinciteşrin 1937, s. 1,8.; “*İtalyan-Alman-Japon Misakı*”, 8 İkinciteşrin 1937, s. 1,6.; “*Anti-Komünist Cephenin Faaliyeti*”, 18 İkinciteşrin 1937, s. 7.; “*İtalya, Mançukuo Devletini Resmen Tanıdı*”, 30 İkinciteşrin 1937, s. 3.

herhangi bir ağır yaptırım çıkmamasını sağlamıştı.³¹⁴

Japonya'nın Almanya ve İtalya ile yaptığı anti-komintern pakt üzerine yeni savaşın Asya'da değil, aksine Avrupa'da çıkacağı tahmininde bulunan Yunus Nadi, faşist bloğun güçlenmesi adına atılan bu son adımın İngiltere, Amerika, Sovyet Rusya ve Fransa'yı birbirine daha da yaklaştırdığını belirtmekteydi. Nadi'ye göre, son gelişmeler sonrası savaş olasılığı artık çok yükselmişti ve muhtemel savaş Avrupa'da başlar, daha sonra Uzak Doğu'ya sızardı. Avrupa'daki sorunun hallinden sonra Uzak Doğu'dakinin çözüme kavuşturulması daha kolay olacaktı.³¹⁵

Yunus Nadi diğer bir yazısında ise,³¹⁶ Çin'de Japonya'nın girişmiş olduğu savaşın, aslında Çin'i değil, Avrupa ve Amerika'yı tükettiğini söylemekteydi. Bölgede batılı ülkelerin milyonlar hatta milyarlarca telafisi olmayan çıkarları söz konusuydu. Bunun yanı sıra, Japonlar, Çin'de başarılı olduktan sonra, Büyük Okyanustan İngiltere ve Amerika'yı, Kuzey ve Orta Asya'dan da Rusya'yı çıkaracağı barizdi. Buna rağmen, bu ülkelerin Çin'deki savaşa müdahale

³¹⁴ “Japonya ve Devletler”, 9 İkinciteşrin 1937, s. 2.; “Brüksel Konferansının Kararı”, 18 İkinciteşrin 1937, s. 2. Bunun haricinde Togay'ın tezini destekleyen yazı için bkz. Lucien Romier, “Komünizm Aleyhindeki Pakt”, 17 İkinciteşrin 1937, s. 5.

³¹⁵ “Uzak Şark Meselesi Nerede ve Nasıl Hallolunur?”, 16 İkinciteşrin 1937, s. 1,6.

³¹⁶ Japonya'nın Uzak Doğu'daki serbest hareket etmesine Almanya ve İtalya ile yaptığı ittifakın müsaade ettiğini ifade eden Daver, şayet Avrupalı güçler İngiltere, Fransa ve hatta Rusya, sarı ırkı engellemek adına herhangi bir girişimde bulunursa, müttefiki Almanya'nın Avrupa'yı alt üst edeceği, İtalya'nın ise, Akdeniz yollarını keseceğini iddia etmekteydi. “Uzak Şarkta Çin Değil, Avrupa Mağlup Oluyor”, 13 Birinciteşrin 1937, s. 1, 2. “Sarı Tehlike Beyaz Tehlike İle Karıştıktan Sonra”, 23 Birincikanun 1937, s. 1,7.

etmeyişlerine adeta isyan etmekteydi.

16 Birincikanun tarihli “*Japonya Cihangirliğe Azmetmiştir*” adlı yazısında Abidin Daver de, Nadi ile aynı fikirleri paylaşmaktaydı. Daver, Nadi gibi, Japonya’nın Uzak Doğu’da aslında Çin’e karşı değil, Avrupa’ya karşı savaş vermekte olduğunu belirtmekte ve bölgede başlanılan savaşın 3 amacı olduğunu vurgulanmaktaydı:

“1-) Çin’in zengin topraklarını kendi kontrolü altına almak

2-) Bu topraklarda ileride yapmayı düşündüğü Sovyet savaşına karşı sevkulceyş hareket üssü sağlamak

3-) Çin piyasasından Avrupalıları ve Avrupa sermayesini kovmak.”

Diğer bir yazısında ise Daver,³¹⁷ Japonya’nın Çin’deki ilerleyişine karşı, özellikle İngiltere ve Amerika gibi demokrat ülkelerin caydırıcı bir yaptırım uygulamayışında, *efkâr-ı umumiye*yi dinleme özelliğinin yattığını söylemekteydi. Buna göre, demokrat ülkelerde, savaşa hükümetler değil, milletler ilan ederken, Japonya, Almanya gibi otoriter ülkelerde ise, hükümet başlatırdı. Demokrat ülkelerin *efkâr-ı umumiyesi* ise, kendi topraklarına saldırılmadığı ve ülkesi direk tehdiide maruz kalmadığı sürece, savaş yanlısı değildi. Bu doğrultuda, Amerika³¹⁸, İngiltere

³¹⁷ “*Otoriter Devletler Karşısında Demokrasilerin Zafı*”, 30 Birincikanun 1937, s. 1,5.

³¹⁸ Uzak Doğu’da, her gün, Japonya’ya karşı batılı ülkelerin acizliğini ve basiretsizliğini gösteren bir olay yaşanmaktaydı. Bunlardan en kayda değeri, şüphesiz Japonların Nanking’i işgali sırasında

ve hatta Sovyet Rusya'nın, kendi topraklarına saldırılmadığı ve halkın tepkisi oluşmadığı sürece, Japonya'ya karşı savaşa yol açabilecek ağır yaptırımlara girişmeyeceğinden bahsedilmekteydi.

Görüldüğü gibi, Japonya Çin'de karşısında kayda değer bir engel ile karşılaşmamanın vermiş olduğu cesaretle Avrupa'daki buhrandan da faydalanarak Çin'de emin adımlarla ilerliyordu. Acaba, işgali tamamlamasına batılı ülkeler izin verecek miydi, eğer vermeyecekse ne zaman ve nasıl bir durumu beklemekteydiler, bütün bunları zaman gösterecekti. Fakat şimdiye kadarki süreçte ortada olan tek bir gerçek vardı ki, büyük uygarlık Çin, gün be gün, Japon emperyalizminin pençeleri arasında eriyip gitmekteydi. Lloyd George'un kaleminden çıkan 3 Eylül tarihli ve “*Emrivaki Siyaseti*” adlı yazıda da ifade edildiği gibi:

“Japonya, Çin'i parça parça almakta, buna karşılık ise, büyük devletler sesini çıkarmamaktaydı. Japonya kendi mütecavüzkar halini haklı çıkarmak için ise, Çin'i kendileri ile uzlaşmamakla suçlamaktaydı.”

yaşandı. Japon ordusu, Çin Milli Hükümetinin başkentine doğru yaptığı istila hareketi sırasında, bölgedeki Amerikan sefareti erkânını taşımakta olan Panay topçekerini batırmıştı. Bu olay karşısında büyük bir şok yaşayan Amerikan Hükümeti, Japon yetkililerin tarziye notasını kabul etti ve işi Japonların teklif ettiği tazminat olayı ile geçiştirdi. Kendi tebaası ve gemisine karşı yapılan bu saldırıya karşı nota göndermekten öteye gitmeyen Amerikan Hükümeti, Japonlara karşı herhangi bir fiili yaptırımında bulunmadı. Muharrem Feyzi Togay, “*Amerika'nın Japonya'ya Cevabı*”, 28 Birincikanun 1937, s. 2.

2. 4. Hankov ve Kanton'un İşgali

Kuzey ve Orta Çin'deki Japon ordularının saldırısıyla dağılan ve Nanking'i boşaltıp Çin'in iç taraflarına doğru gerilemek zorunda kalan Chiang Kai-Shek ve ordusu, bu dağlık ve yolsuz arazide yeniden organize oldu.³¹⁹ Bunun en büyük nedenlerinden birisi ise, düşman güçlerinin Çin'in içlerine kadar takip etmemesidir. Japonların, dağınık Çinli kuvvetleri iç taraflara kadar takip etmemesi aslında mantıklı bir hareketti. Nitekim şayet batıya doğru ilerleyecek olunursa, coğrafi şartları nizami bir savaş halini imkânsız kılan dağlık ve engebeli bölgelerde, Japon orduları, hem geniş bir araziye yayılmış olacak hem de arkalarındaki hatlarını daha da uzatmış olacaklardı. Bu da, daha fazla kayıp ve masraf anlamına gelmekteydi.³²⁰

Zaten Japonlar şimdiye kadar gördükleri direnişle yeterince yıpranmış ve beklentileri dışında masraflar yapmıştı. 19 Temmuz 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, mevcut durum şöyle ele alınmaktaydı:³²¹

“... Harbin ilk günlerinde Japon stokunun takriben on sekiz ay kadar ihtiyaca kâfi geleceği tahmin ediliyordu. Fakat o tarihte Çin'in bu ısrarlı mukavemeti hesaba katılmadığı için tahmini değiştirmek icap edecektir. Çin-Japon Harbi başlayalı bir seneyi geçti. Bugün

³¹⁹ “Hem Nalına Hem Mihnâ – Çin Dayanıyor –“, 26 Nisan 1938, s. 3.

³²⁰ Muharrem Feyzi Togay, “Uzak Şark'ta Yeni Faaliyet”, 5 Nisan 1938, s. 2.

³²¹ G. Margulye, “Çin-Japon Harbi Son Safhasında Mı?”, s. 5.

Japonya'nın elinde mevcut stok ne miktardadır? Ve bu stok biterse, Japonya yeni bir stok tedariki için ne yapacaktır? Elindeki menabii çok az olduktan başka, askerî bütçenin durmadan kabaran masraf faslı, bu menabii büsbütün zafı uğratmaktadır. Kredisi, muhtelif iktisadi ve sair sebeplerle maddeten mefkuddur. Bu şerait dâhil inde, Japonya'nın vaziyeti vahim görünüyor.”

Özellikle Çinli komünist gruplarla, Japonlara karşı birleşme kararı almasından sonra, Kuzey ve Orta Çin'deki Japon askerleri üzerine taarruzlarda bulunan Chiang Kai-Shek ve askerleri, uyguladıkları gerilla savaşı yöntemi ile zaman zaman zaferler kazandılar. Çinlilerin göstermiş olduğu bu dirence değinen Yunus Nadi, 13 Temmuz 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin birinci sayfasından yayımlanan “İlan-ı Harpsiz Sürüp Giden Bir Harbin Yıldönümü” başlıklı makalesinde Chiang Kai-Shek ve ordusu adına şu ümit dolu sözleri sarfetmekteydi:

“Eğer Çin şimdiye kadar gösterdiği mukavemeti idame etmeyi bilecek olursa, milli davasını şerefle kurtaracağından şüphe yoktur. Böyle bir mukavemet bir değil, birkaç Japon İmparatorluğunu yıkmaya yeterdir.”

Aynı yazısında Nadi, Çin'in önce uluslararası platformda, gerek Milletler Cemiyetine gerekse de Amerika ve Avrupa devletlerine başvurarak Japon tecavüzüne karşı hakkını aradığını belirtmekte, fakat beklediği karşılığı alamayınca da, kendi

gücüyle haksızlığa son verme yoluna girdiğine dikkat çekmekteydi.

Aynı konu ile ilgili yazı kaleme alan bir diğer Cumhuriyet yazarı ise, Abidin Daver'dir. Daver de, Nadi gibi, son zamanlarda Çinlilerin yapmış olduğu mukavemetin Japonların gardını düşürmeye başladığını ima etmekteydi. 8 Temmuz 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde “Çin-Japon Harbinin Yıldönümü” adlı makalesinde,³²² Japonya'nın gördüğü direnç karşısında yavaş yavaş sesini kısma ve yelkenleri suya indirmeye başladığından bahsediyordu. Daha bir sene önceki Japonya'nın, hem Çin'e hem de diğer büyük güçlere karşı yüksek tondan meydan okuyan bir tavır sergilediğini, son zamanlarda ise, o eski halinin yerini daha ılımlı ve üslubunda yumuşamaya giden bir ülkenin aldığını vurgulamaktaydı. Bütün bunların arkasında da, Çinlilerin gösterdiği başarılı mukavemetin yattığını belirtmekteydi. Savaşın geleceğine de değinen Daver, şayet Çin mukavemeti bu tempoda devam ederse, Japonya'nın hem iktisadi hem de askerî güç olarak yıpranacağı ve uzun vadede planladığı beyaz ırktan arındırılmış Uzak Doğu hayallerine son vermek zorunda kalacağını söylemiştir.

Japonya, harekâtı başlattığı ilk sene içerisinde Kuzey ve Orta Çin'de üst üste kazandığı zaferler ve verdirdiği ağır zayıatlara rağmen, bir türlü Chiang Kai-Shek ve ordusuna son darbeyi indiremiyordu. Japonlara göre, Çin Milli Hükümeti ve ordularının bu kadar darbe almasına rağmen, hala daha ayakta kalmasının ardında, dış güçlerin maddi yardımları yatmaktaydı. Hem Doğu Türkistan ve Dış Moğolistan

³²² Konu ile ilgili Cumhuriyet Gazetesinde çıkan imzasız bir diğer yazı “*Hem Nalına Hem Mihnâ -Japonya'nın Sesi-*”, 24 Temmuz 1938, s. 3.

üzerinden Rusların hem de Güneydoğu Asya'daki özellikle Fransız müstemlekesi Hindiçin üzerinden Kanton Bölgesi ve civarındaki adalara gelen Avrupalıların³²³ erzak ve silah yardımı söz konusuydu. Japonya, Nanking'den sonraki hedefinin siyasî ve askerî anlamda Chiang Kai-Shek'e son darbeyi vurmak adına, bu yolların kontrol altına alınması ve gelen yardımların kesilmesi olduğunu ilan etti.³²⁴

Bu doğrultuda Japon kurmayları, 12 Ekim'de, Güney Çin'in deniz ulaşımı bakımından en önemli noktalarından birisi olan Bias Körfezine, çok sayıda asker çıkararak, Kanton'un istila hareketini resmen başlattı.³²⁵ İngiliz müstemlekesi Hong Kong'un doğusundaki Bias'ı ele geçiren Japonya, diğer bir taraftan da Güney Çin Denizindeki stratejik öneme sahip bazı deniz yollarını da kontrolü altına almaya çalıştı. Bundan amaç, Çin Milli Hükümeti kuvvetlerine bu esnada dışarıdan gelecek herhangi bir yardımı da önlemektir. Karaya çıkan Japon askerler, kısa bir sürede, pek

³²³ Burası "*Chiang Yolu*" olarak da bilinir (Ryoichi, 1995: 334).

³²⁴ Buna karşılık, Sovyetler de, daha önce Dış Moğolistan ve Doğu Türkistan üzerine girişilecek bir harekâta kendilerinin duyarsız kalamayacağını beyan etmişti. Tokyo, mevcut durum itibarıyla Çin ile aynı anda Sovyet Rusya gibi büyük bir ordu ile savaşmayı göze alamadığı için, kuzey yerine, güneye doğru ilerleme kararı aldı. Muharrem Feyzi Togay, "*Uzak Şark'taki Harp*", 17 Haziran 1938, s. 2.

³²⁵ Cumhuriyet Gazetesindeki ilgili haberler için bkz. "*Japonya Karadan ve Denizden Cenubi Çin'e Hücum Etti*", 13 Birinciteşrin 1938, s. 1,7.; "*Cenubi Çin'de*", 14 Birinciteşrin 1938, s. 1,3.; "*Kanton da Boşaltılıyor*", 15 Birinciteşrin 1938, s. 1,3.; "*Bütün Çin Cephelerinde Şiddetli Muharebeler*", 16 Birinciteşrin 1938, s. 1,8.; "*Japonlar Cenubi Çin'de de İlerliyorlar*", 18 Birinciteşrin 1938, s. 7.; "*Japonlar Süratle Kanton'a Yürüyorlar*", 19 Birinciteşrin 1938, s. 3.; "*Japonlar Cenupta Dün İki Şehir Daha Aldılar*", 21 Birinciteşrin 1938, s. 1,7. Muharrem Feyzi Togay'ın ilgili yazıları için bkz. "*Japonlar Cenubi Çin'i de Alıyorlar*", 14 Birinciteşrin 1938, s. 2.; "*Japonlar Kanton'u da Aldılar*", 23 Birinciteşrin 1938, s. 2.

de büyük bir dirençle karşılaşmadan Kanton Şehir merkezine ulaştılar. Karadan askerlerin istilasına, havadan Japon uçaklarının bölgedeki stratejik noktaları bombalaması eşlik etti ve yaklaşık 10 gün gibi kısa bir sürede Kanton ele geçirildi. Cumhuriyet Gazetesi işgalden bir gün sonra, yani 22 Birinciteşrin’de, Kanton’un Japonların kontrolüne girdiğini okuyucularına “*Kanton Düştü – Japon Kuvvetleri Dün Şehri İşgal Etiler -*” başlığı ile duyurdu:

“Japon kuvvetleri bugün saat 2: 40’da Kanton’a girmeye muvaffak olmuşlardır. İki saat zarfında şehir tamamen Japon işgali altına alınmıştır. Çin kuvvetleri ve Hükümet memurları kâmilten Kanton’dan firar etmişlerdir.”

Japonların Kanton çıkarması üzerine yazısı yayımlanan Nadir Nadi ise, “*Mazlum Millet*” başlıklı makalesinde şöyle demektedir:³²⁶

“Yukarı Çin’e demiryolu ile bağlı olan Kanton, şimdiye kadar Çang Kai-Shek Kuvvetlerinin en büyük silah ve mühimmat deposu sayılıyordu. Şehrin Japonlar tarafından zaptı, Çin ordusunu müşkül durumda bırakmış ve Kanton-Hankov Demiryolunu hemen hemen işe yaramaz hale getirmişti. Şimdiden ortalıkta ümitsiz sözler dolaştığını işitiyoruz. Japon istilası önünde maneviyatı bozulan halk, perişan bir halde şimale doğru kaçıyormuş. Mareşal Çang

³²⁶ 24 Birinciteşrin 1938, s. 1.

Kai-Shek memleketi kurtarma ümidini kaybetmiş, istifa edecekmiş. Bütün bu şaşkınlık alametleri, şu feci felaketin gözlerimizin önünde daha bariz bir şekilde görünmesinden başka bir şeye yaramaz: Ortada ızdırab çeken mazlum bir millet vardır ve bu millet çarpışan menfaatler arasında kendi ciğerlerinden her gün binlerce hayat kusarak, ölüme doğru sürüklenmektedir.”

Nadir Nadi, diğer Cumhuriyet yazarlarının aksine, işin askerî ve siyasî yönünden daha ziyade, insani boyutunu gözler önüne sermekte ve olaya farklı bir pencereden bakmaktaydı. 21 Ekim itibariyle Kanton'un işgalini tamamlayan Japonya, buranın istila hareketi ile eş zamanlı olarak, Orta Çin'deki kuvvetlerine de güneye, yani Hankov Bölgesine doğru ilerleme emri verdi. Amaç, Kuzey ve Orta Çin'e Kanton üzerinden gelen yardımların ulaşım noktası olan Hankov'u ele geçirmektir. Aynı zamanda, kuzeyden Orta Çin Japon ordusunun güneye ve Güney Çin'e çıkartılan Japon birliklerinin de aynı anda kuzey yönünde ilerlemesini sağlayarak, aradaki *Wuhan Eyaleti*³²⁷ civarında biriken Çin ordusuna ölümcül darbeyi vurmak da planlanıyordu.³²⁸

³²⁷ Chiang Kai-Shek ve ordusunun Nanking'i düşmana bıraktıktan sonra, geçici süreliğine merkez edindiği bölgedir.

³²⁸ Muharrem Feyzi Togay, “Çin'deki Son Muharebe”, 11 Eylül 1938, s. 2.

Düşman kuvvetlerinin arasında sıkışan Çinli kuvvetler, batıya doğru kaçarken - Japonların beklediği kadar da olmasa - çok sayıda zayıat verdiler.³²⁹ Püskürtülen ana düşman kuvvetlerinden dolayı, pek de fazla bir mukavemetle karşılaşmayan Japon askerler, 27 Ekim günü *Wuhan Eyaletinin* üç büyük şehrini işgal altına aldı (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 316). Bunlar arasında, Hankov'daki demiryolu hattının ele geçirilmesi, şüphesiz en mühim gelişmeydi.³³⁰

Hankov ve Kanton'un işgalini,³³¹ "*Japon Ordusu Hankov'da*" başlığı altında ele alan Togay, Japonların Çin'in mevcut nüfusunun yarısından fazlasını, topraklarının da 2/3'sini kontrolü altına aldığını ve bunun Japon sanayini, İngiltere ve Amerika'ya muhtaç olmaktan çıkaracağı gibi, ileride Sovyetlere karşı girişilecek bir savaşta, kendisine askerî ve diğer bakımdan büyük faydalar sağlayacağını belirtmekteydi.

³²⁹ Amerikalı Gazetecilerden Edgar Ansel Mover, "*Çin-Japon Harbinin Üçüncü Safhası Başlarken*", 3 Eylül 1938, s. 5.

³³⁰ Böylelikle, Japonya, Doğu Çin sahilindeki kuzey-güney doğrultusundaki tüm muvasala yollarının hâkimiyetini sağlamış oldu. Hankov'un işgal harekâtına dair Cumhuriyette çıkan haberler bkz. "*Japon Kıtaları Hankov'a Yaklaştı*", 23 Birinciteşrin 1938, s. 1,3.; "*Japon Kuvvetleri Hankoe'ya Doğru Hızla İlerliyor*", 24 Birinciteşrin 1938, s. 1,3.; "*Hankov Düşüyor*", 25 Birinciteşrin 1938, s. 1,7.; "*Hankov da Düştü*", 26 Birinciteşrin 1938, s. 1,3.

³³¹ Kanton ve Hankov işgallerine dair detaylı bilgi için (Kojima, 1984).

2. 5. Japonya Önderliğinde Asya'nın Tadili

Mançurya'nın işgali, Japonları Kuzey Çin topraklarını da işgale sevk etmiştir. Kuzey Çin ise, bütün Çin'in istilasına neden oldu.³³² Sonraki işgal sahasının da, Asya Pasifik olacağı öngörülüyordu. Söz konusu denizde, Amerika ve Avrupalılar ile Japonlar arasında, Tokyo'nun Washington Antlaşmasını ilgasından itibaren açıktan açığa bir rekabet vardı. Japonya, gerek Sibirya suları üzerinden Sovyetler ile gerekse de Güneydoğu Asya sularındaki Avrupa ve Amerika'nın kolonileri üzerinden İngiltere, Fransa, Amerika, Hollanda gibi demokrat ülkelerle sorunlar yaşamaktaydı. Bu yüzden de, Büyük Okyanus, dünyanın en can alıcı ve savaş çıkma olasılığı en fazla olan bölgesiydi.³³³

Özellikle Amerika ve Japonya donanmadaki silahlanma işine eskisinden daha çok önem vermekteydiler. Çünkü söz konusu bölgede çıkacak muhtemel savaşta galibi, deniz gücünün belirleyeceğinden kimsenin şüphesi yoktu.³³⁴ Japonya, hem Uzak Doğu karasında hem de Büyük Okyanus sularında girdiği maceralı yolda tek bir hedefe kilitlenmiş durumdaydı. O da, beyaz ırkın bölgeden tasfiyesi.³³⁵ 16

³³² Kont Sforza – Eski İtalya Dışişleri Bakanı ve İtalya'nın Pekin Elçisi -, “Çin ve Japon”, 10 İkincikanun 1938, s. 3.

³³³ Cumhuriyet Gazetesinde Rene La Bruyere isimli Fransız bir yazarın kaleminden tefrika şeklinde ayrı ayrı tarihlerde “*Büyük Okyanusa Hakim Olmak İçin Mücadele*” başlıklı 4 yazı yayımlanmıştır. Bu yazıların tarihleri ve Cumhuriyet Gazetesinde yer aldığı sayfalar sırasıyla şöyledir: 18 İkincikanun 1938, s. 5.; 19 İkincikanun 1938, s. 5.; 20 İkincikanun 1938, s. 5.; 21 İkincikanun 1938, s. 5.

³³⁴ Muharrem Feyzi Togay, “*Bahri Teslihat Yarışı*”, 25 İkincikanun 1938, s. 2.

³³⁵ Japonlar, beyaz ırkla 16. yüzyılda tanışmıştı. Ticari ilişkiler adı altında gelen hristiyan

İkincikanun tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çıkan “*Sarı Tehlike ve Beyazlar*” başlıklı yazıda,³³⁶ Japonya’nın bu düşüncesinin Alman, İtalyan veya Fransız milliyetçiliği ile karıştırılmaması gerektiği belirtilmekteydi. Yazıyı şöyle özetlemek mümkündür:

misyonerlerin hristiyanlığı yaymaya çalışması üzerine çıkan kargaşa ortamından rahatsız olan dönemin feodal yönetimi, 17. yüzyılın ilk yarısında kapılarını Hollanda ve Çin dışında – Onlarla da birkaç liman bölgesinden çok sınırlı bir ticari ilişkiye sahipti - tüm batı dünyasına kapatmıştı. Amerikalıların top ve tüfeğine dayanamayan dönemin samuray toplumu Japonya, 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında yeniden kapılarını batıya açtı. Bununla birlikte Avrupalı birçok ülkeye kendi topraklarında tek taraflı ticari ve hukuki haklar vermek zorunda kalan Japonya, her defasında beyaz ırk karşısında ikincil bir konumda olmasına içerledi. Bunun yanı sıra, 1905’te kazandığı Rus Savaşının ganimetlerini yine batılı devletlerin müdahalesi sonucu tam olarak yiyememişti. 1922 senesindeki Washington Deniz Antlaşmasında bir kez daha karşısına beyaz ırkın müdahalesi çıktı. Gerek donanmada kendisine koyulan sınır ve ikincil bir ülke olma muamelesi gerekse de I. Dünya Savaşı sırasında Çin’de kazandığı bazı toprakların iadesi gibi gelişmeler, Japonların beyazlara karşı olan eziklik duygularını daha da artırdı. Nitekim Meiji Döneminden itibaren yakaladığı büyük bir kalkınma olgusuna ve dünyanın pek çok ülkesinden daha iyi bir ekonomi ve sanayiye sahip olmasına rağmen, beyaz ırktan, hala daha ikinci sınıf bir ülke muamelesi görmesi, onurlu ve hayatları budizmin vermiş olduğu manevi duygular üzerine kurulu Japon toplum ve yöneticilerini rahatsız etmekteydi. Baskın duygularını, 1930’lu yıllarda ortaya çıkaran Japonya, bu doğrultuda, beyaz ırkı Asya topraklarından uzaklaştırmada kararlıydı. M. Turhan Tan, “1938-1638”, 6 Birinciteşrin 1938, s. 5. Ayrıca detaylı bilgi için; (Erkin, 2004). M. Turhan Tan’ın kaleminden çıkan diğer bir yazı ise, 28 Nisan tarihli Cumhuriyet Gazetesinin beşinci sayfasından verilen “*Yusuf Hikayesi*”’dir. Burada Tan, Japonya’nın Çin’deki ilerleyişini Nasreddin Hoca’nın bir hikâyesi ile anlatmaktadır. Bu hikâye ile Çin’deki Japon askerlerinin her geçen gün kuvvet kaybettiğini, yakında durumun tersine döneceğini ve Çin’in Japonlara ağır bir yenilgi tattıracağını iddia edenlerin, bu düşüncelerinde yanıldıkları ima edilmekteydi.

³³⁶ Lucien Romier isimli yabancı bir yazar tarafından kaleme alınmıştır.

“Japonların beyazları Asya’dan tasfiye akımı, Alman, İtalyan ve Fransız usulü milliyet modasına uyan bir romantizm değildir. Bundan amaç, beyazların sarılara faik olmadığını göstermekti. Beyazlarla sarılar arasındaki tefrik, şimdiye kadar beyazlar tarafından sarıların aleyhine kullanıldığı için, bundan sonra, sarıların da beyazlara aynen mukabele etmesine bir mani bulunmadığına da vurgu yapılmaktaydı.”

Aynı konuyla ilgili ünlü İngiliz siyasetçi Winston Churchill’in de bir makalesi yayımlanmıştır.³³⁷ Buna göre:

“Japonlar Çin’deki beynelmilel imtiyazlı mıntıklalarda son zamanlarda gerek İngilizlere gerekse de diğer batılı güçlere karşı nahoş davranışlarda bulunmuştur. İngiliz jandarmaları Japon askerlerin taaruzzuna uğramış ve hapse atılmıştır. Amerikan gemisi Panay batırılmış ve bu olayda Amerikan vatandaşlarından ölenler olmuştur. İşte bu ve benzeri olaylar, Japonların beyaz ırktan ne kadar nefret ettiğini gösteren delillerdir. Hatta, bu nefret öyle yoğunudur ki, Japonların Çinlilere karşı beslediği istihkar hissi, beyazlara beslediğinin yanında bir hiçtir.”

³³⁷ Bkz. “Japonya ve Beyaz Irk”, 20 Şubat 1938, s. S. 3.

Churchill'in aynı yazısında, Japonya'nın daha da ileri giderek Çin'i kontrolü altına almasının, özellikle Amerikan milletinin hürriyeti ve emniyetine büyük bir tehdit teşkil edeceği vurgulanmaktaydı. Çünkü şayet Çin, Japon toprağı haline gelirse, Japonlar Asya'da devasa bir askerî güce sahip devlet halini alacaktı. Japonya'yı durdurma yolunda öncülük etmesi gereken ülke de, Amerika idi. Deneyimli İngiliz siyasetçi, şayet Washington böyle bir karar alırsa, İngiltere'nin bu yolda Amerika'nın en büyük destekçisi olacağını dile getirmekteydi.

Churchill kadar sert bir üslupla olmasa da, Muharrem Feyzi Togay da, Japonya'nın Asya'da ve özellikle de Çin'de girişmiş olduğu son harekâtları, Avrupa ve Amerikalıları bölgeden çıkarmak istemesine bağlamaktaydı. Togay'a göre, Japonya gerek Kuzey Çin gerekse de Orta Çin'de kurduğu kukla devletleri güçlendirerek Chiang Kai-Shek Hükümetini ortadan kaldıracak ve bu yeni hükümetler aracılığıyla da, yabancı devletlere verilen imtiyazları ortadan kaldıracaktı. Mevcut yeni hükümetlere Kanton Bölgesinde de yenisinin ilave edileceğini iddia eden Togay, böylelikle Japonya'nın gittiği her büyük şehirde kuracağı muvakkat hükümetleri daha sonra kendi tahakkümü altında kuracağı umumi bir Çin Devleti altında toplayacağını iddia etmekteydi.³³⁸ Japonya'nın bundan amacına da değinen Togay, kurduğu bölgesel hükümetlerin siyasî nüfuz gücü ile Asya'nın doğusundan Avrupa ve Amerika'ya el çektirmek istediğini ima etmekteydi.³³⁹

³³⁸ “Siyaset Etrafında” 31 Birinciteşrin 1938, s. 2.

³³⁹ “Avrupa Asya'nın Şarkından Elini Çekecektir”, 6 İkinciteşrin 1938, s. 2.

Dışarıda hedefe ulaşmak için, önce içerideki engelleri kaldırmayı artık âdet haline getiren Japon yöneticiler, 1938 senesi Mayıs ayı içerisinde, kabinedeki sivil üyelerin lideri konumundaki Dışişleri Bakanı Hirota'nın yerine³⁴⁰ *General Ugaki*'yi getirdi. Bilindiği üzere, General Ugaki, daha önce kendisine kabineyi kurma görevi verilen, fakat diğer askerlerden farklı olarak ılımlı bir politika izlediği için askerîn vetosunu yiyen birisiydi.³⁴¹ Bunun yanı sıra, kabinedeki diğer sivil bakanlar da istifa etmişler ve yerlerine ordu ve donanmadan çeşitli kurmaylar göreve getirilmişti. Japonya'daki bu görev değişiklikleri, Çin sorununa iyice eğilineceğine ve sorunun kesin çözümüne çalışılacağına delaletti.³⁴²

³⁴⁰ Cumhuriyet Gazetesindeki habere göre, askeri idareciler ve Başvekil Konoe, Çin'de Chiang Kai-Shek Hükümetini tanımama ve tüm diyalogu kesmede ısrar ediyordu. Japonya tahakkümünde muvakkat hükümetin birleştirilerek, Çin'in yegâne ve meşru hükümeti addedilmesi konusunda baskılar uyguluyorlardı. Buna karşılık Hirota ise, Chiang Kai-Shek ve hükümeti ile sulh görüşmelerine devam edilmesi gerektiğinde ısrarcıydı. İşte bu fikir ayrılığı, Hirota'nın istifasına neden oldu. “*Japon Kabinesinde Dün Mühim Tadilat Yapıldı*”, 27 Mayıs 1938, s. 1,6.; Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya’da İmparatorluk Konferansı*”, 19 İkincikanun 1938, s. 2.

³⁴¹ General Ugaki, görevde fazla uzun süre kalmadı, Konoe Kabinesince alınan bazı kararlara dair memnuniyetsizlik beslemesi sonucunda, Eylül ayı içerisinde istifasını sundu (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 316).

³⁴² Nitekim öyle de olmalıydı. Çünkü koca Çin toprakları ele geçirmekle bitecek gibi değildi, Japonların her askerî zaferinden sonra, Çinli askerler iç taraflara çekilip yeniden organize oluyorlardı. Bu da, Japon askerlerini olduğu kadar, Japon kaynaklarını da tüketiyordu. Her ne kadar Japon Hükümeti, bütün memleketin üretim ve ticaretinin seferber edilmesi yönündeki kanunu tatbik koysa da, Japonlarda uzun yıllar sürecektir bir savaşı kaldıracak kadar kaynak yoktu. Bir an evvel savaşa son verilip sonuç alınmalıydı. Kabinedeki değişikliklere ve sonrasındaki dış politikaya dair; “*Japon Kabinesinde*”, 28 Mayıs 1938, s. 3.; Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya’da Harp Kabinesi*”, 29 Mayıs 1938, s. 2. “*Hem Nalına Hem Mihına –Japonya’nın Sesi –*”, 24 Temmuz 1938, s. 3

2.6. Sovyet Rusya-Japon Sınır İhtilafları: Changkufeng ve Nomonhan Olayları

Japonya, bir taraftan Çin ile savaş halindeyken, diğer taraftan da Mançukuo-Sovyet ve Mançukuo-Dış Moğolistan sınır boylarında Sovyet kızıl ordusu askerleri ile küçük çaplı gerilimler yaşıyordu.³⁴³ Mançukuo'ya yerleştiğinden beri varolagelen bu sınır ihtilafları, henüz belirlenemeyen sınırlardan dolayı çıkmaktaydı. Zaman zaman söz konusu sınır çatışmaları yüzünden iki ülke hükümeti, birbirine sert notalar gönderiyordu. Uzak Doğu'daki Rus-Japon sınırında çıkan bu olaylar üzerine bir yazı kaleme alan Yunus Nadi,³⁴⁴ sınır ihtilafları konusunda Japonları haksız bulduğunu şu sözlerle belirtiyordu:

“Japonlar düşmanlarımız değildirler, Fakat Sovyetler dostlarımızdır. Kaldı ki, Uzak Şark'taki hudud meselelerinde hak ve hakikatın da, Sovyetler tarafında olduğu barizdir. Japonya'nın yaptıkları yüksek sulh menfaatlerine aykırıdır.”

Abidin Daver'in kaleminden çıkan ve “*Uzak Şark'ta Japonya ile Sovyet Rusya Karşı Karşıya*” adlı 10 Birinciteşrin tarihli yazıda ise, Japonya'nın asıl amacının

³⁴³ İki ülke arasında, Mançurya Olayı'ndan 1945 II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, yaklaşık olarak 1600 kadar küçüklü büyüklü sınır çatışması yaşandığı telafuz edilmektedir. Rus-Japon sınır çatışmalarının sayısı için ; (Taiheiyo Senso he no Michi 4, 1963: 77). Cumhuriyet Gazetesi'ndeki ilgili yazılar için; Muharrem Feyzi Togay, “Sovyetler ve Japonya”, 23 İkincikanun 1937, s. 2.; “Sovyet Rusya-Japonya Münasebatı”, 17 Mayıs 1937, s. 4.

³⁴⁴ Bkz. “Uzak Şark, Hakikatta Sanılabileceği Kadar Uzak Değildir”, 12 Temmuz 1937, s. 1,3.

Sovyet Rusya'nın Sibirya toprakları olduğu ima edilmekteydi. Daver'e göre, Japonya'nın Çin'de girişmiş olduğu savaş, ileride yapmayı planladığı Rusya savaşına hazırlık mahiyetindeydi. Japonlar, Çin'deki işgali tamamladığında, Uzak Doğu'daki Sovyet ordularını yan ve gerilerinden vuracak bir pozisyonda olacaktı. Bu yüzden de sınırda Rusya aleyhine manevralarda bulunuyor, bu da, iki ülke askerleri arasında zaman zaman savaşın eşiğine gelen çatışmalara neden oluyordu. Söz konusu sınır ihlallerinin hepsi önemli olsa da, aralarında yeni bir Rus-Japon savaşının eşiğinden dönüldüğüne inanılan iki büyük olay vardır. Bunlardan ilki, Temmuz 1938 tarihinde Sibirya, Kore ve Mançurya sınırının birleştiği bir noktada bulunan Changkufeng Tepesinde meydana gelmiştir (Kindai Nihon Sogo Nenpyo, 1968: 316). Diğer birçok anlaşmazlık gibi, bu da resmi olarak çizilemeyen sınır yüzünden çıkan “*Benim Topraklarım*” polemiğinden ötürü çıkmıştır.

Sovyet Rusya, Mançukuo ve Kore Yarımadası sınırlarının birleştiği bir noktada bulunan Changkufeng Bölgesine, Rus askerlerinin mevzilenmiş olduğu haberini alan Japon askerleri, bu bölgenin kendi toprakları olduğunu iddia ederek, Sovyet ordusuna ait kuvvetlere saldırdı. Bölgedeki Japon kumandanın ihtiyari kararıyla başlayan bu harekât, ilk etapta, Rus askerlerin geri çekilmesine neden oldu. Beklenmedik bu baskın karşısında çabuk toparlanan Ruslar, Ağustos ayının başında, karşı saldırıya geçerek Japonları ağır bir yenilgiye uğrattılar. Ardından iki ülke arasında, Moskova'da 10 Ağustos'ta ateşkes imzalandı ve böylece bir sınır sorunu daha savaşa dönüşmeden atlatılmış oldu.

Ruslarla savaşın eşiğinden dönülen bu çatışmanın altında, düşmanın bölgedeki gerçek gücünü görmek ve kendileri ile savaşma niyetleri olup olmadığını anlama çabası yatmaktaydı. Bu doğrultuda, Japon Genelkurmayı, önce Kore ordusunu bölgeye yönlendirdi. Fakat gerek Dışişleri Bakanlığı ve donanma kurmayları gerekse de İmparator tarafından şiddetle karşı çıkılması üzerine, kuvvetlere geriye dönme emri verildi (Keiichi, 1993: 329-330). Bunun üzerine Kore ordusu geri çekildi. Herkes, muhtemel bir sınır olayına daha başlamadan son verildi diye düşünürken, 19. bölükten sorumlu kumandan *Korgeneral Suetaka Kamezo*, üstlerinden herhangi bir saldırı talimatı almadan, kendi kararıyla kuvvetlerine saldırı emri verdi ve iki ülke askerleri arasında yaklaşık 1 ay sürecek sınır çatışmasına neden oldu.

Korgeneralin bu hareketi, aynı zamanda, “*Başkumandanlık Emri*”, yani İmparator iradesine karşı gelmek anlamına da geliyordu. Çünkü 20 Temmuz’da Saraya çıkan Ordu Bakanı *Itagaki Seishiro*’ya, İmparator Showa, Mançurya işgalinin başlangıcı Ryujoko ve 1937 Çin-Japon savaşının başlangıcı Rokokyo Olaylarına atfen;

“*Şimdiye kadar Japon Ordusunun kumandanlarının ihtiyari kararıyla hareket etmelerine göz yumdum; Fakat bundan sonra iznim olmadan ordumdan bir askerî bile oynatmayacaksınız.*” (Keiichi, 1993: 330).

diyerek, Savaş Bakanlığı ve Genelkurmayın Mançurya sınırında Rusya’ya karşı

girmeyi düşündüğü harekâta karşı çıktı.³⁴⁵

Changkufeng sınır ihtilafının bir önemi de, iki ülke arasındaki benzer muarazalardan farklı olarak, Japonya tarafından ilk kez stratejik birliklerden oluşan ordunun kullanılmasıdır (Taiheiyo Senso he no Michi 4, 1963: 82). Cumhuriyet Gazetesi, bu olayı okuyucularına meydana geldikten 5 gün sonra, “*Rusya-Mançukuo Arasında Bir Hudud Hadisesi*” başlığıyla kısa bir haber şeklinde duyurmuştur. Londra kaynaklı haberde şöyle denmekteydi.³⁴⁶

*“Sovyet-Mançukuo Hududunda bir hadise olmuştur.
Sovyet askerleri geçen Salı günü Mançukuo topraklarına*

³⁴⁵ Emre itaat etmemesine rağmen, Korgeneral Suetaka, ciddi bir cezaya maruz kalmamıştır. Bunda, İmparatorla bizzat görüşen Ordu Bakanı ve beraberindeki askerî yetkililerin payı olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, Japon askerî erkânının bu hareketinden, yani İmparator’un emrine karşı gelen bir komutanı cezalandırmayışından, onu desteklediği çıkarımını yapmak mümkündür.

³⁴⁶ 16 Temmuz 1938, s. 3. Cumhuriyet Gazetesinde çıkan ilgili diğer haberler için bkz. “*Mançuri Hududunda Harp İhtimali Çok Kuvvetlendi*”, 22 Temmuz 1938, s. 1, 7.; “*Sovyet-Mançukuo Hududunda Bir Hadise Daha*”, 24 Temmuz 1938, s. 3.; “*Sovyet-Mançu Hududunda Yeni Bir Hadise Oldu*”, 27 Temmuz 1938, s. 1, 8.; “*Uzak Şark’ta Vahim Hadiseler*”, 28 Temmuz 1938, s. 1, 6.; “*Rus Hududunda Vahim Bir Hadise*”, 31 Temmuz 1938, s. 1, 7.; “*Rus-Japon Kuvvetleri Arasında Çarpışmalar*”, 1 Ağustos 1938, s. 1, 3.; “*Rus-Japon Çarpışması*”, 2 Ağustos 1938, s. 1, 6.; “*Rus-Japon Çarpışması Şiddetle Devam Ediyor*”, 3 Ağustos 1938, s. 1, 7.; “*Hem Nalına Hem Mihnına – Japonlarla Sovyetler –*”, 3 Ağustos 1938, s. 3.; “*Rus-Japon İhtilafı Müşkül Safhaya Girdi*”, 5 Ağustos 1938, s. 1, 7.; “*Sovyetler Japonları Hudud Dışına Attıklarını Bildiriyorlar*”, 8 Ağustos 1938, s. 1, 7.; “*Rus-Japon Hudud İhtilafı Vahim Bir Safhaya Girdi*”, 10 Ağustos 1938, s. 1, 9.; “*Uzak Şark’ta Vaziyet Hala Barış Yoluna Giremedi*”, 11 Ağustos 1938, s. 1, 7.

girerek Reskin Demiryolu üzerinde bir dağı işgal etmişlerdir. Orada tahkimat yapmaktadırlar. Tokyo, Moskova'da şiddetli protestoda bulunmuştur.”

Görüldüğü gibi, Cumhuriyet Gazetesindeki haberde çatışmanın gerçekleştiği bölge, Mançukuo toprakları olarak ele alınmakta ve Rus askerlerinin burayı işgal ederek Mançukuo topraklarına tecavüz ettiği izlenimi verilmekteydi. Aynı yaklaşımı, Muharrem Feyzi Togay'ın “*Uzak Şark'ta Yeni Bir Hadise*” adlı makalesinde de görmek mümkündür:

“... Viladivostok'un cenubunda Sibiry, Kore ve Mançuri hududlarının birleştiği bir noktadaki Çangfufeng³⁴⁷ Tepesi, şimdiye kadar Mançuri arazisi ve kontrolünde bulunduğu halde, Kızılordunun bazı kuvvetleri ansızın burayı işgal edip tahkime başlamışlardır. Sevkulceyi bakımından önemli bir coğrafyası olan tepe, yeni bir Sovyet-Mançu hudud hadisesine neden olmuştur...”

Hem Londra kaynaklı olaya dair verilen ilk haberin hem de Togay'ın ele aldığı yukarıdaki yazının kaynaklarının içeriği bakımından Japonya veya Japon taraftarı ajanslar olduğunu düşünmekteyiz.³⁴⁸

³⁴⁷ Doğrusu, *Changkufeng*'dir.

³⁴⁸ Çünkü yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda, *Changkufeng Tepesi*'nin kimin toprakları olduğu konusunda iki ülke arasında herhangi bir resmi antlaşma veya uzlaşma söz konusu olmadığını

19 Temmuz tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Moskova kaynaklı haberinde şunları aktarmaktaydı:³⁴⁹

“Sovyet-Mançu Hududu hadisesi münasebeti ile Tas Ajansı bir tebliğ neşrediyor. Bu tebliğde bilhassa şöyle denilmektedir: 1869 tarihli Hunşun Muahedenamesi, bu mesele hakkında Hariciye Halk Komiserliğine müracaat etmiş olan Japon maslahatgüzarına ibraz edilmiştir. Bu muahedenamenin merbutu olan harita, Çangçi Gölünün tamamı ile Sovyet arazisinde kain bulunduğunu ispat etmektedir. Şu halde Sovyetler tarafından hududa bir guna tecavüzde bulunulmuş değildir. (a.a.)”

Her Rus-Japon sınır ihtilafından sonra sözü edilen yeni bir Rus-Japon savaşı olasılığı üzerinde, Changkufeng Tepesi olayından sonra da durulmuştur. Özellikle Togay’ın yazdığı köşe yazılarında, bu endişe hissedilebilir.³⁵⁰ Yazar konuyla ilgili

tespit ettik. Bu da, her iki tarafın da bölgeyi kendi sınırı içerisinde göstermesine sebebiyet vermiştir ki, bunu, ilerleyen günlerde yine Cumhuriyette çıkan olaya dair ilgili haber ve yazılardan da teyit etmek mümkündür.

³⁴⁹ “Sovyetlerin İleri Sürdükleri İddia”, s. 3.

³⁵⁰ “Uzak Şark”, 30 Temmuz 1938, s. 2.; “Uzak Şark’ta Yeni Bir Hadise”, 21 Temmuz 1938, s. 2.; “Japonya-Sovyet İhtilafı”, 24 Temmuz 1938, s. 2.; “Japonya ve Sovyetler Birliği”, 4 Ağustos 1938, s. 2.; “Uzak Şark’taki Harpler”, 9 Ağustos 1938, s. 2.; “Uzak Şark’taki Yeni Harp”, 12 Ağustos 1938, s. 2.; “Avrupa ve Asya”, 13 Ağustos 1938, s. 2.

makalesinde şunları söylüyor;

“Tokyo, Changkufeng Tepesini Mançukuo toprakları olarak addederek Rus muhataplarından derhal burayı boşaltmasını istemiş, aksi takdirde güç kullanacaklarını iletmişti. Buna mukabil Ruslar da, aynı tepenin Çarlık Döneminde Çin ile yapılan antlaşmaya istinaden kendilerine ait olduğu cevabını vererek karşılık verdi. Bu yönüyle olay, 1937 senesindeki Marko Polo Köprüsü Vakasına benzemektedir. O zaman Çinlilere olduğu gibi, bu sefer de Ruslara tahliye notası verilmekte ve eğer uyulmazsa şiddete başvurulacağı beyan edilmekteydi. Şayet menfi cevap alınırsa –ki alınacağı şüphesiz-, Changkufeng’in de, Marko Polo Köprüsü olayının hala devam etmekte olan Çin-Japon Harbine neden olduğu gibi, bir Rus-Japon savaşına sebebiyet verme olasılığı gayet yüksekti.”

Togay, Rusların bu tepeye saldırarak biraz da olsa, Çinlileri rahatlatmak amacıyla olduğunu ileri sürmekteydi.³⁵¹ Changkufeng olayının, Rus-Japon savaşını çıkarıp çıkarmayacağı üzerinde duran bir diğer Cumhuriyet yazarı Nadir Nadi ise, böyle bir savaşın imkânsız değil, ama düşük bir olasılık olduğunu ifade

³⁵¹ Başka bir deyişle, Rusların, son zamanlarda Hankow ve etrafında girişilen boğucu Japon saldırılarından dolayı Çin üzerinde biriken baskıyı hafifletmek ve düşman ordusunun dikkatini kuzeye çevirerek Chiang Kai-Shek ve ordularına gerekli manevralar için zaman kazandırmak için böyle bir harekâta bulunduğunu iddia ediyordu.

etmekteydi.³⁵²

*“Japonya, Çin’de hayli yorulmuştur. Çok kuvvetli bir teşekkül olan Sovyet Ordusu ile dövüşmeyi şimdilik kolayca gözüne alamaz. İşte Moskova’daki teşebbüsleri ile de bunu ispat ediyor diyebiliriz. Mantık konuştuğu zaman, Sovyet-Japon ihtilafından harp çıkması ihtimalleri uzaklaşıyor. Fakat ne yazık ki harplerin hemen hepsi, mantıksız kararlar neticesinde başlamıştır.”*³⁵³

Yabancı yazar Bernar Valeri imzalı bir başka makalede, olayla ilgili özetle şunlar söylenmekteydi.³⁵⁴

“Resmi Japon menbalarından alınan haberlere göre, Rus-Mançukuo hududunda her sene az çok vahim 200 hadise vukua gelmektedir. Çang-Ku-Feng Tepesinin Ruslarca işgali de, rutinleşmiş bu hadiselerden birisiydi. Fakat söz konusu vakayı

³⁵² “Çang-Ku-Feng Hadisesi Bir Rus-Japon Harbi Çıkarabilir Mi?”, 6 Ağustos 1938, s. 1.

³⁵³ Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Abidin Daver de, Changkufeng Olayı ve yarattığı gergin ortamı göz önünde bulundurarak aynı dönemde bir makale kaleme almıştır. Daver, son sınır olaylarının bir savaşa sebebiyet verip vermeyeceği olasılığını olayların akışına bırakarak iki ülkenin ordularını kıyaslamıştır. Buna göre, bugünkü mevcut güçler göz önüne alındığında kara orduları eşit, havada Sovyetler ve denizde ise Japonlar üstün gözüküyorlardı. “Japon ve Sovyet Orduları Arasında Bir Mukayese”, 5 Ağustos 1938, s. 5.

³⁵⁴ “Sovyet Rusya ve Japonya”, 3 Ağustos 1938, s. 3.

daha da mühim kılan, Japon-Çin harbi şiddetle devam ederken böylesi sevkulceyşi bir ehemmiyete sahip tepenin işgal edilmesiydi. Rusya böyle bir zamanda neden bu derece ani ve tehlikeli bir harekette bulunmuştu?

Bunun 3 muhtemel nedeni vardır: 1-) Japonya'nın gücünü sınamak. 2-) Kendi mevcudiyetini ona hatırlatarak Hankow üzerindeki tazyikini hafifletmek. 3-) Stratejik öneme haiz bir noktayı kolayca işgal etmenin kabil olup olmadığını anlamak.

Bütün bu gelişmelere rağmen, şimdilik Japonya ile Rusya arasında herhangi bir harbin patlak vermesi beklenmemektedir. Japonya için şu anda Ruslara karşı silahlı bir saldırıya geçmek toplu intihardan başka bir şey değildir. Moskova'nın da, Japonlara saldırmak gibi bir niyeti yoktur. Japonya'nın daha fazla yorulacağı zamanı ve beynelmilel vaziyetin daha uygun olacağı şartları beklemesi öngörülmektedir.”

İki ülke arasında yapılan ateşkese dair 13 Ağustos tarihli Cumhuriyet Gazetesinde şu ifadeler yer almaktaydı.³⁵⁵

“Uzak Şark'ta Japonya ile Sovyetler arasında uzun süredir süregelen harbin kendisi resmen ilan edilmemişti, ama mütarekesi ilan edildi. Şimdiye kadarki Rus-Japon ihtilaflarının aksine, ilk kez Japonya, Rusya'ya karşı yelkenleri

³⁵⁵ Bkz. “Hem Nalına Mihına – Haftaym - ”, s. 3.

indirmiş, daha ılımlı bir yaklaşım sergiledi. Nitekim doğan güneş İmparatorluğu ileride daha münasib bir zamana ve daha emin bir vaziyete intizaren, şimdilik Sovyetlere boyun eğmeyi daha akıllıca bulmuş olsa gerek. Kısaca, her iki taraf da muhtelif hesaplarla dövüşten çekindikleri ve harbin kıvamu henüz gelmemiş olduğuna kanaat getirdikleri için, şimdilik paydos borusunu çalmış ve haftayma –halftime- girmişlerdir. Bakalım haftaym ne kadar sürecek?”

Changkufeng Olayının tatlıya bağlanması üzerine girilen ara, çok da uzun sürmedi ve ateşkesten yaklaşık 9 ay kadar sonra bu sefer daha ciddi bir sınır krizi patlak verdi. Meydana geldiği bölgeden ötürü “*Nomonhan Olayları*”³⁵⁶ olarak bilinen sınır çatışmaları, belki de şimdiye kadar yaşananların en ciddisi ve her an savaşa dönüşebilecek nitelikte olanıydı.³⁵⁷

³⁵⁶ Nomonhan Olayı için ; (Takashi, 1995: 174-178), (Akira, 1982: 200-201).

³⁵⁷ Sovyet tahakkümü altındaki Dış Moğolistan güçleri ile Japonya’nın kukla devleti Mançukuo güçleri arasında meydana gelen ilk temastan sonra belli bir ara verilmiş, daha sonra Japon-Mançukuo kuvvetleri, Temmuz ayının başında tekrar saldırıya geçerek bölgede hareketli anların yaşanmasına neden olmuştu. Japon-Mançukuo kuvvetlerinin atağında, Sovyet-Dış Moğolistan güçleri çok başarılı bir mukavemet göstererek, düşman kuvvetleri yenilgiye uğratmıştı. Geri çekilmek zorunda kalan Japon-Mançukuo güçleri, destek güç ve mühimmatla, yeniden ayın sonlarına doğru saldırıya geçmiş ve yine ağır bir yenilgi almışlardı. “*Mançu Hududunda Yeni Bir Hadise*”, 4 Temmuz 1939, s. 5.; “*Moğol-Mançu Sınırında Şiddetli Çarpışmalar*”, 5 Temmuz 1939, s. 1, 9.; “*Uzak Şark’taki Harp*”, 7 Temmuz 1939, s. 1, 8.; “*Mançu-Sovyet Hududunda Şiddetli Çarpışmalar*”, 9 Temmuz 1939, s. 3.; “*Moğol-Mançu Hududunda*”, 10 Temmuz 1939, s. 1, 3.; “*Uzak Şark’ta Vaziyet*”, 11 Temmuz 1939, s. 3.; “*Sovyet-Mançu Hududunda Yeni Çarpışmalar*”, 12 Temmuz 1939, s. 3.; “*Moğol-Mançu İhtilafı*”, 15 Temmuz 1939, s. 1,9. “*Rus-Japon Hududunda Muharebe Devam Ediyor*”, 24 Temmuz 1939, s. 3.;

Japon saldırılarında aldığı darbelere rağmen başarılı bir savunma göstermesini bilen Sovyet-Dış Moğolistan güçleri, bu sefer Ağustos ayının sonlarına doğru düşmana son darbeyi indirmek için toplu olarak karşı atağa geçti ve bölgedeki 23. Japon bölüğüne ağır zayıtlar verdirdi. Böylece Sovyet-Dış Moğolistan askerleri, bölgedeki hâkimiyeti tamamiyle eline geçirdi.³⁵⁸ Aldığı yenilgi sonrası barış yapmak zorunda kalan Japonya, Moskova'daki elçisi aracılığıyla Sovyet Hükümetine ateşkes teklifini ilettil ve yapılan görüşmeler sonucunda, 15 Eylül'de iki ülke arasında antlaşma imzalandı. Tokyo'nun ateşkes yapmasında, aldığı ağır yenilgiler kadar, Eylül ayının başından itibaren Avrupa'da başlayan savaşın da rolü vardı.³⁵⁹

Nomonhan'daki sınır çatışmaları üzerine Cumhuriyet Gazetesinde yazı kaleme alan tek yazar, Muharrem Feyzi Togay'dır. Togay, Nomonhan Olaylarını “*Mançurya-Dış Moğolistan*”, “*Uzak Şark İşleri*” ve “*Japon-Sovyet Muharebeleri*” başlıkları altında kaleme almıştır.³⁶⁰ Her ne kadar mesele, Dış Moğolistan ile Mançukuo orduları arasındaymış gibi gözükse de, hakikatte Japon orduları ile Kızıl ordu arasındaydı. Çünkü Dış Moğolistan ve Mançukuo, daha yeni kurulduğu için askerî teşkilatları henüz en alt seviyedeydi.

“Sovyet-Mançu Hududunda Yeni Çarpışmalar”, 26 Temmuz 1939, s. 3.; “Sovyet-Mançu Hududunda Yeni Muharebeler”, 27 Temmuz 1939, s. 3.; “Rus-Japon Hududundaki Muharebe Şiddetlendi”, 28 Temmuz 1939, s. 1, 8.

³⁵⁸ Bkz. “Sovyet-Mançu Hududunda”, 1 Eylül 1939, s. 3.; “Sovyet-Mançu Hududunda”, 15 Eylül 1939, s. 3.

³⁵⁹ Muharrem Feyzi Togay, “Avrupa Harbi ve Japonya”, 23 Eylül 1939, s. 2.

³⁶⁰ Sırasıyla: 29 Haziran 1939, s. 2.; 6 Temmuz 1939, s. 2.; 29 Temmuz 1939, s. 2.

Japonya ve Sovyetler, ağır top, tank ve bombardıman uçakları gibi modern teçhizatlarla saldırılarda bulunuyordu. Bu bakımdan Togay, Rus-Japon çatışmalarının, Çin-Japon savaşında dahi daha şiddetli geçtiğini belirtmekteydi.

Aralıklarla yaklaşık 4 ay süren Nomonhan Olaylarını Cumhuriyet Gazetesi, Changkufeng Olayı kadar detaylı bir şekilde ele almamıştır. Şüphesiz bunda aynı dönemdeki Avrupa ve Uzak Doğu'daki gelişmelerin rolü büyüktür. Uzak Doğu'da Japonya, Güneydoğu Asya'daki Avrupalıların müstemlekelerine doğru ilerlemeye başlamıştı. Avrupa'da ise, özellikle Eylül ayında kopacak fırtına öncesi hem askerî hem de diplomatik son hazırlıkların yapılmasından dolayı, yoğun bir dönem yaşanıyordu. Bu yüzden, Cumhuriyet Gazetesi ve yazarlarının, gündemi daha çok meşgul eden bu konular üzerine odaklandıklarını görmekteyiz.

2.7. Gerilen İkili İlişkiler ve Harp Dedikoduları

Japon-Çin Savaşı'nın yayılarak aldığı yeni şekiller ve yukarıda da belirttiğimiz sınır ihlalleri, Japonya ile Sovyetler arasındaki gerginliği her geçen gün artırmaktaydı. Buna karşılıklı kapatılan elçilikler ve her iki ülke tarafından da sınıra yapılan yığınakların artırılması, dünya kamuoyunca Japon-Sovyet savaşının çok yakın olduğuna delil olarak görülmekteydi.³⁶¹ Cumhuriyet Gazetesinde yer alan Japonya kaynaklı haberlere göre, Japon siyasetine hakim olan askerlerin, Çin savaşının daha fazla uzamasını istemedikleri bildiriliyordu. Çünkü savaş uzadıkça Japonlar hem askerî güç hem de kaynak olarak tükeniyor, bu da, ileride Rusya'ya

³⁶¹ Muharrem Feyzi Togay, “Japonya-Sovyetler”, 29 İkincikanun 1938, s. 2.

karşı yapılması planlanan savaşı tehlikeye sokuyordu.³⁶²

Japonlar şimdiye kadar, Çin'in doğal kaynaklar bakımından en zengin bölgelerini eline geçirmişti. Diğer bölgeler daha ziyade dağlıktı. Bu yüzden, iktisadi ve strateji bakımından çok da lüzumu olmayan yerleri elde etmek için, kuvvetlerini dağıtmak ve kaynaklarını daha da azaltmak istemiyorlardı. Sovyetler ile kendi arasındaki ihtilaf ve savaş çıkması ihtimali günden güne artmaktaydı. Dolayısıyla, bunu göz önünde bulundurarak Çin savaşının sahasını daha da genişletmek istemiyorlardı.³⁶³

Cumhuriyet Gazetesindeki Rus-Japon ilişkilerine dair haber ve yazılarda, Japonya'nın Çin'den sonra Sovyet Rusya ile savaşacağına neredeyse kesin gözüyle bakılıyordu. İlgili yazı ve haberlerdeki iddia ise, Japonların Rus askerlere karşı sınır boylarındaki saldırgan hareketlerine dayandırılıyordu. Japon asker ve sivil yöneticileri, Moskova Hükümeti hakkında hiç olmadığı kadar cüretkâr ve saldırgan söylem ve suçlamalarda bulunuyorlardı. Fakat bilhassa Sovyetler aleyhine önce

³⁶² Buna karşılık Rusya, her geçen gün daha da kuvvetlenmekteydi. Rus ordusu, herhangi bir savaşta olmadığı için askerleri dinlenmiş durumdaydı. Bunun yanı sıra, donanma, kara ve hava kuvvetlerini ve cephanelerini hızla artırıyorlardı. Ayrıca, Uzak Doğu'da stratejik bölgelere yeni demiryolları inşalarına da başlamışlardı. Dolayısıyla, Japon askerî kurmayları, şayet böyle devam ederse, Sovyetlere karşı açılması düşünülen savaştan vazgeçilmek zorunda kalınacağını düşünmekteydiler. Bu yüzden biran evvel, Çin işini halledip Rusya ile kozların paylaşılmasından yanaydılar. “*Hem Nalına Hem Mihına - Japonların Acelesi -*”, 31 İkincikanun 1938, s. 3.; Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya, Sovyetler, Çin*”, 11 Şubat 1938, s. 2.

³⁶³ Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya ve Sovyetler*”, 16 Nisan 1938, s. 2.

Almanya sonra da İtalya gibi faşist ülkelerle ittifaklık kurulması, Sovyet Rusya'nın, Japonya'ya karşı yüz seksen derece politika değiştirmesine neden oldu.

Bu konu üzerine yazı kaleme alan Nadir Nadi, iki ülke arasında sıradan hale gelen sınır ihtilaflarında, artık ne Tokyo'nun eskisi kadar saldırgan, ne de Moskova'nın eskisi kadar alttan alan bir politika izlediğini belirtmekteydi. Nadir Nadi'ye göre, Japonlar Mançurya'da kukla bir devlet kurduğundan beri, iki ülke arasında patlak veren sınır sorunlarının savaş halini almamasında Moskova'nın barışsever politikası yatmaktaydı. Çünkü Rusya, 1917 Bolşevik İhtilâlinden sonra, bütün enerjisini memleket içerisinde rejimi kuvvetlendirmeye ve halkın refahını artırmaya sarfediyordu. Fakat son dönemdeki olaylarda, daha az hoşgörülü davranıyordu. Sovyetlerin alışık olmadığı sert mukavemeti ile karşılaşan Japonya ise, bu durum karşısında yelkenleri indirmiş ve söz konusu olaylardaki üslubunu hafifletmişti.³⁶⁴

Cumhuriyet Gazetesinde 9 Ağustos tarihli ve “*Niçin Tutuşmuyorlar*” başlıklı imzasız yazıda, Sovyetlerle Japonlar arasında hemen hemen her gün büyüklü küçüklü sınır çatışmaları yaşanmasına rağmen, neden hâlâ daha savaşın patlak vermediği üzerinde duruluyor ve bunun olası sebeplerinden bahsediliyordu. Japonya, bir seneden beri Çin ile savaş halindeydi, bu da askerî ve malî olarak yorulmasına neden olmuştu. Ayrıca, aynı anda iki büyük güçle savaşacak donanımı ve askerî gücü yoktu. Buna karşılık Sovyetler cephesindeki savaşı engelleyen olası nedenler şöyleydi:

³⁶⁴ “*Rus-Japon İhtilaflarının Hallinden Sonra*”, 12 Ağustos 1938, s. 1,7.

1-) Japonya ile harbe tutuşması halinde, Avrupa tarafındaki topraklarından Almanya'nın taarruzuna uğraması muhtemeldi.

2-) Dâhili vaziyet hariçte harbe girişmeye çok da müsait değildi.

3-) Sovyet Rusya, Japonların Çin'de daha işlerinin bitmediklerini düşünüyor ve daha çok güç ve kaynak kaybına uğrayarak yıpranmasını bekliyordu.

4-) Japonya ile harpten daha ziyade, onların kuvvet ve dikkatlerini dağıtarak Chiang Kai-Shek ve kuvvetlerini rahatlatmak istiyorlardı.

Son Japon-Rus sınır ihtilaflarına dair “*Uzak Şark ve Bütün Dünya*” adlı bir yazısı bulunan Peyami Safa,³⁶⁵ yine de bu olayların çıkarabileceği muhtemel bir Rus-Japon savaşından korkmaktaydı. Safa, ilgili yazısında iki ülke arasındaki olası bir savaşın, yeni bir dünya harbine neden olabileceğinden duyduğu endişeyi dile getirmekte ve Rus-Japon savaşının, ne İspanya iç savaşı ve İtalyan-Habeş harbine, ne de Japon-Çin savaşına benzemeyeceğini vurgulamaktaydı. Çünkü Avrupa ve Uzak Doğu’da sınırları olan Rusya’nın gireceği bir savaş, tüm dünyayı arkasından sürükleyebilirdi.

³⁶⁵ 10 Ağustos 1938, s. 3. Peyami Safa’nın 1938 senesi içerisinde Japonya ile ilgili yazdığı bir diğer makale ise, “*Türk İnkılâbı ve Japonya*” başlığı altında, 6 İkincikanun tarihli Cumhuriyet Gazetesinin üçüncü sayfasından yayımlanmıştır. Safa, Türk inkılâplarının esin kaynağının Japonya olduğuna dair bazı yargıların yanlışlığını, vermiş olduğu bilimsel sebeplerle izah etmekteydi.

2. 8. Kısır Döngü: Japon İç Siyasîsi

Japon emperyalizminin doruk noktasına ulaştığı 1930’lu yıllardaki hükümetler arasında en uzun iktidarda kalanlardan birisi olan *Konoe Kabinesi*, 1939 senesi Ocak ayının başında görevinden istifa etti (Takeshi, 2008: 91, 92).³⁶⁶ Yerine *İmparatorluk Danışma Kurulu Başkanı* deneyimli idareci *Hiranumaki Ichiro* getirildi.³⁶⁷

Ne olmuştu da, böylesi uzlaştırmacı ve lider bir sîma, istifa kararı almış ve yerine imparatorun en güvendiği isimlerden birisi getirilmişti? Bu konu üzerine bir yazı kaleme alan Togay,³⁶⁸ öncelikle kabinenin değiştiğini söylemenin pek de doğru olmadığını düşünüyordu. Çünkü eski Başbakan Konoe, Hiranumaki Kabinesinde üye olarak kalmış ve eski kabineden yalnızca Maliye Bakanı değiştirilmişti. Bu da, yeni hükümetin selefinin bütün önemli unsurlarını kabullendiği ve içine aldığı

³⁶⁶ Cumhuriyet’te çıkan ilgili haberler bkz. “*Japon Kabinesi Azaları Arasında İhtilaf Çıktı*”, 4 İkincikanun 1939, s. 1, 7; “*Japon Kabinesi Nihayet İstifaya Mecbur Kaldı*”, 5 İkincikanun 1939, s. 1, 9.

³⁶⁷ Hiranumaki Ichiro’nun göreve getirilmesi için talepte bulunan, bizzat başbakan Konoe’nin kendisiydi. Yerine *Hiranumaki Ichiro*’yu geçiren *Konoe* de, *Hiranumaki*’nin yerini aldı, yani İmparatorluk Danışma Kurulu Başkanı oldu. Bir nevi görev değiş-tokuşu yapıldı (Akira, 1982: 177). Kaos içerisindeki ve istikrarsız iç siyaset göz önüne getirildiğinde, yaklaşık 2 seneye yakın bir süre görevde kalan Konoe’nin, birbirine zıt grupları tek bir çatı altında toplayıp Japonya’yı dışişlerine odaklaması noktasında başarılı bir dönem geçirdiğini söylemek mümkündür. Zaten aksi olsaydı, diğer başbakanlar gibi iktidarda uzun süre kalamaz ya bir darbe ya da ordunun siyasî nüfuzu ile görevden el çektirilirdi.

³⁶⁸ “*Yeni Japon Başvekili*”, 8 İkincikanun 1939, s. 2.

anlamına gelmekteydi.³⁶⁹

Konoe'nin istifasında düşünölebilecek bir diğör neden ise, Almanya tarafından yapılan askerî ittifaklık teklifiydi. Almanya, Avrupa'da ilerlemek için, İngiltere ve Fransa'ya karşı yanına her alanda tam müzahir bir müttefik almak istiyordu. Bu maksatla İtalya ile birlikte Japonya'ya yaptığı üçlü askerî ittifak teklifi, Japon kabinesini ikiye böldü. Kabinedeki fikir ayrılığına, bir de Çin'de girişilen savaşın belirsizliği eklenince, Konoe istifa etmeye karar verdi. İstifa nedeni olarak sunduğı sebep ise, 6 İkcincikanun tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki Tokyo kaynaklı habere şöyle yansıdı:³⁷⁰

³⁶⁹ Togay'a göre, Çin meselesinin askerî ciheti halledilmiş ve şimdi Avrupa ve Amerikalıların Asya kıtasındaki ekonomik ve siyasî nüfuz ve hâkimiyetlerine son verme zamanı gelmişti. Bunu gerçekleştirmek için de, hükümeti değıştirme kararı alınmıştı. Başvekilin Hiranumaki olmasında, bu şahsın, beyaz ırkı Asya'dan atmayı hedefleyen Büyük Asyacılık ideolojisinin alemdar-ı devlet adamlarından birisi olması büyük rol oynamıştı. Girişilecek yeni adımlar, ne Çin'deki kuvvetlerle çarpışmaya ne de Chiang Kai-Shek Milli Hükümeti ile uğraşmaya benzerdi. Karşıdaki dünyanın siyasî ve ekonomik hayatına hükmeden devletlerdi ki, yapılacak en ufak bir acemilik, Japonya'yı dönüşü olmayan bir yola sokabilirdi. Bunun yanı sıra, çok büyük masraflar yapılması öngöröldüğü için, ülkenin tüm milli serveti ve istihsalini devlet kontrolü altına almak gerekiyordu. Bunun içinde zorluk çıkarmayacak ve ikna gücü yüksek bir şahsın Maliye Bakanlığı görevinde olması gerekiyordu.

³⁷⁰ Japon iç siyasetine 30'lu yıllarda hâkimiyetini kuran Ordu Bakanı ve askerî kurmaylar, İngiltere ve Fransa'yı karşısına almak pahasına da olsa, Almanya'nın bu teklifinin mutlaka kabul edilmesini istiyordu. Buna karşılık, Deniz Kuvvetleri, Dışışleri ve Maliye Bakanları, Japonya'nın Avrupalı ölkeleri karşısına almaması gerektiğini savunuyorlar ve Almanya ile sadece Sovyetlere karşı yapılan anti-komünist paktla yetinilmesi gerektiğini söylüyorlardı. "*Japon Başvekilini Niçin Çekilmiş?*" başlığı ile gazetenin 1. ve 5. sayfalarından verilmiştir.

“...Prens Konoe, yeni bir hükümet idaresi altında yeni direktiflerle milletin itimadını artırmak lüzumuna kail olduğunu söylemiş ve Japonya’nın Çin meselesinde çizmiş olduğu değişmez siyasetin esasen İmparator tarafından da tasdik edilmiş bulunduğunu ilave eylemiştir. Prens Konoe sözlerini şöyle bitirmiştir: Büyük bir mesuliyet deruhde ettikten sonra, bu vazifeyi yapmaya iktidarımın kafi gelmemesinden dolayı mahcubum. İşte bunun içindir ki, kabinemin istifasını verdim.”

Konoe’nin yerine geçen *Hiranuma Kabinesi*’nin beklentileri tam anlamıyla karşıladığı söylenemez. Gerek içerde gerekse de dışarda beklenen ilerlemeleri sağlayamayan Hiranuma Hükümeti, selefi kadar uzun soluklu bir hükümet olmadı ve göreve başladıktan yaklaşık 8 ay kadar sonra istifa etmek zorunda kaldı.³⁷¹

İşte bu son gelişme, zaten o döneme kadar yaptıkları, daha doğrusu yapamadıkları ile hayal kırıklığı yaratan Hiranuma Kabinesinin sonunu getirdi.

³⁷¹ Yeni hükümeti istifaya iten en büyük neden ise, bir önceki kabinenin değişmesine de yol açan sebeplerden birisiydi, yani Almanya’nın, İtalya’nın da dâhil olacağı üçlü askerî ittifak teklifi. Almanya, Hiranuma Kabinesi döneminde de aynı teklifi tekrar etti. Sovyetlere karşı olan mevcut müttefiklik halinin, İngiltere ve Fransa’yı da içine alacak şekilde sahasını genişletmeyi hedefleyen Alman teklifi, aynı Konoe Hükümetinde olduğu gibi, Hiranuma Kabinesini de ikiye böldü. Farklı görüşü savunan bu iki grub, yine aynıydı. İhtilaf hâli, yine Almanya’ya net bir cevap verilmemesine neden oldu. Bunun üzerine de, Almanya, Avrupa’da yapmayı planladığı askerî hareketlerin güvenliği için Sovyetlerle saldırmazlık anlaşması imzaladı (Akira, 1982: 188-208).

Ağustos ayı içerisinde istifasını vermek zorunda kalan Hiranuma'nın yerine, yine eski başvekil ve İmparatorluk Danışma Kurulu Başkanı Konoe'nin tavsiyesi ile asker kökenli General *Abe Nobuyuki* getirildi.³⁷²

2. 9. Uzak Doğu'nun Mukadderatı ve Avrupa Harbi

Japonya, daha önce de belirttiğimiz gibi, Çin'de kurduğu geçici hükümetlerin hepsini toplayacağı ve Chiang Kai-Shek idaresinin yerini alacak merkezi bir iktidar oluşturmak planındaydı. Bunun başına da, Çin Milli Hükümetinin önemli simalarından birisi olan Wang Ching-wei'yi geçirmek istiyordu. İşe ilk olarak Çin'deki imtiyazlı bölgeleri kontrol altına alarak başladı ve Haziran ayında *Tientsin Bölgesi*'ndeki İngiliz ve Fransız mıntıkalarını abluka altına aldı.³⁷³ Japonlar, ablukayı gerçekleştirirken bu mıntıkların kendilerine karşı tahrik yuvası haline getirildiğini iddia etmekteydi.³⁷⁴ İmtiyazlı bölgelerde, İngilizlerle Fransızların Çinli yetkililerle yaptığı antlaşmalarla elde ettikleri hakları çiğnercesine hareket ediyor ve özellikle İngiliz vatandaşlarına karşı aşağılayıcı tavırlar takınıyorlardı.³⁷⁵ Zaman

³⁷² İlgili haber bkz. "Japon Kabinesi Dün İstifaya Mecbur Oldu", 29 Ağustos 1939, s. 1, 3.

³⁷³ Muharrem Feyzi Togay, "Uzak Şark", 14 Temmuz 1939, s. 2.

³⁷⁴ İlgili haber; "Uzak Şarkta Vaziyet Gene Karıştı", 15 Haziran 1939, s. 3.

³⁷⁵ İlgili yazı ve haberler için bkz. "*Şanghai'da Bir İngiliz Öldürüldü*", 11 Haziran 1939, s. 3; "*Uzak Şarkta Vaziyet Vahamet Ediyor*", 16 Haziran 1939, s. 1, 8; Muharrem Feyzi Togay, "*Uzak Şark Hadiseleri*", 16 Haziran 1939, s. 2; "*Uzak Şark'ta İngiliz-Japon İhtilafı Çıkmaza Giriyor*", 23 Haziran 1939, s. 1, 8; Muharrem Feyzi Togay, "*Uzak Şark'taki İhtilaf*", 28 Haziran 1939, s. 2; "*Uzak Şark'ta İngilizlerin Maruz Kaşdığı Müşkülât*", 4 Temmuz 1939, s. 1, 3; "*Uzak Şark Hadiseleri*", 3 Ağustos 1939, s. 1, 9.

zaman Amerika'nın haklarını tahrip eden davranış ve kararlar da alınıyordu.³⁷⁶

Sorunlar, imtiyazlı mıntıkalarındaki kapitülasyon hukukundan kaynaklanıyor gibi gözüke de, gerçekte Uzak Doğu'daki üstünlük davasına dayanmaktaydı. Japonya, kendi önderliğinde Asya'da yeni bir düzen kurmak ve bu yolda özellikle eski müttefiki İngiltere'yi yanında görmek istiyordu. İngiltere ise, yeni düzenin bölgedeki kendi menfaatlerine zarar verdiğini düşünerek, Japonların muhatap kabul etmedikleri Chiang Kai-Shek'i desteklemekteydi.³⁷⁷ Çin'in Paris sefirinin kaleminden çıkan “*Tiyen-Çin Buhranının Manası*” adlı yazıda,³⁷⁸ Tokyo'nun imtiyazlı bölgelerdeki saldırgan hareketleri, Çinli askerlerin son zamanlarda Japonlara karşı aldığı başarılarla bağlanmaktaydı.

“Tiyençin'nin imtiyazlı bölgelerindeki mevcut vaziyet, Japonya'nın Çin'deki savaşta kaybetmiş olduğu itibarını yeniden kazanmak için girişilmiş bir harekettir. Nitekim Japon orduları, Çin topraklarındaki gerilla savaşlarında büyük zaafiyatlar vermeye başlamışlardı. Çinli kuvvetlerin, son zamanlarda Japon askerlere karşı aldığı muvaffakiyetler sonucunda, Tokyo'nun Çin'deki askerî

³⁷⁶ “Japonlar Çin'deki İki Amerikan Fabrikasını Yağma Ettiler”, 21 Haziran 1939, s. 1,9.

³⁷⁷ Muharrem Feyzi Togay, “İmtiyazlı Mıntıklar”, 19 Haziran 1939, s. 2.; Muharrem Feyzi Togay, “Uzak Şark'taki Dava”, 21 Haziran 1939, s. 2.; Lucien Romier, “İngiltere ve Japonya”, 7 Temmuz 1939, s. 5.;

³⁷⁸ Çin'in Paris sefiri Wellington Koo'nun yazısı, 23 Haziran tarihli Cumhuriyet Gazetesinin beşinci sayfasında yayımlanmıştır.

harekâtının başarılı olacağına dair inancı azalmaya başlamıştı. Kaybolmak üzere olan itibarını geri kazanmak için ise, Japonya, Uzak Doğu'da İngiliz ve Fransızlara meydan okudu.”

Japon ordusunun saldırgan politikasına en fazla maruz kalan Avrupalı ülkelerden İngiltere, önceleri kendi vatandaş ve yetkililerine yapılan aşırılıklara, Japon Hükümeti nezdinde verilen notalarla karşılık verdi.³⁷⁹ Fakat, daha sonra Japonların saldırgan uygulamalarında bir hafifleme olmadığını gören Londra, Amerika, Fransa gibi ülkelerin desteğini almadan ve gerekli hazırlığı yapmadan herhangi bir askerî karşılık veremeyeceğini de düşünerek diyalog yoluyla imtiyazlı bölgelerdeki sorunun çözülmesine yanaştı.³⁸⁰ Bu doğrultuda iki ülke yetkilileri arasında yapılan görüşmeler sonrasında,³⁸¹ İngilizler, Japonların hemen hemen bütün taleplerini kabul ederek, ihtilafa son vermek için önemli bir adım attı.³⁸²

³⁷⁹ “İmtiyazlı Mıntıkada Vaziyet Değişmedi”, 25 Haziran 1939, s. 3.

³⁸⁰ “İngiliz-Japon Davası”, 24 Haziran 1939, s. 3.

³⁸¹ İki ülke yetkilileri arasında yapılan müzakereler ve hemen öncesindeki süreç hakkında Cumhuriyet Gazetesinde çıkan ilgili haberler; “İngiliz-Japon İhtilafı”, 28 Haziran 1939, s. 1, 9.; “İngiliz-Japon İhtilafı”, 29 Haziran 1939, s. 1, 7.; Muharrem Feyzi Togay, “Salah Alametleri”, 1 Temmuz 1939, s. 2.; “Tiyençin Meselesi”, 1 Temmuz 1939, s. 3.; “Japonların Kararı”, 3 Temmuz 1939, s. 1, 7.; “Dünya Sulhunu Temin Edecek Siyasi Müzakereler”, 6 Temmuz 1939, s. 1, 7. ; “Tokyo Konferansı Bugün Açılıyor”, 15 Temmuz 1939, s. 1, 3.; Muharrem Feyzi Togay, “Tokyo'daki Müzakereler”, 18 Temmuz 1939, s. 2.; “İngiliz-Japon Müzakereleri”, 18 Temmuz 1939, s. 3.; “Tokyo Müzakereleri”, 19 Temmuz 1939, s. 3.; “Uzak Şark'taki Müzakereler”, 20 Temmuz 1939, s. 3.; “İngiliz-Japon Müzakereleri”, 21 Temmuz 1939, s. 3.; “Japonya İngiltere ile Anlaştı”, 23 Temmuz 1939, s. 1, 8.

³⁸² Bu müzakerelerde karşılıklı sunulan şartlar ve İngiltere'nin kabullendiği Japon taleplerine dair

İngiltere'nin Japon taleplerinin tamamına yakınına neredeyse karşılıksız denebilecek bir şekilde kabul etmesi -sadece ablukanın kaldırılması için- dünya kamuoyu ve özellikle de Amerika'da şaşkınlık ve büyük bir hayal kırıklığı yarattı.³⁸³ İngilizlerin attığı bu adımla, Uzak Doğu'daki prestijlerini kaybettikleri konuşulmaktaydı. Uzak Doğu'daki bu tutumun altında, şüphesiz tüm dikkat ve kuvvetini, Avrupa'ya çevirme isteği vardı.³⁸⁴ Çünkü Avrupa'da kazan kaynamış ve özellikle Almanya, savaş hazırlıklarını iyiden iyiye başlatmıştı.³⁸⁵

İngilizlerin, Japonlarla uzlaşmaya gitmesi karşısında, Amerikan Hükümeti şaşkınlığını gizleyememişti. Gecikmeli de olsa, işin ciddiyetini anlayan Washington, son gelişmeden cesaret kazanan Japonların daha da ileriye gitmesini önlemek için önemli bir diplomatik atakta bulundu ve 1911 senesinde iki ülke arasında imzalanan ve hala Amerikan-Japon ticari ilişkilerini belirleyen anlaşmayı feshettiğini

Cumhuriyet Gazetesinde çıkan yazı ve haberlere bkz. Muharrem Feyzi Togay, "*Japon-İngiliz Anlaşması*", 23 Temmuz 1939, s. 2.; Muharrem Feyzi Togay, "*Çin'in Mukadderatı*", 25 Temmuz 1939, s. 2.; "*İngiltere-Japonya*", 25 Temmuz 1939, s. 3.; "*İngiltere-Japonya İtilafı*", 7 Ağustos 1939, s. 1,9.

Muharrem Feyzi Togay'ın iddiasına göre, İngiltere'nin kabul etmediği Japon talebine dair bkz. "*Danzig ve Tokyo Müzakereleri*", 22 Ağustos 1939, s. 2.

³⁸³ İlgili haber bkz. "*Tokyo İtilafının Akisleri*", 26 Temmuz 1939, s. 1, 9; "*İngiliz-Japon Anlaşması Etrafındaki Tenkidler*", 27 Temmuz 1939, s. 1,2.

³⁸⁴ Yunus Nadi, "*İngiliz-Japon Antlaşmasından Sonra*", 27 Temmuz 1939, s. 1,3.; Muharrem Feyzi Togay, "*Üçler İttifakı Çoğalıyor*", 7 Ağustos 1939, s. 2.

³⁸⁵ Aslında, İngiltere'nin Japonya'ya karşı izlediği bu politikada, Amerika'nın da rolünün olduğunu söylemek doğru olacaktır. Washington, Japonya'nın imtiyazlı bölgelerde giriştiği saldırgan faaliyetlerde Tokyo'ya karşı İngilizlerin yanında olmamış, Londra'ya yeteri kadar destek sağlamamıştı. Lucien Romier "*İngiliz-Japon Anlaşması*", 30 Temmuz 1939, s. 3.

bildirdi.³⁸⁶ Başka bir deyişle, Japonya'ya karşı ekonomik ambargo başlattı. Şimdiye kadar Amerika'nın Japonya'ya karşı Uzak Doğu'da attığı en önemli adım olarak nitelendirilebilecek bu hareket, Japonları derinden etkileyecekti. En azından, Japonların daha temkinli davranması beklenmekteydi. Çünkü Washington Hükümeti, bu son gelişme ile Japonya'ya, artık gerektiğinde Uzak Doğu'daki işlere fiilen karışacağı mesajını veriyordu.³⁸⁷

Her ne kadar Amerika, 1911 ticari antlaşmasının feshi konusunda, Japon pamuklu mensucatının serbestçe Amerika'ya girerek, yerli fabrikaları zarara soktuğunu gerekçe olarak gösterse de, işin aslında Japonların daha da büyümelerine set çekme arzusu yatmaktaydı.³⁸⁸ Dünya gündemini işgal eden Çin'deki imtiyazlı mıntikalar konusu, aynı senenin Eylül ayında yerini İkinci Dünya Savaşına bıraktı. Almanya'nın Polonya'ya saldırması sonucunda çıkan savaş, kısa sürede İngiltere ve Fransa'nın Hitler'in ülkesine ilan-ı harpte bulunması üzerine büyüdü. Avrupa'nın birbirine düşmesi, şüphesiz Japonların işine yarıyordu. Zaten tarih boyunca da böyle olmuştu. Ne zaman Avrupa karışsa, Japonya bundan istifade ediyordu. Savaş, Japonya için tabir-i caizse, Uzak Doğu'dan beyazları çıkarmak için altın tepside sunulmuş bir fırsattı.³⁸⁹

³⁸⁶ İlgili haberlere bkz. “*Vashington'un Bir Kararı*”, 28 Temmuz 1939, s. 1,8.; “*Ticaret Muahedesinin Feshinden Sonra*”, 29 Temmuz 1939, s. 1,7.; “*Amerika, Çin'e Geniş Mikyasta Yardım Edecek*”, 30 Temmuz 1939, s. 1,7.

³⁸⁷ “*Amerika-Japonya*”, 1 Ağustos 1939, s. 3.

³⁸⁸ Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya-Amerika*”, 30 Temmuz 1939, s. 2.

³⁸⁹ Japonya'nın Avrupa'daki savaştan istifade etmek isteyişi üzerine kaleme alınan yazılar; Yunus Nadi, “*Yeni Harpte Japonya*”, 23 Birincikanun 1939, s. 1, 5; Muharrem Feyzi Togay, “*Japonya ve*

Nitekim Çin topraklarında Japonya'nın askerî, siyasî ve iktisadi alandaki teşebbüslerine en büyük engel teşkil eden İngiltere, Fransa ve Sovyetler, bu savaşla son derece meşgul oldukları için, ya Çin işleri ile alakalarını kesmişler ya da Japonya'nın suyundan gitmişlerdi. Avrupalı güçler tüm askerî kuvvet ve dikkatini mevcut savaşa yöneltmek zorunda kaldığı için, Uzak Doğu'da Japonların karşısında tek engel olarak Amerika kalmıştı. O da, tek başına harekete geçme yanlısı değildi.³⁹⁰

Avrupa'daki ihtilaflar ve Japonya'nın bu durum karşısındaki politikası üzerine yazılar kaleme alan Nadi, Japonya'nın öteden beri amacının Avrupa'da ihtilaf çıkarmak olduğunu, hatta Almanlar ve İtalyanlar ile antlaşmasının altında dahi bölgede kutuplaşmayı körüklemek istemesinin yattığını iddia etmekteydi. Zaten, Avrupa'daki savaş da, Japonya'nın anti-komintern pakttan müttefiki Almanya tarafından çıkarılmıştı.³⁹¹

2. 10. Tokyo ve Mihver

Bilindiği üzere, 1936 senesinde Sovyetlere karşı Alman-Japon anti-komintern paktı imzalanmış, bu ikiliye 1937'de İtalya da katılmış ve böylece faşist blokun ilk tohumu atılmıştı. Sonraki süreçte ise, 1939'da önce Macaristan, daha sonra da

Avrupa", 8 Birinciteşrin 1939, s. 2.

³⁹⁰ Muharrem Feyzi Togay'ın ilgili makaleleri; "*Japonya ve Harp*", 11 İkinciteşrin 1939, s. 2; "*Japonya ve Devletler*", 18 İkinciteşrin 1939, s. 2; "*Japonya ve Devletler*", 22 Birincikanun 1939, s. 2.

³⁹¹ "*Japonya Avrupalıların Boğuşmalarını İstiyor*", 17 Ağustos 1939, s. 1, 9; "*Japonya'nın Avrupa'da Oynadığı Mühim Rol*", 9 Ağustos 1939, s. 1, 3.

Franko'nın İspanya'sı söz konusu oluşuma katıldı.³⁹² Böylelikle faşist mihver iyice genişledi ve Sovyetler başta olmak üzere İngiltere, Fransa ve Amerika gibi diğer ülkeleri endişelendirmeye başladı. Fakat diğer bir taraftan da mihver kuvvetlendikçe, diğer ülkelerin birbirine bağlılığı arttı.³⁹³

Faşist bloktan en fazla faydalanan şüphesiz Japonlar olmuştur. Tokyo, bu müttefikliğe imza atarak, Roma-Berlin mihverini, İngiltere'nin Avrupa'da zorluk içinde bırakılması konusunda teşvik ediyordu.³⁹⁴ Almanya ve İtalya, şimdiye kadar Japonya'nın Avrupa'daki müttefikleri olarak, İngiltere ve Fransa'nın Uzak Doğu işleri ile meşgul olmamalarını sağlayarak, görevlerini yerine getirmişlerdi. Buna karşılık, Japonya da gerek savaş esnasında gerek öncesindeki kargaşa ortamında, askerî ve siyasî olarak yeteri kadar faydalanmasını bildi.³⁹⁵ Özellikle *Hainan Adası* gibi Güneydoğu Asya'daki çok stratejik bir noktayı ele geçiren Japonya, böylelikle bölgedeki Fransız, Amerikan ve İngiliz sömürgelerini ciddi bir şekilde tehdit eder hale geldi.

Cumhuriyette ele alınan yazılarda, Fransız Hindîçin'i ile Çin'in güney bölgesi arasında çok önemli bir konumda bulunan Hainan Adasının işgali, Büyük Okyanus hâkimiyeti adına atılmış en büyük adımlardan birisi olarak nitelendirilmekteydi. Çünkü burası, İngiliz Hong Kong'u, Fransız Hindîçin'i ve Amerikan'ın Orta ve

³⁹² Muharrem Feyzi Togay'ın ilgili makaleleri; "*İspanya İmparatorluğu ve Japonya*", 23 Nisan 1939, s. 2; "*Beşler İttifakı*", 27 Şubat 1939, s. 2.

³⁹³ Muharrem Feyzi Togay, "*Büyük Devletler İki Cepheye Ayrılıyor*", 16 Şubat 1939, s. 2.

³⁹⁴ Pierre Etienne Flandin, "*Japon Emperyalizmi Karşısında Avrupa*", 23 Temmuz 1939, s. 3.

³⁹⁵ Yunus Nadi, "*Büyük Düello*", 13 Şubat 1939, s. 1, 8.

Güneydoğu Pasifikteki adaları arasındaki ulaşımı kesebilecek konumdaydı.³⁹⁶

Faşist mihver üzerine Cumhuriyette yayımlanan “Tokyo ve Mihver” adlı yazıda,³⁹⁷ Japonya’nın bu yayılmacılığı ve beyazlara karşı planladığı menfi politikanın, bir gün Almanya gibi müttefiği olan ülkelerde de rahatsızlık doğuracağı belirtiyordu;

“Almanya da, Japonya gibi yaptığı ihracat ile ayakta kalabilen bir ülkedir. Bunun yanı sıra, Japonya gibi mamûlatı için iptidai maddelere ihtiyaç duyduğundan, kaynakları elde etmek için, şu anda olmasa da, uzun vadede Japonya ile Uzak Şark’ta rekabet etmesi beklenmektedir. Ayrıca, ürettiği mallarını satmak için de, yine dünyanın neredeyse yarısının yaşadığı Asya’yı mahreç olarak kullanmak zorundadır.”

Alman-Japon müttefikliği hakkında bir diğer yazı ise, Peyami Safa’nın kaleminden çıkmıştır. “Hacivad ve Sarı Tehlike” başlıklı makalesinde Safa, nasıl olup da, ırkçı Hitler’in Almanyasının, beyazları bölgeden tasfiye etmeyi hedefleyen

³⁹⁶ Hainan Adasının Japonlarca işgali ile ilgili olarak; Muharrem Feyzi Togay, “Asya’nın Deniz Anahtarı”, 12 Şubat 1939, s. 2.; Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi Coğrafya – Uzak Şarkın Çok Mühim Bir Noktası Hainan”, 20 Şubat 1939, s. 2.; Lucien Romier, “Büyük Okyanus Hadiseleri”, 27 Şubat 1939, s. 3.

³⁹⁷ Andre Dubosq, 16 Mayıs 1939, s. 3.

Uzak Doğu'daki Japon yayılmacılığına katlandığını ve hatta yardım ettiğini irdeliyordu.

“Beyazların renklilere karşı mukavemetini hazırlamak için, dünyanın ırk sistemleri üzerine yeniden kurulması lazımdı. Hâkimiyeti beyaz ırkın eline vermenin tek çaresi buydu. Çünkü artık beyaz olmayan ve Asya'nın başı çektiği renkliler yavaş yavaş uyanmaya başlamış ve beyazlara karşı isyan bayrağını çekmişlerdi. Dolayısıyla, beyazların şu an girişeceği bir karşı bir atak, gerek Uzak Şark'ta sarı gerekse de Afrika'da siyah tehlikesini daha da artırmaktan başka bir şeye hizmet etmezdi. Önce Uzak Şark sarılara, Afrika da siyahlara bırakılmalı ve bu bölgelerde renklilerin ırkçı devletlerinin kurulmasına izin verilmeliydi. Ondan sonra da, beyazların renklilere mukavemetini sağlamak adına çalışılmalıydı. Böylece ırkçı bir dünya sistemi kurulmuş olacaktı.”

1939 senesinden itibaren Almanya, dış politikada değişikliğe gitti ve önceliği Sovyetlerden, Avrupa'daki ilerleyişi için, İngiltere ve Fransa'ya çevirdi. Dış siyasette yapılan bu değişiklik, Almanya için, anti-Sovyet propagandasını ikinci plana itmesine neden oldu.³⁹⁸ Hitler ve kurmayları, bu politika değişikliğine,

³⁹⁸ Almanya'nın dış politika değişikliğine gitmesindeki etkenlerden birisi de, 10 Mart 1939 tarihinde düzenlenen 18. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Konferansında, Stalin'in yaptığı konuşmadır. Stalin,

müttefikleri Japonya'nın da katılmasını istiyordu. Bu doğrultuda Avrupa'da çıkacak olası bir savaştan önce Almanya, elini daha da güçlü tutmak için Japonya ile mevcut anti-komintern paktı askerî bir ittifaklık haline geçirme girişiminde bulundu.³⁹⁹ Almanya'nın Japonya'ya teklif ettiği daha kapsamlı ittifaklık, anti-komintern harekete İngiltere ve Fransa karşıtlığının da dâhil edildiği sınırları geniş bir müttefiklik haliydi. Almanya, 1938 senesi boyunca, Japonya'yı bu genel ittifaklık konusunda iknaya uğraştı, Fakat Japon ordusunun istemesine rağmen, dışışleri ve özellikle de deniz kurmaylarının şiddetli itirazları sonucu, ittifak gerçekleşmedi.⁴⁰⁰

Japonya ile genel ittifak girişimlerinden bir sonuç alamayan Almanya, bunun üzerine Avrupa'daki ilerleyişine her şeye rağmen devam etme kararı aldı. Bunu gerçekleştirirken de, en azından Sovyet Rusya'nın kendisine engel teşkil etmemesini istiyordu. Bunun üzerine, yaptığı ön görüşmeler sonrasında 21 Ağustos 1939'da Almanya, Sovyetler Birliği ile saldırmazlık paktını imzaladı.⁴⁰¹ Söz konusu anlaşma,

Rusya'nın, Almanya'ya yakınlaşma kararı aldığını gösteren üstü kapalı beyanatlarda bulunmuştur. (Masaki, 1975: 169-221).

³⁹⁹ Cumhuriyette çıkan ilgili haberler; “*Almanya, Japonya'ya Askerî İttifak Teklif Etti*”, 29 Nisan 1939, s. 3.; “*Japonya da Askerî İttifaka Girecek*”, 8 Haziran 1939, s. 3.; “*Japonya, Alman-İtalyan İttifakına Girecek Mi?*”, 8 Ağustos 1939, s. 3.; “*Japonya Mihvere Girmek İçin Karar Veremiyor*”, 18 Ağustos 1939, s. 3.

⁴⁰⁰ Bu ittifaka karşı olan kesim, Almanya ile ilişkilerin Sovyetler ve komünizm karşıtlığıyla sınırlı kalmasını istiyordu. Diğer büyük ülkeleri de içine alan kapsamlı bir müttefiklik halinin, İngiltere ve özellikle de Amerika ile ilişkileri daha da çıkmaza sokmasından endişeleniyorlardı (Morley, 1974: 317-319).

⁴⁰¹ Peyami Safa'nın konu ile ilgili iki yazısı vardır. Bunlardan ilki, 17 Eylül tarihinde “*Yeni Bir Blok Mu?*”; diğeri ise, 18 Eylül tarihinde “*Blokun Teşekkülüne Doğru*” başlıkları ile verilmiştir. Her iki yazı

Japonya iç siyasetine de büyük etkide bulundu ve dönemin Başbakanı Hiranuma ve kabinesinin istifasına neden oldu.⁴⁰² Her ne kadar, Almanya'nın Rusya ile yaptığı saldırmazlık anlaşmasına tepkili de olsa, Japonya, hiç bir zaman *Kaizer*'in ülkesi ile bağları tamamiyle kesme düşüncesi içerisinde olmadı. 1940 senesi bahar aylarında, Almanlar, Avrupa'da ardı ardına zaferler almaya başladılar. Mayıs'ta Hollanda'yı istila eden Alman ordusu, Haziran ayında da Fransa'ya girdi (Keiichi, 1993: 349).

da, Almanya'nın Sovyetlerle imzaladığı pakt ve sonrasında İtalyan, Japon ve Alman diplomatlar arasındaki diplomasi trafiği göz önünde bulundurularak Sovyetlerin de dahil olduğu dörtlü yeni bir blokun meydana getirilmeye çalışıldığı konusu ile ilgilidir. Fakat, Safa'nın Cumhuriyet Gazetesine gelen haberler üzerinden yaptığı bu çıkarım, hiç bir zaman gerçekleşmemiştir. Yani, hiç bir zaman Sovyetler, İtalyan-Alman-Japon faşist mihverine girmemiş veya başka bir isim altında içeriği farklı bir Sovyet-Alman-Japon-İtalyan bloğu oluşmamıştır. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı, isminden de anlaşılacağı gibi, sadece iki ülke arasında birbirlerine karşı antlaşma süresi boyunca saldırı yapılmamasını öngören bir muahededen başka bir şey değildi.

⁴⁰² Japonya'dan yükselen şiddetli tepkilere, Almanya, Sovyetler ile yapılan paktın Japonya'nın Çin'deki elini güçlendireceği cevabıyla karşılık verdi. Almanlara göre, Ruslar ile yapılan bu antlaşma ile İngiltere zayıf düşürülmüştü. Bu da, İngiltere'ye karşı Japonya'nın Güney Çin'deki politikasına katkı sağlayacaktı (Morley, 1974: 324). Almanya ve Sovyet Rusya, antlaşma süresi boyunca birbirine karşı her hangi bir saldırıda bulunmayacaktı. Böylelikle Almanlar, Avrupa'da girişeceği büyük manevralar öncesinde arkasını garantiye alıyor ve Rusya tehdidini şimdilik ortadan kaldırmış oluyordu (Masaki, 1975: 201-232). Almanya'nın Sovyet Rusya ile yaptığı saldırmazlık antlaşması, müttefiki Japonya'da büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Japonlara göre, Almanya, Japonya'ya ihanet etmişti. Bu antlaşma ile Rusya, tüm dikkat ve kuvvetini artık Uzak Doğu'ya, özellikle de Mançurya üzerine yoğunlaştıracak, bu da, Japonya'nın Kuzey Çin'deki işini zorlaştıracaktı. Bu antlaşmanın Japonya kanadında yarattığı tepkiler için; (Spang - Wippich, 2006: 172), (Taiheiyo Senso he no Michi 5, 1963: 159-166). Cumhuriyet Gazetesinde çıkan ilgili makale için bkz. Yunus Nadi, "Yeni Anlaşmalar Yeni Sürprizler", 17 Eylül 1939, s. 1,5.

Hitler ve kurmaylarının bu yükselişı karşısında, Japonya, yeniden Almanya'ya yakınlaşmaya başladı. Aynı dönemde Japonya da, Nanking'e girmiş ve Chiang Kai-Shek ordularını güneye doğru püskürterek, bölgede, aynı Mançurya'da olduğu gibi, *Wang Ching-wei* yönetiminde kukla bir hükümet kurmuştu (Hideo, 2003).

Avrupa'daki kargaşanın Uzak Doğu'da yaptığı etkiler üzerine yazı kaleme alan Yunus Nadi,⁴⁰³ Japonya'yı durdurmanın tek yolunun Avrupa'daki kaynayan kazana bir an önce son verip, tüm kuvvet ve dikkatin Uzak Doğu'ya verilmesinden geçtiğini söylemekteydi. Nadi'ye göre, Habeş seferiyle başlayan Avrupalıların kendi arasındaki ihtilaf ortamı, Japonların Çin'deki hedeflerini genişletmesine neden olmuştu. Sonrasında Almanya ile yapılan anti-komintern pakt ile Japonlar, Avrupa'daki kutuplaşmayı kamçılarmış ve bu güçleri geri dönüşü olmayan bir yola sokmuştu. 1939 Eylül ayında gelen Avrupa savaşı ise, beyazlardan arınmış Büyük Asya ideolojisini gerçekleştirmek için girilen nihai aşamayı başlatmıştı.

İşlerin hem Uzak Doğu'da hem de Avrupa kanadında yolunda gitmesi üzerine, Tokyo Hükümeti, Almanya'nın daha önceki rolüne soyundu ve Hitler ve kurmayları ile kapsamlı bir genel ittifak için girişimlere başladı. Japonya'nın Çin'de attığı her adım, onu batılı devletlerden bir kat daha izole ederken, faşist bloğa daha da yaklaştırdı. Beklenen oldu ve Japonya'nın ısrarcı gayretleri sayesinde, Almanya ile genel bir ittifak akdetmek için müzakerelere başlandı. Daha sonradan İtalya'nın da katıldığı bu diplomatik müzakereler sonucunda uzlaşmaya varıldı ve 27 Eylül

⁴⁰³ “*Uzak Şark'ta Japonya*”, 23 Haziran 1939, s. 1,8.

1940'ta Berlin'de “Üçlü Faşist İttifak”⁴⁰⁴ olarak tarihe geçen antlaşmaya imza atıldı (Yoichi, 1988: 42). Dünya kamuoyuna yapılan beyanatta ise, bu antlaşmanın amacının, İtalya, Japonya ve Almanya arasında -savunma amaçlı- askerî müttefiklik vücuda getirmek ve Amerika'nın mevcut dünya ihtilaflarına müdahalesini önlemek olduğu belirtildi. Başka bir deyişle, pakt Amerika'ya karşı imzalanmıştı (Spang - Wippich, 2006: 190).

Nasıl ki 1936'da, önce Almanya ve Japonya'yı, daha sonra da 1937'de İtalya'yı, *Anti-Komintern Pakt* adı altında anti-Sovyet propagandası biraraya getirdiyse, bu sefer de, anti-Amerikan politikası bu üçlüyü kapsamlı bir askerî ittifaka itmişti. Avrupa'daki savaşta Almanya'ya karşı İngiltere'ye yardım eden Amerika, Uzak Doğu'da da Japonya'nın Çin'deki ilerleyişini, gerek ekonomik yaptırımları gerekse de diplomatik girişimleri ile engellemeye çalışıyordu. Her geçen gün özellikle Japonya'ya karşı olan tutumunu sertleştiren Amerika, askerî alanda da ileride çıkması muhtemel bir Amerikan-Japon savaşına tüm gücüyle hazırlanıyordu. Bütün bu gelişmeler ışığında Amerika, bu iki faşist devletin ortak paydası haline gelmişti.

Almanya, Japonya ve İtalya'dan oluşan faşist üçlünün planına göre, imzalanan bu muahede ile Amerika, hem Avrupa'da hem de Uzak Doğu'da tarafsız bir politika izlemek zorunda kalacaktı. Böylelikle, Almanya Avrupa'daki savaşta İngiltere'yi önemli bir yardım kaynağından edecek, Amerikan yardımından yoksun bir İngiltere'ye karşı da, İtalya, Akdeniz sularında hâkimiyet sağlayacaktı. Japonya ise,

⁴⁰⁴ İngilizcesi, “*Tripartite Pact*”; Japoncası, “*Nichidokui San Koku Doumei*” ‘dir. Türkçe “Üçlü Faşist İttifak” olarak çevrilebilir.

Çin başta olmak üzere Asya’da kurmaya çalıştığı yeni düzende Amerikan engelini ortadan kaldırmış olacaktı. Fakat evdeki hesap çarşıya uymadı. Ne İngiltere’ye Amerikan yardımı kesildi ne de Japonya’nın Güneydoğu Asya’ya doğru ilerleyişine Amerika sessiz kaldı.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ Aslında, Almanya, İtalya ve Japonya, 1936 Anti-Komitern Pakttan itibaren, hiç bir zaman birbirlerine gereken yardımı gösteremediler. Buna neden olarak da, coğrafi uzaklık ve ülkelerin kendi kıtalarındaki ulusal çıkarları peşinde koşması gösterilebilir. 1939’da Avrupa’da başlayıp 1941’de Pasifik’e sıçrayan II. Dünya Savaşı, Amerikan, İngiliz ve Fransız üçlüsünden oluşan demokrat ülkeler bloğunun zaferiyle sonuçlandı. Uğranılan bu hezimet ile birlikte, 1930’lu yıllarda tohumu atılan faşist blok, tarihe başarısız bir girişim olarak kaydedildi (Morley, 1974: 327).

SONUÇ

1930'lu yıllarda basın aracılığıyla Türk kamuoyunda Japonya'ya karşı oluşan imajı ortaya koymaya çalıştığımız bu tezimizde, Cumhuriyet Gazetesinde Japonya ve Japonlarla ilgili çıkan haber ve makalelerin analizini yaptık. İncelemelerimiz sonucunda, 1933-1939 arasında senelere göre Japonya ve Japonlara dair yayınlanan makale ve haberlerin işlediği konuları ve konuyla ilgili makale kaleme alan yazarları şöyle belirtmek mümkündür⁴⁰⁶:

1933 Senesi: Bu sene içerisinde Japonya ile ilgili Cumhuriyet Gazetesinin gündemini, Mançurya Olayı ve sonrasındaki Japon-Çin diplomatik ilişkileri, bölgede yaşanan ihtilafların Rusya, Amerika ve Milletler Cemiyeti'ndeki yansımaları, İç Moğolistan ve aynı zamanda Kuzey Çin'in önemli bir stratejik noktası olan Jehol eyaletinin Japonlarca işgali, sonrasında Çin Seddinin güneyine ilerleyen Japon askerlerinin Pekin ve civarında giriştiği askerî harekâtlar, Japonya'nın Orta Asya'ya karşı beslediği ilgi ve bunun gibi konular işgal etmektedir.

Bu sene içerisinde gazetede Japonya ile ilgili 192 haber ya da makale vardır. Söz konusu yazıların 51'i, Cumhuriyet Gazetesi yazarları tarafından kaleme alınmıştır. Bunlardan 44'ü Muharrem Feyzi Togay'a, 7'si ise, başyazar Yunus Nadi Abalıoğlu'na aittir. Bunun dışında, kimin kaleminden çıktığı belli olmayan, fakat gerek kullandığı dil gerekse de olaya yaklaşımından dolayı Yunus Nadi'nin yazdığını

⁴⁰⁶ Yabancı yazarlarla ilgili bulunabilen açıklamalar dipnotlarda verilecektir.

tahmin ettiğimiz 1 yazı vardır.⁴⁰⁷

1934 Senesi: Bu sene içerisinde ele alınan konular, çoğunlukla Sovyet-Japon ilişkileri üzerinedir. Bunun haricinde, yine Çin'deki Japon harekâtları ve 1935'te yapılması planlanan II. Londra Konferansının ön görüşmelerine dair bazı haber ve makalelere rastlamak mümkündür. Ayrıca, Japon kabinesinin aldığı karar doğrultusunda Amerika'ya 1922 Washington Muahedesinin tek taraflı feshinin bildirilecek olmasından dolayı kaynaklanan uluslar arası tepkilere dair yazılar da vardır.

1934'e ait, Japonya ile ilgili toplamda 232 yazı mevcuttur ve bunların 49'u Muharrem Feyzi Togay'a, 5'i Abidin Daver'e, 1'i ise Yunus Nadi'ye aittir. Görüldüğü gibi 1933 senesinden farklı olarak, Japonya ile ilgili yazılar kaleme alan bu iki yazara 1934'te Abidin Daver de katılmıştır. Bu yerli yazarlar dışında, eski Fransız Maliye Bakanı *M. G. Bonnet*'in yazdığı "*Sovyetler ve Japonya*" başlıklı yabancı kaynaklı bir makale yayımlanmıştır.

1935 Senesi: 1935 senesi Cumhuriyet Gazetesi'ndeki Japonya ile ilgili haber ve yazıların çoğunluğu, Japonya'nın Uzak Doğu'da izlediği politika ve Çin üzerinedir. Bunun dışındaki konular, İtalyan-Habeşistan anlaşmazlığı sırasında Japonya'nın Habeşistan'a olan sempatisi ve yardımı, Washington Deniz Muahedesinin artık Japonya tarafından tanınmaması ve sonrasındaki süreç, Rusya ve Japonya arasında Doğu Çin Demiryollarının satış anlaşması, II. Londra Deniz Konferansı ön

⁴⁰⁷ "*Hem Nalına Hem Mihnâ - Korkulacak Harp -*", 3 Mart 1933, s. 3.

görüşmeleri ve Japon ordusu ile ilgilidir.

Cumhuriyet Gazetesi'nde yukarıdaki konular ekseninde toplam 275 yazı vardır. Bunlar arasında makale niteliği taşıyan yazıların 41'i Muharrem Feyzi Togay'a, 8'i Abidin Daver'e, 2'si Yunus Nadi'ye, 3'ü Ahmed Ağaoğlu'na ve 1'er tanesi de Ercüment Ekrem Talu ve Sabiha Zekeriya'ya (Sertel) aittir.

1936 Senesi: 1936 senesi, Japonya için hem iç hem de dış siyaset açısından yoğun geçmiştir denilebilir. Henüz senenin başında II. Londra Deniz Konferansı düzenlenmiştir. Hemen ardından da, dönemin Dışişleri Bakanı Hirota'nın adıyla anılan ve Japon kabinesinin Çin'den istediği üç talebi simgeleyen "*Hirota'nın 3 Prensibi*"ne karar verildi. Dış siyasete hızlı giren Japonya, içerde ise Şubat ayı sonlarına doğru kanlı bir darbeye karşılaştı ve Japon siyasî tarihine "*26 Şubat Askerî Darbesi*" olarak geçen ve kabine değişikliğine neden olan trajediyi yaşadı. Ayrıca, II. Londra Deniz Konferansı ile iyice soyutlanan Japonya'nın, bu dönemde uluslararası platformda ender katıldığı toplantılardan birisi de, 1936 Temmuz ayında yapılan *Montrö Boğazlar Antlaşması*ydı. 1936 Japon diplomasi takviminin önemli son olayı ise, Almanya ile yapılan *Anti-komitern* Pakt denilebilir.

Bunların yanı sıra Dış Moğolistan-Rus askerleri ile Mançukuo-Japon kuvvetleri arasındaki sınır ihlalleri de yine bu sene içerisinde işlenen konular arasındadır. Buna paralel olarak Cumhuriyet Gazetesinde, aynı yıl içinde Japonya ile ilgili toplamda 309 yazı yayımlanmıştır. Makalelerin yazarlara göre dağılımı şöyledir; Muharrem Feyzi Togay 40, Abidin Daver 6, Peyami Safa ise, sadece bir yazı kaleme

almıştır. Bir sene önceki Cumhuriyet Gazetesinde, Japonya ile ilgili makale kaleme alan yazarlara oranla bu sayı azdır. Fakat 1936 senesinde, yabancı yazar imzalı ve dış basın kaynaklı çok sayıda köşe yazısı mevcuttur. Bu yazarları şöyle sıralamak mümkündür; Japon Donanması eski Başkomutanı *Amiral Nobumasa Suetsugu*⁴⁰⁸, *Bernard Fay*⁴⁰⁹, *Francis Williams*⁴¹⁰, *Nataniel Peffer*⁴¹¹, *Edgar Snow*⁴¹² ve *Winston Churchill*'dir.⁴¹³

⁴⁰⁸ 1880-1944, 1923'de I. Denizaltı Filosu Komutanı, 1923-1925 arası Deniz Kuvvetleri Operasyon Bölümü, Planlama Kısmı Başkanı, 1928-1930 Deniz Kuvvetleri II. Komutanı, 1933-1934 Birleşik Donanma Komutanı, 1937-1939 Konoe Hükümetinde İçişleri Bakanı, Detay İçin; Carl Boyd, Akihiko Yoshida, *The Japanese Submarine Force and World War II*, Bluejacket Books, Naval Institute Press, 2002.

⁴⁰⁹ 1893-1978. Fransız Tarihçi.

⁴¹⁰ 1926-1970. Gazeteci ve Akademisyen. Detay için; *The Papers Of Lord Francis-Williams*, <http://janus.lib.cam.ac.uk/db/node.xsp?id=EAD%2FGBR%2F0014%2FFRWS>

⁴¹¹ 1890-1964. Gazeteci Akademisyen. Eserleri için bkz; <http://worldcat.org/identities/lccn-nr91-18404>. Peffer'in Türkiye ile ilgili makaleleri de vardır. "The Turkish Republic", *Asia*, Vol: 24, January, 1924. pp. 42-45, 76, "Turkey for the Turks", *Asia*, Vol: 24, March, 1924. pp. 193-196, "Hands Off in Turkey", *Asia*, Vol: 24, April, 1924. pp. 267-271, "The Convalescent Sick Man of Europe; Outlook for a Rejuvenated Turkey", *Century*, Vol: 111, December, 1925 pp. 236-245. Detaylı bilgi için bkz.; <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=279>.

⁴¹² 1905-1972. Ünlü Amerikalı Gazeteci, Çin uzmanı. Detay için, John Maxwell Hamilton, *Edgar Snow: A Biography*, Louisiana State University Press, 2003. Yazarın bazı eserleri Türkçe'ye de çevrilmiştir; *Mao Çe-Tung: Bir Devrimcinin Otobiyografisi*, *Çin Üzerinde Kızıl Yıldız* ve *Uzun Devrim*.

⁴¹³ Ünlü İngiliz devletadamı. İsimler, Cumhuriyet Gazetesinde verildiği şekliyle aktarılmıştır.

1937 Senesi: 1937 senesine girildiğinde Japonya’da kabine değişikliğine gidildi. Özellikle son dönemlerde ordu kurmaylarını tatmin edememenin vermiş olduğu sıkıntı, Japon iç siyasetinde sık sık krize neden oluyordu. Asya’da aceleci ve pervasız bir yayılmacılık peşinde olan askerleri, siyasî kanat dizginlemeye çalışsa da, ordu, bu engeli ya darbe ile ya da 1889 senesindeki Meiji Anayasası ile kazandığı siyasî nüfuzunu kullanarak ortadan kaldırıyordu.⁴¹⁴ Sonunda ordunun insiyatifiyle Çin-Japon Savaşı patlak verdi.

1937 senesindeki Cumhuriyet Gazetesinin Japonya ile ilgili haber ve yazıların büyük bir çoğunluğunu da, söz konusu savaş işgal etmektedir. Bunun haricinde Japonya’daki kabine değişikliği ve Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya gibi büyük güçlerin Asya’daki savaş haline dair tepkilerine de değinilmiştir. Yapmış olduğumuz incelemeye göre, bu sene içerisinde Cumhuriyette Japonya ile ilgili toplamda 384 haber ve yazı yayımlanmıştır. 1937 senesinde Japonya ile ilgili yazı kaleme alan yazarlar içerisinde, yine bir önceki yıldaki gibi, yabancı yazar sayısının çokluğu dikkat çekmektedir. Buna göre, *Ludovic Naudeau* ⁴¹⁵, *General Baratier* ⁴¹⁶, *Jule Sauerwein* ⁴¹⁷ 2, *Rene Lavigne* ⁴¹⁸ 2, *Winston Churchill* 1, *Rene Pinon* ⁴¹⁹ 2,

⁴¹⁴ Hem askerlerin siyasî nüfuzlarını suistimal etmesi hem de dış politikada aceleci ve duygusal hareket etmeleri, sivil politikacı-asker çatışmasının en büyük nedenlerinden birisiydi.

⁴¹⁵ Fransız Gazeteci.

⁴¹⁶ Fransız Kara Generali.

⁴¹⁷ Fransız Gazeteci.

⁴¹⁸ Fransız Gazeteci.

⁴¹⁹ Ünlü Fransız Gazeteci Yazar. Türkiye üzerine de eserler vermiştir. *Karadeniz ve Boğazlar Meselesi*, Çev: Hüseyin Nuri, İstanbul, 1325. M. Rene uzun yıllar, Osmanlı Jandarma teşkilatında da yabancı

*Llyod George*⁴²⁰ 2, *Lucien Romier*⁴²¹ 3 ve *Jean Perrigarlt*⁴²² 1 yazı kaleme almışlardır. Buna karşılık yerli yazarlar arasındaki en fazla makale ise, önceki yıllarda da olduğu gibi, yine Muharrem Feyzi Togay tarafından yayımlanmıştır. Toplamda 64 makale yazan Togay'ı, 9 makale ile Abidin Daver, onu da 5 yazı ile Yunus Nadi izlemiştir. 1937'de Selim Sırrı Tarcan da 1 makalesi ile bu isimlere katılmıştır.

1938 Senesi: 1938'de Japonya ile ilgili Cumhuriyette yer alan haberlerin ve makalelerin ağırlığı Çin'deki harekât ile ilgilidir.⁴²³ Bu yıl toplamda 424 yazı yayımlanmıştır. Bir önceki senedeki gibi, dış medyaya Japonya ile ilgili yazmış yabancı yazarların makalelerinin alıntılanmasına da geniş yer verildiğini görmek mümkündür. Buna göre, söz konusu yazarlar ve yayımlanan yazılarının sayısı şu

askeri danışman olarak görev yapmıştır. Anladığımız kadarıyla bu dönemde gazetecidir. <http://www.simurg.com.tr/default.asp?shop=2&page=show&action=71403>. Ayrıca, Rene'nin makalesi Türkçeye çevrilerek, "Türklerin Babası Atatürk", *Yücel: Aylık Sanat Ve Fikir Mecmuası*, Yıl: 1939, Sayı: 54'de yayımlanmıştır.

⁴²⁰ (1936 - 1945) Ünlü İngiliz devletadamı.

⁴²¹ Fransız yazar.

⁴²² Fransız yazar.

⁴²³ Japonya'nın 1937'de başlattığı Çin askerî harekâtını daha da genişletti ve Orta ve Kuzey Çin'de daha fazla toprağı kontrolü altına aldı. Mart ayı içerisinde Nanking'de kukla bir devlet de kuran Japonya, içeride ise bazı bakanlıklarda değişikliğe giderek Konoe Başvekilliğindeki hükümetle devam etti. Bir yandan Çinlilerle savaşan Japon kuvvetleri, diğer taraftan da, Mançurya Olayından beri olageldiği gibi, Sovyetlerle Mançukuo sınırında ihtilaflar yaşamaya devam etti. Japonya adına sevindirici bir gelişme olarak addedilebilecek Almanya'nın Mançukuo Devletini resmen tanıması da, yine bu sene içerisinde gerçekleşti.

şekildedir: *Rene Lo Bruyere* ⁴²⁴ 4, *G. Margulye* 1, *Bernar Valeri* 1, *Amerikalı Gazeteci Edgar Ansel Movrer* 1, *S. M. Teitelbaum* 1, *Ludovic Naudeau* 1, *Lucien Romier* 1, *Winston Churchill* 1, *Attlee* 1.

Buna karşılık yerli yazarlar ve kaleme aldıkları makale sayısı ise: Muharrem Feyzi Togay 39, Nadir Nadi 3, Abidin Daver 2, M. Turhan Tan 2, Peyami Safa 2 ve Yunus Nadi 1 şeklindedir. Görüldüğü gibi, 1938 senesinde Japonya ve Japonlarla ilgili yazı kaleme alan Cumhuriyet yazarları arasında, Nadir Nadi ve M. Turhan Tan da eklenmiştir.

1939 Senesi: Japonya 1939 senesine de, 1937 senesinde olduğu gibi, kabine değişikliği ile girdi.⁴²⁵ 1939 senesinin en önemli olayı olarak da niteleyebileceğimiz bu gelişme, Almanya'nın Japonya'ya askerî ittifak teklif edip, Tokyo'dan olumlu bir cevap alamaması üzerine gerçekleşmiştir.

Aynı sene Cumhuriyet Gazetesinde, yukarıda belirttiğimiz konu eksenli toplamda 374 haber ve yazı tesbitinde bulunduk. Bunlardan 48 adeti Muharrem Feyzi Togay, 8'i Yunus Nadi ve 3'ü de Peyami Safa'ya ait yazılardır. Dış basından iktibas edilmiş ve yabancı yazarların kaleminden çıkmış Japonya ile ilgili yazılarla

⁴²⁴ Fransız yazarın, *Pasifik Faciası*, adlı eseri 1947'de Genelkurmay Başkanlığı tarafından Türkçe olarak yayımlanmıştır.

⁴²⁵ Yaklaşık 2 sene görevde kalan Prens Konoe ve kabinesi, 4 Ocak tarihinde resmi olarak istifa etti. Yerine İmparatorluk Danışma Kurulu Başkanı Hiranumaki Ichiro geçti. Fakat Hiranumaki selefi kadar uzun süre bu görevde kalamadı ve ordunun desteğini kaybetmesi üzerine Ağustos ayının sonlarına doğru görevinden istifa etti. Yerini Abe Nobuyuki aldı.

ilgili ise, *Lucien Romier*'in 3, *Andre Dubosq*⁴²⁶, un 4, *Wellington Koo*⁴²⁷ ve *Pierre Etience Fladin*'in⁴²⁸ 1'er makalesi vardır.

Sonuç olarak yukarıdaki senelere göre yapmış olduğumuz değerlendirmelere göre, 1933-1939 yılları arası Cumhuriyet Gazetesinde Japonya ve Japonlar hakkında en fazla yazı kaleme alan yazar, Muharrem Feyzi Togay'dır. Togay, bu süre zarfında dönemin militarist Japonya'sı hakkında toplamda, 325 makale yazmıştır. Makalelerinin büyük çoğunluğu, gazetenin 2. sayfasından verilmiştir.

Yazılarında zaman zaman tarafsız bir duruş ortaya koymaya çalışsa da genel olarak Togay'ın özellikle Uzak Doğu'daki Japon istilâları sırasında, Tokyo'nun savunduğu görüşler doğrultusunda olayları yansıttığını söylemek mümkündür. Togay, ilgili makalelerinde genellikle Rus-Japon ve Japon-Çin ilişkilerine yer vermiştir. Rus-Japon ilişkilerine dair, sınır ihtilaflarına istinaden yakın gelecekte dünyayı, yeni bir Moskova-Tokyo savaşının beklediğini iddia etmiştir. Ayrıca, az sayıda olmakla birlikte, Tokyo'nun Orta Asya ve Çinli Müslüman Türklere karşı olan ilgisinden de bahseden makaleleri söz konusudur.

Özellikle Japon ordusu ve bölgedeki askerî manevraları hakkında Cumhuriyet Gazetesi aracılığıyla Türk halkını bilgilendiren kişi, Abidin Daver'di. Yazılarında batılı kaynaklara dayanarak Japon ordusu hakkında bilimsel bilgiler de veren Daver, üslup itibarıyla, Yunus Nadi ve Muharrem Feyzi Togay'a nazaran daha tarafsız ve

⁴²⁶ Fransız yazar.

⁴²⁷ II. Dünya Savaşı öncesi Çin, daha sonra ise Tayvan adına diplomat.

⁴²⁸ Fransız yazar ve politikacı.

kesin hükümlerden kaçan bir yol izlemiştir. Daver'in 7 senelik süreçte kaleme aldığı makale sayısı ise, 30'dur. Japon emperyalizmini Togay'dan farklı bir yaklaşımla ele alan Yunus Nadi ise, Togay ve Daver'den sonra, en fazla ilgili makale yazan kişi olarak ön plana çıkmaktadır. Toplamda 24 makalesi vardır.

Yunus Nadi, genel itibariyle Japonya'yı eleştiren yazılar kaleme almıştır. Özellikle Çin-Japon ihtilafında Tokyo'yu işgalci bir ülke olmakla suçlamış ve bu tehdide karşı bir an evvel uluslar arası uzlaşmanın sağlanması gerektiğini dile getirmiştir. Yazılarında, emperyalist Japonya'ya karşı onur savaşı veren Çin'i mazlum bir ülke olarak nitelemiş ve onlara olan desteğini her fırsatta göstermiştir.

Sahibi olduğu Cumhuriyet Gazetesi 30'lu yılların ikinci yarısından itibaren nasyonal-sosyalist Almanya'ya sempatiyle bakan yayınlar yapmasına rağmen, Yunus Nadi ilgili yazılarında, 1936 Anti-komintern pakttan Almanya'nın müttefiki olan Japonya'ya karşı tutumunda bir değişikliğe gitmemiştir. Hatta aksine söz konusu ittifakın Japonya'dan başkasına yaramadığını beyan ederek, Almanya ve İtalya'nın yaptıkları bu hatadan bir an önce dönmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Yunus Nadi'ye göre, bu müttefiklik hali Japonya'ya Uzak Doğu'da daha rahat hareket etme fırsatı doğurmaktan ve Avrupalıların kendi aralarındaki çatışmasını şiddetlendirmekten başka bir şeye hizmet etmiyordu.

Özellikle Japonya'nın Uzak Doğu'daki ilerleyişi konusunda, Togay ile aynı çizgide değerlendirmeler yapan bir diğer kişi ise, Ahmed Ağaoğlu'dur. Ağaoğlu, toplamda 3 yazı kaleme almıştır. Yazılarında Japonya'yı emperyalist bir dış politika

izlemeye iten nedenlere değinen Ağaoğlu, Amerika ve Avrupa'nın yayılmacılığıyla kıyaslandığında, Japonya'nın çok daha makul nedenlere sahip olduğunu vurgulayarak Japon emperyalizmini haklı çıkarmaya çalışan bir eğilim içerisine girmiştir.

Yüksek öğrenimini Avusturya'da almasından dolayı Hitler Almanya'sının nazist fikirlerinden etkilenen Nadir Nadi ise, Almanya'nın emperyalist politikasına sempati ile bakan makaleler yayımlamasına rağmen, müttefiki Japonya konusunda aynı yönde bir eğilim içerisinde olmamıştır. Yedi senelik süreçte Japonya ile ilgili sadece 3 makalesi yayınlanan Nadir Nadi'nin, söz konusu yazılarında daha çok tarafsız bir yol takip ettiğini söylemek mümkündür.

Bütün bunların dışında, Japonya hakkında makaleleri yayınlanan diğer yerli yazarların makale sayısına göre sıralaması şöyledir: Peyami Safa 6, M. Turhan Tan 2, Sabiha Zekeriya Sertel 1, Ercüment Ekrem Talu 1, Selim Sırrı Tarcan 1 makale yazmıştır. Söz konusu yazıların çoğu, militarist Japon diplomasisi üzerinedir ve içerik olarak da Yunus Nadi, Muharrem Feyzi Togay ve Abidin Daver gibi yazarların makalelerine oranla daha yüzeyseldir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Turancı ve Pan-Türkçü olarak da niteleyebileceğimiz Togay ve Ağaoğlu gibi kökleri dış Türklere bağlı yazarlar, Japonya'nın bölgedeki siyasetini destekleyen yaklaşımlar ortaya koyarken, Yunus Nadi gibi eskiden İttihatçı ve Cumhuriyet döneminde Kemalist çizgideki yazarlar ise, emperyalist Japonya'yı zaman zaman sert bir üslupla eleştirmekten geri kalmamıştır. Abidin Daver, Nadir

Nadi, Peyami Safa gibi yazarlar ise, tarafsız bir yol izleyerek olayları kesin hükümler vermeden değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Bütün bunların yanı sıra, Cumhuriyet Gazetesinde Avrupa ve Amerika'daki dergi-gazetelerden alıntılanan ve dönemin dünya basını-siyasetinde önemli yerleri olan yabancı yazarlarla politikacıların da makalelerine yer verilmiştir. Söz konusu yazılar, özellikle dış basının kendi kamuoyunda oluşturmaya çalıştığı Japonya imajı hakkında, Türk halkının fikir sahibi olmasını sağlaması bakımından önemlidir. Cumhuriyet gazetesinde 1933-1939 yılları arasında Japonya ile ilgili çıkan yazılar, Türk kamuoyunda Japonya ve Japon imajının oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

TÜRKÇE KİTAP VE MAKALELER

Abalıoğlu, Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 1964.

Abe Tomoyuki, *Japonya ve Türkiye Dün-Bugün-Yarın*, Ankara, Japonya Büyükelçiliği Yayınları, 2004.

Akansel, Mustafa Hakkı, *Japon Mucizesi*, İstanbul, Çınaraltı Yayını, 1943.

Akış, Ali, *Aklımda Kalanlar, Hatıralar-Konuşmalar*, Ankara, Nehir Matbaacılık, 2002.

Alexander, William, çeviren Muharrem Feyzi Togay, *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*, İstanbul, Zaman Kitaphanesi, 1932.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 1999.

Bozkurt, Güvenç, *Japon Kültürü (Nihon Bunka)*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.

Çetinkaya, Apatay, *Ertuğrul Firkateyni'nin Öyküsü*, XIX. Yy'dan Bugüne Türk-Japon İlişkileri, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1998.

Dabağyan, Panos Levon, *Pearl Harbor'dan Hiroshima'ya 1941-1945*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2004.

Demirhan, Pertev, *Rus-Japon Harbi (I. Kısım)*, İstanbul, Matbaa-i Ebuzziya, 1943.

---*Japonların Asıl Kuvveti - Japonya Niçin ve Nasıl Yükseldi?* -, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1942.

---*Türk Milletinin İstikbali*, Ankara Kitabevi, 1943.

Dündar, Ali Merthan, “Uzak Doğu’da İdil-Ural Türklerinin Yayın Faaliyetleri ve Tokyo Mahalle-i İslâm iye Matbaası”, *Türkoloji Dergisi*, XVI. Cilt, 2. Sayı, s. 103-116, Ankara, 2003.

--- “Japonya Türk Tatar Diasporası”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, s. 75-89, Ankara, 2004.

--- *Pan İslâmizm’den Büyük Asyacılığa: Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006.

--- *Japonya’da Türk İzleri, Bir Kültür Mirası Olarak Mançurya ve Japonya Türk-Tatar Camileri*, Ankara, Vadi Yayınları, 2008.

Edwin, P. Hoyt, *Japonya: Asker Bir Ulusun İntiharı*, -(Çev. Şerif Erol), İstanbul, Sabah Yayınları, 1995.

Eronat, Canan Yücel, *Ertuğrul Süvarisi Ali Bey’den Ayşe Hanım’a Mektuplar*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Erkin, Hüseyin Can. *Geçmişten Günümüze Japonya’dan Türkiye’ye Bakış*, Vadi Yayınları, 2004.

Esenbel, Selçuk, “Medeni Davranışın Aczi – Batı Kültür Formlarının 19. Yüzyılda Meici Japonlarının ve Osmanlı Türklerinin Gündelik Yaşamlarında Kullanımı –“, Türkiye, *Toplumsal Tarih*, 1997.

--- *Çağdaş Japonya’ya Türkiye’den Bakışlar*, Simurg, İstanbul, 1999.

--- “Türk ve Japon Modernleşmesi: “Uygarlık Süreci Kavramı Açısından Bir Mukayese”, *Toplum ve Bilim*, 2000.

--- “Türk-Japon İlişkilerinin Tarihi”, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 2002.

- “Savaşın Osmanlı Türkiye’si Üzerindeki Etkisi”, *Tarih Vakfı-Toplumsal Tarih*, İstanbul, 2008.
- F. Şayan Ulusan Şahin, *Türk Japon İlişkileri (1876-1908)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Gerçek, Selim Nüzhet, Derleyen Ali Birinci, “*Türk Matbuatı*”, Ankara, Gezgini Kitapevi, 2002.
- Goodwin, James, çeviren Muharrem Feyzi Togay, *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*, İstanbul, 1932.
- Gönen, Hakan, *Modern Japonya’nın Ulusal Güvenlik Arayışı, Soğuk Savaş Dönemi Japonya-ABD İttifak Diplomasisi*, Ankara, Alp Yayınevi, 2007.
- Gündoğdu, Abdullah, *Ümmetten Millete*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Hunter, Janet E., *Modern Japonya’nın Doğuşu – 1853’ten Günümüze –*, Çeviren: Müfit Günay, İmge Kitabevi, 2002.
- İlgaz, Fevzi Hikmet Arif – İlgaz, Hasane. *Ertuğrul Fırkateyni (Yüziüncü Yıl Armağanı)*, İstanbul, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, 1990.
- Dr. İchikawa, Yayına Hazırlayanlar; Dünder, Ali Merthan – Eriş, Mahir Ünsal, *Japonya Tarihi Siyasîsi*, Ankara, Türk-Japon Kültürünü Araştırma ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları, 2007.
- İrtem, Süleyman Kani, Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, *Ertuğrul Faciasi ve Boğazlar Meselesi*, İstanbul, Temel Yayınları, 2005.
- Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Kamozawa İwao, *Türkiye ve Japonya*, Housei Üniversitesi Basımevi, 1969.

Karakartal Oğuz, “1875-1928 Yılları Arasında Türk Basın ve Edebiyatında Japonya ve Japonlar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, Sayı 10, *Müteferrika*, Kış 1996.

Kodal, Tahir, *Paylaşılamayan Toprak – Türk Basınına Göre (1923-1926) Musul Sorunu* -, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005.

Komatsu, Hisao, *20. Yüzyıl Başlarında Orta Asya’da Türkçülük ve Devrim Hareketleri*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993.

Komatsu, Kaori, *Ertuğrul Faciası Bir Dostluğun Doğuşu*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1992.

Köktener, Aysun, *Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Lee, Hee-Soo-İlhan, İbrahim, *Osmanlı Japon Münasebetleri ve Japonya’da İslâmiyet*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

--- *İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğu’ya Yayılması*, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Matsutani, Hironao, "Osmanlı Son Dönemlerinde Japon-Türk İlişkileri", Ankara, *XII. Türk Tarih Kongresi*, III. Cilt, 1994.

---*Japonya’nın Dış Politikası ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1995.

Meram, Ali Kemal, *Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi*, Ankara, Kültür Kitabevi, 1969.

Mütercimler, Erol, *Ertuğrul Faciası ve 21. Yüzyıla Doğru Türk-Japon İlişkisi*,

İstanbul, Anahtar Yayınları, 1993.

Mütercimler, Erol-Mim Kemal Öke, *Ertuğrul Firkateyni Faciası ve Türk-Japon İlişkisinin Başlangıcı*, İstanbul.

Nutki, Süleyman, *Ertuğrul Firkateyni Faciası*, (Yay. haz: Yaşar Necdet Çelik-Süleyman Sezer), Ankara, Ankara Dz. İk. Grp. K. Lığı Basımevi Amirliği, 2005.

Oglander, C. F. Aspinall, çeviren Muharrem Feyzi Togay, *Çanakkale Muharabeleri : İngilizlerin Gelibolu Seferinin Resmi Tarihi*, 1932.

Oral, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi*, Ankara, Doğu Matbaacılık ve Tic. Ltd. Şti., 1968.

Öndeş, Osman, *Ertuğrul Firkateyni Faciası*, İstanbul, Aksoy Yayıncılık, 1998.

Önen, Nizam, *Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910-1944)*, Ankara, 2003, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.

Pektaş, Şerafettin, *Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi*, İstanbul, Fırat Yayınları, 2003.

Sander, Oral, *Siyasî Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi Yayınları, 1996.

Sertel, Sabiha; Fikret Tevfik, *Tevfik Fikret İdeolojisi ve Felsefesi*, İstanbul, Yurt ve Dünya Yayınları, 1946.

Şakir, Ziya, *Sultan Abdülhamid ve Mikado*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1994.

Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazeteciliği Tarihi*, Ankara, Güven Matbaası, 1971.

Şimşek, Erdoğan, *Uzak Doğu Elçisi Ertuğrul Fırkateyni*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Takahashi, Tadahisa, "*Türk-Japon Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1871-1945)*", Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, 1978.

Tekmen, Ayşenur. Toyokichi İenaga'nın Batı Asya Seyahatnamesi "İsfahan'dan Tahran'a", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, Ankara, Yaz 2003.

Tho, Mc. Lean; çeviren Muharrem Feyzi Togay, *XVIII. Asırda Türk Askerî Kıyafetleri*, İstanbul, 1933.

Togay, Muharrem Feyzi, *Turani Kavimler ve Siyasî Tarihlerin Esas Hatları*, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1938.

--- *Yusuf Akçura'nın Hayatı*, İstanbul, Hüsnü Tabiat Basımevi, 1944.

Tuncoku Ahmet Mete, *Çanakkale 1915: Buzdağın Altı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2002 (2. baskı 2005).

---Tuncoku, Ahmet Mete. *Çörçil, Çanakkale ve Japonya*, Askerî Tarih Bülteni, Ankara, Genelkurmay Askerî ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Yıl 16, Şubat 2002, Sayı 30.

Türkiye Cumhuriyeti Tokyo Büyükelçiliği, *Türk-Nippon Dostluğunun Sonrasız Hatırası*, 1937.

Türkoğlu, İsmail. *Sibiryalı Meşhur Seyyah ABDÜRREŞİD İBRAHİM*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Tüzün, Süleyman, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Dış Türkler Tartışmaları (1939-1945)*, Fakülte Kitabevi, 2005.

Uçarol, Rifat, *Siyasî Tarih 1789-1994*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

Uho, Hasan Hatano, çev. Abdürreşit İbrahim, Yayına Hazırlayan; Dündar, Ali Merthan – Eriş, Mahir Ünsal, *Asya Tehlikede*, Ankara, Türk-Japon Kültürünü Araştırma ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları, 2009.

Yalçın, E. Semih, *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları”*, Ankara, Berikan Yayınları, 2003.

İNGİLİZCE-JAPONCA KİTAP VE MAKALELER

Abe, Takeshi, *Nihonshi Nenpyo-Nengo Hando Bukku*, Japan, Douseisha, 2008.

Akira, Fujiwara, *Showa no Rekishi 5 – Nicchu Zenmen Senso -*, Shogakukan, Japan, 1982.

--- *Nanking Daigyakusatzu*, Japan, İwanami Shoten, 1985.

Ara, Kenichi, *Nanking Jiken Nihonjin 48 nin no Shonen*, Japan, Shougakukan, 2001.

Arık, Umut, *A Century of Turkish-Japanese Relations*, The Japan-Turkey Friendship Centenary Program Committee, Tokyo 1991.

Asada, Sadao, *Nihon Kaigun to Gunshuku – Taibeiseisaku wo Meguru Seiji Katei -*, Nihon, Tokyo Daigaku Shuppankai, 1993.

Asahi Karucha Bukkusuu 29, *1930 Nendai no Nihon – Gendai he no Kyokun -*, Japan,

Osaka Shoseki, 1983.

Ashida Hitoshi, *Konsutanchinopuru Kaikyo Tsuko Seidoshiron*, Japan, Ganshou Doushoten, 1930.

Aydın, Cemil, *The Politics of Anti-Westernism in Asia: Visions of World Order in Pan-İslâm ic and Pan-Asian Thought*, New York, Columbia University Press, 2007.

Baltalı, Kemal, *1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi*, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1959.

Banno, Masataka, *Wasuko Da Gama kara 54 Undo made*, Kindai Chugoku Seiji Gaikoshi, Japan, Tokyo Daigaku Shuppan, 1973.

Battistini, Lawrence H., *The United States and Asia*, Tokyo/JAPAN, distributed by Maruzen Co. Ltd., 1955.

Beasley, W.G., *“The Rise Of Modern Japan”*, Weidenfeld and Nicolson, London, 2000.

Beloff, Max, *Dream of Commonwealth 1921 – 1942 – Volume 2 of Imperial Sunset -*, London, Macmillan Press, 1989.

Bix, Herbert P., *Hirohito and The Making of Modern Japan*, New York, Harper Collins Publishers, 2000.

Braisted, William Reynolds, *The United States Navy in the Pacific 1909-1922*, Austin & London, University of Texas Pres, 1971.

Bunyu, Ko, *Nicchu Senso Shirarezaru Shinjitsu – Chugokujin wa Naze Jiryoku de Naisen wo Shuto Dekinakattanoka -*, Japan, Kobunsha, 2002.

Chang, Chung-Fu, *The Anglo-Japanese Alliance*, Baltimore, Md, U.S.A., The Johns

Hopkins Press, 1931.

Chiba, Isao, *Kyugaiko no Keisei*, Japan, Keiso Shobo, 2008.

*Conference on the Limitation of Armament – Subcommittees- Washington
November 12, 1921 – February 6, 1922, Washington, Washington
Government Printing Office, 1922.*

Deringil, Selim, *Ottoman Japanese Relations in the Late Nineteenth Century*, The
Rising Sun and the Turkish Crescent, İstanbul, Boğaziçi University Press,
2003.

Documents of the London Naval Conference 1930, London, His Majesty's Stationery
Office, 1930.

Doenecke, D. Justus, *The Diplomacy of Frustration – Manchurian Crisis of
1931-1933 as revealed in the papers of Stanley K. Hornbeck*,
Stanford-California, Hoover Institution Press, 1981.

--- *When the Wicked Rise – American Opinion-Makers and the Manchurian
Crisis of 1931-1933* -, London and Toronto, Associated University Presses,
1984.

Dorothy, Borg, *The United States and The Far Eastern Crisis of 1933-1938 – From
the Manchurian Incident Through the Initial Stage of The Undeclared
Sino-Japanese War* -, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press,
1964.

Eguchi, Keiichi, *Nihon no Rekishi 14*, Japan, Shogakukan, 1993.

- Esenbel, Selçuk, "The Life of Yamada Torajiro and His Toruko Gakan", Oxford University Press, London, 1996.
- "Even the Gods Lebel : Peasants of Takaino and the 1871 Nakano Uprising in Japan", Association for Asian Studies, 1999 .
- Rising Sun and the Turkish Crescent : New Perspectives on the History of Japanese Turkish Relations*, İstanbul, Boğaziçi University Press, 2000.
- "*Japanese Perspectives of the Ottoman World*", *The Rising Sun and the Turkish Crescent*, Boğaziçi University Press, İstanbul 2003.
- Etsu, Kuwada, *Tosuiken Dokuritsu he no Kiseki*, Kindai Nihon Sensoshi, Dai 1 Hen, Japan, Doudaikaizaikonwakai, 1995.
- Fairbank, K. John and Feuerwerker, Albert (ed.), *The Cambridge History of China*, Volume 13, Part 2, s. 75-114, Republican China 1912-1949, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.
- Fujimura, Michio, *Nisshin Senso – Higashi Ajia Kindaishi Tenkanten -*, Japan, Iwanami Shinsho, 1973.
- Fukuju, Unno, *Kankoku Heigo*, Japan, Iwanami Shoten, 1995.
- Furuya, Keiji (ed.), *Chiang Kai-Shek: His Life and Times*, New York, St. John's University, 1981.
- Furuya, Tetsuo, *Nicchu Senso*, Japan, Iwanami Shinsho, 1985.
- Gubbins, J. H., *The Making of Modern Japan*, London, Seeley, Service&Co., 1922.
- Gunjishi, Katsunori, *igaku - Manshu jihen no seikaku -*, Japan, Kinseisha, 2001.

- Hackett, F. Roger, “The Military- Japan”, *Political Modernization in Japan and Turkey*, Princeton University Press, 1964.
- Hara, Teruyuki, *Shiberia Shuppei – Kakumei to Kansho 1917-1922* -, Japan, Chikuma Shobo, 1989.
- Harada, Keiichi, *Nisshin Nichiro Senso*, Japan, Iwanami Shoten, 2007.
- Haruo, Matsuo, *Gunjishigaku – Sen Kyu Hyaku San Ju Ni Nen Matsu Hatsu no Manshu PD*, Japan, Kinseisha, 2001.
- Hatano, Masaru, *Kindai Higashi Ajia no Seiji Hendo to Nihon no Gaiko*, Japan, Keio Tsushin, 1995.
- Hatano, Sumio, - Tobe, Ryoichi (ed.), *Nicchu Senso no Gunjiteki Tenkai*, Japan, Keio Daigaku Gijuku Daigaku Shuppankai, 2006.
- Hattendorf, B. John and Jordan, S. Robert (ed.), *Maritime Strategy and The Balance of Power –Britain and America in Twentieth Century-*, Oxford, Macmillan in association with St. Antony’s College, 1989.
- Hirama, Yoichi, *Dai Ni Ji Sekai Taisen to Nichidokui Sankoku Domei – Kaigun to Kominterun no Shitenkara* -, Japan, Kinseisha, 2007.
- Honda, Katsuichi, *Nanking he no Michi*, Japan, Asahi Shinbunsha, 1987.
- Honya, Chihiro, *Shiberia Shuppei no Shiteki Kenkyu*, Japan, Iwanami Shoten, 2005.
- Hora, Tomio, *Ketteihan - Nanking Daigyakuzatsu*, Japan, Tokuma Shoten, 1982.
- Hyoun, Moon Choi; çev. Hee Chang Park, *Nichiro Senso no Sekaishi*, Japan, Fujiwara Shoten, 2004.
- Iguchi, Kazuki, *Nichiro Senso no Jidai*, Japan, Yoshikawa Kobunkan, 1998.

Ikei, Masaru, *Ketsudan to Godan – Kokusai Kosho ni okeru Hito to Meigen-*, Nihon, Keio Gijuku Daigaku Shuppankai, 1997.

Inoki, Masamichi, *Gunkoku Nihon no Kobo – Nisshin Senso kara Nicchu Senso he -*, Japan, Chuko Shinsho, 1995.

Kageyama, Koichiro, *Shangai Jihen to Nihon Kaigun*, Kindai Nihon Sensoshi, Dai 3 Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.

Katsumi, Usui, *Nicchu Senso – Wahei ka sensen kakudai ka -*, Japan, Chuko Shinsho, 1967.

Kazu, Nagai, *Nicchu Senso kara Sekai Senso he*, Japan, Shibunkaku Shuppan, 2007.

Kibata, Yoichi, *Nichidokui Sankoku Domei to Dai Ni Ji Taisen*, Japan, Iwanami Shoten, 1988.

---*Dai Ni Ji Sekai Taisen – Gendai Sekai he no Tenkaten -*, Japan, Yoshikawa Kobunkan, 2001.

Kimura, Tokio, *Kita Ikki to Ni Gatsu Ni Ju Roku Nichi Jiken no Inbo*, Japan, Kobunsha, 2007.

Kiyoshi, Ikeda, *Kaigun to Nihon*, Nihon, Chuko Shinsho, 1981.

Ko, Bunyu, *Nicchu Senso Shirarezaru Shinjitsu – Chugokujin wa Naze Jiryoku de sen wo Shuto Dekinakattanoka -*, Japan, Kobunsha, 2002.

Kobayashi, Hideo, *Nihon no Ajia Shinryaku*, Japan, Yamagawa Shuppansha, 2003.

--- *Nicchu Senso to Ochomei*, Japan, Yoshikawa Kobunkan, 2003.

Kojima, Noboru, *Nicchu Senso*, Dai 2 Kan, Japan, Bungeishunju, 1984.

---*Nicchu Senso*, Dai 3 Kan, Japan, Bungeishunji, 1984.

- *Nichhu Senso*, Japan, Bunshunbunko, 1988.
- Kondo, Shinichi, *Pari Heiwa Kaigi* -, Kindai Nihon Sensoshi, Taisho Jidai, Dai 2 Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.
- Taisho Jidai, Dai Ni Sho Dai Ichi Ji Sekai Taisen to Nicchu Kankei*, Kindai Nihon Senso Shi Dai Ni Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.
- Lebra, Joyce C., *Japan's Greater East Asia Co-Prosperity Sphere in World War II*, Tokyo-London-New York, Oxford Univesity Press, 1975.
- Mainichi Shinbunsha, *Nicchu Senso kara Dai Ni Ji Taisen he 1937 – 1940*, Sekaishi no Naka no Ichi Oku Nin no Showashi 4, Japan, 1978.
- Nicchu Senso 2* -, Ichi Oku Nin no Showashi, Nihon no Senshi 4, Japan, 1979.
- The Manchurian Daily News, *Nomonhan Incident – Manchoukuo-Outer Mongolia Border Clashes* -, Dairen, 1970.
- Masaaki, Shiraishi, *Gunjishigaku – Manshu Jihenki Rikugun no Tai So Ninshiki no Ichimen* -, Japan, Kinseisha, 2001.
- Masui, Yasuichi, *Nihon wa Naze Senso wo Hajimetanoka*, Japan, Kojinsha, 2002.
- Misawa, Nobuo, "Relations between Japan and the Ottoman Empire in the 19th Century: Japanese Public Opinions about the Disaster of the Ottoman Battleship Ertugrul (1890)", *Annals of Japan Association for Middle East Studies*, 18-2, 2003.
- “1890 Erutorurugo Jiken” (1890 Ertuğrul Fırkateyni Vakası) Nihon Jouhou Souken Kabushikisha, Nihon, 2006.
- Mitani, Hiroshi, *Peri Raiko*, Japan, Yoshikawa Kobunkan, 2003.

Miyake, Masaki, *Nichidokui Sankoku Domei no Kenkyu*, Japan, Nansosha, 1975.

Morimatsu, Toshio – Tetsuya, Kataoka, *Manshu Jihen ni Itaru Keii*, Kindai Nihon Sensoshi, Dai 3 Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.

---*Manshu Meguru Nichiso Gunbi no Hensen to Manso Kokkyo Funso*, Japan, Doudaikaizaikonwakai, 1995.

Morley, James William (ed.), *Japan's Foreign Policy 1868-1941*, New York and London, Columbia University Press, 1974.

---*Japan Erupts – London Naval Conference and the Manchurian Incident 1928-1930*, New York, Columbia University Press, 1984.

Nagaba, Hiroshi, "Japan and Turkey Historical Process for Diplomatic Relations", *Perceptions*, Volume 2, 1997.

Naito, Chishu, *Nitto Koushoshi*, Tokyo 1931.

Nakamura, Kikuo, *Manshu Jihen – Nihonjin no Tame no Kokushi 2 -*, Japan, Nihon Kyobunsha, 1965.

---*Manshu Jihen no Shogeki*, Japan, Keiso Shobo, 1996.

Nish, Ian, *Alliance in Decline*, London and New York, The Athlone Press, 1972.

---*The Anglo-Japanese Alliance – The Diplomacy Of Two Island Empires 1894-1907*, London, Greenwood Press, 1976.

---*The Origins of The Russo-Japanese War*, London and New York, 1985.

Oakes-Mayer, Thomas Franci, *Fragile Victory – Saionji – Harada Memoirs -*, Detroit, Wayne State University Press, 1968.

Oda, Takeo, *Giwadan Jiken*, Japan, Shinchosha, 1969.

Okamoto, Takashi, *Zokkoku to Jishu no Aida – Kindai Shinkan Kankei to Higashi Ajia no Meiun*, Japan, Nagoya Daigaku Shuppankai, 2004.

Osugi, Kazuo, *Nicchu Senso he no Michi*, Japan, Kodansha Gakujutsu Bunko, 2007.

Pelz, Stephen E., *Race to Pearl Harbor – The Failure of Second London Naval Conference and the Onset of World War II -*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1974.

Rekishigaku Kenkyukai hen, *Nicchu Senso I 1932-1937*, Taiheiyo Sensoshi 2, Japan, Aoki Shoten, 1972.

Richardson, Dick, *The Evolution of British Disarmament Policy in the 1920's*, London – New York, Pinter Publisher, London – St. Martin's Press, New York, 1989.

Saaler, Sven-Chiharu, Inaba, *Nichiro Senso Hyaku Shu Nen Kinen Tenrankai – Yoroppa kara Mita Nichiro Senso, Hanga Shinbun-Ehagaki-Nishikie -*, Japan, Doitsu-Nihon Kenkyusho, Nichiro Senso Kenkyukai, 2005.
---Edit. by Saaler, Sven – Koschmann, J. Victor, *Pan-Asianism in Modern Japanese History – Colonialism, Regionalism and Borders -*, London and New York, Routledge, 2007.

Saito, Takeshi, *Tenraku no Rekishi ni Nani wo Miru ka – Hoten Kaisen kara Nomonhan Jiken he -*, Japan, Chikuma Shinsho, 2002.

Sakamoto, Natsuo, *Jihen wo Meguru Rekkoku no Doko to Nihon no Kokusai Renmei Dattai*, Kindai Nihon Sensoshi, Dai 3 Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.

Sakamoto, Tsutomu, *Nicchu Senso to Isuramu – Manmo Ajia Chiiki ni Okeru Tochi Kaiju Seisaku*, Japan, Keio Gijuku Daigaku Shuppan, 2008.

Sawada, Jiro, *Kindai Nihonjin no Amerika kan – Nichi-Ro Senso igo wo chushin ni -*, Nihon, Keio Gijuku Daigaku Shuppankai, 1999.

Schurmann, Franz – Schell, Orville (ed.), *Republican China – Nationalism, War and The Rise Of Communism 1911-1949 -*, Penguin Books, 1968.

Seiichi, Koike, *Manshu Jihen to Tai Chugoku Seisaku*, Japan, Yoshikawa Kobunkan, 2003.

---*Gunjishigaku – Yuwa no Henyo, Manshu Jihenji no Gaimusho -*, Japan, Kinseisha, 2001.

Seizaburo, Shinobu, *Nihon Seijishi IV*, Japan, Nansosha, 1982.

Shigenori, Moriyama, *Kindai Nikkan Kankeishi Kenkyu – Chosen Shokuminchika to Kokusai Kankei -*, Japan, Tokyo Daigaku Shuppankai, 1987.

Shin, Kawashina-Ryuji, Hattori, *Higashi Ajia Kokusai Seijishi*, Japan, Nagoya Daigaku Shuppankai, 2007.

Shiu, Kono, *Jihen no Boppatsu to Nihon no Chuo oyobi Kantogun no Taio*, Kindai Nihon Sensoshi Dai 3 Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.

--- *Manshukoku no Kenkoku to Hatten -*, Kindai Nihon Sensoshi, Dai 3 Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.

Spang, Christian W. And Wippich, Rolf-Harald (ed.), *Japanese-German Relations 1895-1945 – War, diplomacy and Public Opinion -*, New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2006.

Summers, Juli, *The Colonel of Tamarkan – Philip Toosey & The Birdge on the River*

- Kwai* -, Great Britain, Pocket Books, 2005.
- Suzuki, Akira, *Shin Nanking Dai Gyakuzatsu no Maboroshi*, Japan, Asuka Shinsha, 1999.
- Taiheiyo Senso Kenkyukai, *Nicchu Senso ga Yoku Wakaru*, Japan, PHP Bunko, 2006.
- Takashi, Nakayama, *Nomonhan Jiken*, Japan, Doudaikeizaikonwakai, 1995.
- Takeuchi, Minoru, *Nichhu Kokko Kihon Honbun Kenshu*, Japan, Soso Shakan, 1993.
- Teikoku yori Mitaru Manshu Jihen no Seiji Keizai Koka nitsuite*, Nihon, Rikugunsho Chosahan, 1933.
- Tobe, Ryoichi, *Manshu Jihen-Shina Jihen*, Kindai Nihon Sensoshi, Dai 3 Hen, Japan, Dodaikizaikonwakai, 1995.
- Togawa, Isamu, *Tojin no Mure – Dai Ni Bu Nicchu Senso* -, Japan, Kadokawa Bunko, 1981.
- Toshiya, Iko, *Manshu Jihen kara Nicchu Zenmen Senso he*, Senso No Nihonshi 22, Japan, Yoshikawa Kobunkan, 2007.
- Uchikawa, Yoshimi, *Nicchu Senso*, Dokumento Showashi 3, Japan, Heibonsha, 1975.
- Yamane, Yukio, *Taisho Jidai ni okeru Nihon to Chugoku no Aida*, Japan, Kenbun Suppan, 1997.
- Yamaoka, Mitsutaro, “Gaiyu Hiwa”, Japan, Hiriyukaku, 1923.
- Watanabe, Yukio, *Gunshuku – Rondon Joyaku to Nihon Kaigun* -, Japan, Peppu Shuppan, 1988.

YERLİ ANSİKLOPEDİLER

İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 28, s. 119-125, Ankara, 2003.

Osmanlı 9 – Kültür ve Sanat -, s. 753-757, Yeni Türkiye Yayınları.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, - Devirler / İsimler / Eserler / Terimler -, Cilt 2, Dergah Yayınları. s. 88-90; 203; 2-4; 313-338.

Türkler 14, s. 919-933; 665-680, Yeni Türkiye Yayınları.

Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Cilt I, s. 6, Ankara, 2002.

--- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Cilt VII, s. 419-423, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2007.

--- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Cilt VII, s. 488-489, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2007.

YABANCI ANSİKLOPEDİLER

Kindai Nihon Sogo Nenpyo, Japan, İwanami Shoten, 1968.

Nihon no Rehishi 4, - Meiji İshin -, Japan, Horupu Shuppan, 1978.

Nihon Rekishi Shirizu 18, - Meiji İshin -, Japan, Sekai Bunkasha, 1968.

Nihon Rekishi Shirizu 21, - Taiheiyo Senso, Japan, Sekai Bunkasha, 1968.

Showashi 2 – Showa Zenshi-Fukokukyohei -, Japan, Mainichi Shinbunsha, 1984.

Showashi 8 – Nicchu Senso Boppatsu -, Japan, Mainichi Shinbunsha, 1984.

Showashi 7 – Ni Gatsu Ni Ju Roku Nichi Jiken Zengo -, Japan, Mainichi

Shinbunsha, 1984.

Taiheiyo Senso he no Michi 2 – Manshu Jiken -, Nihon, Asahi Shinbunsha, 1962.

Taiheiyo Senso he no Michi 3, Nicchu Senso (Jou), Nihon, Asahi Shinbunsha, 1962.

Taiheiyo Senso he no Michi 1 - Manshu Jihen no Zenya -, Nihon, Asahi Shinbunsha, 1963.

Taiheiyo Senso he no Michi 4, Nicchu Senso (Ge), Nihon, Asahi Shinbunsha, 1963.

Taiheiyo Senso he no Michi 5 – San Koku Domei Nichisochuritsu Joyaku -, Nihon, Asahi Shinbunsha, 1963.

Taiheiyo Senso he no Michi 6 – Nanpo Shinshutsu, Nihon, Asahi Shinbunsha, 1963.

İNTERNET SAYFALARI

www.globalsecurity.org/military/world/naval-arms-control-1935.htm

http://www.tr.emb-japan.go.jp/T_02/03.htm

<http://www.annahar.com/>

<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s21/temel.pdf>

http://tarihsitesi.net/images/turkiye_cumhuriyetinin_dis_siyaseti.swf

<http://www.kalgaydergisi.org/index.php?sayfa=dergiicerik&sayi=7&kod=767>

<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=1467>

<http://www.biyografi.info/kisi/peyami-safa>

http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kim_kimdir/sabiha_sertel.htm

<http://www.sertelvakfi.org/sabiha%20sertel.htm>

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=643>

<http://www.tsvsporkutuphanesi.org.tr/selimsirritarcan.htm>

<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=279>

<http://janus.lib.cam.ac.uk/db/node.xsp?id=EAD%2FGBR%2F0014%2FFRWS>

<http://www.simurg.com.tr/default.asp?shop=2&page=show&action=71403>

TEZ ÖZETİ

Bu tezde 1933-1939 arasında Cumhuriyet Gazetesine göre İkinci Dünya Savaşı öncesi Türk Basınında Japonya imajı ele alınacaktır. Trajik atom bombası olayı ile sonlanan İkinci Dünya Savaşına Japonya'nın hangi süreçlerden geçerek girdiğini görmenin de mümkün olacağı bu çalışmada, yukarıda belirttiğimiz yıllar arasındaki Cumhuriyet Gazetesi birinci el kaynak olarak kullanılmış, Modern Japon tarihi ile ilgili yerli ve yabancı eserlerden de ikinci el kaynak olarak faydalanılmıştır.

Bizi bu çalışmaya iten, dönemin Türk basınının Emperyalist Japonya'yı Türk kamuoyuna ne yönde yansıttığına ve buna paralel olarak kamuoyunda oluşan Japonya imajına olan meraktır. Bu tezde daha ziyade Cumhuriyet Gazetesi'ndeki Japonya ve Japonlara dair kaleme alınan makaleler incelenmiştir. Bunun yanı sıra, normal haber içeriğindeki yazılar da ele alınmıştır. Analizlerimiz sonucunda, 1930'lu yıllardaki Cumhuriyet Gazetesi'nde Pan-Asyacı Japonya'ya karşı zıt yönde iki eğilim söz konusudur. Buna göre,

1) Turancı ve Pan-Türkçü olarak da niteleyebileceğimiz Togay ve Ağaoğlu gibi kökleri dış Türklere bağlı yazarlar, Japonya'nın bölgedeki siyasetini destekleyen yaklaşımlar ortaya koyarken,

2)Yunus Nadi gibi eskiden İttihatçı ve Cumhuriyet döneminde Kemalist çizgideki yazarlar ise, emperyalist Japonya'yı zaman zaman sert bir üslupla eleştirmekten geri kalmamıştır.

Bunun yanı sıra, Abidin Daver, Nadir Nadi, Peyami Safa gibi yazarlar ise, tarafsız bir yol izleyerek olayları kesin hükümler vermeden değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesinde Avrupa ve Amerika'daki dergi-gazetelerden alıntılanan ve dönemin dünya basını-siyasetinde önemli yerleri olan yabancı yazarlarla politikacıların da makalelerine yer verilmiştir. Söz konusu yazılar, özellikle dış basının kendi kamuoyunda oluşturmaya çalıştığı Japonya imajı hakkında, Türk halkının fikir sahibi olmasını sağlaması bakımından önemlidir.

修士論文概要書

本論文の第一目的は近代日本史を明らかにすることである。したがって以下の点に特に留意した：

- 明治維新の近代化運動
- 日清戦争と日露戦争
- 第一次世界大戦の日本の立場と日中関係
- 無意味のシベリア出兵
- パリ講和会議における日本の立場とベルサイユ条約
- 1922年のワシントン海軍会議とワシントン条約によって生じた国際新秩序の中の日本
- ジェネーブ会議とロンドン海軍軍縮条約を調印
- 柳条湖事件や満州傀儡国の建設などの満州事変とその国際的な反映
- 東京が国際連盟から脱退
- 第二次ロンドン会議
- まず共通の敵国である共産主義のソビエトに対する日独防共協定を締結
- その後ベルサイユ体制とワシントン体制への挑戦として日独伊ファシスト三国同盟を結び
- 宣戦布告なきの日中戦争と日本軍の東中国沿岸を北部から南部への侵略行動、いわば、上海激戦、チャハル作戦、南京占領と南京虐殺、徐州作戦、武漢・広東作戦

- 中国国民政府のかわりに汪兆銘政権を設ける工作
- ノモンハン事件や張鼓峰などの国境紛争を軸となる日露関係
- 二・二六事件、陸海軍の国内政治への介入
- 日中戦争を契機に悪化した日本と欧米の関係

第二の目的は愛国的な新聞であるジュムフリエト紙を中心とするトルコのメディアは 30 年代に軍事的、経済的、政治的にも繁栄充実を遂げた当時の日本をどう見ていたか。更に満州事変を契機に国際連盟を脱退・ソ連に対する防共協定や日独伊三国同盟締結・日本を太平洋戦争まで導いた日中戦争などのトルコ報道界への反映を明確にすることである。そしてジュンフリエト紙のコラムニストの記事をもって当時のトルコメディアにおける帝国主義の日本に対する政治傾向を知ることにも目的のひとつである。さらには、重細重太平洋専門家や日本史に興味を持つ一般研究者に学術的なレベルで作成された信頼性がある資料を提供することも目指している。

上記のように、ジュンフリエト紙における日本に関するニュースとコラムを分析した。関連する多数のコラムやニュースがあったのは驚きであった。特にトルコの知識人やコラムニストが投稿した記事を中心にした研究の結果、当時の日本に対するトルコメディアにおける二つの対立見解が存在していたことがわかった。

第一は独立解放戦争で帝国主義の国々の支配下から抜け、政教分離的、新

しい国の名前で建国されたトルコを前提とするイデオロギーに基づき、そしてまた帝国主義の日本が侵略した中国などの東アジアの国に同情した傾向である。日本に対して激しい非難をしたのは当紙の社説担当記者であるユヌス・ナディである。ナディ氏のような愛国者で共和者であるコラムニストらは、日本の東アジアにおける侵略行動に反対し、特に日中戦争で中国を応援している記事を投稿していた。

これに対して、ムハッレム フェイズ トガユ氏やアフメット アガオグル氏 — 通算 3 個のコラムがある — などのパントゥラン主義者であるコラムニストが日本の侵略行動を引き立てていたと言える。彼らのコラムには、たまに客観的な見解が明記されても、一般に日本の東亜細亜への侵略を正当化する傾向があった。したがって、特にムハッレム フェイズ トガユ氏が日中戦争のきっかけや日露国境紛争に関しては当時の日本政府が公言していた説明のみを受け入れ、比較的な取り上げはしなかったと言える。それは情報源が直接日本からか、日本人を応援している機構に由来していたからかと考えられる。

トルコ人のコラムニストの中、ムハッレム フェイズ トガユ氏が日本及び日本人に関して最も記事を書いており、1933－1939 年の七年間のコラムの数が 3 2 5 個である。その次、アビディン・ダヴェル氏とユヌス・ナディ氏は一番多く記事を投稿したコラムニストとして現れる。前者は 3 0 個、後者は 2 4 個のコラムを書いたのである。

上記と平行して特筆すべきことは、ダヴェル氏のコラムはナディ氏とトガ
ユ氏に比べれば、客観的な立場にあった。それに、コラムがほとんど軍事に
関連していた。

最後に、ジュムフリエト紙には当時の外国の有名な政治家やコラムニスト
達が投稿し、欧米の雑誌や新聞から引用された記事も載せられていた。これ
らのコラムなどで欧米のメディアにおける日本のイメージ、そして日本の東
アジアへの侵略行動が西洋マスコミ、したがって当国の社会に以下に反映さ
れたかについて、意見をもたらししたのである。

ABSTRACT

The image of imperialist Japan in Turkish print media over The Cumhuriyet Daily Newspaper in 1930s just before The Second World War is discussed in this thesis. Readers also can see the process of how Japan get into the horrible war which result in atomic bomb. The Cumhuriyet Daily Newspaper is used as an archive source, furthermore utilized previously written sources, related to Japanese history of era between two world wars.

What evokes me to study on this subject is the concern to in what way Turkish print media reflect Imperialist Japan to Turkish people and consequently how Turkish public see Imperialist Japan. I mainly study on related columns of the newspaper, plus analyse relevant news also to see to what extent The Cumhuriyet, one of the biggest newspaper company in terms of circulation rate in those years, consider Japan as one of The Powers and reserve his pages to him. As a result of our analysis on The Cumhuriyet, there are two approaches to Pan Asiatic Japan in 1930s:

1-) Pan-Turkist columnists, such as Muharrem Feyzi Togay, Ahmed Ağaoğlu, try to reflect Japan as a country whose imperialism is different from the other western invading ones and justify Japanese aggressive acts to the other far eastern countries.

2-) Columnists, like Yunus Nadi who is reformist, Kemalist and against monarchic system as in Ottoman Empire, criticize Japan and his invading movements in Eastern Asia in a strict way and step up for the countries such as China, Korea who get attacked by Japan.

There is another type of columnist on the same newspapers which can be said impartial such as Abidin Daver and Peyami Safa. Those neither critices nor support the Japanese imperialistic policy at that period. All they try to do is just to reflect incidents as it is or give some information about Japanese society and army.